
ქართული ენობეზი

IV. კანონმდებლობა

№ 2.

სამართალი სომხური

ქართული ვერსია

შესრულებული ვახტანგ მე-VI-ის ბრძანებით

გ ა შ რ ს ც ა

ლევონ მელიქსეთ-ბეგვა

ტფილისის უნივერსიტეტის გამოცემა

ტფილისი

1927

დაიბეჭდა ტფილისის უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის
დადგენილებით

მდივანი: ს. ყაუხჩიშვილი.

ბეჭდვა დაიწყო 1926 წ. ოქტომბერს, დასრულდა 1927 წ. აპრილს.

ს. ს. უ. ს. პოლიგრაფტრესტის 1-ლი სტამბა, პლეხანოვის კრ. № 91

შეკვეთა № 94/723

ტირაჟი 550

შთავარლიტი № 1360

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა ო ზ ა

ძველ ქართველთა კანონმდებლობის უდიდესი და უშესანიშნავესი ძეგლი—ვახტანგ მე-VI-ის „სასამართლო წიგნთა კრებული“, რომელიც წარმოადგენს ძველს საქართველოში არსებულ ეროვნულ და უცხო კანონმდებლობათაგან შემოღებულ კანონთა კონსოლიდაციის ერთგვარ ცდას, ჯერჯერობით გამოუცემელია. ამ დიადი საქმის შესრულება დიდი ხანია რაც განუზრახავს საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას (იხ. Е. Такайшвили, Описание рукописей «Общества распространения грамотности среди грузинскаго населенія», т. II, Тфл. 1906—1912, стр. 631), მაგრამ ეს განზრახვა მას ჯერჯერობით ვერ განუხორციელებია.

დღეის-დღეობით კი ხსენებული კრებული თავისი მთლიანი სახით ცნობილია მხოლოდ თავისუფალი თარგმანით (ისიც შესამჩნევად შემოკლებულად და გადამახინჯებულად) რუსულს ენაზე, სათაურით „Сборникъ законовъ грузинскаго царя Вахтанга VI“, რომელიც გამოცემულია ორჯერ: პირველად—პეტრესქალაქს 1828 წელს მმართველი სენატის მიერ, ხოლო მეორედ,—როგორც განმეორება პირველი გამოცემისა, მხოლოდ წინასიტყვაობათა, შენიშვნათა და დამატებათა დართვით,--ტფილისს 1870 წელს ა. ფრენკელის მიერ, დიმ. ბაქრაძის რედაქტორობით. ქართული ტექსტები კი კრებულისა ხელმისაწვდომია მკითხველისათვის მხოლოდ ნაწილობრივ, ე. ი. ოთხი კოდექსის შემცველი ეროვნული კანონმდებლობის სახით,—იმ დროს, როდესაც არაქართული კანონმდებლობა, რომელიც შეიცავს სამ კოდექსს (ე. წ. „მოსეს“, „სომხურს“ და „ბერძნულს“) და თავისი

ზომით შეადგენს კრებულის უმეტეს ნაწილს, ჯერ კიდევ ელის გამოქვეყნებას¹.

1846 და 1863 წელს პეტრესქალაქს გამოქვეყნებული თავისი „ქართული ქრესტომატიის“ პირველსა და მეორე გამოცემებში დავ. ჩუბინოვმა, სხვათა შორის, მოათავსა თვით ვახტანგ მე-VI-ის კოდექსი სათაურით „სამართალი ბატონი-შვილისა ვახტანგისა“ (პირველი გამოცემა, გვ. 394—455)² და აგრეთვე ბაგრატ კურაპალატის კანონთა შემცველი ბექასი და აღბუღას კოდექსი სათაურით „სამართალი აღბუ-

¹ ვახტანგის საკანონმდებლო მოღვაწეობაზე, გარდა თვით ნის „სასამართლო წიგნთა კრებულში“ არსებული ცნობებისა, მოიპოვება მრავალი ისტორიულ-ლიტერატურული მოწმობა, მაგ. „ქართლის ცხოვრების“ შედეგში (იხ. ქართლის ცხოვრება, ნაწილი მეორე, გამოცემული ჩუბინოვისაგან, ს. პ. ბ. 1854, გვ. 71), ტრაქტატში „მცირე უწყებაჲ ქართველთა მწერალთათვის“ („ძველი საქართველო“, ტ. I, ტფ. 1909, განყ. III, გვ. 27—28) და სხვაგან.

² უსახელო ავტორს (ზ. კიკინაძეს ?) — საგაზეთო წერილთა რიგში „ქართული სტამბები და დაბეჭდილი წიგნები მეჩვიდმეტე საუკუნიდამ (1629 წლიდგან)“ („ცნობის ფურცელი“ 1899 წ.), ტფილისის სტამბაზე ლაპარაკისას, ამ სტამბაში დაბეჭდილ წიგნთა სიაში მე-8-ე ადგილას ნაჩვენები აქვს: „ვახტანგ მეფის სამართლის ზოგირთი მუხლები“, რომლისათვისაც ამბობს: „დაიბეჭდა 1712 წ. ვისგან არ სჩანს“ (№ 779). რამდენად ეს ცნობა შეეფერება სინამდვილეს, ამის თქმა ძნელია, ვინაიდან ასეთი წიგნი ჯერჯერობით არ აღმოჩენილა ძველ ნაბეჭდ წიგნთა შორის.

ინტერესს მოკლებული არაა სპეციალი ლიტერატურაც ვახტანგის კანონმდებლობაზე, მაგალითად: Д. Пурцеладзе, Краткое систематическое изложение уголовного законодательства Вахтанга VI, царя Грузинскаго, съ показаніемъ достоинствъ и недостатковъ его, Тфл. 1864, стр. 1—23; ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, — „ჩენი ერი“ 1909 წ. № 2, გვ. 13—16; პ. კიზირია, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა საქართველოში მეფე ვახტანგ მე-VI-ის კანონთა კრებულის მიხედვით, — გაზ. „საქართველო“ 1915 წ. №№ 92, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 104 და 105; გ. თარხნიშვილი, სასამართლოს წარმოება საქართვე-

ლასი პირველი“ (გეორგე გამოცემა, გვ. 208—233)³. ამის შემდგომ მხოლოდ 1913 წელს ტფილისში ცალკე-ცალკე გამოიცა ქართული კანონმდებლობის დანარჩენი 2 კოდექსიც სარგის კაკაბაძის მიერ: გეორგი ბრწყინვალის „ძეგლის დება“ ანუ „ძეგლის დალება“ ბროშიურში „ძეგლის დალება გეორგი ბრწყინვალის მიერ“ (გვ. 4—16)⁴ და ე. წ. „სამართალი კათალიკოზისა“ ბროშიურში „სამართალი კათალიკოზისა და მისი შედგენის დრო“ (გვ. 3—7) ხოლო 1914 წელს ცნობილმა ინგლისელმა ქართველთმეტყველმა ოლივერ უორდროპმა „Journal of the Royal Asiatic Society“-ში (იელისის პი-ში) გამოაქვეყნა გეორგი ბრწყინვალის კოდექსის ინგლისური თარგმანი: „Laws of King George V, of Geor-

ლოში ვახტანგ მე-VI-ის კანონების წიგნის მიხედვით.—„კრებული“ ივ. ჯავახიშვილის რედაქციით, ტფ. 1915, გვ. 113—130.

იხ. სპეციალი ლიტერატურა ამ კოდექსზე და მასთან დაკავშირებულ პირთა შესახებ: ნ. ურბნელი, ათაბაგნი ბეჟა და ალბულა და მათი სამართალი, ტფ. 1892, გვ. 1—411 [=„ივერია“ 1890 წ. №№ 201, 202, 204, 205, 206, 207, 212; 1891 წ. №№ 18, 23, 33, 43, 48, 167, 169, 174; 1892 წ. №№ 42, 47, 56, 58, 62 და 69]; ივ. ჯავახიშვილი, *op. cit.*,—„ერი“ 1909 წ. № 1, გვ. 14—16, და № 2, გვ. 13—16; ს. კაკაბაძე, სჯულდებელთა ბეჟას და ალბულას ვინაობა, ტფ. 1912, გვ. 1—7; მისივე, სჯულმდებელი ბაგრატი კურაპალატი, ტფ. 1912, გვ. 1—14; მისივე, ეგრედ წოდებულ ბაგრატი კურაპალატის სამართლის შესახებ,—„საისტორიო მოამბე“ 1924 წ. № 2, გვ. 241—247.

³ იხ. სპეციალი ლიტერატურა ამ კოდექსზე: ნ. ურბნელი. ძეგლის დება მეფე გეორგი ბრწყინვალესი. იურიდიული შონოგრაფია, ტფ. 1890, გვ. 1—131 [=„ივერია“ 1889 წ. №№ 261, 264, 266, 270; 1890 წ. №№ 17 და 44]; ივ. ჯავახიშვილი, *op. cit.*,—„ჩვენი ერი“ 1909 წ. № 1, გვ. 13—16; Oliver Wardrop-ის ნაშრომი.

იხ. სპეციალი წერილი ამ კოდექსზე: ნ. ურბნელი, ჩვენის საეკლესიო ისტორიიდან. სამართალი კათალიკოზისა, — „მოამბე“ 1898 წ. № III, განყ. II, გვ. 1—17.

gia, surnamed «the Brilliant», translated by Oliver Wardrop“.

ამგვარად, ვახტანგ მე-VI-ის „სასამართლო წიგნთა კრებულში“ შეტანილი არაქართული კოდექსები მოელოდნენ გამოცემას.

რაც შეეხება ვახტანგისეულ კრებულს მისი მთლიანი სახით, მას, რა თქმა უნდა, ამ ახლო მომავალშიაც კი ვერ ელირება გამოქვეყნება, ვინაიდან ასეთი საქმის მოგვარებას, რომელიც დაკავშირებულია მრავალ რთულ საკითხთა გამოკვლევასთან, ესაჭიროება წინასწარი და ხანგრძლივი მუშაობა კოლექტიურად: ერთის მხრივ, სხვადასხვა ენებიდან მომდინარე კოდექსების შესწავლისა და შეთესებისა, და, მეორე მხრივ, მრავალი ხელნაწერების სახით ჩვენამდე მოღწეული კრებულის კონტექსტის სწორედ გაგებისა და აღდგენისათვის⁵.

და აი სწორედ ასეთი მუშაობის ერთ მომენტთაგანს წარმოადგენს წინამდებარე ჩვენი ნაშრომი ვახტანგისეულ კრებულში შეტანილ არაქართულ კოდექსთაგან მხოლოდ ერთის— ე. წ. „სომხური სამართლის“ შესახებ⁶, რომელიც გადმოქართულებულია, როგორც ქართული ტექსტის დასაწყისიდანაც (გვ. 3³⁻⁴) ნათლად ჩანს, სომხურიდან,—1703—1711 წლებ შორის (შდრ. Е. Такайшвили, *op. cit.*, стр. 615): პირველი ნაწილი, 1—150 თავების შემკველი (გვ. 3—41),—ვითარცა თარგმანი ე. წ. სირიულ-რომაული სამართლის მე-XII-ე საუკუნის დამლევის ნერსეს-ლამპრონისე-

ასეთ მუშაობას, რასაკვირველია, წინ უნდა უსწრობდეს თვით ხელნაწერების შეძლებისდაგვარად სრული რეგისტრაცია და აღწერაც, რაც ნაწილობრივ, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, უკვე შესრულებულია ს. გორგაძის მიერ (ტფილისში არსებული კოლექციებისა); სამწუხაროდ, უკანასკნელის შრომა ჯერჯერობით გამოცემული არ არის.

იხ. სპეციალი ლიტერატურა ამ კოდექსზე ამ წიგნის 249—250 გვერდებზე.

ული სომხური ვერსიისა, ხოლო მეორე ნაწილი, 152--431 თავების შემცველი (გვ. 42—156), — ვითარცა გადამუშავება იმავე მე-XII-ე საუკუნის დამლევს მხითარ გოშის მიერ შედგენილი „სომხური სამართლის წიგნისა“.

საკმარისია ითქვას, რომ გარდა თვით „სომხური სამართლის“ ქართული ვერსიის დასაწყისში მოყვანილი სიტყვებისა: „ესე წიგნი არს დიდის სომხეთისა სამართლის წიგნთა ზედან გადმოთარგმანებული“-ო (იხ. ჩვენი გამოცემის გვ. 3 „—ა), ცნობა ამავე ძეგლის გადმოთარგმნის შესახებ მოიპოვება, ჯერ ერთი, იმავე „სომხური სამართლის“ ერთ-ერთ ვარიანტში (სათაურისას), აგრეთვე ვახტანგისეული „სასამართლო წიგნთა კრებულის“ შესავალში და, გარდა ამისა, ვახტანგის კოდექსის შესავალშიაც. ასე, მაგალითად, „სომხური სამართლის“ ერთს ვარიანტში (სათაურისას) ნათქვამია: „სამართალი სომეხთა გარდმოღებული თვით ენის მისგან ქართულსა ზედა ეამსა ქართველთა მეფისა ვახტანგ| მეექვსისა და განცემული მის მიერ, ერთად|მი| ქართველთასა ეამსა ყოფნისა მისისა ბა|ტო|ნი შვილად და განმგედ ქართლისა, წელთა შორის ჩღგ და ჩღია“ (იხ. ქ. შ. წ.-კ. გ. ს. კოლექციის ხელნაწერი № 107 ბ, გვ. 241; შდრ. Е. Такайшвили, *op. cit.*, стр. 615). „სასამართლო წიგნთა კრებულის“ შესავალში, სადაც ნათქვამია, თუ როგორ ვახტანგმა „იგულა და იგულსმოდგინა და შემოკრიბნა ყოველნი წიგნნი სამართლისანი, რომელნი ეამთა ვითარებითა თვითოეულად მიმოდანებულ იყო სხვათა სამეფოთა გინათუ ქართლსა შინა, [და] ესე ყოველი მოიძია, იპოვნა და მოიშოვა მრაველითა იძულებითა და ფრიადითა შრომითა მოიღო“-ო (ხელნ. № 3683, გვ. 43 r), სხვათა შორის აღნიშნულია, რომ მან, ვახტანგმა, „მესამე|დ| მოაღებინა დიდისა სომხეთისა მწყემსისა გრიგოლ განმანათლებელისა სამარხოს ეჩმიადინით სომეხთ მეფეთა წიგნი სამართლისანი და მუნით გარდამოთარგმნილნი სჯულნი და უკლებელნი“ (ibid., გვ. 43 v). ხოლო ვახტანგის კოდექსის შესავალში, სადაც ლაპარაკია, თუ როგორ ეწადა ვახტანგს „სა-

სამართლოსა წიგნისა აღწერა“-ო, აღნიშნულია, რა და რა სამართლები შეკრიბა მან და მათ შორისა „ბერძენთა და სომეხთა წიგნთაგან გარდმოთარგმნებული“ (ibid., გვ. 279 r, შდრ. დ. ჩუბინოვის კრესტომატია, პირველი გამოცემა, გვ. 395) ^ბ.

* *

„ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წიგნსაცავის ყოფილი კოლექციის (აწ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიძველეთა მუზეუმს გადაცემული) ხელნაწერი № 3683, რომელზედაც დამყარებულია „სომხური სამართლის“ წინამდებარე ჩვენი გამოცემა, წარმოადგენს 21,2 x 30 სენტმ., in folio, ზომის, მხედრულად ერთ სვეტად დაწერილს, ვახტანგ მე-VI-ის „სასამართლო წიგნთა კრებულს“ (ამ ხელნაწერის აღწერა იხ. E. Такайшвили, op. cit., стр. 614—615). იგი თუმცა დათარიღებული არ არის, მაგრამ უძველესი და საუკეთესოა ყველა დღემდე ცნობილ ხელნაწერთა შორის. და „სომხური სამართლის“ ვახტანგის ეული ვერსიის წარმოსადგენად იგი ერთადერთ წყაროდ ინდა იქნეს მიჩნეული, ვინაიდან იგი ის unicum-ია, რომელიც არამტოუ თვით ვახტანგის სიცოცხლეშია და-

^ა ესარგებლობ შემთხვევით და აღენიშნავ, რომ ვახტანგისეულ „სასამართლო წიგნთა კრებულში“ მოთავსებულ ე. წ. „მოსეს“ კანონებზე არაერთარი ლიტერატურა არ მოიპოვება, ხოლო ე. წ. „ბერძნულ კანონებზე არსებობს შემდეგი წერილები: Вл. Соколинский, Греко-римское право въ уложении грузинскаго царя Вахтанга VI. Очеркъ по исторіи распространенія византійскаго права на Востокъ, — „Журн. Мин. Нар. Просв.“ 1897 г., сентябрь, стр. 56—93; რეცენზიები ამ წერილზე „Византійскій Временникъ“-ში, т. V, в. в. 1—2 (1898), стр. 298—299; т. XI, в. в. 3—4 (1904), стр. 776—780 (უკანასნელი ივ. ჯავახიშვილს ეკუთვნის); შდრ. ა. ხახანაშვილი, ბიზანტიური გავლენა საქართველოზე. ბიზანტიური შეხედულება ჩვენს კანონმდებლობაში, — „მოამბე“ 1901 წ. № XII, განყ. II, გვ. 20—26.

წერილი (რაც, სხვათა შორის, ნათლად ჩანს ამ ძვირფასი მანუსკრიპტის გადამწერის სიტყვებიდან: „დღევრძელ ჰყავ ო.ო. პატრონი ვახტანგ“ [იხ. ჩვენი გამოცემით გვ. 42 „] და „ქრისტე, აღიდე ორთავე შინა ცხოვრებათა საქართველოს გამგებელი ბატონის შვილი ბატონი ვახტანგ. ამინ“ [ibid., გვ. 179]), არამედ თვით ვახტანგის მიერვეა გადასინჯული და შესწორებული (შდრ. E. Такайшвили, op. cit.).

თვით ტექსტი ჩვენ მიერ დაბეჭდილია ხელნაწერის და მიხედვით (119 v—240 r) უცვლელად, იმავე განაწილებით და თავების ორმაგი აღნიშვნით: სიტყვიერად და ციფრებით (უკანასკნელნი კიდობებზე), როგორც ხელნაწერშია, მხოლოდ მცირეოდენი შესწორებით და ზოგიერთი საკირო შემთხვევებში თითო ასოთა ან სიტყვათა აღდგინით, რაც კუთხოვან ფრჩხილებშია ნაჩვენები. პუნქტუაცია ჩვენ მიერ არის დასმული ნაცვლად ხელნაწერის ორწერტილთა () ყოველი სიტყვის შემდგომ. ამასთანავე ერთად, ტექსტის დამახასიათებელი ენა (რომელიც ქართლური კილოს ტფილისის ქცევისა და ტფილელ სომეხთა ქართული ქარგონის შემცველია) და ბუნდოვანი ორთოგრაფია შეძლებისდაგვარად მთლად და დაცული (მაგალითად; მოთხრობითი ბრუნვის უადგილოდ ხმარება, სინტაქსურ კანონთა წამლაღწუმ შერყევა, შენაცვლებანი: ყ || ხ, ებისკოპოზი || ეფისკოპოზი, მზითევი || ზითევი და მრავალი სხვა, გარდა რამოდენიმე შემთხვევათა, როდესაც „რა გინდა რა“, „ვინ გინდა ვინ“, „იმ რიგა“, „მას უკან“ და ამათნაირს ერთადა ეწეროთ: „რაგინდარა“, „ვინგინდავინ“, „იმრიგი“, „მას-უკან“ etc., მეტადრე კი რიცხვით სახელებს, რამოდენიმე გამონაკლისით) ¹⁾.

ტფილელ სომეხთა ქართული ქარგონის დამახასიათებელი სიტყვები ჩვენ მიერ ამოკრეფილია და ნაჩვენები ამ წიგნის ბოლოში მოთავსებულს ლექსიკონში (გვ. 247—248). ხოლო თვით ქართლური კილოს ტფილისის ქცევისა და ტფილელ სომეხთა ქართული ქარგონის შესახებ ჩვენ ვეხებით ჩვენს მოხსენებაში სათაურით „სონ-

ვინაიდან ქართული ტექსტი შესაფერი სომხური დედნების მხოლოდ თავისუფალ (და არა ზედმიწევნით სწორ) თარგმანს წარმოადგენს, ისიც ზოგან შემოკლებულს და ზოგან ვადამახინჯებულს ზოგიერთი უცნაური დამატებებით, რომლებიც მხოლოდმხოლოდ ქართული სინამდვილით თუ შეიძლება განმარტებულ იქნეს¹⁰, ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ მრავალ ადგილას ქართული ტექსტი სომხურ დედნებს ვერ უდგება, მეტარე იმ შემთხვევებში, როდესაც დაბადებიდან ანუ „კანონთა წიგნიდან“ (*Կանոնագիրք*) ამოკრეფილ ცნობებთანა გვაქვს საქმე. საგრძნობლად ვადამახინჯებულია დაბადების სხვადასხვა წიგნებიდან ამოკრეფილი ციტატები, რომელთა სურათიც ჩვენ მიერ წარმოდგენილია „სქოლიების“ ერთგვარი დამატების სახით „შემოწმება დაბადებიდან ასევე ადგილთა“ სათაურით (გვ. 159—175): ერთის მხრივ, დაბადების სომხური ტექსტის ვენეციას 1805 წლის (ზოკრაპის) გამოცემისა და ქართული ტექსტის მოსკოვის 1743 წლის (პაკარის) და ტფილისის 1884 წლის (სასინოდო კანტორის) გამოცემათა, და, მეორე მხრივ, ე. წ. სირიულ-რომაული სამართლის ეჯმიაწინს 1918 წლის (*Ջլլա-ճԷան-ის*) და მხითარ-გოშისეული „სომხური სამართლის წიგნის“ ეჯმიაწინსვე 1880 წლის (*ԲասասուիԷանց*-ის) გამოცემათა თანახმად.

„დანართთა“ განყოფილების პირველ რიგში (I) მოთავსებული „სინოტიკური ნუსხა სომხური სამართლისა“ და ვახტანგისეულ კანონთა კრებული

სური დილექტი ტფილისში და მისი ურთიერთობა ქართულ ენასთან“, რომელიც წაკითხულ იქნა ქართულ საენათმეცნიერო საზოგადოებაში 1923 წ. 1/IV (ამის შესახებ ჯერჯერობით იხ. თეზისები იმავე საზოგადოების „წელიწდეულში“, I—II, ტფ. 1924, გვ. 343—344).

¹⁰ მაგ. § 251-ის ბოლო ნაწილი (გვ. 86 ₁₃₋₁₇), 283 (გვ. 96 ₂₆₋₃₁), 291 (გვ. 100 ₁₄₋₁₇), 369 (გვ. 132 ₂₂₋₂₈) და სხვა.

დანარჩენი კოდექსებისა“ (გვ. 179—236) წარმოადგენს ამონაკრეფს იმავე № 3683 ხელნაწერში წინ დართული (სოლომონ მალალაძის მიერ დაწერილი) ზანდუკისას, და, მიუხედავად მასში შეპარული მრავალი შეცდომებისა, საინტერესოა იმ მხრივ, თუ რამდენად შესაძლებელია გაპო-ირკვეს მისი დახმარებით „სომხური სამართლის“ დამოკიდებუ-ლობა ვახტანგისეულ „სასამართლო წიგნთა კრებულში“ შე-ტანილ დანარჩენ კოდექსებთან, კერძოდ თვით ვახტანგის კო-დექსთან, რასაც ჩვენ პირადად, ყოველ შემთხვევაში კონ-ტექსტთა არამსგავსებისა გამო, უარყოფითად ვსწყვეტთ.

რაც შეეხება მეორე რიგში (II) მოთავსებულს „სინო-პტიკურ ნუსხას «სომხური» სამართლის ქართუ-ლი ვერსიისა და სამართალთა სომხური დედნე-ბისა“-ს (გვ. 237—245), მისი დანიშნულება თავისდათვად ცხადია. აქ მხოლოდ საჭიროა აღინიშნოს, რომ „სომხური სამართლის“ ქართული ვერსიისა სომხურ დედნებთან შედე-რების დროს ჩვენ, გარდა არსებული გამოცემებისა (Bruns und Sachau-სისა და *Глоснъ хъ*-ის—ე. წ. სირიულ-სამარ-თლისა¹¹, და *К а с т а м х а н и е*-ის — მხითარ-გოშისეული „სომხური სამართლის წიგნისა“), გამოვიყენეთ აგრეთვე ე. წ. სირიულ-რომაული სამართლის შემკველი ზოგიერთი ხელნაწე-რები, მაგალითად №№ 488 (1295 წ.), 795 (1618 წ.) და 778 (1635—1655 წ.წ.) ეჯმიაწინის წიგნსაცავის კოლექციისა¹² და ერთი ასეთივე ხელნაწერი (XVII ს.) ერევანში მცხოვ-

¹¹ ვინაიდან *К. К а с т а м х а н и е*-ის გამოცემა ყოველნაირი მე-ცნიერული მნიშვნელობას მოკლებულია, ამიტომ ჩვენ მიიშ ვერც ვსარგებლობთ.

¹² ყველა ამ და ზოგიერთ სხვა ხელნაწერებით სარგებლობის შესაძლებლობა მომეცა ეჯმიაწინში ყოფნისას ამა წლის თებერვლის პირველ ნახევარში, როდესაც ჩემთვის შექმნილ იქმნა საუცხოვო პი-რობები მუშაობისათვის, ერთის მხრივ, ჩვენი უნივერსიტეტის პედა-გოგიური ფაკულტეტის მიერ, რომელმაც მომცა მივლინების საშუალე-

რების, ცნობილი სომეხი ბელეტრისტის ევინ ტერ-გრიგორიანის კოლექციიდან¹³. ამათში პარაგრაფთა (თავთა) ოდენობა ერთნაირია და აღწევს 153-სა; Bruns und Sacha-ს გამოცემით 150-ია (ე. ი. იმდენივე, როგორც ქართულში), ხოლო ოქსფორდის გამოცემით 151¹⁴. ამასთანავე ერთად, ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ვარსკულავეთ (*) ნაჩვენებია ყველა ის თავები, რომელნიც წარმოდგენენ გადასხვაფერებულ თარგმანს სომხურიდან ანუ ვერ უღგებთან სომხურ დედანს. ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე, რამდენად ჩვენ მიერ შედგენილი „ნუსხა“ განსხვავდება ყველა დღემდე არსებულ ნუსხათაგან, რომლებიც ჩამოთვლილი არიან ამ წიგნის 250 გვერდზე, ვინაიდან უკანასკნელთაგან თვითოეული მხოლოდ ცალმხრივად ეხება (და ისიც შეცთომებით) ქართული ვერსიის ამა თუ იმ ნაწილს და არა მთელ ტექსტს.

ბა, და, მეორე მხრივ, იქაური წიგნსაცავისა და მუზეუმის გამგის სენეკერიმ ტერ-ჰაკობიანის მიერ, რომელმაც არაფერი დაზოგა ჩემი მუშაობისათვის საუცხოვო პირობების შექმნაში. მაგრამ, განსაკუთრებით დამაყალბა ს. ტერ-ჰაკობიანმა იმით, რომ მიმითითა ერთს, ხსენებულ წიგნსაცავის ხელნაწერთა კოლექციაში ახლად შემოსულს, მანუსკრიპტზე დაახლოვებით მე-XIII—XIV-ე საუკუნეებისას, სადაც წარმოდგენილია მხითარ-გოშისეული „სომხური სამართლის წიგნის“ დღემდე უცნობი ვერსია, რომლის შესწავლას დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ამ „წიგნის“ გაერკვლევის ისტორიის გარკვევისათვის, მეტადრე თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ქართული ტექსტიც „სომხური სამართლისა“ მეორე ნაწილში ბოლოსდაბოლოს მხითარ-გოშისეული ნაწარმოების ერთ-ერთ ვერსიათაგანია.

¹³ ამ უკანასკნელ ხელნაწერზე მიმითითა სტ. ლისიციანმა, რომელსაც როგორც ამ ხელნაწერთან გაცნობისა, ისე მრავალი სხვა დახმარებისათვის გულითად მადლობას ვწირავ.

¹⁴ მე პირადად განზრახული მაქვს ამ ვარიანტის გამოცემა თანხმად ეჯიმიანის კოლექციის ხსენებული ხელნაწერებისა; მათში უძველესია და საუკეთესო № 488 (ყოფილი № 492) 1295 წლისა, რომლიდანაც ტექსტი გადმოვიწერე კიდევ.

დანარჩენ დანართებზე განზრახ არაფერს ვამბობთ, ვინაიდან მათი მოთავსება ამ გამოცემაში სრულიად ბუნებრივია და გასაგებიც.

ვინაიდან წინამდებარე გამოცემა წარმოადგენს მხოლოდ პი.ჩველ ნაწილს ჩვენი ნაშრომისას „სომხურ სამართალზე“, რომელშიაც თვით ქართული ტექსტია მოთავსებული სათანადო დანართებითურთ, ხოლო მეორე ნაწილის, ე. ი. გამოკვლევის შემსველის, გამოცემა განზრახული გვაქვს მომავალში, აპიტომაც ამ მეორე წიგნში შევეცდებით წარმოვადგინოთ დაწვრილებითი შეფასება ქართული ტექსტისა სომხურ დედნებთან შედარებით, თავისდათავად ცხადია, აღორძინების ხანის ქართული ლიტერატურის ფონზე და მთარგმნელის ვინაობის საკითხთან დაკავშირებით, — რომელსაც დართული ექნება სომხური და ქართული ტექსტების შედარებაზე დამყარებული დაწვრილებითი სომხურ-ქართული იურიდიული ტერმინოლოგია. და ამნაირად ჩვენ აქ მეტს აღარაფერს ვამბობთ ქართული ტექსტის შესახებ.

დასასრულ, სასიამოვნო მოვალეობად ვთვლით ჩვენი გულითადი მადლობა ვუძღვნათ ვარლამ თოფურიას, რომელმაც ჩვენთან ერთად იკისრა მძიმე ტვირთვი კორექტურის ვასწორების საქმეში.

ლ. მ.-ბ.

ტფილისი.
6. IV. 1927 წ.

I

ՕՐԷՆՔ [ՅԱՂԹՈՂ] ԹԱԳԱԻՈՐԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՑ
ԿՈՍՏԱՆԳԻԱՆՈՍԻ, ԹԷՈԴՈՍԻ ԵՒ ԼԵԻՈՆԻ
ԹԱԳԱԻՈՐԱՅ ՇՌՈՎՄԱՅԵՑԻՈՑ
(էջք 3—41)

II

ՄԻԻԹԱՐԱՅ ԳՕՇԻ
ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ՇԱՅՈՑ
(էջք 42—156)

*Ի հայերէն ընտղրաց համահաւաքեալ
և ի բարբառ վրաց հանդերձ աշխայլութեամբք վերածեալ
յաւուրս արքայորդոյն Վրաց Վախթանգայ
և հրամանաւ նորին
ի միջոցի 1703 և 1711 ամաց տն*

*Ի լոյս էած
ԼԵԻՈՆ ՄԵԼԻՔՍԵԹ-ԲԷԿ*

*Արդեամբք
Համալսարանին Հանրապետականի Վրաց որ ի Տփղիս*

სამართალი სოფხური

შ ე ს ა ვ ა ლ ი .

ქ. ესე წიგნი არს დიდის სომხეთისა სამართლის წიგნთა ზედან გარდმოთარგმანებული და ეწოდების სახელი სამართლისა. თუ იკითხავთ და შეტყობა გინდათ, თუ რომლის წიგნისაგან შევეიცოებოთ, მოგახსენებთ, ანუ რომლის გვართ შევეკრიბეთ: პირველ რიგი ღთისა რომ მისცა ღთს მოსეს პირველქმნილისა და მეორის რიგისაგან და სხვათა თავთაგან და წმინდის სახარებისაგან და ყოველთ წმინდათ წერილთაგან ძველთა და ახალთაგან, რამეთუ ჩვენ ასრე შევიძელით და დაეწერეთ. არათუ ჩვენ ამას მოგახსენებთ, თუ ნურეინ ნურას შემატებთო, გეხვეწებით თქუენ ყოველთა ღირსთა მკოდნეთა ფილასოფოსთა, რომე თუ რამ ამაში ნაკლები იპოვნოთ, შეუმატეთ და გაასრულეთ. ქრისტიანო ბრძენო, მქადაგენო, მარტო ჩვენს თავს არ ვიჩემებთ ჩვენ, ამის მეტი ვერ შევიძელით და ამასცა მოგახსენებთ, რომ ზოგნი გვარნი ჩვენ დაგუძრახვენ, რომე არა აქუთ სამართალიო და წიგნი სამართლისაო, და მრავალნი იტყუიან: ჩვენ გვაქუსო და იმათ არა აქუთო. ამას ესეთნი იტყუიან, რომე არა აქუთ ცოდნა, არც წაუყითხავთ წერილი ძველი და არცა ახალი და იტყუიან უცოდინარობით და გუძრახვენ ცუდად. ||

20 ქ. რიგი კარგი და ქეშმარიტი უჟალმან ღთს პირველითგანვე მისცა კაცსა, როგორც რომ წიგნმა პირველ დაბადებისამან გვაჩვენა ჩვენ რიგი და დასწერა მოსემ: „და მისცაო ღთსო ადამს იმ ხისა, რომ იყო სამოთხეში, მის ხილისა არაქამა“. და არ შეინახა რიგი. მისგან ვისწავლეთ რიგიდამ გამსულელის გაწყრომა მას. უბძანა ღთს ადამს: „მაგიერად რომ სკამე ხისა, რომლისა დაგარიგე უქველობა, წყუელმცაა ქუეყანაზე ნაქმარი შენი. მიწა იყავ და მიწადამც იქცევი“. და ასრე რიგიდამ გასულს გაურისხდა და გაავადო სამოთხისაგან სარჯლითა და შეჭირვებით ყო ქუეყანასა. რომელი დაიბადა ადამისაგან სეით და სეითისაგან ენოს ნოემდი, ნოემისგან სემ რიგით აბრაამამდინ, აბრაამისაგან დაიბადა ისაკ ხარებითა ღთისათა, ისაკისაგან იაკობ, იაკობისაგან თორმეტი მამადმთავარნი. ამათა ქნეს ღთის რიგი მოსაწონი ყოველთაგან, დააპატრონეს მამათ შვილნი საპატრონოსა III, 3. III, 17. 19.

და ქონებასა მათსა, როგორც დალოცა ნოემ შვილები თვისი და მის-
 ცა დაპატრონება, და აბრამ დააპატრონა ბძანებითა ღთისათა, ქონე-
 ბა და საპატრონო თვისი მისცა ისაკს და მუხლეთაგან ნაშობი ის-
 მაილ ღთის საქმით გაადლო და გააშორა დაპატრონებასა. და როგორც
 ისაკ დაპატრონდა, ისრე მან იაკობ დააპატრონა და იაკობ სიკუდი-
 ლის დღეს ეგვიპტეს სიკვიმს დააპატრონა იოსებ შვილი მისი. და რომ
 თქუა კლმითა და მშვილდისრით დამიქონებიაო. და ამათგან დაირჩია რი-
 გი დაპატრონებისა თაეთავის საქონლისა | მათა შვილთა, და ესე კაი-
 სა და შეენიერის საქმისაგან აიღეს ყოველთა გვართა რიგი დაპატრო-
 ნების ქონებისა მათისა მათთა შვილთა. მაგრამ თუ არა ყუანდესთ ვი-
 საც შვილი, დაპატრონდენ ვინც უნდოდესთ და გვარნი, თუ სხვას რიგს
 სხვასა და სხვას აურევდენ და ამრიგზე და ამის ჩვეულობაზე სწორედ
 მიდიოდნენ, მანამღი უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემ აილო კორცი მა-
 მისა ბძანებით წმინდის ქალწულისაგან, მამის ნებითა შეიქნა კაცი
 დახსნისა დაკარგულთათვის შვილთა კაცთათვის და სახარების ქადა-
 გებითა მისცა რიგი შეენიერი, კაი და უკუდავი მონასტერსა თვის-
 სა და წმინდით ეკლესიითა მისით აღადგინა კელმწიფე მართლად
 თაყუანისმცემელი, ტახტი თვითან დააპყრობინა და მისცა გულის-
 ყური და რჯული ქვემარატი, რომ დამორჩილდენ ყოველნი. ყო გვარ-
 ნი წესსა რიგისასა ქრისტესსა, და ამით დაამტკიცეს კელმწიფობა მათი.
 და აბა ყოველთა გვართა რომელიც ინდომეს რიგით გარიგება და
 მოსესგან აიღეს რიგი და ეს საქმე დადევს სხვადასხვა ქალაქთა და
 დროთა, მათში რომ გააოჩნდა ფილასოფოსნი, დაემსგავსნენ ისრაილ-
 თა, რომელნი გაარიგებდენ რიგითა ღთისათა, და ამათგან წინათ
 არვის ქონდათ წიგნი და სიტყუა მოსეს წინათ, და მოსე მათგან უწინ
 იყო რიგით, რომ მისცა მას ღთს ყოველთა ბრძენთა და ფილასო-
 ფოსთა ელინელთა და ათინელთა, რომ[ა]ელთა და ეგვიპტელთა, და ||
 მიეცა პატივი და რიგი ღთისა კელთა მოსესა ისრაელთა, რომ რიგით
 გარიგდენ, და სხვათა გვართა კაი შეშურდებოდათ საქალაქოს რი-
 გის კარგად გარიგება მარამდის მოსულა იქნებოდა უფლისა ჩვენისა,
 რომე ურგებელ იქმნა და დააძველა რიგი მოსესი მისის წმინდის
 სახარებითა და დაუძახა ისრაილთა სახარებითა რიგი თავისი, რომელ-
 თა იწამეს. ნეტარ არიან და დიდებულ კელმწიფენი, დაამტკიცა ღი-
 დმან კელმწიფემ კოსტანტილემ და მოგუცა რიგი ესე.

120v

10

15

20

25

121r

30

ქ. თავი პირველი, ერთი.

რიგი და სამართალი ძისა. ვინგინდავინ მიიცვალოს და არ დასწეროს ანდერძი და დარჩეს შვილი ძე და ასული, რაერთად იყუნენ და ძმანი, სწორად ეპატრონებოდენ ქონებასა მამისა მისისასა, და ასულსა მისცეს თავთავისი წილი. და თუ დასწეროს მამამან ანდერძი და ყოს უფროსად, რომელიც ნებევდეს და დააპატრონოს მამულსა და ქონებასა მისსა, და ვაჟთა მისცენ ქონებისაგან ორი წილი და ქალს ერთი წილი. და თუ უნდოდეს ნამეტნავეს მიცემა შვილისა რომლისაცა, შეუძლია მიცემა. და რომელსაცა არა ყუანდეს ვაჟი და დარჩეს ქალი, დააპატრონდეს ქონებასა მამისასა. და ვინგინდავინ მიიცვალოს უშვილოდ, არც დარჩეს ქალი და არც ვაჟი, სიკუდილის დღეს ვინც დააპატრონოს ანდერძით, მართებულად შეუძლია. | ვინც | 210 ანაზღველ სიკუდილით მიიცვალოს, უანდერძოთ რომ არ დარჩეს შვილი, ქონებასა მისსა ეპატრონოს მამა. თუ არა ყუანდეს მამა ცოცხალი, ეპატრონოს ძმა და და ორნივე. თუ დედა ცოცხალი ყუანდეს, მასაც შვილთან სწორედ ქონდეს პატრონობა.

ქ. თავი ორი.

ქ. ვინ მიიცვალოს ანაზღველად, უანდერძოდ, ვაჟი უდემამო, და არც დარჩეს შვილი და ყუანდეს მამის ძმები, ისინი დააპატრონდენ. თუ არა ყუანდეს მამის ძმები, დააპატრონდეს დისწულები ვაჟნი. და თუ არ იყოს ვაჟი, ქალი დააპატრონდეს.

ქ. თავი სამი.

ქ. კითხონ რიგსა: თუ ყმაწვილობიდან რა ხნისას მართებს ანდერძის თქმა და უთქველობა, რამდენის წლისა იყოს, რომ დაეწერიანებოდეს ანდერძი? ქალი თორმეტ წლამდინ ებისკოპოზთა კელთა არის, არ მართებს ანდერძის თქმა. რა თორმეტის წლისა უფრო შეიქნების, გამოვა ებისკოპოზის კელქვედამე და მასუკან მართებს და შეუძლია ანდერძის თქმა და დიათიკი, ვაჟი თოთხმეტს წლამდინ უფროსის ბძანებასა ქვეშე. მაგრამ რომელი რომ დააყენოს კელმწიფემ თავის ობოლთა საქონელთა გამძლოლად; რომელნი მოქადაგენი, ეფისკოპოზნი და სხვანი ვინგინდავინ ერისკაცნი ბძანებითა კელმწიფისათა, რა შეიქნების კაცი თხუთმეტის წლისა, გამოვა მათთა || კელქუეიდან და კაცობაში შევა, მასუკან მართებს და შეუძლია ანდერძის თქმა.

2

3

დ

ქ. თავი ოთხი.

ქ. წინა პირველს რიგში და სამართლის კანონში დაეწერეთ სწორეთ დაპატრონება ქალკაუვისა. რომლისამე მიიცვალოს როს მამა ვინიცი უანდერძოთ, არც დარჩეს ქალი და ვაგი, შორეული ნათესავნი და ნათესავთა შვილნი ვერ ეპატრონენ, მამის ძმა და ძმა და შვილნი მათნი ეპატრონონ, დედანი და ცოლნი მათნი. ამას ბქანებს რიგი, სძებნონ წმინდით თესლით ნაყოფი და რომელიც უფრო ახლო ეყოლდეს, ის დააპატრონოს კელმწიფემ, და ნულარას დაუწყებს თავსა ბრალობასა. თუ არ ყუანდეს და ამოვარდნოდეს ნათესავი, ახ[ლ]ო მეყუისი მამისა, წადგეს ახლო ნათესავი დედისა მისისა. და ვინგინდავინ მიიცივალოს და ყუანდეს მამა ცოცხალი, არა მართებს ანდერძისა თქმა, თუ შვილიც რომ დარჩეს, ამიტომ რომ რა მამა ცოცხალი ყუანდეს, მისი შვილიც მისი კელქუეითაი არის, და ანუ შვილმან რაც მოიგოს, საქონელი თუ სახლი და ან სახელო, რადგან მამა ცოცხალი ყავს, ვისთვიც მამას უნდა, დარჩეს მას.

10.

15.

ე

ქ. თავი ხუთი.

ქ. ვინ მიიცივალოს სიძე ვისიცი და თუ მიცივალეზულის ცოლის მამამ მოინდომოს ქალისა და ქალის შვილების შენახვა, უნდა მისცეს თავდები მეფესა და აილოს ბქანებითა შენახვისა პატრონობა და მიეზაროს. და თუ იმავე მიცივალეზულმა ანდერძით თავისი ობლები ვისაც სახელდობიე მიზაროს, ამას მართებს შოვლა, და არ ეთხოვება მას კაცს, ანდერძით ვისთვის მამას ობოლთასა მიუზარებია, თავდები. და თუ არა ქნას ანდერძი და დარჩეს შვილი და იყოს იგი წლისა ოცდახუთისა, მას მართებს გაძლოლა და პატრონობა. და თუ ყმაწვილი იყოს და იმ ხნისა არ იყოს, რა რიგადაც ამას ზემოთ სწერია, რომ ვერ ქნას ანდერძი მან კაცმან, და ყუანდეს ძმა, რიგი სამართლისა უბქანებს გაძლოლასა ობოლთასა, როგორც წართეზულია. თუ არა ყუანდეს ძმა და ძმისწული, ასეთი რომე გაძლოლა არ შეეძლოს, მამის ძმამ და მამის ძმის შვილმან უპატრონოს ობოლთა. კიდევ იმავე მიცივალეზულს არა ყუანდეს ძმა და ძმისწული, არც შვილი კაცობაში შესული, და არც დაეწეროს ანდერძი და იკისროს მან კაცის ცოლმან თავის თავის გაძლოლა და ობოლთა პატრონობა, მართებს მას დედაკაცსა მისულა მოსამართლესთან წინაშე მოხსენებად პირობისა, რომ აღარ შეირთოს ქმარი. სანამდინ გაზდიდეს ობოლთა. თუ ვერ იკის-

122v

20.

30.

როს, ამგვარად ბძანებს რიგი სამართლისა: ვინგინდავინ იყოს ქალაქ-
თა ზედან უფროსად დადგინებული, მან დააყენოს თავს გასასინჯა-
ვად ნახვად ობოლთა, და მისცენ ფასი, რაც ერგებოდეს. რომელმან
5 ნახეინონ მამული და საქონელი შეუშლელად მათ ობოლთა და იგი-
ნიც || დააზღვეინონ. და თუ ქნას კაცმან მან ანდერძი და სახელო- 123 r
ბით ვისაც მიაბაროს შვილი და ქონება მისი, მას თავდები არ ეთ-
ხოების, რადგან მიცვალებულს თავის ნებამყოფლობით მიუბარებია.

ქ. თავი ექუსი.

3

10 ქ. მორჩილობა შვილთა. ვისაც ყუანდეს შვილები და შევიდნენ
კაცობაში და არ მორჩილობდნენ მამასა, და მოინდომოს გაყენება მა-
მამან მის ქონებისაგან, მას კელი შესწევს და შეძლება აქუს ქონება-
სა მისაზე. იგი უნდა მისცეს მას უარშინოს შვილსა ცხრა წილიდამ
ერთი წილი. იგი მართებს ასრე: სულადთა ოთხი წილიდამ ერთი წი-
15 ლი ცხრად გაყონ, მეცხრე წილი მისცენ მას შვილსა მამის ურჩოსა,
ვაჟი იყოს თუ ქალი. ვინ გაიშოროს ურჩი შვილი თავისგან და იგი
მიიცვალოს და ანდერძით ვინგინდავინ დააპატრონოს ქონებასა მის-
სა, ნუვინ სძრახავთ მას კაცსა. ამისთანანი არიან, რომ აღარ ღირსან,
მამასა და მამის ქონებასაც გარდააგებენ. ამისთანას შვილის მიუცემ-
20 ლობა და უპატრონება შეუძლია მამასა. ვინცა მისცეს შვილსა იმ-
რიგსა, იქნების იგი კაცი საძრახავი ნათესავთაგან.

ქ. თავი შვიდი.

ზ

ქ. თუ ვინ ქნას ანდერძი და არ ინდომონ გათავება მისი, ვინცა
ნუ კელჰყოფენ და არცავის ძალუც ანდერძისა მის გატება. |

ქ. თავი რვა.

123 v
ც

30 ქ. ვის ებაროს მონასტრის საქონელი და იყოს მისის შესავლის
სახლთხუცესი, რომ ჰყრობდეს კელი მისი წინ გამძლოლი იგი, იმან
მოინდომოს გასასყიდლად და დასახარჯავად რაგინდარა ან საბა-
ტონოდ მიცემა, ან ვალად, ან ვალში მისაცემად, არ შეუძლია, თუ არ
ნება-ბძანებით მოსამართლისათა. მოახსენონ უფროსთა და მოსამართ-
ლეს, და ბძანებითა მათითა გაყიდონ ზომიერად, არა თუმცა ნამეტ-
ნავად.

თ

ქ. თავი ცხრა.

ქ. ვინგინდავინ გაგზავნოს ნიშანი და ნიშნობა გარდკადონს, ვისაც დაუნიშნონ, თუ შვილი იყოს და თუ ვაჟისა და ქალისა შვილი იყოს, პაპასა და მამას შეუძლია მათ სიცოცხლეში გამოერთმევა ნიშნისა. და თუ ვაჟს მამა ცოცხალი არა ყუანდეს, არ გამოერთმეოდეს, ამიტომ რომ იმ მიცვალებულის ვაჟის წილი ის ყოფილა.

ქ. თავი ათი.

ქ. ისივ ნიშნობის საიდუმლო. კიდევ ვინგინდავინ ნიშანი გაგზავნოს და დაწერონ წიგნათ, დამტკიცებიფა დრო გავიდეს და არ მოკდეს მისი, არ არის მართებული, რომე სხვათა სიტყუით გამოართვას. და თუ მამამ ვაჟისამან სიკუდილის დღეს უანდერძოს ვაჟსა თუ ქალსა, გამოერთვას მის ნიშნისა. ||

124 r
ია

ქ. თავი თერთმეტი.

ქ. თუ ვინმე თავის ქონებისა, რისაც მქონე იყოს, დაწეროს დიათიკი, ვისაც მისცეს სამკუიდროდ, ბძანებს რიგი სამართლისა: ცხრა მდინ გაუშვან. ოთხიდამ ერთი კიდევ ვისთვინაც დიათიკი უქნია, სამი—ვისაც მართებდეს ქონებისა მისისა დაპატრონება.

იბ

ქ. თავი თორმეტი.

ქ. ვინ შვირთოს ცოლი ორი მზითვით მისული, წინამ მიიტანოს მზითვეი და უკანამ არა, დარჩეს შვილი ორისაგანვე, თუ ინდომოს მამამ ორისა ცოლის ნაყოფი, სწორედ მისცეს პატრონობა, კელი შესწევს მიცემად ვითამ უცხოსათვის მიუცია. არ უნდა თქუას წინას ცოლის შვილმან, თუ ზითვეი დედის ჩემისა არისო. და თუ მამა მათი მიიცვალოს და სიცოცხლეში ასრე არ გაურიგოს და ან ანდერძი არა ქნას, რომლისაც შვილის დედის მოტანილი იყოს, იმის შვილის დარჩეს ზითვეი თავის დედისა.

იგ

ქ. თავი ცამეტი.

ქ. ვისაც კაცს ყუანდეს ქალი და არა ვაჟი, და რომ ყოლოდეს ვაჟნი და დაკოცოდეს, და ქალნი დათხოვილნი ყუანდეს, და შვილის პატრონნი შექნილიყუნენ, და თვითან ქალნი მის კაცისა მიცვალებულ-

იყუნენ, ქალთან შვილი დარჩომოდეს, ქნას დიათიკი, და დაპატრონოს ქალის შვილი ქონებასა მისსა შეუძლია მართებულად. როგორც უნდა. და თუ ყუანდეს ან ძმა და ძმისწული, ვერ ეცილონ, რადგან დიათი- 124 v
კით მიუკია. და თუ მიიკვალოს უანდერძოთ, დაპატრონდეს ძმა მა-
5 მისა და მამის ძმიშვილი. თუ მამის მისის ნათესაენი მიკულილიყუ-
ნენ, ისევ ის ქალიშვილნი დაპატრონდენ. თუ იგინიცა არ იყუნენ,
დისწულები დაპატრონდენ. და თუ მიკვალებულსა ყუელას ნათესა-
ვიდგან ცოცხალი იყუნენ, სიკუდილის დღეს უკან წადგნენ, ყუელამ
მოინდომოს დაპატრონება. მაგრამ სანამდინ არიან კაცნი ცოცხალ-
10 ნი, დედაკაცისაგან არ არის მართებული დაპატრონებისა. და თუ არ
იყუნენ კაცნი, მართებთ დაპატრონება ქალთა.

ქ. თავი თოთხმეტი.

იღ

ქ. კაცსა ვისაც თუ უნდოდეს სახლთა სყიდვა ანუ ყმათა ანუ
სხვათა, რათა რომ გამსყიდველი ყიდდეს, და აილონ საყოფნი მათნი,
15 ბე არ მისცენ და ფასი რომ მოაწონონ ერთმანეთსა და ვერ მი-
სცენ ფასი და საქმით გარდასწყუირონ, მძანებს რიგი სამართლისა:
არ შეუძლიან გასყიდვა სხე ზედ, სანამდის არ მივიდეს მასთან, რო-
მელსაც უწინ აძლევდა და მისგან დასტური და წიგნი სახელდობით
არ აილოს, და თუ აილოს წიგნი დასტურისა, მასუკან შეუძლია მი-
20 სყიდვა ვიხედაც.

ქ. თავი თხუთმეტი.

იე

ქ. თუ ვინც უყოს აზატი შვილსა მისსა და ანუ შვილიშვილსა
მისსა, მართებს დაწერა წიგნისა აზატობისა მათთვის, აზატობისა
წიგნი მოსამართლეთა მოუწონონ მათ, რომ მორჩილობა გასინჯონ 125 r
25 და ამისთვის უყონ აზატი. მათ იმ მორჩილობით თავისითა ტანშე-
მძღებელ წინა მოსამართლეთასა მართებთ მიკემა და შეიქნენ შვილნი
მისნი აზატნი, მასუკან აღარ შეუძლიათ დაპატრონება და მამისა მი-
ახლოება, და იყოს ყოვლის მისის დაპატრონებისაგან შორს სიცო-
ცხლესი თუ სიკუდილში, რადგან უყო აზატი მოსამართლეთა წინაშე.
30 აზატობას უკან აღარ შეუძლია ანდერძის დაწერა მამას სხვათათვის.
სიკუდილს უკან დაპატრონდენ შვილნი მისნი, თუ ვაჟნი თუ ქალნი,
და რადგან აზატნი იქნენ მამისა სიცოცხლესი, მამის მორჩილობისა-
გან გასული იქმნენ.

ივ

ქ. თავი თექუსმეტი.

ქ. ვინ ქნას ანდერძი, თუ ავადმყოფმან თუ კარგადმყოფმან, და ინდომოს აზატი ყმისა თვისისა, თუ ერთია და ან ორი, შეუძლია აზატი ყმისა თვისისა, და თუ სამია, ორი გაუშვან, და თუ შვიდია და თხუთმეტი, მართებს ნახევრისა გაშვება, თხუთმეტიდამ ოცდაათამდინ მესამედი გაუშვან და ოცდაათიდამ ასამდინ მეოთხედი შეუძლია, რომ გაუშვან. თუ ამისგან უფრო აზატი ქნას, რაც ამ წიგნში სწერია, ღარჩეს მეპატრონეთ. თუ ანდერძი დაწეროს სულ ერთპირად თავის ყმისა, რომ აზატი მიქნია და გაუშვითო, რომელმანც ესე ასრე ქნას, ერთპირ აზარობისათვის ერთპირ დარჩეს მეპატრონესთა. | 10

125v
იზ

ქ. თავი ჩვიდმეტი.

ქ. თუ ვინც უყოს აზატი თავის ყმასა, რიგი ასრეა: უნდა წავიდეს ებისკოპოზთან, მღდელთა წინაშე უყოს აზატი, რომ იყოს იმავე თემის ებისკოპოზი და მღდელი მასთან, როგორც რომ უბძანებია დიდსა კელმწიფეს კოსტანტინესა. 15

იღ

ქ. თავი თურამეტი.

ქ. რომელმანცა უყოს ყმასა თვისსა აზატი ქონებით. რადგან ქონებით უყოს აზატი, სახელდობით რაც რამ ქონდეს, აზატობის წიგნში უნდა დაუწეროს. თუ არ დაუწეროს სახელდობივ ქონება, ყმას უკან რომ მიიცივალოს პატრონი მისი, გამოართვან მას აზატნაქნარს ყმას ქონება და დაპატრონდეს მის აზატის მქნელის შვილი. 20

იი

ქ. თავი ცხრამეტი.

ქ. თუ ვინც უყოს აზატი ყმასა თვისსა, მასვე შეუძლია ისრევ დაქერა და აზატობის შეშლა თვარა? მიგება სიტყუისა: თუ წამოაყენოს ამისთანა მოწაშე, რომ შეეგინებინოს და ურიგო ეთქვას, ამისთანას მოწმით მოსამართლეთა წინაშე შეუძლია, რომ ისევ დაპატრონდეს. 25

იკ

ქ. თავი ოცი.

ქ. თუ ვინც უყოს აზატი ყმასა თვისსა, შეუძლია თავისის მიცემულის სამკუიდროს მამულისა და ქონების მიცემა თუ გამორთმევა? მიგება სიტყუისა, ბძაქნებს რიგი: თუ მიუძღვის სამსახური, მართებს ქნა. 30

126r

ქ. თავი ოცდაერთი.

კა

ქ. ვინც იყიდოს ყმა ამ პირით, რომ არც იყოს გამპარავი და იყოს კაის გულისა, მასუკან ეს მართებს მსყიდველსა დაუდვას ბორჯალი ექუსის თვისა, რომ მან მსყიდველმან გასინჯოს, სცადოს იმ ექუს თვეში. თუ რამ სიაეე უპოვნოს მას ყმასა, მსყიდველს რიგის სამართლით შეუძლია შებრუნება და გამორთმევა ფასისა, რაც რომ მიუცია. თუ ექუს თვეში გაეპაროს, მსყიდველს მართებს, რომ სძებნოს და იპოვნოს და მისცეს გამამცემსა, აბა მასუკან უნდა გამოართვას თავისი მინაცემი.

10

ქ. თავი ოცდაორი.

კბ

ქ. ვინც გაყიდოს ყმა პირობით. თუ გათავდეს პირობა, კარგია, და თუ არადა, მასუკან აღარ შეუძლია მსყიდველსა შებრუნება პატრონზე. მაგრამ თუ შეტყოსთ, რომე ბნედა სპირს მას კაცსა ამ საქმით, რადგან იმ პირის პატრონია, შებრუნება და კიდევ, უნდა შე-

15 უბრუნონ პატრონთ.

ქ. თავი ოცდასამი.

კგ

ქ. ვინც რაც უბძანოს ყმასა მისსა, სადაც მის მაგიერად ლაპარაკი და სამართლის ქნა, რისაც არა აქუს ბძანება რიგისაგან, რომ ყმამ ილაპარაკოს და ან ქნას სამართალი ბატონის მსგავსად, ყმასა

20 არა აქუს | შეძლება შესწორებით ბატონისა.

126v

ქ. თავი ოცდაოთხი.

კდ

ქ. კაცმან ვინც ინდომოს გაპარული მოსამსახურე შეინახოს, თუ იცის, რომ მოსამსახურეა, ბძანებს რიგი სამართლისა: ვინც ეს ქნას, მასუკან რომ იპოოს პატრონმა; თავის მოსამსახურის მაგიერად უნ

25 და წასწიოს მოსამართლისა წინაშე იგი კაცი, მას გამოერთვის და მემკუილრეს პატრონს თავისი ყმა მიეცეს.

ქ. თავი ოცდახუთი.

კე

ქ. რომელმან შეინახოს სხვათა მოსამსახურე, მოლაშქრე რომ არ იყოს, იმისი სწერია სხვათა სამდივნოს წიგნშია და იცის სხვათა თავადთა გაზდილია და არ გააბრუნა თავისგან და სხვათა შეუმატა თავის ჯარსა, გაილახოს კელმწიფეთაგან იგი თავადი.

30

კვ

ქ. თავი ოცდაექუსი.

ქ. რომელმან გაყიდოს და ანუ იყიდოს რაგინდარა სასწრაფოთ რიზონით ესე ასრე, მასუკან გამორთმევა მოინდომოს; ბძანებს რიგი: ორი ზომა შეუბრუნოს და აბა გამოართვას.

კზ

ქ. თავი ოცდაშვიდი.

ქ. ყმამ და მოსამსახურემ რომ მოინდომოს რისაც სყიდვა, პატრონის მისის ბძანებით შეუძლია რომ იყიდოს.

კც

ქ. თავი ოცდარვა.

ქ. არ მისცემს რიგი სამართლისა, რომ ვინმე მოკლას თავისი 10
ყმა და მოსამსახურე თავისის კელითა. თუ დააშავა ყმამ და ქნა სასი-
კუდილო საქმე, უნდა მიართვან კელმწიფესა და მან უყოს დანა-
შაულის ჯაზა.

კთ

ქ. თავი ოცდაცხრა.

ქ. კარისკაცი ასეთი რომ არა აქუს ბძანება კელმწიფისა და მოსა- 15
მართლისა და მოკლას კაცი, ან ქურდი ანუ კაცის მკულელი, იმისთა-
ნა კაცი მოიკლას კელმწიფის კელით, ამიტომ თავისთავად რატომ
უქნია.

ლ

ქ. თავი ოცდაათი.

ქ. ვინც უყოს აზატი თავის ყმასა პირობის დადებით, რომ ამ- 20
დენს წელიწადს უკან იყოს აზატიო, უნდა შიატყობინოს შვილსა და
ან სხვათა დამაპატრონებელთა, რომე ამდენს წელიწადს კიდევ გე-
ნსახუროსო. აზატობას უკან ბძანება აქუს რიგისაგან, რომ როგორც
თავის თავის კელთ მქონე, იგიც ისრე იყოს.

ლბ

ქ. თავი ოცდათერთმეტი.

ქ. თუ ვინმე მოინდომოს აზატი ყმისა თვისისა პირობითა, აზ-
ვენონ მონასტერთა და საყდართა ებისკოპოზთა, მღღელთა ან არა-
და დაუწერონ დიათიკი, რომ მართლად ყოს აზატობა.

ლგ

ქ. თავი ოცდათორმეტი.

ქ. ვინცავენ კაცი თავის თავი კელთ მქონე მივიდეს ვისთანც სა- 30
ყმოდ და თქუას კაცთა წინაშე, თუ შევქნილვარ ყმა ამისიო, ვისაც აყმო

თავისი თავი თვითან, | თუ იყოს კაცი იგი ოცის წლისა, დაკარგოს თავისი თავი კელთა, ქონებდამ არ შეუძლია მოკმარება რიგსა მას ზედ უფრო კიდევ ნამეტნავად. თუ ფასიც რამ აუღია და შეუსვამს და შეუქამია, დარჩა იგი კაცი ყმად მას კაცსა, ვის წინაც ეს რაც ქნას და თქუას.

ქ. თავი ოცდაცამეტი.

ლ3

ქ. თუ ვინ დედაკაცმან თავის თავის კელთ მქონემ თქუას მუახლობა, ვისაც რომ უმუახლოს და მან კაცმან გაატანოს მზითვად, ვერ უშველოს რიგმან, ამიტომ რომე თვითან დაკარგა თავისი თავი და დარჩა მას, ვისაც მზითვად გაჰყოლია, რადგან ოციის წლისას მიუცია თავის თავი მუახლედ. და თუ ოცის წლისაგან ნაკლები იყოს, უშველოს რიგმან და შეიქნას დედაკაცი იგი ისრევ თავის კელთა მქონე.

ქ. თავი ოცდათოთხმეტი.

ლდ

ქ. თუ კაცმან და ან დედაკაცმან აიღოს ნაპარევი და შეინახოს, რომ მოსამსახურის ნაპარევი იყოს, ბძანებს რიგი სამართლისა, რომ წაერთვას მას გოლდარას ერთისათვის ოთხი და პატრონს საქონლისას მისცენ.

ქ. თავი ოცდათხუთმეტი.

ლე

ქ. ვინც იყიდოს ყმა პირობით, როგორც ამას ზემოთ რიგმან მისცა დადება ექუსისთვის, თუ იმ ექუსს თვეში იპოოს მას ყმაში ქირი თუ ბნედა, რაც ბძანებს რიგი სამართლისა, რომ შეუბრუნოს გამამცემსა და გამოართვას იგი, || რაც მიეცეს ფასი. თუ ექუსს თვეში ვერ იპოოს და მასუკან გაჰოჩნდეს, ველარ შეუბრუნებს.

ქ. თავი ოცდათექუსმეტი.

ლვ

ქ. ვინცა ვის მიყიდოს ყმა და უთხრას მაშინვე, ეს ამ საქმის მოქმედიაო, თუ ავისა თუ კაისა, და თუ კაცი თუ დედაკაცი და იმათში გამოჩნდეს სიავე, ველარ შეუძლია შებრუნება. და თუ გამსყიდველმან ვისაც მიყიდოს, დაუღვას პირობა მოწმით, რომე არც იყოს ქურდი, არც იყოს ამაში სხვა სიავე, მასუკან, თუ მსყიდველმან შიამცნია სიავე ან ქურდობა, შეუძლია შებრუნება, და თუ რამ მოუპარავს, ისიც უნდა მიმცემს აზღვევინოს და თავის მინაცემი ფასიც გა-

მხარეთვას. და თუ გამსყიდველის კელში კარგი ყოფილიყოს და მსყიდველის კელში წამკდარიყოს, ველარ შეუძლია შებრუნება.

ლბ

ქ. თავი ოცდაჩვიდმეტი.

ქ. ვინცა იყოს აზატნაქნარი ყმა და ვისაც ექნას აზატი და მასთანავე იყოს თავის ნებია და მასუკან რომ შეირთოს იმავ პატრონის მუახლე ცოლად და მასთან რომ შეილი მიეცეს, მათ შეილებს დააპატრონდეს, რომელმან უყო აზატი, მას კაცის შეილნი.

ლტ

ქ. თავი ოცდათურამეტი.

ქ. თუ ვინც უყოს აზატი ყმასა მისსა და მართებდეს აზატობა მისი, 10
128v თუ ქალაქში იყოს, უნდა მივიდეს მოქალაგეთა და ებისკოპოზთა წინაშე, და თუ სოფელში იყოს, მღღლებთან და შეიღთა მოწმებთან, როგორც რომ დამოწმდენ ისინი კელის წიგნით. ეს არის წესი აზატობისა თუ ქალაქსა თუ სოფელსა. თუ ასრე არა ქნან, არ არის ქეშმარიტი აზატობა, ამიტომ რომ, რადგან ასრე არ უქნია, კიდევ დააპატრონდების. 15

ლთ

ქ. თავი ოცდაცხრამეტი.

ქ. ბძანებს რიგი: თუ ვინც იყიდოს სოფელი, სახლი, ბალი, ბოსტანი ანუ სხვა რაგინდარა, რაც რომ გირაოსავით დაუც ვისთანც თუ იმ კაცმან, თავის გუნებით გამსყიდველმან, ამაზე გაყიდოს, რომ იმ ქუეყანასა შესწყენოდეს რამე და სხვას ქუეყანას წასულა უნდოდეს და წავიდეს და მისგან გასყიდული გირაოს მაგიერი იყოს და მასუკან ის კაცი თუ ათს წლამდი მოვიდეს, ისევე უნდა მისცეს მან კაცმან სამკუიდრო მამული და რაც მიეცეს, გამოართვას. თუ იმ კაცის მოსულას უკან ერთი წელიწადი კიდევ გავიდეს და არ მიედაოს და ერთს წელიწადს უკან წაედაოს, ველარას შეუა. თუ იმ რაგინდარას პატრონი მგზავრია თუ სანგზავროდ წასულა, და ანუ მოლაშქრეა და სალაშქროდ წასულა, ბძანებს რიგი: ოცს წლამდინ კიდევ ითხოების 25
25 ზის კაცისაგან. თუ ოცი წელიწადი გავიდეს, ველარას შეუა.

ქ. თავი ორმოცი.

ქ. კითხონ რიგსა: ორი კაცი რომ მოვიდნენ სამართალში, ერთ- 30
129r მანერთთან რომ || სადაო ქონდესთ, რომელი იყოს მოვალე, ითხოოს და-
ცლევინება ოთხის თვისა, რა უნდა ქნას მოსამართლემ? მიგება სი-

ტყუისა: თუ ითხოოს დაკლვეინება, ოთხის თვისა მისცენ. მასუკან რომ კიდევ თავისმა მოდავემ წასწიოს სამართალში, თუ კიდევ ითხოოს ჰქუითა და ფიქრით დაკლვეინება, მისცენ სამის თვისა. კიდევ თუ შეეხევეწოს და ითხოოს დაკლვეინება, ცოტა ხანს უნდა სამართლის გაშორება. მაგრამ მისცენ რიგის ბძანებით სამჯერ დაკლვეინება: პირველზე ოთხის თვისა, მეორეზე სამის თვისა და მესამეზე ორის თვისა. თუ ამას გარდა კიდევ ითხოოს, დაკარგოს სამართალი თავისი თითვან.

ქ. თავი ორმოცდაერთი.

მა

ქ. ისივ საიდუმლო: რადგან მისცენ დაკლვეინება ოთხის თვისა, რომ მოკლეს თვე მკათათვე, მკათათვიდამ ღვინობისთვის გასულამდინ დააყალბონ და ნუ იანგარიშებენ ღვინობისთვისა და ორის თვის დაკლვეინება მოშლილა და დრო დაკლვეინებისა მოიშალა ცხრა თვისა რომ ეყოფა. სარგებელი რაც არის შუაში რომ ითხოონ მოსამართლისაგან, მოწამე იგი შორ რა ყუანდეს და კელმწიფემ იმ ქუეყნისამან ანუ მოსამართლემ სამის თვის დაკლვეინება მისცენ მოწმის მოლოდინებისათვის. თუ კიდევ ითხოოს დაკლვეინება, მოსამართლემ თავის სამართალი ნახოს. |

ქ. თავი ორმოცდაორი.

129v
მბ

ქ. კოსტანდინე კელმწიფის მოხსენება კურთხევით იყოს, რომ პატივსცა სამოციქულო ეკლესიას საყდროვანთა მისთა, რომე უყო აზატი საკელმწიფოს გამოსაღებისა, რისაც ყოველს ქუეყანას მისას დადვა თვითან რიგი ესე, აზატყო სათხოვრისაგან საყდროვანი და მოსამსახურე ეკლესიისა, ყოველი გამოსაღები შეუალნა და მოარჩინა საერო სათხოვრისაგან, აართვა უღელი საერო საქმისა.

ქ. თავი ორმოცდასამი.

25

მგ

ქ. კოსტანდინე კელმწიფემ ბძანა დიდად პატივისცემა და მირთმევა საყდრისა ქრისტესი სოფელი და მამული ყოველს ადგილსა და მათზე იყუნენ მომკმარო, რომელნი მიახურებდენ მონასტერთა და საყდართა, რომ მათ იმ შეწირულობით სვან და ჰამონ ძმათა და დათა, ქურიეთა და ობოლთა, რომელნი იყუნენ მონასტრისა სიახლოვესა, რომე მათის ყოვლის ლოცვითა უძრავად ამყოფოს ღონ ტატი კელმწიფისანი, რომელნი თაყუანსა სცემდეს სამებასა ერთარსებასა.

მღ

ქ. თავი ორმოცდაოთხი.

ქ. დაცვა და პატივისცემა კუირისა. ლევან კელმწიფემ თავის დროში პატივისცა კეირას დღესა ქრისტეს აღდგომისათვის, რომე აღდგა კუირასა, და დადვა, რომ კანონი კუირას დღეს არა ეთხოვ. 15
 ზოდეს რა საკელმწიფო ხარჯი და ბეგარა || და არცა იქნას სამართა- 5
 ლი და ყუელანი შეიქნენ მოკლით და დაგროვდენ მონასტერსა და საყდარსა ქრისტესასა და ევედრონ უფალსა გულის წმინდითა. ღმრის ვედრების მეტი გაუშვან ყოველი საქმე დღესა კუირასა, არც ეთხოვ- ზოდეს მოვალესა ვალი, არც წავიდნენ სასმელად, სადაც არც სვან ღვინო ბევრი, არც უყონ ავის მქნელს ჯაზა, როგორც ამას ზემოთ 10
 ეთქუით. ყოველნი თავთავის ქუეყანას მშვიდობით დაგროვდენ ეკლესიაში და ილოცონ უშიშრად მოსამართლეთაგან და მათთა იასულთა- გან ვალთა თხოვნისაგან.

მე

ქ. თავი ორმოცდახუთი.

ქ. ბძანა ლევან კელმწიფემ, დადვა რიგი ზითვისა. რაც ვისაც 15
 ქალს ზითვეი მიჰყუეს. დასწერონ ყუელი წიგნათ და იმრიგათაც და- სწერონ ნიშანი და სახლის პატივი, რა მოეწონონ ერთმანეთსა, დასწე- რონ მტკიცედ: თუ ოქროა, თუ ვერცხლია ანუ ტანისამოსი, თუ მხლე- ბელი, თუ მსახური, თუ პირუტყუი, თუ სხვა რაგინდარა. ყოველმან თავ- თავის ქუეყანას ეს წესი ქნან. კაცმან ვინც ნიშანი და სახლის პატივი 20
 გაგზავნოს, რაც შეიძლოს ქალმაც ზითვეი მიიტანოს საკელმწიფო ქალაქს კოსტანდინეპოლის და ყოველს ქუეყანასა დასაუღლეთსა. თუ მიიტანოს დედაკაცმან ასი ფლურისა, კაცმანც მისცეს ასი ფლური. და აღმოსაუღლეთის ქუეყანასა თუ მიიტანოს დედაკაცმან ასის ფლურისა, კაცმანც მისცეს ორმოცდაათი ფლურისა. | 25

150v
მე

ქ. თავი ორმოცდაექუსი.

ქ. დაამტკიცა გარიგება ესე ლევან კელმწიფემ. წიგნით რა გუირგუინი იკურთხოონ და შეიყარნენ ცოლქმარანი, მასუკან თუ გა- შვება მოკდეს, ქმარმან თუ გაუშეას ცოლი მისი უსაბაბოდ, მისცეს მას ქალსა თავისი მოტანილი წიგნით, რაც ზითვეი მოუტანია, თა- 30
 ვისის ქრმის გაგზავნილი ნიშანიცა და სახლის პატივიცა მას ქალს დარჩეს. და თუ ქალმან მოინდომოს გაშვება, გავიდეს ცარიელი და დარჩეს ნიშანი, სახლის პატივი და ზითვეი მას ქმარსა მისსა. მაგრამ რადგან წმინდა სახარებით გუირგუინს იკურთხვენ, ძნელია. გაყრა დიდი ცოდვა არის. 35

ქ. თავი ორმოცდაშვიდი.

მზ

ქ. ვინგინდავის ცოლქმართა შუა დანაშაული მოკდეს და გაყრა
 მოინდომონ. წავიდნენ ცოლქმარნი ორნივე საყდრისა: კარსა და სა-
 ყდრის უფროსთა წინაშე და დანაშაულნი მათნი თქუან და მან საყდრის
 5 უფროსმან დაწეროს წიგნათ და გაგზავნოს სამართალშია. თუ კაცი
 სტყუა, დარჩეს დედაკაცს ნიშანი, სახლის პატივი და ზითევი მისი
 ყუელა ერთპირად, და თუ დედაკაცს ქონდეს დანაშაული, გამოერთვას
 ნიშანი, სახლის პატივი და ზითევი იგი მისი და მიეცეს კაცსა. მაგრამ
 წმინდის სახარებით შეყრილთა გაყრა ძნელია და ცოდვა დიდი, ბოზო-
 10 ბის გარდა.

ქ. თავი ორმოცდარვა.

მც

ქ. რომელნი იყუნენ მოყუარულნი ერთმანერთისა ცოლქმარნი
 და მოკუდეს კაცი და; დარჩეს შვილი, რაც მისი მზითევი იყოს, 1:11 r
 ისიც და ნიშანიც გამთავებით და სახლის პატივის ნახევარი მისცენ
 15 მას ქურიცა. და თუ დარჩეს შვილი და დედაკაცმან გასულა მოი-
 ნდომოს, გავიდეს ცარიელი და დაპატრონდეს შვილი, რაც ქონდეს
 დედასა მისსა.

ქ. თავი ორმოცდაცხრა.

მთ

ქ. ვინგინდავინ მიიცვალოს დედაკაცი და დარჩეს ქმარი და შვი-
 20 ლი ცოცხალი, დედაკაცი იგი რისაც მქონებელი ყოფილიყოს, ქონება,
 ზითევი, ნიშანი, ყუელა უკლებლივ დარჩეს შვილსა მისსა.

ქ. თავი ორმოცდაათი.

მ

ქ. თუ ვინ მიიცვალოს დედაკაცი და არ დარჩეს შვილი და
 ქმარი ყუანდეს ცოცხალი, რაც მიყოლოდეს მას დედაკაცსა შინაცე-
 25 მთანთ, შუა გაყონ და ნახევარი ქმარსა მისსა და ნახევარი მამასა
 მისსა. და თუ არა ყუანდეს მამა, ვისაც ანდერძი უყოს მან დედაკაც-
 მან, მისცენ მას.

ქ. თავი ორმოცდათერთმეტი.

ნა

ქ. თუ მიიცვალოს დედაკაცი ასეთი, რომ შვილი მისცემოდეს და
 30 თავისავ სიცოცხლეში დაეოცოდეს, მასუკან თვითან მიიცვალოს და
 აილოს ქმარმან მისმან შვილების სახელზე მისის მზითვისა და ქონე-

ბისაგან მეექუსედი, შვილთა სულთა მოაკმაროს. თუ სამს წელიწადს უკან მიიყვალოს, მისის მინაცემისა მეოთხედი აილოს და მზითვისა ნახევარი მამასა მისსა მისცეს და სხვა, | რაც დარჩეს, მისის სულისათვის გასცენ. და თუ მამა ცოცხალი არა ყუანდეს, სიკუდილის დღეს კმარმან უთხრას: მამის წილი ვისაც გინდა, ანდერძი უყავ თქო. თუ ანდერძი ქნას და ვისაც უანდერძოს, იმას მისცენ. და თუ თორმეტს წელიწადს უკან მიიყვალოს, ცოდვა და მადლი ქრმისა არის, კმარს უნდა დარჩეს მისი ქონება, ზითეფი თუ რაც, და იმან უნდა გაუცეს სასულიეროდ და შესწიროს საყდარსა საფლავსა და სულსა მისსა მოსაკმარებლად.

10

ბ ქ. თავი ორმოცდათორმეტი.

ქ. ქვეყანას რომ აქუს ჩვეულობა წესისა და არ დასწერონ ზითვისა და ნიშნისა და სახლის პატივისა და ისრე ქნან გუირგუინის კურთხევა და დასჯერდეს რიგსა იმრიგად. როგორც წიგნით დაწერილი იყოს, მათთა მიცვალებას უკან დაპატრონდეს შვილნი მისნი.

15

გ ქ. თავი ორმოცდაცამეტი.

ქ. თეოდოსე კელმწიფის მოხსენება კურთხევეითამცა არს, მისცა რიგი ქრისტიანთა. ვისაც თავისის ამხანაჯისა ემართოს და ოცდაათ წლამდინ არ სთხოოს, მასუკან აღარ აქუს ბძანება, რომ სთხოონ ამღებთა და ნათესავთა მისთა. და ერთი ესეც. თუ ქონდეს გირაოთ ვენახი თუ მიწა, ანუ სახლი ანუ ყმა და სხვა რაგინდარა რომ გირაოდ ქონდეს, არც გაეყიდოს, არც გაეზითოს და არც დაეგირაოებინოს, მიმცემი ვალი სა და ამღებნი ორნივე ცოცხალნი იყუნენ, რაგინდ ოცდაათი წელიწადი გასულიყოს, კიდევ ეთხოება. თუ მიიყვალოს ვალის || მიმცემი და ამღები გირაოს რისაც დამღები, მასუკან ველარ შეუძლია მიდავება და თხოვნა შვილსა გირაოს პატრონისასა, ამიტომ რომ ოცდაათს წელიწადს გაუვლია, გასაცვეთი გატუდებოდა და გასატები გატუდებოდა, ასაშენებელი აშენდებოდა, დასაქცევი დაიქცეოდა. თუ ოც დაათ წლამდინ არ ითხოვა თავის გირაოა რაცა, ოცდაათს წელს უკან კელს ველარ მოჰკიდებს.

20

25

30

დ ქ. თავი ორმოცდათოთხმეტი.

ქ. ბძანებს რიგი სამართლისა არშერთვასა ძმისაგან ძმის ნაკოლარისასა და არც ცოლის დისას შერთვასა. ამისთანაებისაგან ლთნ

შორს ამყოფოს ქრისტიანი. თუ ამისთანა საქმე მოუცდეს, მიიღონ მათზედ სხვათა მებოზვართ მსგავსად. თუ ვინც კაცმან თავისი ძმის ცოლი შეიყუაროს, იგი დედაკაცი შეუდგების ქრმის სიკუდილსა. და თუ კაცმან შეიყუაროს ცოლის და, შეუდგების ცოლის სიკუდილსა, რითაც გზით არის ცოლის დის შერთვის გულისათვის. რომელმან ქნას და სცდეს, დიდი ავი და ბოროტია და ძნელი აწრიგი საქმე. ამისთვის დამტკიცდეს, რომ არ შეიყარონ ცოლქმარად იმრიგნი. თუ ვინც ავეკაობით ამისთანას საქმეში გაერიოს უბძანებლად მოქადაგეთა და ებისკოპოზთა, თუ ვის იმრიგთ ცოლქმართა მიეცეს შვილი, ვერ დაპატრონდეს ქონებასა და წილსა მამისასა და სხვას, ნათესაყთაგანაც შორ იყოს და ნუ მიუშვან. ვინცა ქნას ამისთანა საქმე, განშორდა საყდარსა და რიგსა მისსა თავიან-შვილიანად. |

ქ. თავი ორმოცდათხუთმეტი.

132v
ნე

ქ. არ მისცემს და ში.ჩენებს, ვინც ითხოოს ქალი ბიძისა და ან დედის დისა. ვინც ქნას ამგვარი ბოროტი, ავი საქმე და მიეცესთ მათ შვილნი ვაჟნი თუ ქალნი, ვერ დაპატრონდენ მამულსა და ქონებასა მამისასა. ქონება და მამული იმრიგის კაცისა კელმწიფისა არის.

ქ. თავი ორმოცდათექუსმეტი.

ნე

ქ. კაცმან ვინ შეირთოს ცოლი, რომ უმბღური არ იყოს და მიეცეს შვილი მასთან და მიიცვალოს დედაკაცი იგი და მასუკან შეირთოს მან კაცმან ცოლის მისის ახლო ნათესავი, რომ იყოს უმბღური და მიეცეს შვილი და მიიცვალოს მასუკან მამაც, უკანა ცოლის შვილი ვერ დაპატრონდეს ქონებასა მამისასა, ამიტომ რომ უმბღური შეურთავს მამასა მისსა დედა მისი და დაპატრონდენ წინა ცოლის შვილები ქონებასა მამისასა.

ქ. თავი ორმოცდაჩვიდმეტი.

ნზ

ქ. ქალი ვისიცი იყოს დროს გათხოებისა და დაინიშნოს იგი ქალი და ვინცა გაუგზავნონ ნიშანი ოქრო, თუ ვერცხლი ანუ სხვა რაგინდარა, და მოკდეს ბძანება ლთისა და მიიცვალოს ვაჟი იგი დაინიშნული მისი დაუქორწინებელი და ვაჟის პატრონმა სთხოოს ქალის პატრონს ნიშანი, თუ ერთმანერთი უნახავთ მათ დანიშნულთა, უთამაშნიათ ან უკონიათ, ნახევაქრი ქალის პატრონმა დაიქიროს და ნახევაქრი ვაჟის პატრონს შეუბრუნოს. თუ ვაჟს არა ყუანდეს მამა, არც

133 r

დღეა და არც ძმა, სხვისაგან არ ეთხოვების და დარჩეს მას ქალსა. და თუ დანიშნულთა ერთმანეთი არ უნახავთ და ისე სიტყუით გარდუწყუეტიათ ნიშნობა, ისრევე მთლივ შეუბრუნონ ვაჟის პატრონსა, და თუ ქალი მიიცვალოს, გამოართვას ვაჟმან ნიშანი გაგზავნილი მისი. თუ რამ ან გასაცვეთი ყოფილა ან შესასმელ შესაქმელი, იმრიგს რაგინდარას ნულარას სთხოვენ.

60

ქ. თავი ორმოცდათურამეტი.

ქ. კაცმან ვინც მოინდომოს შერთვა ცოლისა და ძისცეს ნიშანი რძალსა კელში და ან სხვას დედაკაცსა პეყუსისა მისსა, თუ წაიღე ესე და დამინიშნე ქალი ანუ იყოს ბეჭედი ან ოქრო ან ფლური და მასუკან გუნება გამოეკვალოს და ნიშნის გამობრუნება მოინდომოს, დაკარგოს ნათხოვნიცა მისი და გაგზავნილი ნიშანიცა, და დარჩეს ნიშანი მას ქალსა. 10

80

ქ. თავი ორმოცდაცხრამეტი.

ქ. ვის უნდოდეს ქალის გათხოება და თქუას მზითვისა, ამას მიეცემ ამ ქალსაო, მასუკან რომ გაათხოოს და წაყუანის დრო არა ქონდეს, გამთავებით მისცეს წიგნი ნაკლებისა, დაუდვას პირობა ამ დრომდის მოვართვაო, თუ პირობაზე მისცეს, გამოართვას წიგნი მისი მიეცემული, თუ პირობაზედ ვერ მისცეს და შუაზე ხუთმა წელიწადმა გაიაროს, მასუკან ეელარა სთხოვს. | 15 20

133v
ნი

ქ. თავი სამოცი.

ქ. თუ ვინგინდავენ ქალი იყოს მამით ობოლი და დედა და ძმა ცოცხალი ყუანდეს, მათის პასუხით შეერთოს ქმარი. თუ ვინმე კელმწიფეთაგან თუ გამრიგეთაგან დადგინებული იყოს მათზე კაცი ვინც გამძლოლად და შემნახავად, მისის ბძანებით უნდა იქნას. და თუ ქალი დიდი და თორმეტის წლისა უფრო იყოს, ბძანება აქუს რიგისაგან და წინ გამძლოლისაგან, სადაც უნდა თვითან შეერთოს. 25

80a

ქ. თავი სამოცდაერთი.

ქ. ვისაც ქმარმან იყიდოს სახელსა ცოლისაზე სოფელი ან სხვა მამული ან სხვა რაგინდარა, თუ მისცეს ბძანება ქმარმა, სამკუიდრო შეიქნას ცოლისა მისისა, რადგან სახელდობივ მისთვის დაიწეროს, როგორც მისი ზითევი. 30

ქ. თავი სამოცდაორი.

ნიჲ

ქ. ვინ მოიტაცოს ქალი ქანწული ჟჭრმო, იგი კაცი შეიქნა სა-
სიკუდილო და სიკუდილის ღირსია. და თუ გვერც არ მოსწოლოდეს და
გაპარებით გაეპარებინოს. როგორც რომ სხვას ბოზობის მოქმედზედ
5 მართებთ მიღება ავისა, იმრიგად იმაზედაც მიიღონ.

ქ. თავი სამოცდასამი.

ნიგ

ქ. კითხონ რიგსა: თუ იყიდოს კაცმან სოფელი ანუ სხვა რამ
თვალი ანუ მარგალიტი და სახელი ცოლისა დააჩქუას, რომელი შე-
ირ ო ქალწული, მიეცეს || თუ არა? მიგება სიტყუისა: არ არის ქეშმა-
10 რიტი ყიდვა და მიცემა, თუ უძეს ძმასა მის კაცისისა წილი მას თეთრ-
ში, და თუ ნება სახლის კაცისა დასტური სცა, როგორც რომ მზი-
თევი მისი სამკუიდროა, იგი მინაცემიც ისრე შეიქნების.

ქ. თავი სამოცდაოთხი.

ნიდ

ქ. შეუძლია დედაკაცს ვისაც თავის მზითვის გამრავლება თავის
15 ქრმის სახლში, თუ არადა თუ თავისიანისაგან მიცემულია და ან და-
ნარჩომი ქონდეს ან სოფელი ან სხვა რამე, იმით შეუძლია გამრავლე-
ბა, ასრე რომე უჩვენოს თავის ქმარსა, გასინჯოს და აბა მასუკან მიუ-
მატოს ზითევსა მისსა და რა რიგათაც უნდოდეს გამრავლება, გაამრა-
ვლოს და ვაცემადცა კელი შესწევს. მაგრამ თუ იყოს ცხვარი ან ძრო-
20 ხა ან პური და ან ღვინო, რაც იყოს თავნისა, წიგნი გამოართვას ქმარ-
სა მისსა, რომ იმას არცარა მოემატოს და არცარა დააკლდეს, ამი-
ტომ რომ შესასმელ შესაქმელ და მოსაკუდომია.

ქ. თავი სამოცდახუთი.

ნიე

ქ. ცოლქმართა ვინგინდავინ შეყრილან და არიან ერთად, აქუთ
25 რიგი ცოლქრმობისა, არა შეუძლიათ მალეით მიცემა ერთმანერთისა.
და თუ სიკუდილის დღეს აბა თუ უანდერძონ ერთმანეთისა, ის დარ-
ჩესთ მკუიდრად და აღარ მოიშალონ. ცოლქმართა შუა ერთმანეთის
უბრალოდ ძრახვა დიდი ცოდვა არის. |

ქ. თავი სამოცდაექუსი.

ნივ
ნივ

30 ქ. არ მართებს დედაკაცსა ვისაც რომ მალ გარდაადლოს თავი-
სი მიცეალებული და შეიერთოს უპირისწყლობით ქმარი, თუ ქრმისმი-

ცვლებას უკან ათს თვემდინ ქნას და შეირთოს ქმარი, სხვათა მებოზვართან გასათულებლია და ბოზობა უქნია, და თუ რამ იანდერძებინოს ქმარსა, რიგი ბძანებს სამართლისა გამოართვან მას დედაკაცსა და ახადონ პატივი.

ნიზ

ქ. თავი სამოცდაშვიდი.

5.

ქ. შეუძლია ქმარსა ვისაც ძრახვია ცოლისა თვისასა, რომ დედაკაცის წესისა და რიგიდამ გასულიყოს ან იყოს ავსაქციელი? თუ შეიტყონ, რომ მართლა ავის მქნელი იყოს და ბოზი, შეუძლია იმ ავის საქმისათვის გაგდება. მასუკან დააცალონ თვე ორი და გასინჯონ ძრახვა მისი, თუ მართლა ავის საქმის მქნელი იყოს, მერმე შეუძლია გაშორება მისი, ასრე რომე მზითვეი მისი ქმარმა დაიჭიროს და იგი დედაკაცი დარჩეს მზითვისა მისგან ცარიელი, რომელი არს ზითვეი თვისი.

ნიც

ქ. თავი სამოცდარვა.

ქ. ვისის დედაკაცისა იყოს მამა და მამის მამა ცოცხალი დამი-
 იცვალოს დედაკაცი იგი, არ მართებს დაპატრონება სხვისა მზითვე-
 სა მისაზე. მაგრამ თუ ისინიც მიცვალებულიყუნენ, შეუძლია ანდერძი-
 135 r თა დაპატრონება || ზითვისა მისისა, და ისრე ვაეკაცსა არ შეუძლია
 მამისა და პაპის უდასტუროდ ანდერძის ქნა, რადგან ცოცხალი ჰყავს.

ნით

ქ. თავი სამოცდაცხრა.

20

ქ. რომლის საქმიდამ და პატივიდამ ჩამოაგდონ რჯულ[ი]ერის რი-
 გიდამ გასული კაცი? მიგება სიტყუისა: იმისთანა კაცი არ გაიგზავნოს
 მოციქულად, არც მიიღონ მაზე ჟურთხევა მღდლობისა, არც ყონ სა-
 სამსახუროდ კელმწიფისა, არც აქნევიონ სამართალი, არც დააყენონ
 ზედა ქალაქსა და სოფელსა, არც დააყენონ კელმწიფის რაგინდარას
 მონაღულელად და გამრიგედ, ყოველი პატივი აკადონ.

ო

ქ. თავი სამოცდაათი.

ქ. იკითხონ რიგსა: რა კერძი და წილი უნდა მიეცეს შეილთა
 მიცვლებას უკან დედასა თვისსა, რომე ალალი დედა იყოს და შეი-
 ლისშვილი ენახოს და ის უნდა უფროსად დაპატრონდეს ქონებას
 და მამულსა? ყოველი დედაკაცი ხომ კეთიანაკლული იქნების, მაგრამ
 რადგან შეილიშვილი ნახა, პატრონობა მისია.

30

ქ. თავი სამოცდათერთმეტი.

ოა

ქ. დედაკაცსა ქურცისა შეუა კელი თავის ზითვის დასახარჯად თუ არა? მიგება სიტყუისა: თუ მამა ცოცხალი ჰყავს, არ შეუძლია უმისოდ დახარჯვა რისაც.

ქ. თავი სამოცდათორმეტი.

ობ

ქ. არ მისცემს რიგი ბძანებას, რომ დედაკაცმან ვინც სძრახოს ქმარი თვისი, | ჯარში კაცთა წინა, ეს ასე ქნაო. არც ძმასა მართებს ძრახვა ძმისა, რაგინდ ავიც ექნას. უფრო არც ყმასა შეუძლია ძრახვა ბატონისა მისისა და არც დაბეზლება უფროსთა წინაშე. და თუ ქნან ამისთანა საქმე, თუ ქმარმან ვისმან და თუ ძმამან ვისმან ანუ ბატონმა ვისმან, რომ მოიპაროს კელმწიფისა ჩასაცემელი რაგინდარა ან თვალი ანუ მარგალიტი, აბა შეუძლია იმათ ამისთანას საქმის მოხსენება კელმწიფისა, რადგან კელმწიფის შემცოდენი შექნილან.

ქ. თავი სამოცდაცამეტი.

ოგ

ქ. ვისაც ცოლი მიიცვალოს ქრმის უწინ და დარჩეს შვილი, ქმარი იყოს პატრონი ცოლის მისის ზითვისა შვილის სახელზე. თუ არა ყუანდესთ შვილი, ვისაც ანდერძი უყოს მან მიცვალებულმან, იმას მისცენ, თუ არადა ანდერძი არა ქნას, ნახევარი ქმარმან მისმან დაიჭიროს და ნახევარი მამასა მისსა მისცენ, მაგრამე მართებს ორთავე, რომ მიცვალებულის სულს მოაკმარონ.

ქ. თავი სამოცდათხმეტი.

ოდ

ქ. ვინ შეირთოს ცოლი ორი, წინა ყოფილიყოს უმზითო და დარჩომოდეს შვილი და უკანას ცოლს მოჰყოლოდეს ზითევი და მასთანაც დარჩეს შვილი და დარჩეს ორისაგანვე შვილი, უკანას ცოლის ზითევს ორნივე სწორედ დაპატრონდენ თუ არა? მიგება სიტყუისა: შეძლება აქუს მამასა ოქრისავ ცოლის შვილის სწორედ დაპატრონებისა. და თუ ზითვის მამტანმა ანდერძი ქნას, ვისაც ანდერძი უყოს, ის დაპატრონდეს ზითევსა მისსა, არ განიტეხოს ანდერძი.

ქ. თავი სამოცდათხუთმეტი.

ოე

ქ. დედაკაცმან ვინც შეირთოს ყმა ვისიც, შეიქნების იგიც მის ყმის პატრონის მუახლე. თავის თავის მოსამსახურობა თუ არ მისცეს

მან დედაკაცმან, შვილნი, მის ყმის პატრონისა, რაც მიეცეს, და თავის თავი მის კელთ იყოს.

ოვ

ქ. თავი სამოცდათექუსმეტი.

ქ. თუ ყმამ შეიყუაროს და შეირთოს ცოლად დედაკაცი ვინცა აზატი, დასჯერდეს და წაიყუანოს თავის პატრონის სახლში, თუ პატრონმან მის კაცისამან გაუგზავნოს დედაკაცა მას აზატსა და ეს უპასუხოს, ჩამოეხსენ მაგ ჩემს ყმასა, სამჯერ ასრე უთხრას, თუ არ ჩამოეხსნას ყმასა მისას და დასჯერდეს მის ყმის ცოლობას, მასუკან რიგი მისცემს წაწევეად სასამსახუროდ მისსა. როგორც რომ ყმა მისი, იგი დედაკაციც ეგრეთ მისი შეიქნების.

10

ოზ

ქ. თავი სამოცდაჩვიდმეტი.

ქ. კითხონ რიგსა: შეუძლია კაცსა დაწერა წიგნისა და დაპატრონება ცოლისა მისისა მის ქონებაზე, რომ არა ყუანდეს შვილი? თუ ყუანდეს შვილი, დაწეროს ანდერძი და დააპატრონოს, როგორც უნდოდეს, და თუ არ დარჩეს შვილი, ზითევი თავისი მისი იყოს შეუშლელად, და კაცმან თავისი ქონება ვისაც უანდერძოს, მისი იყოს. |

15

146v
ოც

ქ. თავი სამოცდათურამეტი.

ქ. რიგმან არ მისცეს ბძანება დედაკაცსა თავდებობა და რაცა საკაცოს საქმის მოქმედობა.

ოთ

ქ. თავი სამოცდაცხრამეტი.

20

ქ. ბძანებას მისცემს რიგი დედაკაცსა, თუ უნდა მიცემა, უთხრას და დააყენოს მამა მისი ქონებასა მისაზე. თუ ქმარი არა ყუანდეს, მამას გარდა შეუძლია სხვის ვისიცი დაყენება ქონებასა მისაზე.

3

ქ. თავი ოთხმოცი.

ქ. თუ დაწეროს დედაკაცმან ანდერძი და მისცეს ქონებისა მისისა დაპატრონება შვილიშვილსა მისსა, არ შეუძლიათ ამისი თქმა ვისაც, თუ რატომ ისე შურებისო. თუ შვილი ყოლოდა შვილს, თავისი შვილის გარიგება თვითან უნდა ექნა, რადგან შვილი არა ყავს ცოცხალი და შვილის ობლები დარჩომია, გარიგება მათი ბებუის კელთ არის.

20

ქ. თავი ოთხმოცდაერთი.

3ა

ქ. ვისაც ცოლს მიჰყუეს ზითევი, ყმა ანუ ცხვარი ანუ აქლემი ან კარი და ფური ანუ სხვა რაგინდარა, მასუკან მიეცეს ყმასა შვილი და პირუტყუთაც, აშენონ და გამრავლდენ. თუ ვინ იცის გაყრა მოკდეს ცოლქმისა, თავისი ზითევი ყულა თან უნდა გაიტანოს და რაც ნაშენი მომატებული იყოს, შუა გაიყონ ცოლქმართა. არა ამისთვის გვითქუამს, რომ გაყრა გაიადვილონ. ძნელია გაყრა ცოლქმართა, მაგრამე ვინ იცის, რომ მოკდეს რითაც.

ქ. თავი ოთხმოცდაორი.

3ბ

10 ქ. თუ შეხუდეს კაცს ცოლი ასეთი, რომ იყოს გივი და ბნე-
ლიანი და მოინდომოს კაცმან გაშვება; მოსამართლემ მოკითხული ქნას.
თუ ქორწილს უკან ქრმის კელში დამართებია, ვერც გაუშვებს და
არც იქნება. თუ უწინვე ქორწილამდინ სჭირვებია, გაშვება ხომ კი-
დევ ძნელია. მაგრამე რადგან არ იქნების და გაუშვებს, ნიშანი რაც
15 გაეგზავნოს, მას კაცს დარჩეს და ზითევი მისი ქალსა. და თუ ქრმის
კელში დამართოდეს, გაუშვას, ზითევეცა და ნიშანიც სრულ უკლე-
ბლივ მიეცეს მას ქალსა.

ქ. თავი ოთხმოცდასამი.

3გ

20 ქ. თუ შეხუდეს კაცსა ვისაც ცოლი ავის კირის პატრონი მო-
ნაობით? თუ ქორწილს უკან ასრე შეიქნას, რომ კაცი ველარ მიუღვე-
ბოდეს, და მოინდომონ გაყრა და გაიყარონ, მზითევი, ნიშანი და სა-
ხლის პატივი, რაც მიუტია, ყულა მას დედაკაცს მისცენ უკლებლივ.
მაგრამ თუ წინაპირველ ცოლქრმობის სიყუარული ჰქონდესთ და არც
დედაკაცმან გაიწიოს, უნდა დასვას ერთს სახლში და სასმელ საქმე-
25 ლი, ტანისამოსი, ყულა მისცეს და ისრე შეინახოს, ამიტომ რომ უნე-
ბურს კირს შემთხვევია. |

ქ. თავი ოთხმოცდაოთხი.

3დ
პდ

30 ქ. იკითხონ: შეუძლია დედაკაცსა ქრმიანსა, რომ მისცემოდეს
მასთან შვილები და საბაბით, რითაც გაყრა მოინდომონ ზითევით თუ
უზითოდ და მას დედაკაცს შვილების თან გატანაც უნდოდეს? ბძანე-
ბა მისცეს რიგმან: წაეიდეს და გაენდოს მოძღვარსა და ბოზობით სხვის-

გან მისცემოდეს, ამრიგის შვილის გატანა შეუძლია და ალალი შვილი მამისა არის და მამის ბძანებას ქვეშ უნდა იყოს.

პე **ქ. თავი ოთხმოცდახუთი.**

ქ. არა აქუს ამის შეძლება დედაკაცსა, რომ თავის სიტყუით და ნებით გაეყაროს ქმარსა? მიგება სიტყუისა: თუ ვინც კაცმან მოიტაცოს ქალი და დედაკაცი და უნდოდეს ცოლად და მათი პატრონი არ აძლევდეს და ძალად მას უნებურად მოტაცებით წაეყუანოს უმზითოდ და ურიგოდ, და მართებს ქალის მამას მოტაცებისა და ურიგოდ წაყუანის მოკითხვა. და თუ ქალსაც უნდა, შეუძლია მამას გამორთმევა.

10

პვ **ქ. თავი ოთხმოცდაექუსი.**

ქ. თუ მოკედეს ცოლქმართ გაყრა ან სიკუდილითა ან სხვით რითაც საქმითა, რომ აქუს გზა მზითვის მისის გამორთმევისა? კითხონ რიგსა. მიგება სიტყუისა: ასრე უნდა გამოართვას. თუ იყოს ტანისამოსი უცვეთი, გამოართვას, თუ გაცვეთილია, მისცენ მაგიერი ფასი; და თუ ოქრო მიეტანოს || და ან მიწა მისცემოდეს ზითვად ან აქლემი და გაეყიდოს, როგორც ის ფასი მისცენ. თუ პირუტყუთა ნაშენი იყოს, ნახევარი ბისიცი მისცენ. თუ პირუტყუი დაკოცილიყოს, რომ თავნი ფეკზედ აღარ იდგეს, მაგიერის თხოვნა არ მართებს, ანუ თუ ყმა და მხლებელი მიჰყოლოდეს და გაეყიდოსთ, ფასი მისცენ. და თუ დაკოცილიყუნენ, ვერ შეუძლია მაგიერის თხოვნა და ვერც არას შეუა დაკოცილისას.

15

20

პზ **ქ. თავი ოთხმოცდაშვიდი.**

ქ. შეუძლია კაცსა ცოლისა თავისის გაგდება და ზითვის წართმევა? რომ არ იყოს მას ზედა სამართლის რიგის საბაბი, არ შეუძლია. მაგრამ თუ იყოს მასზედ რიგით გაგდების საბაბი, რომ არის ბოზობა ან უცხოს კაცის სახლში დაწოლა და ძილი, რომ არ იყოს ნათესავი, და ქრმის უდასტუროთ ან წავიდეს აქს ალაგს სხვაგან სათამაშოდ, ამისთანას საქმეების ქნისათვის შეუძლია ზითვის წართმევა და გაგდება მისი. თუ ესეები არცეთი არ ექნას, ვერ შეუძლია გაგდება და გაშვება.

30

ქ. თავი ოთხმოცდარვა.

33

ქ. ვერ შეუძლია დედაკაცსა ქრმის გაშვება და გაშვების წიგნის მიცემა დედამთილისა და მამამთილისა და ალება ზითეისა და გასულა, რომ არა ჩნდეს და არ აჩვენოს სიმტყუფნე ქრმისა მისისა? მიგება სიტყუისა: | არ არის შეძლება დედაკაცისა ქმარზე ამისთანას ურიგობის ქნა, თუ არ გასინჯოს დედამთილსა და მამამთილს, და თუ უხანდეს მოწამე ორი ან სამი, ე რომე ეცემოს და ავად გაელახოს ან ასეთი საქმე მიელოს, რომ არ იყოს საქნელი უბრალოდ, ესეები ექნას და ქმარი მისი იყოს მგძნებარ მებოზვარი ქურდისა და ბოზის შინ მიმყუანი და ბიკთან ურიგოდ მქცეველი, არა თუ მარტო ესეები, ამას გარდა ესეც სჭირდეს, რომ სცემდეს მარგილითა და ჯობითა და საბლითა შეგრეხილითა უწყალოდ, როგორც გოგოსა და ბიქსა, ან ამოილოს კმალი, მაზედა სცეს, და ამოთნის ურიგოს საქმისათვის რომ სტყუოდეს ქმარი ცოლზე, შეუძლია რიგის ბძანებით გაშვება და წიგნის მიცემა ცოლსა, გაიტანოს ზითევი მისი უკლებივ და ულაპარაკოდ, და სხვას ვერას შეუა მამამთილსა და დედამთილსა.

ქ. თავი ოთხმოცდაცხრა.

34

ქ. კაცი ვინც მიიცივალოს უანდერძისწიგნით, დაპატრონდენ ქალნი მისნი ძმებთან. და თუ ცოლი ვისიც მიიცივალოს ქმარს უკან ისიც უანდერძით, რაც ქონება დარჩესთ, ქალეაენი მათნი სწორად დაპატრონდენ. მაგრამ მამას თუ თავის სიცოცხლეში ქალნი ზითვით გაესტუმრებინოს, ის მზითევიც უნდა უკლებლივ მოიტანონ ძმებს წინ და ყუელამ სწორედ გაიყონ. და თუ მამას უკან დედა ცოცხალი ყუანდესთ, ვაქენი რომ დაეხოცნონ და ქალნი დარჩნენ და ვაჟთა ანდერძი არა ქნან, დაპატრონდენ დანი მათნი და დედასაც მათთან სწორად ქონდეს დაპატრონება.

ქ. თავი ოთხმოცდაათი.

35

ქ. მამა ვისიც მიიცივალოს უანდერძით და დარჩეს შვილი დედისერთი ვაჟი თუ ქალი და მასუკან შვილის სიკუდილიც მოხდეს და დარჩეს დედა ცოცხალი, თუ მიცივალბულს ვაჟსა თუ ქალსა მამის ძმა და ანუ მამის ძმიშვილი ცოცხალი ყუანდესთ, იმ მამიშვილთ წილი და ქონება სამად გაყონ, ორი წილი დედასა და ერთი მათა. და როგორც ზემოთ ბძანებს რიგი სამართლისა, თუ მამის გვარნი და ახლოს

ნათესაენი იყუნენ, ვერ წადგნენ დედის გვარნი წინ. რიგი ამას ჰქა-
ნებს კარგად გასინჯონ და რომელიც ახლო ნათესაენი იყოს, ის დაა-
პატრონონ.

ჟა ქ. თავი ოთხმოცდათერთმეტი.

ქ. კაცმან ვინცა შეირთოს ცოლი და მიიცვალოს და არ და-
რჩეს შვილი და დარჩეს ცოლი ცოცხალი, აიღონ და მისცენ ზითევი
თავისი და ნიშნის ნახევარი. თუ ყოფილან ბევრს ხანს ცოლქმარად
და გაცვეთილა ტანისამოსი ზითვისა, რათაც ღირებულიყოს, ყასი მი-
სცენ. თუ სოფელია და ან ქალაქი, შეიტყობის ფასი მისი ვაჭრისა-
გან. სხვა ან ოქრო ან ვერცხლი ან მამული მიჰყოლია, იმისთანასი 10
139) ფასი შორს გამოჩნდების. და | თუ ყმა მიყოლია ან მხლებელი და და-
კოცილან, იმისას ვერას შეუა. ვინ იცის თუ შვილი დარჩეს, ნახევარი
შვილს დაუგდოს და ნახევარი მან დედაკაცმან გაიტანოს. თუ პირუ-
ტყუი რამ მიყოლოდეს მისის ნაშენიანად, ისიც შუა გაუყონ. და თუ
რამ დაკოვილა, აღარ იხსენება. 15

ჟბ ქ. თავი ოთხმოცდათორმეტი.

ქ. ბძანებს რიგი სამართლისა: რომელნი მოხელე-მოსაქმენი არიან
კელმწიფისანი, უნდა იყუნენ სამსახურსა კელმწიფისაში, არ უნდა
დადგნენ გამძლოლად ობოლთა და არცა ვეჭილად და არცა სხვასა
საქმესა კელყონ, სანამდინ არ ათაონ სამსახური კელმწიფისა. 20

ჟგ ქ. თავი ოთხმოცდაცამეტი.

ქ. თუ უქნია ვისაც აზატი თუ ვაჟისათვის და თუ ქალისათვის
თავის შვილებისათვის, მოსამართლეთა წინაშე რომე ყოს ისინი თა-
ვის მორჩილობისაგან გასული, მათ აზატნაქნართა რომ მიეცეს შვილი,
აღარც შეუა კელი შვილზედა და აღარც შვილიშვილზედა. 25

ჟდ ქ. თავი ოთხმოცდათოთხმეტი.

ქ. კაცმან ვინც უწინდა თქუას ანდერძი და არ დასწეროს და
ქონდეს გუნებაში, მასუკან სიკუდილის დღეს იმან ველარ დააწერი-
ნოს, სხვათ დაწერონ. სამის მოწმით ასე უმოწმონ, რომ იმისის პირი-
140) რდამ გაგვიგონია, მოსამართლესთან ისრე უმოწმონ, გამართლდეს 30

ის ანდერძი, ნუ გაუტეხენ. და თუ მოწმებმა მოსამართლის წინ ვერ უმოწმონ, გაცუდდეს ის ანდერძი.

ქ. თავი ოთხმოცდათხუთმეტი.

25

ქ. მორჩილობას მისცემს პაპა ვაჟის შვილიშვილისასა და არა ქალის შვილიშვილისას. უნდა იყუნენ მორჩილნი და ბძანებასა მისსა ქუეშე ბყოფი. ვაჟის შვილიშვილი პაპისა ქალზე აქუთ ბძანება და არა ქალიშვილზე.

ქ. თავი ოთხმოცდათექუსმეტი.

26

- ქ. თუ ვინც მოიპაროს თავის ამხანაგისაგან თეთრი და დასწე-
 11) როს პაემანი ფიცისა მოწმითა და უკუდგეს პირობისაგან, რომ და-
 უწერია შეფიცვის წიგნი, როგორც რომ ბძანებს რიგი მოფიცართასა,
 იგი უყონ, რომე გამტყუნდა.

ქ. თავი ოთხმოცდაჩვიდმეტი.

27

- ქ. თუ უნდა კაცსა ვისაც გაყიდვა რისაც და გამოართვას მსყიდ-
 15) ველს რიმონი, თუ უკუდგეს გამსყიდველი და აღარ მისცეს, ერთი ორად
 უნდა მისცეს რიმონი. მაგრამ თუ მსყიდველმან აღარ იყიდოს, დაჰკარ-
 გოს რიმონი.

ქ. თავი ოთხმოცდათურამეტი.

28

- ქ. იკითხონ: საქნელია ვისგანც სხვის შვილი თავის შვილად აყუანა?
 21) მიგება სიტყუისა: არ არის ქეშმარიტი. თუ მოსამართლეთა წინაშე
 წიგნით არ აუყვანია, წართებს მას კაცსა ამხანაგის გულის მოგება ;
 და მოწონება მისგან საქმისა, რომე მისცეს მან შვილის პატრონმან თა- 141) v
 ვის ნებით და კაის გულით შვილი მისი, მისცეს მოსამართლეთა წი-
 ნაშე წიგნითა. მაგრამ ამყუანელთა ასრე მართებთ. იგი ყმაწვილი უნდა
 შეიქნას მისი მორჩილი. როგორც რომ მართალის ალალის მამისა. თუ
 იაუვისთავად ქნან და მოსამართლეთა წინაშე არ გარიგდენ, არ
 არის მართებულნი.

ქ. თავი ოთხმოცდაცხრამეტი.

29

- ქ. თუ ვინც დააპატრონოს ანდერძითა ქონებასა მისსა, ვინც
 30) რომ არ იყოს მისი ნათესაეი და გვარი? თუ არ არის ვაჟი კაცობაში

შესული, ვერ შეუძლია დაპატრონება. თუ ჰყუანდეს მამა მას ვაჟსა, გა-
მოართვის მამამან ქონება რაც და შეუნახოს შეილსა დაკაცებამდინ.
და თუ იყოს მართლა კაცი, მას ჰქონდეს და მისია პატრონობა.

რ

ქ. თავი ასი.

ქ. ვინც ვისი შვილი ანდერძით და წიგნით იშვილოს, მან კაც-
მან მამობის წიგნი მისცეს და ყმაწვილმან შვილობისა დაპატრონოს,
საპატრონოსა დაჰპატრონდეს. და თუ ვინ იცის რომ მოკლეს და მასუ-
კან მისი საპატრონოდამ განყენება მოინდომოს, ასრე გავიდეს წინა-
შე მოსამართლესთან, როგორც რომ მართალი შვილი მოსამართლეს-
თან სამართლითა.

10

რა

ქ. თავი ასერთი.

ქ. ვინც სიკუდილის დღეს ვისაც მიიბაროს ობლები და ქონება
141 r მისი, რომ დაუქლდვას პირობა მან კაცმან, ამ დრომდინ უპატრონებ და
გაუძღვებო, რა პირობა გავა, შეიქნების მათზე კელაღებული, და სა-
ნამდის პირობა არ გავიდეს, ვერ შეუძლია მათზე კელის აღება.

15

რბ

ქ. თავი ასორი.

ქ. ვინგინდავინ აიყუანოს შვილად ვისიც შვილი კელმწიფისა მო-
სამართლისა ბძანებითა და წიგნითა და მასუკან გაგდება მოინდომოს
მისი, არ მისცემს ბძანებასა რიგი მის უწილოდ გაყუანასა და ავგეა-
რის საქმეებას ქნასა, არვის ძალუც უკელმწიფოდ და უსამართლოდ.

20

რგ

ქ. თავი ასხამი.

ქ. მ[ა]მას შვილის მაგიერად ვერავინ სთხოოს ვალი, თუ ძმის ბძა-
ნებით არ იყოს აღებული, ვერც დაიჭიროს სიძე სიმამრის თავზე,
ვერც ძმა ძმის თავზე, თუ თავდები არ იყუნენ ან ძმისა და ან სიმამ-
რისა ან შვილისა. თუ ობოლთა თავთა მდგომი არის ვინცა შეეხვე-
წოს კელმწიფესა და გარდააწყუეტინოს კელმწიფემა. სამართლიანის
საქმით ობოლთა ვალი.

25

რდ

ქ. თავი ასოთხი.

ქ. არ მისცემს ბძანებასა სამართლისა რიგი, ვინც დაიჭიროს
ქურდი და მოკლას და წაახდინოს უკელმწიფოდ. ასრე მართებთ მათ

30

ქურდთა დამკერთა: რა რომ ქურდი თავისი თუ სხვისა დაიკირონ, მიართვან კელმწიფესა | და მას მართებს დანაშაულის მაგიერი ჯაზა და გარისხება. 1-11 v

ქ. თავი ასხუთი.

რე

ქ. ვინ ერთნანეთს უშულლოს და შულლში მოკუდეს და მას მოკლულს კაცს ყუანდეს მამა ან ძმა ან სხვა სისხლის მამკითხავი, მათ ვერ შეუძლიათ თავისთავად სანაქლოს სიკუდილი და ვერც თავისთავად სისხლის თხოვნა, და ასე მართებთ: უნდა მივიდნენ. კელმწიფესა და მოსამართლეს მოახსენონ და კელმწიფე და მოსამართლემ 10 ქნან სამართალი და როგორც გარდებდევინება, მართებთ ისე გარდაახდევინონ.

ქ. თავი ასეჭუსი.

რე

ქ. ვინც თავისი ამხანავი იბრიყოს, ძალი უყოს და წაერთმევი-ნოს, მოსამართლემ თამბა უყოს, და რაც წაერთმიოს მისი, ისრევე მი- 15 აცემინოს.

ქ. თავი ასშვიდი.

რბ

ქ. თუ ვინ ვისიც თქუას ავი და ბოროტი ესე, თუ არის კაცის მკულელი და არის ავის მოქმედი, წინამე მოსამართლეთა რომ ვერ უყოს საბუთი და გამტყუნდეს მთქმელი და სტყუოდეს, სიკუდილის ღირსია. თუ ან კი იფე კაცჳან თავია ამხანავს ავი საქმე მოუგონოს და თავს ადებდეს შილთახობით, მასუკან ვერ უყოს საბუთი და გამტყუნდეს მთქმელი და მომგონე, მოსამართლეს როგორც რომ უნდოდეს და მართებდეს, ისრე გარდაახდევინონ. || 20

ქ. თავი ასრვა.

1-12 r
რც

ქ. თუ იყიდოს კაცჳან სოფელი და ანუ ყჳა და ანუ სხვა რაგინ-დარა სხვის სახელზე ვიზედაც და ფასი მან კაცჳან მისკეს და ვისთვინაც იყიდოს, იმას რომ ჯერ არ მიეცეს და იმ მსყიდველმან კაც-მან რომ იმ წლის მოსავალი სოფლისა თუ რისაც აიღოს, მასუკან ვისთვისაც უყიღია, მან თეთრი გვიან მისცეს და წლის მოსავალი 30 რაც თხოვნა დაუწყოს, არა აქუს კელი მოსავალთან. რადგან მოსავალიც იმ წლისა უნდა, ფასიც უნდა მალ მიეცა, რომ რგებ.იღა. თუ

რამ საკელმწიფო გამოსაღები და ბეგარა ედევას სოფელსა თუ რა-
საც, ვინც იმ წლის მოსავალი აილოს, მან უნდა მისცეს.

რთ

ქ. თავი ანცხრა.

ქ. ასრე ბძანებს რიგი სამართლისა მათზე, რომელნი იყუნენ
მოხელე და მოსამართლე ქალაქსა და სოფელზე, რასაც ალავს რომე
იყუნენ მისი მორჩილნი და მისსა ბძანებასა ქუეშე მყოფნი რა იყუ-
ნენ უფროსად და მოსამართლედ, მათ არ უნდა იყიდონ არც ვენახი,
არც ბალი და ბოსტანი, არც სახლკარი, არც მიწაწყალი და არცარა
სხვა კიდევ. ამას ბძანებს რიგი: ვინც ვალი გასცეს და დაიდევას გი-
რაო, არ უნდა თავის მოვალისაგან იყიდოს ან სახლი ან სხვა რამ, სა-
ნამდინ მოვალემ თავისი ვალი მისცეს. მასუკან თვითან იცის თავისი
მამული. ვისაც უნდ[ო]დეს, იმას მისცეს და მიყიდოს მისის ნებით. | 10

112v

რი

ქ. თავი ასათი.

ქ. ვისაც შვილმან შიავინოს და ავად მიიპყროს მამასა მისსა
ანუ ავი სხვა რამ ქნას მამას წინაშე, ბძანება აქუს მამასა და შე-
უძლია მოსამართლესა წინაშე წაწევა და მოსამართლით გარდახდევინ-
ება. და ამისთვისევი არა მართებთ, რომე სხვასთან ვისთანაც შუღლი
ექნას და ან სხვისათვის შეეგინებინოს შვილსა ვისაც, წავიდეს მამა
და სძრახოს და დააბიზლოს მოსამართლეთა, არ არის მართებული. 15

რია

ქ. თავი ასთერთმეტი.

20

ქ. არ შეუძლია შვილთა მამასთან სწორედ წასულა სამართალში.

რიბ

ქ. თავი ასთორმეტი.

ქ. ვინც ვის მისცეს თავისის ნებით და ჩუქებით სოფელი ანუ სხვა
რაგინდარა საქონელი ანუ უმა ან სახლი და წიგნითა დაუმტკიცოს,
მასუკან შეუძლია დაპატრონება, ვისაც რომ მიეცა წიგნით, მას კაცსა. 25
თუ მოინდომოს მიმკემმან კაცმან გამორთქევა, გამოეერთვას.

რივ

ქ. თავი ასცამეტი.

ქ. თუ ვინც ძმანი გაიყარნონ და გაიყონ მამული და საქონელი და
კაცთა წინა გაიყარნონ და არ დასწერონ გასამყრელოს წიგნი მარ-
თალი, უწიგნოთ გაყოფა რისაც და გაყრა არ არის ქეშმარიტი. 30

ქ. თავი ასთოთხმეტი. ||

რიდ

ქ. ვინცავენ ერთმანერთი გააჯაეროს და ერთმან მეორე ავად სძრა- 1:13 r
 ხონ, არ არის მართებული რაგინდარის ძრაბეა, არც მისცემს რიგი
 უბრალოდ გინდა ბრალიანად. თუ მძრაბეამან მართლად დაატეხოს
 ავკაცობა, უბრალო იყოს მთქმელი, და თუ მძრაბეაი სტყუოდეს და
 ვინცა სძრაბა მქნელი არ იყოს, მას დამძრაბავს კაცსა სცენ და წაკრან
 კისერში და გარდაახდევინონ.

ქ. თავი ასთხუთმეტი.

რიც

ქ. იქნება რომე კაცმან სძრაბოს და თქვას ავის მოქმედობა, 10
 სხვის კაცის მკულელობა ან სხვა ავის საქმის ქნა და შიებზლოს ნო-
 სამართლესა? მიგება სიტყუისა: არ შეუძლია აბა ამის მეტი, თუ მო-
 კლული მისგან მამა მისი არ იყოს ან სხვა ნათესავი მისი. თუ სხვა-
 მან სხვისათვის სძრაბოს და შიებზლოს, მისცენ თავდები მას საქმი-
 15 სა გამართლებისათვის. აბა თუ უპირისწყულობით უთქუამს მას კაც-
 ზე, ის საქმე ვერ გაქმართლა და სტყუებულა მთქმელი, რაც რომ იმა-
 ზე მოსამართლისაგან მისაღები იყოს, ახლა მიიღონ ამ ტყუილად და-
 მბეზღებელსა და მძრაბავს გარდაახდევინონ.

ქ. თავი ასთექუსმეტი.

რივ

ქ. ვინც კაცმან სძრაბოს ვინცა ავსაქციელობით, შეუძლია ვინც 20
 სძრაბა მანც სძრაბოს იგი ავის სიტყუით იქივ ჯარში. მასუკან მართებს
 მოსამართლეს მათის სიტყუის გასინჯვა და სამართლის ქნა. აბა 1:13 v
 რომელი იყოს მტყუანი, გარდააქდევინოს.

ქ. თავი ასჩვიდმეტი.

რიზ

ქ. არიან ყოველნი ქურდნი სიკუდილის ღირსნი, მაგრამე ღამით. 25
 მოქურდალი ყოველთა ნამეტნავად. ვინც ღამით დაიჭირონ ღამით მო-
 ქურდალი, მისცენ სიკუდილსა რიგის ბძანებითა. რომელი დაიჭირონ
 დღისით მზისით, სცენ უწყალოდ, თუ არ იყოს ყაზახი.

ქ. თავი ასთურამეტი.

რიც

ქ. ვინ ვის მოპაროს ყბაწვილი, ყმაწვილის მამპარავი მისცენ 30
 სიკუდილს უწყალოდ.

რიო

ქ. თავი ასცხრამეტი.

ქ. კაცმან ვინც ვისი მოსამართლესთან ავი თქუას და იყოს ავის მოლაპარაკე, მოსამართლემ უნდა სწორედ და რიგიანად გასინჯოს სიტყუა მისი მართლობისა და სიმტყუენისა. თუ მრავალჯერ ტყუილი მოეხსენებინოს და ტყუილ მობეზღარი იყოს, გაიშოროს კარისა მისისაგან.

რკ

ქ. თავი ასოცი.

ქ. უკელმწიფოდ ვინც ვის წაართვას შვილი ან პირუტყუი ან წაიყუანონ და სხვას ქუეყანას დაკარგონ, და მოხსენდეს ეს კელმწიფესა და გაშინჯოს, ვისიც იყოს ნაქმარი, დაამძიმოს მისი გარჯა და წაართვან ვინც რასაც მართლად უჩიოდეს და მისცენ მასა. || 10

144 r
რკა

ქ. თავი ასოცდაერთი.

ქ. ვინც გასტეხოს სახლი და ვისიც ქურდობით, იგი ქურდი სახლის გამტეხი სიკუდილის ღირსია.

რკბ

ქ. თავი ასოცდაორი.

15

ქ. ვინც ვისთვის ქნას კაი საქმე, უნდა პატივი სცენ. კაის მქნელი ცოცხალიცა და მკუდარიცა კარგად მოიხსენებინოს, და ვინცა ვისთვის ქნას ავი საქმე, მას სცენ და ახადონ პატივი.

რკგ

ქ. თავი ასოცდასამი.

ქ. რომელიც შვილი მამან ანდერძით დააპატრონოს ქონებასა და მამულსა მისსა და რომ დარჩეს ვალი, რომელიც რომ დააპატრონდა, ვალიც მან უნდა მისცეს, თუ ბევრია თუ ცოტა. და თუ ვერ იკისროს პატრონობა და ვალის გარდახდა, აილოს კელი. ვალი მოვალემ მამულსა და მის კაცის ქონებასა სთხოოს. 20

რკდ

ქ. თავი ასოცდაოთხი.

ქ. ვინც კაცმან ვინც დააპატრონოს ქონებასა და მამულსა მისსა ანდერძით და დარჩეს ვალი და ვალიც მას დაადვას, მასუკან არც ინდომოს მამული და ქონება და არც ვალი, აბა მასუკან წავიდეს მოვალემ და მოკიდოს მამულსა და ქონებას კელი თავის ვალის გული-სათვის. |

ქ. თავი ასოცდახუთი.

141v
რკე

ქ. კაცმან ვინც რაგინდარა იყიდოს საამხანაყოთ ან იყოს მოწამე და ან წიგნი სათვალავი ოქროსი და ფიცი უთხრას მოგცემო, პეიმიანი დაუდვას, მასუკან გავიდეს პირობილამ, ბძანებს რიგი: გამო-ართვან მაგიერი და ფიცისათეინ მისგან გამთავებით ფასი.

ქ. თავი ასოცდაექუსი.

რკე

ქ. თუ უნდოდეს ვისმე ვისიცი შეყრა ძმაფიცად წიგნით და შე-იყაროს და შეიქნას იმათში ერთობა, რაც რამ ქონდესთ და ან რაც მოიგონ, საერთო იყოს თუ არა? მიგება სიტყუისა: შეკრას რიგმან. 10 ამისთანა საქმე დაუმტკიცებელი საქმე არის და არც დამტკიცდების საბოლოოდ. ისინი რომ სჯერიყუნენ ერთმანეთის ძმობასა, ვერ იქმონენ ცოლნი და შვილნი მათნი ერთობას მათ უკან.

ქ. თავი ასოცდაშვილი.

რკზ

ქ. ქალიშვილი[ი]სა ვაჟსა გინდა ქალსა არა მართებთ მორჩილობა 15 პაპისა, რომ მართებს მორჩილობა მამის შ[ი]ქმისა და არა დედის მამისა.

ქ. თავი ასოცდარვა.

რკტ

ქ. გაყრა რომ მოხდეს ძმაშია და ძმანი ყუელანი კაცობაში შე-სულყოყუნენ, რომ არა ყუნდესთ მამა და თყუნენ თავის კელთმქონენი || და გაიყარნენ თუ წიგნით და თუ უწიგნოთ, და შ[ი]ქთ ერთმანეთისა- 145r
თვის ელაატებინოს და დაემალოს რამე და ძალი ექნას ერთმანეთში, 20 ბძანებს რიგი: არ არიან მართალი გაყრილნი. რომელსაც ძმას დამა-რთებია ძალი სიპატარით თუ რითაც, მასუკან ის კაცი რომ შეიქნას ოზდახუთის წლისა, ბძანება მისცეს რიგმან ხელახლა წილის თხოვნი-სა-ძებნისა და სთხო[ო]ქს ძმათა მისთა. შეუძლია მიდაეება ოცდარვა 25 წლამდინ.

ქ. თავი ასოცდაცხრა.

რკთ

ქ. ვინ ვისი შვილი ყმაწვილი ვაჟი თუ ქალი აიყუანოს და გა-ზარდოს, რომ არ იცოდეს მამამან და არცა დედამან მისმან რომ იყოს 30 ბოზობით შობილი, კითხონ რიგსა: რომ გაიზარდოს და კაცი შეიქნას, რისა აქუს ბძანება ყმობისა თუ აზატობისა? ბძანებს რიგი: როგორც

რომ უნდა გამზრდელს, ისრე უნდა იქნას. თუ მიიცვალოს გამზრდელი, ემობა დაარქუას, ემა იყოს, და თუ აზატი ქნას, აზატი იყოს.

რლ ქ. თავი ასოცდაათი.

ქ. ვინ მისცეს ვალი ვისაც და გამოართვას გირაო ოქრო ან ვერცხლი ან სხვა რაგინდარა და ექირებოდეს თეთრის პატრონს თავისი თეთრი და უთხრას მას გირაოს პატრონს: დაიხსენ შენი გირაო, | სამჯერ კაცი გაუგზავნოს, და თუ თავს შეიღვას, ის არის, და თუ თავს არ შეიღვას, ბძანება აქუს მას თეთრის პატრონს გაყიდოს გირაო და აილოს თავისი თეთრი. თუ ნამეტნავი იყოს, მისცეს, და თუ ნაკლები იყოს, კიდევ გამოართვას.

რლა ქ. თავი ასოცდათერთმეტი.

ქ. თუ კაცმან ვინც თავის ამხანაგს თეთრი ავალოს უგირაოთ და მასუკან თავისთავად გირაოს თხოვნა დაუწყოს, კიდევ რამ წაართვას გირაო, რა მოხსენდეს ეს მოსამართლეს, წაართვას და ისრევ პატრონს მისცეს. მასუკან თეორის პატრონმა სამჯერ კაცი გაუგზავნოს და თავისი თეთრი სთხოოს. თუ მისცეს, ხომ ის არის, თუ არ მისცეს, მასუკან სამართალში წასწიოს.

რლბ ქ. თავი ასოცდათორმეტი.

ქ. ვის ვის სახლზე სახლი ედგას და ზეითი სახლი დაძაბუნებულ იყოს, იქცეოდეს და მასუკან მივიდეს ქუეით სახლში მდგომი და ზეითის სახლის პატრონს უთხრას: გააკეთე შენი სახლი, რომ ჩემიც არ დააქციოს, ზიანი არ მეცეს. აბა თუ არ დაუჯეროს და გულიდამ გაიშოროს გაკეთება სახლია და არ გააკეთოს, მასუკან ქუეშეთ სახლში მდგომელს შეუძლია, რომე წაიყუანოს ოსტატი და გააკეთებინოს და რაც || მოუნდეს, მან დახარჯოს მის წილს კედელზე და ბანზე. თუ ვინ იცის მან ზეითის სახლის პატრონმა დაუგვიანოს და რაც დაუხარჯავს, ოთხს თვემდინ არ მისცეს და სასამართლოდ გაუხადოს, მასუკან მოსამართლემ წაურთვას ერთი ორად და მისცენ. თუ ქუეითი სახლი იყოს დაძაბუნებული და იქცეოდეს და უთხრას ქუეშე სახლში მდგომელს ზეით სახლში მდგომელმა, რომე გააკეთე შენი სახლიო, თუ არ დაუჯეროს და მან გააკეთოს, შეუძლია გაკეთება. აბა თუ რაერთი სახლი ქუეითია, იმდენერთა ზეითია, ნახევარი ხარჯი უნდა სთხოოს ქუე-

ითის სახლის პატრონსა. და თუ ზეითი სახლი ორია ერთმანეთზე და ქუეითი ერთია, ორი წილი ზეითმა უნდა ჩაიგდოს და ერთი წილი ქუეითსა სთხოოს. აგრევე თუ იყოს სამი და თუ იყოს ოთხი, ერთი წილი ქუეითმა უნდა მისცეს და რამთონიც სახლი ზეით იყოს, იმთონი წილი იმან უნდა მისცეს, ამიტომ რომე სულ ყუელა ქუეითს სახლს აწევს და ქუეითს სახლს ძალას უზამს.

ქ. თავი ასოცდაცამეტი.

რღვ

ქ. ვინც ვისგან აილოს ვალი და დაუღვას გირაო, რომ იყოს მიწა, და დაღვან პირობა, რომე თეთრის სარგებელში მიწა მოხნას, მასუკან როსაც თეთრი მისცეს, ისივ თავნი უნდა მისცეს. თუ ვინ იცის კაცმანნ ან ცხენი ან სახედარი ან კარი ან ფური ან ცხვარი მისცენ, რომე პირობა დასღვან, რომე თეთრის სარგებელში ესენი მოიკმარეო და ამუშავეო, სახედნმა უმუშაოს, ფურმა და ცხვარმა რძე მისცეს, ეს იყოს თეთრის სარგებელში. და რომელიც იყოს მეშენი და ააშენოს რაცა, თუ პირობით თეთრის პატრონისათვის ისიც მიუცია, იმისი უნდა იყოს, თუ არადა ნაშენი პატრონისა არის. და რომელსაც დარჩეს ნაშენი, სამწყემსოც მან უნდა მისცეს. [თუ] მუახლე მისცეს გირაოდ, მისი სამსახური უნდა იყოს თეთრის სარგებელში. თუ შეილი მისცეს, პატრონისა არის, რა მისი თეთრის მართებული სარგებელი აუთავდეს, თავისი თავისავე პატრონს და[ა]ხსნევინოს.

ქ. თავი ასოცდათოთხმეტი.

რღლ

ქ. ვინც მისცეს ვალი ვისაც, გამოართვას თავდებიცა და გირაოცა. თუ ვერ უშოვნოს თეთრის ამღებმა როსცა ეჭირებოდეს თეთრის პატრონსა თეთრი და გაყიდონ გირაო და იყიდოს თავდებმა, მასუკან გირაოს პატრონმა. რომე თეთრი იშოვნოს, შეუძლია გამორთმევა თავისის გირაოსი. თუ მაშინვე სხვას მიყიდონ, ველარას შეუა მასუკან.

ქ. თავი ასოცდათხუთმეტი.

რღვ

ქ. ვინ ვისგან აილოს ვალი და თვითანც დაწეროს: ამისი ესე მმართებს, ამისი ესეო, ვერ მისცეს და ბეერისა ემართოს და მიიკვალოს იგი კაცი, მასუკან მოვიდნენ მოვალენი და ითხოონ ვალი, ჯერ მისცენ ვისგანაც უწინ აულია მას, მერმე მეორეს, მერმე მესამეს, აგრევე მეოთხეს. თუ კიდევ იყოს ვალი და კაცის საქონლისა აღარა იყოს რა,

მასუკან მიეცეს მოვალეთა ცოლისა და რძლის ზითევისაგან. თუ რძალი ბევრი ყუანდეს, რომელიც უწინ მოყუანილი რძალი იყოს, იმისი ზითევისაგან მისცენ. და თუ იმითაც ვერ გარდასწყუიტონ, რომელიც რძალი წინას უკან მოსულა, იმისგან მისცენ.

რლვ

კ. თავი ასოცდათექუსმეტი.

ქ. თუ აილოს კაცმან ვისგანცა ვალათ ოქრო თვალითა და წიგნითა და დაუდვას გირაოდ რაც რამ ფერი იყოს და სახელდობით არ დაიწერებოდეს, ბძანებს რიგი: ვინც მამგებია, იმან უნდა დაიხსნას ისიები.

რლზ

კ. თავი ასოცდაჩვიდმეტი.

10

ქ. ბძანებს რიგი მათთეინ, რომელნი არიან მკურნალნი, მათთეინ, რომელნი არიან ბერნი-მოქადაგენი და რომელნი არიან ყოველთა წმინდათ წერილთა წიგნთა მცოდნენი, რომ არიან ქალაქსა და სოფელს, აზატი იყოს ყოველის გვარისაგან და არვისა აქუს შეძლება და არ არის შემძლეობა ვისგანც მათი წაკურა და ცემა-გინება ანუ გა-
147v გდება და უნდა მათ პატივისცემა-ქამართლება. გამძლოლი არიან ორის გზისა: მკურნალია კორცთა გამკურნებელი და მოქადაგე სულთა ქირთა მკურნალია.

15

რლც

კ. თავი ასოცდათურამეტი.

ქ. კითხონ: თუ იყოს კაცი შექირვებული ქირითა რითაც და ანუ მუწუქითა და ან სხვა რამ კორცის შექირვებითა და მკურნალმა უნაღლოს და გაკურნოს ქირისაგან, ავამტყოფმა მისცეს სააქიმო? მიგება სიტყუისა: არა აქუთ შეძლება ვისაც რაც მიეცეს ისევ და-
უწყოს თხოვნა თუ კარგად შექნილმა და თუ არა. კიდევ ისრე ვინც არ მისცეს მოქადაგეს სასულიეროდ, ნამეტნავად კიდევ მისი გამო-
რთმევა არვის შეუძლია.

20

რლთ

კ. თავი ასოცდაცხრამეტი.

ქ. ვინც ვის ფლური ფულით ასესხოს, პეემანი დასდვან ან ექუსის თვისა ან უფროსისა ან უმცროსისა, არ შეუძლია თხოვნა, მიმცემს პეემანს უწინ. თუ უპირსწყლობით პეემანს წინ ითხო[ო]ს და ძალი დაატანოს და არ მოეშვას, დაკარგოს მან მიმცემმან თავნიც.

30

ქ. თავი ასორმოცი.

რმ

ქ. ვინც ვის ავალოს ფლური და თეთრი, რაროგიც პირობა დასდევან, ამღებმან ეს უთხრას ფლურისათვის: ისრეე ფლური მოგცეო. და თუ თეთრი იყოს. ამისთანას თეთრს მოგცემ. მიცემის დროს რახანც 5 მისცეს, ისიე უნდა მისცეს როგორც თეთრ[ი] აულია. ||

ქ. თავი ასორმოცდაერთი.

148 r
რმ

ქ. კითხონ: ობოლთა წინამძღოლთა შეუძლია მოსავლელოს თხოვნა? მიგება სიტყუისა: რომ შევიდნენ ობოლნი კაცობაშია, მაშინ უნდა ითხოონ, წაასხას მოსამართლისა წინაშე და მოსამართლის სა- 10 მართლით გამოართვას.

ქ. თავი ასორმოცდაორი.

რმმ

ქ. ვინცავინ მიიცვალოს უანდერძოთ და დაპატრონდენ ქალნი და ვაენი ქონებასა მისსა და მასუკან მათში ერთერთი რომელიმე მიიცვალოს, დაპატრონდეს ისრეე ძმა. და თუ დედა ცოცხალი იყოს, 15 შეილთან მასაც სწორედ ქონდეს პატრონობა.

ქ. თავი ასორმოცდასამი.

რმგ

ქ. რომელიმე მიიცვალოს და დარჩეს შვილი დედისერთი და მამას უკან ისიც მიიცვალოს და დედა ცოცხალი დარჩეს, ბძანება მისცეს რიგმა: რაც ქონება იყოს მათი, სამ წილად გაყონ, ორი წილი მას 20 დედისერთის დედას მისცენ და ერთი წილი მას ყმაწვილის მამის ძმასა და ძმისწულებს მისცენ. და თუ არ იყუნენ ისინი, დედის ძმები დაპატრონდენ. და თუ ისინიც არ იყუნენ, დაპატრონდენ მამის დები, რომელნი იყუნენ უმზითაო. და თუ გამზითული იყოს, ისიც იმ საქონელთან გაყონ.

ქ. თავი ასორმოცდაოთხი.

რმდ

ქ. კაცმან ვინცა რომ თავის ღთის გულისათვის გაზარდოს ობოლი ვისიც რომე წიგნით, მათი გაძლოლა მოსამართლისაგან არ მისცემოდეს. თუ | იმ ყმაწვილს მამულიც დარჩეს მამისა და ვალიცა, სა- 148v ნამდისინ არ დაკადეს, არ ეთხოოს ვალი, არცაევის მის შემნახავთან 30 ქონდეს ხელი, არც წაიყუნება მისის გულისათვის სამართალშია. აბა

თუ ქონდეს მიწა ან სახლკარი ან ვენახი, მივიდეს ის თეთრის პატრონი და გამოართვას გირაოსავეით და ერთი წიგნი მისცეს იმ კაცმან, თუ მე ამა და ამ კაცს მამებარა ესე და ეს მამული, მასუკან მოხნას, დასთესოს, როგორათაც მოსახზარისი იყოს, მოიკმაროს და გამოსავალი სკამოს ოცდახუთს წლამდინ, მასუკან მამულის პატრონი მივიდეს და თავისი რაც გირაოსავეით მიეცეს, სთხოოს, აბა იანგარიშონ თეთრი. თუ იმ კაცსა სარგებლისაგან ნამეტნავე ექიროს, თავნში ჩაიგდოს, თუ არადა რაც დაედვას, მისცეს.

5

რამე

ქ. თავი ასორმოცდახუთი.

ქ. კითხონ რიგსა: რომ არიან კაცნი და ყავთ შვილი, წავიდეს ერთერთი შვილი და აილოს ვალი ვისგანც, ან ივაქროს და ან რაც უყოს, მასუკან ის ვალის ამღები ან მოკუდეს ან გაიპაროს საღმე, მასუკან ის თეთრი ან მამასა და ან ძმას ეთხოვების, თუ არა? მიგება სიტყუისა: ბძანებს რიგი, არც ეთხოვების მამასა და არც ძმასა. აბა თუ აჩვენოს მოსამართლეს, რომე მამასა და ძმას იმისი ამდენი წილი ქონდეს; რომე ვალის მაგიერი იქნებოდეს ან იმ თეთრისაგან მათ ქონდეს რამე, უნდა მისცენ ვალი მათ, და თუ არა ქონდეს რა, ვერას შეუიღეს. ||

10

15

149 r
რამე

ქ. თავი ასორმოცდაექუსი.

ქ. თუ ვისაც შვილმან ვაემან თუ ქალმან თავის მამას მოპაროს რამე ქონებისაგან ან წიგნი სახსენებელი და გაყიდოს, მასუკან შეიტყოს მამამ, თუ მამასთან არის ის შვილი, ავად მიეპყრას და ათქმევინოს ვისაც უქნევინებია, და რაც რამ მოუპარავს, მიატანინოს, და მასუკან თუ გულმართლა შენდობა დანაშაულისა მამისაგან მოითხოოს, მამამაც შეუდოს. და თუ ის შვილი მამისაგან გვასული იყოს და გარეთ იყოს, როგორც სხვას ქურდსა, ისრე გარდაახდევინონ.

20

25

რამე

ქ. თავი ასორმოცდაშვიდი.

ქ. ვინც დაპატრონოს შვილი მისი თავის მამისა და პაპის მათულზე, ანდერძის წიგნით უნდა გათავდეს მამის ბძანება, და რომელიც შვილი დაუპატრონებია, ის უნდა დაპატრონდეს. აბა თუ ვისმე დედის ნათესავემა ყმაწვილთათვის ანდერძის წიგნით გაუშვან, რამე მიაბარონ ყმაწვილთა, მამას არა აქუს შეძლება მისის რისამე დაკლება მას ყმაწვილთ სიცოცხლეში.

30

ქ. თავი ასორმოცდარვა.

რმც

ქ. თუ ვინ ვის ფარჩა მიაბაროს და ფათერაკად მოხდეს და ცეცხლი ჩავარდეს და დაიწვას, აბა შემნახავს რომ ბარებია, მის არ ეთხოვბის, ამიტომ რომე ფათერაკად მომქედარა და, მის სახლსაც წა-
 5 ეკიდება ცეცხლი. | მას ხომ თავისის სახლის დაწვა არ უნდოდა. ქეზ- 149v
 მარიტად აზატია ვისაც ბარებია ის კაცი და არ ეთხოვბის. აგრეე თუ სახლი გაუტეხონ და ქურდთ გაიტანონ, არც ამაზე ეთხოვბის ვისაც ბარებია მას კაცს.

ქ. თავი ასორმოცდაცხრა.

რმო

10 ქ. თუ ვინც ქარვასლანი დადგეს და ყუანდეს მას კაცს აქლემი, ცხენი, ჯორი, სახედარი და მისცეს შესანახავად, უჩვენოს და მიაბაროს, მოხდეს, რომ მოპარონ რამე მათ პირუტყუში, ბძანებს რიგი სამართ-
 15 ლისა: უნდა. მისცეს ფასი მექარვასლემა, როგორც რომ ბაზარში ეფასებოდეს. თუ ის კაცი ყოველთვინ მისულა, მოსულა, და უფროსი მე-
 ქარვასლე კაცისათვინ აღარ მიუბარებია და მისის ყმაწვილისა და უმცროსისათვის მიუბარებია, ნახევარი ფასი მისცეს მექარვასლემ.

ქ. თავი ასორმოცდაათი.

რნ

ქ. თუ კიდევ კაცმან ქარვასლაში რაგინდარა პირუტყუი გა-
 უშვას და მექარვასლეს არ მიაბაროს და არც იმის უმცროსს უთხრას,
 20 თუ აქ ესე და ეს გამიშვია და თქუენ გეზარებოდესო, მასუკან მო-
 ხდეს, რომ დაიკარგოს, რადგან არ მიუბარებია, მექარვასლეს ვერას შეუა ერთის ფიცის მეტსა, რომე არც მოგებარებინოსო და არცარა იმისი მოპარვისა ვიცოდეთო. ||

[ქ. თავი ასორმოცდათერთმეტი.]

150r

ჟ. წიგნი სამართლისა

რნა

პირველი, ერთი.

დღეგრძელ ჰყავ ოთხ პატრონი ვახტანგ.

მოვედით ახლა საქმისა სამართლისა შეტყობასა. ქალაქთა მოსამართლეთათვის უბძანებია მოსეს და მისთა მგალობელთა და მწერალთა, რომელიც კიდევ ჩანს. არათუ ყუელა წიგნით მოგუცა მოსემ გზა სამართლისა, ზოგი ნახვით მოსამართლეთა ზედაც მიაგდო, ზოგი სხვადასხვა საქმეზე და დროზე და ამის გულისათვის დააყენა მწერალნი, რომე რაც სამართალი ქნან, წიგნათ დაწერონ და შეინახონ, რომ ჩვენთა ეკლესიათა ამას წინათ ქონდათ. ახლა უწინ ეს ენახოთ. მართებთ მოსამართლეთა ზედა კელმწიფეს; უნდა უყოს წყალობად თეთრად და სხვარიგად პატივი სცეს დიდად, მოსამართლეთა აქუთ კელმწიფისაგან, ამიტომ რომ არ შეზარდენ სამართლის ქნასა და მოჩივრის მრავლად მისულასა, არც კელმოკლედ უნდა იყუნენ, რომე კელმოკლობისათვის სამართალი არ გაამრუდონ და იმგვარად ეკლესიათა მოსამართლეთა, რომელნი მოქადაგენი ებისკოპოზნი იყუნენ, წყალობა და პატივი კათალიკოზისაგან სქირდეს საესედ, ამიტომ რომე არ წაახდინონ სწორე სამართალი ოთისა. და ასრე უნდა იყოს. თუ ვინგინდავინ კაცი მიიცვალოს, რომე არც დარჩეს ვაჟი და არც ქალი და არც ნათესავი მამეული, მისის ქონების დაპატრონება ებისკოპოზისა არის, რომელი იყოს მისის ქალაქისა. და ესეც ასრე. თუ კათალიკოზის სამწყსო იყოს, კათალიკოზს დარჩეს იმრიგად მიცვალებულისა, და თუ ებისკოპოზისა იყოს, ებისკოპოზს დარჩეს და ებისკოპოზმა სამწილად ქნას იმ მკუდრის ქონება: ერთი წილი თვითან აიღოს, ერთი წილი კათალიკოზს მიართვან და ერთი წილი მღდელს მისცენ. | და თუ ვინც მოქადაგე დახუდენ, მაშინ ექუს წილად ქნან და მეექუსედი მოქადაგეს მიართვან და სხვა ისრეე სამ წილად გაყონ: ერთი წილი კათალიკოზსა და ერთი ებისკოპოზსა და ერთი მღდლებსა. საერისკაცოს მოსამართლეს არ დაუდევან წილი, ამიტომ. რომე დღეს არიან და ხვალე არა. ეკლესიისა მოსამართლენი მამანი არიან სულისა და კორცისა ორისავ და იმათ უნდა წირვითა და ლოცვით მიცვალებულზე გარდიკადონ, რომე მართებთ ვალად. და ამას გარდა არა რიგითა, მაგრამ თავაზითა ცოტა რამ წილი მისცენ თუ დახუ-

10

15.

20

30

დენ ერისკაცი, თუ მათაც უნდოდეს თავაზით მიცემა. თუ მონასტ-
 რის ბერი მიიცივალოს და ჰყუანდეს მოწაფე, ქონება მისია. რაც დარ-
 ჩეს, მას მისცენ. და თუ არა ჰყუანდეს შაგირდი და ოსტატი და უფ-
 როსი ყუანდეს, მას მისცენ ქონება მისი. და თუ არა ყუანდეს ოსტა-
 5 ტი და არც შაგირდი, არა აქუს კელი მის მამასა და ძმასა და არას
 ნათესავს მის საქონელთანა და უნდა მიართვან მონასტრისათვის მო-
 ნასტერთა მამათა. იმ ქონებებიდამ სულის კერძი ებისკოპოზს მიუცენ.
 ბერთა, მღღელმონოზანთა წესია ასრე. რომელმა მორჯულემ კაცმან
 და დედაკაცმან აილოს კელი ქუეყნიდამე და წაყიდეს საყდრის კარს
 10 და დაადგეს მლოცეად და მღღლის კელდებულად შეიქნას, როდი-
 საც მიიცივალოს კაცი თუ დედაკაცი, ქონება მისი, რაც დარჩეს მას,
 მღღელს მისცენ. მან უნდა გარდიხადოს მისი სულის საქმე, ებისკო-
 პოზთ კელი არა აქუთ. და ეს სამართალი მკუიდრად და დამტკიცე-
 ბით დარჩეს და იყოს მოსენაკეთა ზედა. მაგ რამ ერთად მყოფელნი 151 r

15 კრებულნი მიცვალებულის დანარჩომს ერთპირად დაპატრონდენ. რო-
 მელიც რომ მიიცივალოს მათში და სულის საქმე და წესიც მათ ერთ-
 პირად უნდა გარდუხადონ. და თუ სხეავნიდამ მისული ბერი და მღღე-
 ლი დაესწრან მას, უნდა მისცენ მიცვალებულის ტანისამოსისა, და სა-
 ლმთო საწესოს წილიცა დაედება და უნდა მისცენ და სხეა მათ ძმათ
 20 გაიყონ სწორად. თუ ებისკოპოზი მიიცივალოს და ჰყუანდეს შაგირდი
 და სულიერი ძმა და ანუ რომელიმე თვითან მოიწონოს და მოინდო-
 მოს მისი დაპატრონება, ის დაპატრონდეს ქონებასა მისსა, და შესა-
 მოსელი და მირონი და ყავარჯენი, სხეა ფეშქაშიცა მიართვან კათა-
 ლიკოზსა, ამიტომ რომე ის არს უფროსი და მაკურთხეველი და მო-
 სამართლე. მისი სამარხი და საღმთო საწესო მიუცენ მას, რომელიმე
 იყოს სიახლოეს კარსა ებისკოპოზი.

ქ. ესე ასრეა. რაც სამღ-თოდ დაიკლას კათალიკოზის ე სამოცი-
 ქულო ეკლესიის კარს, მისი საწესო კანდელაკისა არის. და თუ მო-
 ხდეს და მიიცივალოს კათალიკოზის ნათესავი და ჰამა გარდუკადონ და
 30 ან საქორწინებელი იყოს და დააქორწინონ, კარისებისკოპოზისა და
 მოქადაგისა არის, და უნდა მისცენ. თუ მიიცივალოს კათალიკოზი,
 იმისი ყოველი ქონება მისის ტახტისა არის და დარჩეს. ორთა და
 სამთა მოქადაგეთა დაუძახონ. და პატივით ბძანებით, თუ მოკდეს
 ერთის მოქადაგის შაგირდობა და ან ებისკოპოზისა და ან უუროს-
 35 თა მიტრაპოლიტთა, მათის კელით უნდა ეზიაროს. მაგრამ რომ ბძა-
 ნებს რიგი, ორი და სამის მოწმით | დამტკიცდეს და ერთისაგან არ 151 v
 მიიღება მაზე რიგი და წესი წინასწარმეტყუელთა და მოციქულთა

მიმსგავსებით: კეთილითა იყო ისიც და საღმთო საქმეთა მოქმედი. მაგრამ აზიარონ გარჯილობით მოციქულთა და შნოთი წინასწარმეტყუელთა. მაზე საქმე გამორჩეული დაიძახებინს, მაგრამე უწინვე გამორჩეული მრავალთა შიგან ერთი ამპარტავანთა სხვათაზე აიღებდა რიგსა. აელო კელი თავისიანზე და მისგან გასწავლულთა ერთი ორად მქცეველი და მონანულთა ღირსად საკანონოთა მიმნიქებელი მისის ბძანებითა და მასუკან სწორის გზის მიმცემი. მაგრამ კაცი გამორჩეული და ღირსი წინასწარმეტყუელთა და მოციქულთა მაგიერად მყოფელი კათალიკოზი-პატრიაქი მიიღონ მიწასა წინასწარმეტყუელთა და მოციქულთა წესითა. შეიყარნენ ყოველნი და რჩეულნი უფროს უფროსნი ებისკოპოზნი, მიტრაპოლიტნი, მოქადაგენი, ალუგონ წესი. და თუ ვინც მისგან შეჩვენებული დარჩეს და შეკრული და მან ანდერძი ბძანოს და ვისაც უბძანოს გახსნა და შენდობის მიცემა, მან უნდა მისის ბძანებით შენდობა მისცეს. მაგრამ თუ არა ბძანოს ანდერძი, ვერავის შეუძლია შენდობის მიცემა. და თუ ვინმე უცოდინარობით და ურიგობით მოინდომონ მის უბძანებლად შეკრულთ გახსნა და შენდობის მიცემა, ისიც მას შეკრულთან შეკრული და შეჩვენებული შეიქნების. მაგრამე როდესაც მიიღონ, შეიდს დღემდინ მისის მართებულის წესის უკან იყუნენ, და შეიდს დღეს უკან მოგროვდენ მას წმინდას სამოციქულოს ეკლესიაში ყოველნი მოქადაგენი, ყოველნი || ებისკოპოზნი, ყოველნი მღვდელმონოზანნი, ყოველნი მეუღაბნოენი და კრება ქნან თორმეტს დღემდინ და გამოარჩიონ კაცი ღირსი და ყოველთა წიგნთა მცოდნე, ბძენი და თავდაბალი, გულწმინდა და გუნებაკეთილი და საბრალოდმქონებელი, რადგან იყოს განორჩეული კაცი. და ამისთანა აკურთხონ ბძანებითა ღთისათა თორმეტთა თავთა უფროსთა ებისკოპოზთა და მასუკან ყოველთა თაყუანისცენ და დამორჩილდენ ბძანებასა და რიგსა მისსა, და ნუვენ შეიქნების და ვერცავის შეუძლია სიცოცხლემი შეცილება მისი.

10

15

20

25

152 r

რნბ

ქ. თავი ახორმოცდათორმეტი.

ქ. პირველ დავდევით წესი და სამართალი ებისკოპოზთა. უწინ მართებული მათი იყო და არის, და მეორეზე დავდევით სამართალი კელმწიფეთა. შესატყობია, ყოველთაგან ღთის ჩამოისად კელმწიფეა ღთისა მიმგზავსებით, პატრონი სახით, მართო კაცი ეთქმის, მაგრამ საქმითა და სამართლით ღთის მაგიერად უნდა იყოს ამ ქუეყანასა. და ყოველსა მართებთ როგორც ღთისა, ისე მას ჩამოის კელმწიფის

30

35

- შიში-მორიდება. და რომელიც მიი|ცვალოს კელმწიფე და დარჩეს ძე და ასული, მართებთ რისაც საქონლისა სწორედ გაყოფა და უფროსს მისცენ კელმწიფობა. და თუ უფროსთა გარდა მისგან უფრო წამოსადეგი იყოს და ქუთიანი და ბძენი, დასვან შვილი ისი ტახტსა მამისა თვისისასა. და თუ ძმა ყუანდეს კელმწიფესა მას მიცვალებულსა, ის უნდა დასვან. ასეა სამართალი. და ქალსა ნახევარი მისცენ წილი თავისის კრებითა და შვილითა, | ნახევარი წილი ასე რომე, რაც ერთს მას წილი მიხუდეს, იმ ძმის წილის ნახევრისოდენი ქალს უნდა მისცენ. თუ კელმწიფეს უკან შვილებიც მალ მიიცვალონ და შვილიშვილი დარჩეს, მას უნდა მისცენ კელმწიფობა, არათუ ქალის შვილსა. ასრე დასწერა და დაამტკიცა ჩვენმა კელმწიფემ აბკარ, რომელსა ქართულად ეწოდების ავგაროზ, ქუეყანასა სპარსთასა. და მამადმთავარმან ნოემ ვაჟსა და ქალს მისცა წილი და კერძი სამხარსა სამხრეთსა, რომელნი რომ კელმწიფობდენ მანდილოსანნი, რომელნი მოსემ მოასხა სამხრეთიდან და უფალი ემოწმება სახარებაში, და სიყმის შვილს რაცა თავისებრივი პატივი წილი, რომელი რიგმან უბძანა მეორედ წილის მიცემა. ორს ქალს მისცენ ერთის ძმის წილის ოდენი. მაგრამ თუ ვაჟი არა ყუანდეს და ქალი ყუანდეს, მისცეს გვირგვინი თავისი ქალსა მისსა. და გეაქუს მტკიცედ მოწმად რიგი. თუ ვინ მიიცვალოს და არ დარჩეს ვაჟი და დაოჩეს ქალი, საპატრონოსა მისსა დაჰპატრონდეს ქალი. და შეიერთოს ქმარი და ან ყუანდეს უწინე, აილოს გვირგვინი და მისცეს ქარასა მისსა და დიდობა მისიცა. მის ქალის მიცვალებას უკან მისნი შვილნი უცხოსავით ჩააგდონ. და თუ ვინმე თქუას, რატომ თვითან არა ქნა კელმწიფობა და ქმარსა მისსა მისცაო, შეიტყონ, რომე წინაპირველ ქალის კელმწიფობა სამხრეთს იყო. და თუ კელმწიფემ ანდერძი ქნას თავის სიცოცხლით, შეუძლია თავის მაგიერად ვისიც უნდა დადგინება კელმწიფეთ. || ანდერძი იგი მიცვალებას უკან დამტკიცდეს, როგორც რომ ბძანებს მოციქული, როგორც კელმწიფემ კოსტანტილემ ანდერძით გააკელმწიფა შვილი მისი სამძღურითა, მითითა და წყლითა და დაამტკიცა ბარითა წინათა კელმწიფეთა. და თუ კელმწიფე ასრე მიიცვალოს, არც დარჩეს შვილი, არც ძმა, არც შვილიშვილი, არც ძმისწული, რომე მისის საპატრონოს მეპატრონე არავინ დარჩეს ვიდრე ოთხ თაობამდი, მასუკან შეუძლია გუირგუინის მიცემა სხვათათვის, არა როგორც გარიგება კელმწიფეთა ინდოთა და მაკიდონელი ალექსანდრე და სხვათა. და საკელმწიფებელმან არ უნდა თავისი თავი გააკელმწიფოს უკათალიკოზოთ-უპატრიარქად.

და თუ კელმწიფემ ააშენოს ციხე-ქალაქი და ან ასწეროს ქუეყანა და ან მოაპრევენოს ფლური ან თეთრი, უნდა უფროსთა და თავადთა ვეზირობითა და კითხვით ქნას რიგისა სამართლისათა. და უფროსთა და თავადთა არა მართებთ თავისთავად ფლურისა და თეთრის მოქრა, და თუ მოსქრან, მოჭრილიცა და ალაგიცა კელმწიფისა შეიქნას. და ისრე, რასაც დიდს წყალზედ კიდის გადება კელმწიფისაგან მართებულთა, თავადთა არ მართებთ. ნურც ჩაიკმენ საკელმწიფოს ტანისამოსსა. ვიდრემდი კელმწიფემან არ უბძანოს, კელმწიფეს წინ ნუ დასხდებიან უფროსნი თავადნი სუფრასა კელმწიფისასა. პატრიაქის მეტი არაეინ უნდა დაჯდეს უბძანებლად კელმწიფისა ტახტსა და სუზანზე 10
 ვერაეინ დაჯდეს პატრიაქის მეტი. კელმწიფე პატრიაქისა სახლსა ვერ დაჯდეს ერთის ბძანებითა. ნუ იქნების ქრისტიანთ კელმწიფე ხარჯითა.
 113v როგორც ურჯულო კელმწიფენი არიან. ქრისტიანს კელმწიფეს შეძლება აქუს მიმგზავსებით პატრიაქთა ტრაპეზე ასულისა და სამართლითა გაკუეთოს და გაარიგოს ყოველი საქმე საკელმწიფო. თუ 15
 მოხდეს გალაშქრება სხვათა გვარზე, რომ ემართლებოდეს და გაამაღლოს კმალი თვისი და გაემარჯოს და დაინარჩუნოს, დანარჩუნებას უკან ნულარ მოკულენ კაცთა. და თუ სხვაგვარად ქალაქი დაინარჩუნოს და ადგეს გარ, პირველ მშვიდობა უწოდოს ერთხელ, ორჯელ და სამჯერ. თუ არ ინდომონ მოსულა, აიღონ ძალით ქალაქი და 20
 მტერნი კლმით დაკოცოს და სხვანი ძალად მოიყუანოს. და თუ კიდევ გულმართლად ისინიც არ მოვიდნენ, ახოცოს თავნი, რომელნი იყუნენ საქმის მშლელნი. და დანარჩუნებულისა ქალაქის კელმწიფეს არა მართებს ნაყრფის მიმცემის მოქრა. ქალაქის გამცემნი და ციხის გამცემნი, თუ წინათ ბოროტის ქნის თავნი ისინი იყუნენ, გამოჩნდეს ისინი, სიკუდილს დაბეზლდენ და ფასის დახსნით დაიხსნან სიკუდილი და თვალნი მოსთხარონ, ცოლნი და შვილნი ტახტს დაამორჩილონ და მოსამსახურჰყონ და ის თვალდათხრილი კაცი სხვას ქუეყანას დაჰკარგონ უთვალო და შიშველი. და თუ ქრისტიანი იყოს ქალაქთა და მბეზლებელი და ციხეთა კელთა უსჯულოთასა, გინდა ქრისტიანთასა, 30
 ისრევე ქნან, ნუ მოჰკულენ. კაცთმოყუარულის ღთის. გულისათვის წაართვან ცოლი და შვილი და საქონელი და ტახტსა მიართვან და ეგრეთვე თვალდათხრილი და შიშველი უცხოს ქუეყანას დაკარგონ. ვინც წავიდეს პატრონთა საქონელთა საქურდლად, დაიპირონ გინა
 154r შიამცნიონ მართალთა, თუ უსჯულო იყოს, თვალი || მოსთხარონ ანუ 35
 კელი მოსქრან და ცოლი და შვილი მისი და საქონელი საკელმწიფოდ გამოართვან, და ის ქურდი კაცი სხვას ქეყანას დაჰკარგონ.

- და თუ ქრისტიანი იყოს, გამოართვან იგი, რაც მოუპარავს, და სახლი-კარი და რაცა აქუს, და თავიე გაასყიდვიონ, საკელმწიფოდ გამოართვან. და ცოლი და შვილი მისი აზატი იყოს, კელი ნუ აქუთ. თუ მოკლას ურჯულომან ქრისტიანი, ნდომით მოკლან ისიცა მაგიერად მისად, და თუ უნდომლად მოკლას, მოსპრან კელი მარჯვენა და კაცის ფასიც გამოართვან მას. და კაის კაცს ფასი არა სძეს და არც დაედება, ამიტომ რომ ღთისაგან ქმნული არიან ორნიე და სახე მისი. აღმადგინებელი მკუდრისა ერთი მარტო ღთიქა შემძლე, და ნუ ვინმე იტყუის იოსებისა და ან ფასი ქრისტესი ჭეშმარიტ ოცი და ოცდაათი იყო. მათი გამსყიდველნი ჭურდნი იყუნენ. და სხვა ფასი არის კაცისა თულითა დღეთა წელიწადთა სამასსამოცდახუთი დაეკანი, რომელია ფლური ოქრო, და ერთი დაეკანი ფლური ცამეტი დრამი ვერცხლია. ეს არის ფასი კაცისა და ქრისტიანთა რიგითა პატრონთა, და რიგით მეორედ მოუმატონ და მოემატოს. და ურჯულოთა სამის წილისაგან
- 15 ერთი მიეცეს ასოცდაორი დაეკანი ფლური და ორი ქარტეზი, რომელია ქალაღი, რომ არა აქუს შნო წმინდის ემბაზისა. და ვისაც მიცემა არ შეეძლოს, მიყიდონ ქრისტიანსა მკულელი და ფასი მისი მისცენ სისხლად პატრონსა და სახლკარი ჯარიმად ბატონისათვის გამოართვან. და თუ ქრისტიანმა უსჯულო მოკლას ნდომით, გამოართვან სისხლის |
- 20 ფასი ასოცდაორი დაეკანი ფლური, და თუ უნებურად მოკლას, სამოცდაერთი სისხლის ფასი გამოართვან საკელმწიფოდ და სამ წილად გაყონ, ერთი წილი სისხლის პატრონს მისცენ. და თუ ქრისტიანმა ქრისტიანი მოკლას, სისხლის ფასი გამთავებით სისხლის პატრონს მისცენ და კელმწიფისათვის წართვან, რაც შეეძლოს ჯარიმა. მართებით რიგით სი-
- 25 კუდილის ღირსია, მაგრამ კელის მოპრით სინანულში ჩაყარდების. და თუ გლახა იყოს, გაიყიდოს თავის ქონებითა და მისცენ ფასი მისი სისხლის ფასათ. და თუ უნდომლად მოკლას, ნახევარი სისხლი გამოართვან და სისხლის პატრონს მისცენ და მისგან მართებულად ჯარიმაც საკელმწიფოდ გამოართვან და კელს ნულარ მოსპრიან. სისხლის სამართალი კელმწიფისა არის და მან უნდა ქნას და სხვა მოსამართლეს არ შეუძლია. და სხვა რაგინდარა სამართალი მოსამართლით უნდა გარიგდეს და სასირცხვილო ცოდვა და სამალავი ებისკოპოზითა და წინამძღურით უნდა გარიგდეს. მათია იბრიგის საქმის გარიგება და თავადთაგან არ იქნას მკულელთა მოკულა უმძანებლად კელმწიფისა.
- 30 და ქურდთა დაშინება და გარიგება თავადთაგან იქნებოდეს, და აზნაურთა შვილთა უსამართლოდ და უთავადოდ არ შეუძლია ქურდის რისაც გარდახდევინება. და თუ მოკლეს, კელმწიფემ გაილაშქროს და

ერთს ადგილს ჯარით მიუკდეს და წაქაზდინონ ის ადგილი და დაინარჩუნონ ყოველი და ნაშოვარი იყოს ოქრო, სულ კელმწიფისა არის და 155 r უნდა მიართვან, არათუ ფიცით სძებნონ, არამედ კაცი დააძახონ || და ეს აძახონ: ვისაც ოქრო გიშოვნიათ, მოართვით კელმწიფესა, და ვინც არ მოართმევთ და შეგაჩნით, ერთისათვის შეიღს წაგართმევთ. და 5 რაც რომე მოერთვას ოქრო, მისი ათისთავი კელმწიფემ კათალიკოზს მიართვას და სხვა ნაშოვარი და ტყუე შუა უნდა გაყონ, ნახევარი კელმწიფეს მიართვან და ნახევარი თავადთა და ჯართა, და თავადთა თავთავის ლაშქრის გორად გაიყონ და მათაც ათისთავი ეკლესიას მიართვან. და თუ კელმწიფე შიგ ლაშქარში არ იყოს და ლაშქარი 10 გაეგზავნოს და მათაც გამარჯვებოდეს, *ნაშოვარი ეშოვნოს, ოქრო, რაც უშოვნიათ, კელმწიფისა არის და სხვა ნაშოვრისა ტყუისა თუ რისაც ნაშოვრისა ათისთავი კიდევ კელმწიფეს მიართვან და ორმოცდაათისაგან ერთი ეკლესიას მიართვან, როგორც რიგი არის. ქურდისა და ავაზაკისა შენახვა არ მართებს კელმწიფესა და თავადსა, და არც 15 არის მართებული, და მართო უნდა შეინახონ ჯამუში და ყარაული. და ლაშქარნი და თავადნი კელმწიფის ბძანებით უნდა წავიდნენ. რასაც ალაგს დაარბევენ, იქ ნაშოვარი ნახევარი კელმწიფისა არის და ნახევარი თავადთა და ჯართა. და თუ თავისთავად წასულიყუნენ, ორი წილი ნაშოვრისა თავიღთა და ჯართა და ერთი წილი კელმწიფეს მიართვან, ამიტომ რამ თავისთავის სიკუდილს თვითან შესძლევიან. და თუ ლაშქარში მოკუდეს ვინმე, უბრალოა პატრონი გამგზავნელი. და თუ საქურდლად გაგზავნოს თავისი ყმა და მოკლან, 20 *მისი სისხლის მზღველი გამგზავნელი უნდა იყოს. თუ ვინც ქურდი თავის | ნებით წავიდეს საქურდლად, მისი სისხლი მის კისერზე[ა]. თუ 25 კელმწიფემა და ანუ თავადმა გაგზავნოს ვინმე საქურდლად, მოხდეს რომ დაიჭირონ, ვისაც გაუგზავნია, მან უნდა დაიხსნას. ვინცაივინ თავისის ნებით წასული დაიჭირონ, თავისივე თავი თვითან დაიხსნას. მოლაშქრე კაცმან ომში ვინც დაინარჩუნოს, დარჩომილის კაცის ცხენი, იარაღი და ტანისამოსი ვინც დაინარჩუნა, მისი არის, და კაცი, ჯაკვი და მუზარადი კელმწიფეს მიართვას. ომში ნაშოვნი ოქრო, თვალი, მჭიმე ზარბაზი ვინც იშოვნოს, კელმწიფის წილია. მარგალიტი და ვერცხლი თავადებისა არის, და სხვა რაგინდარა ნაშოვარი ჯარისკაცისა არის. ესეც ასრეა. რაც რომ გამოსაღები ქუეყნისა საკელმწიფო 30 ანუ სათავადო უწინვე სდებდეს და მართებული იყოს, ის უნდა გამოართვან. და თუ უღიერად დებულობაზე ნამეტნავი მოინდომონ, არ არის მართებული. და თუ გამოართვან, საიქიოს ანგარიში ყუელასი 35

- ლთს უნდა მისცენ. ლთნ ამისთვის გაარიგა კელმწიფე, რომ შეინახოს ქუეყანა და მოარჩინოს, არათუ წაახდინოს და დაჰკარგოს. ასრე უნდა იყოს მინდურის ნახნავ-ნათესისაგან: ხუთი მამხუნელ-მამთესველთა და ერთი საკელმწიფოდ გამოართვან ღალა, და თუ სარწყავი იყოს, მეხუთელი გამოართვან, როგორც გარიგებულია ეგვიპტის, 5 დღესაც ეთქმის. მეხუთელი იმ დროს დასდევს, რომ ის ქუეყანა ფარაომ დაიპირა. ვერცხლით ნასყიდს მიწასა და ვენახს არ ეთხოება ღალა და ბეგარა. და იმგვარად წისქვილსა, სახლსა და || დუქანსა ვინც დაჯდეს, 10 სამართლიანათ აიღონ ქირა. არ არის სამართალი ქრისტიანთა, რომე თავისის თავის ხარჯი გამოალებინოს, თუ არა უსჯულოთა. ბოსტნისისა, ბალისა და ვენახისა ათისთავი კელმწიფეს მისცენ, ამისთვის რომ კელმწიფე პატრონია მიწისა და ალაგისა, არათუ წყლისა. კარსა არა სძეს რა, ამიტომ რომ მკუნელია და მთესველი და იმის ნამუშაევარს აიღებენ ღალასა, ფურზე ასი დრამი ერბო მისცენ. ცხვარზე ბატკნის 15 ათისთავი მისცენ, ცხენზე, ჯორზე, საკედარზე არა ეთხოება რა, ამიტომ რომ იმით მსახურებს ბატონსა. ბედნიერს დღეს ქრისტიანენი ძღვენს ბევრს ნუ დასდებენ, რაც კელით გამოუიღეს და შეეძლოს, ის მიართვან და ძალ[ა]ს ნურას დაატანებენ. ეს საბედნიეროს დღის ძღვენი მეტი არის დადებული, და ძალად ნურას წართმევენ და ცოტას მიართმევი- 20 სათვის ნუ გაუწყრებიან. და კელმწიფის ნკემულს ქუეყანას თუ გააკათებს თავადი, კელმწიფის ბძანებით გააკეთოს ციხე ანუ სოფელი და აგარაკი ან სულის სახლი ან სხვა რამ. ათი ათასი შესამატია მისთვის და მისის გვარისათვის. ამგვარად კელმწიფეთაგან თავადი აზატი იყოს. კელთაგან აზატობა ასრე[ა]: გლეხმა გააკეთოს სახლი 25 და შენობა და მიწა გასტეხონ მთაში და შეიქნას მათი ნაქირნახულები, შეუშლელად მათთა შეილთა იყოს სიკუდილს უკან.

ქ. თავი ასორმოცდაცამეტი.

რნგ

- ქ. გარიგების წესი სულის მოსამართლეთა, განშორებულთა, მეუღლ-ბნოეთა, მამათა და ძმათა, წმინდის გრიგოლ პართაველის შეილიშვილის 30 ისაკისა და წმინდის | ბასილის დადებული, დაუღვიათ ზომიერად და კორცთა გასინჯვით, რიგის სამართლითა, ნიშან-ნამეტნაობისა დებუ-ლობის მგზავსად. არათუ ყოველთათვის არის ბძანება მათი. არ უნდა ასეთი კაცი წავიდეს საუღაბნოს, რომ ჰკუდიდამ შორს იყოს და აუ-რიოს წმინდათა დამტკიცებული რიგი. უნდა წავიდნენ ამათ დაწესე- 35 ბულს რიგზე. შეიტყვეით, კელმწიფეთა და თავადთა, ერთობილ ყო-

ველთა ქრისტიანთ უნდა ქონდეს მონასტერი არათუ საკორციელო გამოსარჩომისათვის, გააკეთონ უზეშთაესად მარტო სულისათვის, და ამისთვის არ უნდა დაპატრონდეს. თუ წინათ მამათა და ძმათ აეშენებინოს და ანუ თვითან აღგილი ძმისა ანუ სხვათა ნაშენი იყოს და კარგ[გ]ვარად წინამძღურობდეს, უსამართლობა არის მისი გამოცულა, და თუ რჯულის ურიგობა და ავი ქნას, ორისა და სამის მოწმით გამოიცვალოს. თუ დაიყენონ საუღაბნოთა მონასტერთა მამათა ვინც ღირს[ი]ა კაცი, მის წინ დასწერონ ყოველი მონასტრის საქონელი და წიგნით მას მიაბარონ და თავისი თან შეტანილიც მის კრებულს აჩვენოს. მასუკან ვინ იცის თუ მამის გასულა მოკდეს, რაც არ მიყოლია, მის მეტთან კელი არა აქუს და ვერც გაიტანს. მონასტრის საქონელი მონასტრისა არის. თუ მამა ანუ წინამძღუარი მიიცვალოს, არ მართებთ მის ნათესაეთა ამისი თქმა, თუ მის ალავს ჩვენვე დაეჯდებით. და თუ მოკდეს, რომ ასეთი კაცი იყოს, რომ შეეძლოს გადაძლოლა და კრებულთაც უნდოდეს და თვითანც ღირსი იყოს, დაჯდენ მათ მაგიერად მამეული ნაქეთსავი. და თუ მათის ნათესავისა ღირსი კაცი არ იყოს, სხვა მათს კრებულში და სხვათში გამოარჩიონ კაცი ბრძენი და ღირსი, დააყენონ მამად და წინამძღურად. თავადთაგან არ არის რიგი და მართებული, რომ ქრთამი აიღოს და ვინც უნდოდეს, ის დაჩსმევირონ. მამათა, ებისკოპოზთა და მოქადაგეთა უნდა გასინჯონ და გამოარჩიონ და დასვან კაცი ღირსი და იქნება კაცი ასეთი უღაბნოსა და მონასტერშივა. რომე რიგზე ნამეტნავს თავთავის გარჯას მოინდომებენ სინანულსა და დაიწყებენ, ყოველთა ღირსად მყოფელი და იმედის მიმნიკებელი ქრისტე არის. და თუ გულისყურ ნაკლები ვინცაჲინ მოკდეს და ვერ გასწიოს იმათთან, ამისთვის რომ ემძიმებოდესთ ის საქმე, არათუ მან კაცმან თავის უღონობით სხვანიც გზიდამ გამოიყუანოს, ის კაცი დააყენონ მას საქმეზე, რომელიც შეეძლოს. ეს არის წმინდის ბასილის კანონი. რომელი შევიდეს საუღაბნოსა, ძნელია მისი გამოსულა გარე. რადგან შევა, გამოსულა აღარ არის მართებული.

რნდ

ქ. თავი ახორმოცდათოთხმეტი.

ქ. მოქადაგენი უნდა იყუნენ რიგითა უწინვე მცოდნელი ძველთა და ახალთა უკლებრივ, წამკითხავი კანონის ბძანებისა, უშიშრად მოქმედი და კაცი ღირსი ფილასოფოსი და თეთრის უმოყუარე.

ქ. თავი ასორმოცდათხუთმეტი.

რნე

- ქ. იყოს დაპატრონება მლდელთაგან მრევლთა ქრისტესსა. როგორც რომ | ზოგან ვნახავთ, ქალს წილს დაუდებენ სამწყსოდამ ჩემულობითა 157
- თა ფასსა ქრისტესა სისხლისასა. მართებთ ებისკოპოზთა გამოართვას ცხვარი ქრისტესი იმისთანა მლდელს და მისცეს იმისთანას კაცს კელთა, რომე ლ'თის ბძანებაზე შეინახოს, უკაუსხოს მას სამართლიანად. თუ აილოს კელი ებისკოპოზის ბძანებითა და ანუ არა ქნან, კაია, და თუ არადა ჩემულობა დაიწყოს [ანუ] უარის თქმა, მლდლობიდანაც გარდა-აყენონ. მრველი ვისიც თავის უბნიდაჲ რომ სხვას უბანში გარდვიდეს, 11 იმ უბნის მლდელჲა უხუცოს, რომ ერთი[ა] მგზავსებით მეცხვარობა ყოველს ადგილს მართალმადიდებელთა. არიან ასეთნიც, რომ მლდელი მიაცვალეზის, წადგებიან მისნი ნათესაენი, რომლისათვიან მას უხუცე-ბია, მას დაუწყებენ ქამას. ეს დიად დიდი უსამართლობა და ავი არის. და თუ მას მლდელს თავისი სახლისკაცი მთავარდიაკონი დარჩეს, 15 მლდლად აკურთხონ, და მაშინ მართებს ქამა. და თუ ერისგანი არიან, კელი არა აქუთ. და თუ ერისგანთა უარშიობა დაიწყონ დო არ აი-ლონ კელი, დასწყევლოს და შიაჩვენოს ებისკოპოზმა, რომ სანამდის მოინანებდეს და შენდობას სთხოვდეს. და თუ მლდელი ვინცა დიდს მონასტერში იყოს, არ არის სამართალი მისგან მრველის ქამა. ერის- 20 განმან ვინც სამლოთო დაკლას, მკარი და ტყავი მლდელს მისცეს, და თუ უარშიობით არ მისცეს, ებისკოპოზმა ერთი ორად წაართვას და მისცეს. თუ ერისგანმა მლდელს შიაგინოს და || დაჰკრას, ღირსია კე- 1 8: ლის მოჰკრასა. ის კელი უნდა მოეკრას, რომლითაც დაუკრავს და ანუ უნდა იყიდოს კელი მისი ებისკოპოზისაგან ბევრის საკანონოს და-დებით, რომ შეუნდოს მას მლდელმან. თუ თავის ტანისათვის რაც ითხოვოს ვისგან და მიუტემლობისათვის შიაჩვენოს ვინცა, დაედება მას მლდელს სამართალში წაყოლა და მონანება და მონანების უკან მართებთ ებისკოპოზისა და მოქადაგის დარიგებითა, რომე საკანონო გარდიკადოს. და რომელი შეუკრავს, უნდა გახსნას და შენდობა მისცეს. 30 თუ არ მისცეს შენდობა და შეკრული არ გახსნას, ებისკოპოზმა ის მლდელი უნდა შიაჩვენოს სანამდი შენდობას მისცემდეს და მისგანც შენდობას მოითხოვდეს. და ის, ვინც შეჩვენებული იყოს თუ ტყუილ-ზე თუ მართალზე, შეჩვენებულია. სანამდის შენდობას მისცემდეს, უნ-და იყოს მორჩილი.

რნვ

ქ. თავი ასორმოცდათექუსმეტი.

ქ. მოვიდეთ ვნახოთ საქმე ცოლქმობისა, თუ რა ხნისა უნდა შეიყარნონ. ქმარი უფრო უნდა იყოს ხნით ცოლსა და ცოლი ქმარზე უნდა უმტროსი იყოს, როგორც გვაჩვენებს დაბადება. უწინ ადამ შექმნა ღ-თნ კელითა თვისითა, შერმე ევა. ყოვლის საქმით უფროსი და შემძლე უნდა იყოს ქმარი ცოლზედა მისზე. როგორც სხვარიგად შეყრას უკან მოკდეს, რომ ქმარმან ცოლი მისი ქანწულობილამ ვერ შეშალოს და თუ ნება იყოს დედაკაცისა ერთად ყოფნისა და მოინდომონ ცოლქმართ ერთად დგომა, კარგია, თუ არადა, გაიყარონ; აი-ლოს | ქალმან ზითევი თავისი და გაიტანოს. კაცს თავისი დარჩეს და მას კაცს არ წაერთვას ჯარიმა, ანიტომ რომ თავისი ნებით არ უქნია და ძნელის ჰირისაგან მამყდარა. რაც ქორწილის ტანისამოსი ექნასთ, კაცისა კაცსა და ქალისა ქალსა. და თუ პირუტყუი მიჰყოლოდეს, თავნი მთლივ მისცენ და ნაშენისა ნახევაარი. რაც ან წინათ და ან ქორწინობაში ხარჯი ექნასთ, ყუელამ ჩაიაროს და კაცმან მას ცოლსა მისსა-მისცეს, მართლის გულით მისცეს დასტური. და ვინც რომ მან უთხრას და მოეწონოს, ის უნდა შეირთოს. აბა თუ კაცმან კიდევ ცოლი მოინდომოს, ქურციე უნდა შეირთოს.

155v

10

15

რნზ

ქ. თავი ასორმოცდაჩვიდმეტი.

ქ. თუ შეიყარნენ ცოლქმარნი, ან იყოს ქმარი გიჟი და ან ცოლი, თუ გვირგვინის კურთხევას უწინ სპირეებია და ქალის დედმამას დაუმალავს, დედაკაცი იგი უნდა მამამ და დედამ მისმან წაიყვანოს თავის სახლში. ამდენი უნდა გაისარჯონ დედმამანი თუ ხატითა თუ ექიმითა, რომე ჰირისაგან მოარჩინონ, ხარჯი მათ უნდა გასწიონ. მას-უკან რომ გაეეთდეს, მისსავ ქმარს უნდა მიაბაროს. და თუ გვირგვინის კურთხევას უკან თავის ქრმის კელში დაემართა, მან ქმარმან უნდა უნაღლოს და მოუაროს, ეცადოს ხატითა და აქიმითა, რომე მის ჰირს ულონოს და მოარჩინოს. ხარჯი სულ ქმარმან მისმან უნდა გასწიოს და შეიღს წლამდინ უნდა გასწიოს და გაისარჯოს, რომ ეგება: ეშველოს. და თუ ეშველოს, ხომ ცოლია და პასუხი აღარა აქუს. და თუ არ გაწმდეს ჰირისაგან და არ ეშველოს, ის გაიშეება და სხვა უნდა შეირთოს. და თუ შეილი მისცემოდეს მას დედაკაცთან, შეილი მამისა არის, მას უნდა დარჩეს, და დედაკაცი თავისის საქონლით გავიდეს, რადგან მის ქრმის სახლში დამართებია. ქმარსაც ეს მართებს,

159r

30

- რომე ცოლი მისის დასტურით შეირთოს. და თუ შეძლება ქონდეს კიდევ, მამადედასთან კელი მოუმართოს. და თუ მამისავე სახლში სკირვებია და დატყუებით მამყდარა, აღარ უნდა ულოდინოს შეიდ წლამდინ და აღარც დასტურს მისას. და თუ ქმარი იყოს გიყი და ბნელიანი ანუ დამონავებული, თუ გვირგვინის კურთხევას უწინ ყოფილა და დედმამას დაუმაღაეთ, როგორც რომ დედაკაცის სამართალი სწერია ამას ზეით, ასრე კაცისა იქნას. და თუ გვირგვინის კურთხევას უკან დამართებოდეს, დახედონ თავიანთ ჭირსა, არ უნდა დაწუნენ ერთმანერთთან. ეცადონ რითაც გზით იყოს მის ჭირისაგან გაწმენდას.
- 10) და თუ იქნას შველა, კაია, და თუ ვერ გაწმენდენ, ერთმანერთის შენდობით გაიყარნონ. და რომელიც რომ კარგად იყოს, თუ ქმარი გაკეთდეს, ცოლი შეირთოს, და თუ ცოლი იყოს, ქმარი შეირთოს. და ესეკ მართებთ მათ სიცოცხლეში, ერთმანეთს უნალულონ და მობრალულნი იყუნენ და დედაკაცმან თავისი ზითევი უნდა გაიტანოს. თუ მოკდეს
- 15) ცოლქმართბ რომლისამე სხვაგვარად გრძელი ავადყოფა, არ შეუძლიათ გაშვება ერთმანეთისა, მაგრამ დასტურით გაიყარნონ. და რომელიც რომ კარგად მყოფი იყოს, მან სხვა შეირთოს და ქონება სულ ავამტყოფს მისცენ. და რა ცოცხალი იყუნენ, ერთმანეთს უნალულონ და ებრალებოდეს. და კაცისაგან არა კამს ორი ცოლი ერთს სახლში
- 20) დაისვას. ზენის რიგითა ხომ არ არის ცოლქმართ გაშვება, მაგრამე ვინ იცის, რომე გაძნელებულია ქირთაგან მოკდეს და ერთმანერთის შენდობითა. და ამისთვის დაეწერეთ ზემოთ სამართლები გაყრისა.

ქ. თავი ასორმოცდათურამეტი.

რნც

- 25) ქ. თუ თავისის ქრმის სახლში დატყუედეს დედაკაცი, თავის-მან ქმარმან უნდა დაიხსნას. და თუ შემამწყრალი იყოს და მამის სახლში იყოს და დატყუედეს, მამამ და ქმარმან ორთავე უნდა დაიხსნან. როსცა რომ დატყუედეს, უნდა სძებნოს შეიდ წლამდინ და სადა იყოს, იპოოს და დაიხსნას ქმარმა. და თუ ვერ იპოოს და არც დაახსნევიონ, მასუკან თავის სიმამრისა და სიდედრის დასტურით შეირთოს ცოლი. და თუ რამ იყოს მის დატყუევიებულის დედაკაცის, მამისა და დედის კელით უნდა მისის სულისათვის გაყონ.

რნთ

ქ. თავი ასორმოცდაცხრამეტი.

ქ. რასაც დროს ეშმაკის საქმით ცოლქმართ შუა სიმძულვარე
 160r ჩამოვარდეს და შეიძულონ ერთმანერთი უბოზურად, თუ გვირგვინის
 კურთხევამდი სძულდეს და გაშვება უნდოდეს ქმარსა, ებისკოპოზ-
 მან უნდა ბევრის გზით დაარიგოს. და თუ არ იქნას, მისისა ბძა-
 ნებით გაიყარნონ. და თუ ქორწილნაქმარია, როგორც რომ გიჟთა
 და ბნელიანთ გაყრის სამართალი სწერია, ისე უნდა ქნან. ჩვენის კა-
 ნონითა და რიგის სამართლით არა აქუს შეძლება ქმარსა მის დედა-
 კაცისასა, რომ სხვა ცოლილა შეირთოს. დედაკაცსა მართებს ქრმის
 შერთვა თუ უნდოდეს და მზითვეი მისი შეუშლელად მისცენ, ჯა-
 რიმა მას კაცს წაართვან რაც რომ ცოლსა მისსა ზითვეი მო-
 ჰყოლოდეს იმთენი. იმგვარად, თუ დედაკაცმან მოინდომოს გაშვება
 და გაეყაროს, წაართვან ჯარიმად მზითვეი მისი და ველარც შეირ-
 თოს სხვა ქმარი. და თუ შვილი ყუანდესთ და გაიყარონ, რაც რამ
 ქონდესთ, ყუელა შვილს დარჩეს. თავიანთ სიცოცხლეში ველარც შეირ-
 თოს ქმარმან ცოლი და ველარც ცოლმა ქმარი.

10

15

რნი

ქ. თავი ასსამოცი.

ქ. თუ ცოლი ვისმე გაუბოზდეს, გაუშვას ქმარმა. დადგეს კაცი
 იგი ერთს წელიწადს უცოლოდ და მასჟკან შეირთოს. თუ დასჯერ-
 დეს და არ გაეყაროს და ის საქმეც ამოაკუთინოს, კარგი იქნების. ამი-
 სი სამართალი და ჯარიმა როგორც რომ ცხრა თავში სწერია, ისე
 უნდა გარდაახდევინონ.

20

160v

რნი

ქ. თავი ასსამოცდაერთი.

ქ. უშვილოს დედაკაცს ნუ გაუშვებს ქმარი მისი, ამისთვის რომ
 შვილი არ მიმეცაო. შვილის მიმცემი ღთია. გასინჯვა მისის საქმისა
 მართებს. თუ ქირისაგან იყოს, უნდა აქიმით ულონოს და მოუაროს. და
 თუ არც იმით იქნას და დალონდენ კაცი და ამას ტიროდეს და ჩიოდეს,
 ვანიმე უშვილოსაო, რომე ჩემი ქონება უპატრონოდ დარჩებაო, და
 თუ ცოლსა მისსა შეებრალოს ქმარი დებულობით, როგორც რომ
 სარამ აბრაამს მისცა დასტური სხვა ცოლის შერთვისა და ისრე
 მან დედაკაცმან მისცეს, შეუძლია შერთვა ცოლისა, მაგრამე ორივე
 ერთგან აღარ უნდა შეინახოს უშვილო და შვილიანი. და იმგვარად

30

10 თუ კაცი იყოს უშვილო და გარიგებულო, დრო შვიდ წლამდინ უნდა მრიკირვოს, და იუუნენ ერთმანერთთან გაუყრელად. მასუკან თუ ქალი ქორწილის დღეს თხუთმეტის წლისა ყოფილიყოს და ვაჟი თურამეტი-სა, და თუ ქალს სხვა ქრმის შერთვა აღარ უნდოდეს, ასრე უნდა მის-მა ქმარმა ერთს სახლში დასევას ტანთა, ფეხთა, სასმელ-საქმელი ყუე-ლა უნდა მისცეს და სიკუდილამდის შეინახოს და მზითვეი მისი და მისი რაც რამ ყუელა გათავებით უნდა მისცეს, და მისის დასტურით ქმარმან მისმან ცოლი შეირთოს. და კაცმან თუ უწინვე იცოდა, რომ უშვილო იყო და დასჯერდა და ითხოვა სილამაზისათვის, ამგეარად

161 r

ქ. თავი ასსამოცდლორი.

რნიბ

15 ქ. რასაც დროს რომ ნახოს ცოლმან ქმარი მისი ბიკთან ური-გოთ მქცეველი ან პირუტყუთან და ან თათართან და ურჯულოსთან და ან იყოს კაცისმკულებელი, ამ დანაშაულებზე შეუძლია ცოლსა ქრმის გაშვება, სხვა ქრმის შერთვა. რისაც ქონების პატრონი იყოს კაცი იმ-რიგი, წაართვან ნახევარი და ცოლსა მისსა მისცენ, და ქონების ათის-თავი მოსამართლისა არის. და თუ დედაკაცი სჯერიყოს და არ გაეყაროს, ძვითან იცის.

ქ. თავი ასსამოცდასამი.

რნიგ

20 ქ. ცოლქმარი ვინგინდავინ სიმძულვარით გაყრილიყუნენ და ცოლ-მან შეირთოს ქმარი და მოუკუდეს და წინაპირველი რომ გაუშვა. ქმა-რი, და თუ მას კაცსა ცოლი არ შეერთოს, ისივ უნდა შეირთოს ღთის გულისათვის. კურთხევა მეორედ აღარ მიიღების. არათუ ძალად, ნებით უნდა მოკდეს.

25 ქ. თავი ასსამოცდაოთხი.

რნიდ

30 ქ. რასაც დროს წავიდეს კაცი გზასა და დაგვიანდეს, ცოლმან მისმან უნდა მოითმინოს. თუ მარტლად თუ ტყუილად სიკუდილი უთხ-რან, შვიდ წლამდინ ქმარი არ უნდა შეირთოს. და თუ ვინ იცის შეიდს წლამდი მას დედაკაცს ქმარი შეერთოს და შვიდ წლამდინ ცოცხალი მოუიდეს წინაპირველი ქმარი, შეუძლია: თავისი ცოლი, ვისაც უნდა

- 161 v უხანდეს, მასვე პირველს ქმარს უნდა დარჩეს და აღარ მიიღება მეორედ გვირგვინის კურთხევა. და თუ მას დედაკაცსა უხანას ქმართან შეიღებინა მისცემოდეს და უთხრან, პირველსა ქმარსა დაეხსენო, შეილი ყავსო და აღარ ვარგა გამორთმევაო, გამორთმევაცა და გაშვებაც ორივე პირველის ქრმის კელთ არის, შეუძლია. და თუ შეიდს წელიწადს უკან ვინ იცის სიკუდილის ამბავი მოუიდეს ტყუილი და გაიმელაწნოს და მასუკან ქმარი შეირთოს, მერმე პირველი ქმარი ისევ ცოცხალი მოუიდეს, თვითან აღარ შეუძლია ძალად გამორთმევა, რადგან შეიდს წელიწადს გაუვლია. და ასრე უნდა დედაკაცს ჰკითხონ. თუ პირველის ქრმისა ირჩია, მას უნდა დარჩეს, და რომელსაც დარჩეს ამ წესით, მაზედ გვირგვინის კურთხევა არ მიიღების. და თუ წავიდა კაცი შორს ქუეყანას და იქ ცოლი შეირთოს და ამბავი მოუიდეს ცოლსა, შეიდ წლამდინ, უნდა იყოს სახლსა მისსა და მოუცადოს. და თუ შეიდ წლამდინ მოვიდეს, ისრევე უნდა უცოლოს და კიდევ უნდა მოინანოს. თუ გაგიდეს შეიდი წელიწადი და აღარ მოვიდეს, მასუკან თუ ცოლს უნდოდეს, სხვა ქმარი შეირთოს. და შეიდს წელიწადს უკან რომ კიდევ მოვიდეს, აღარა აქუს ცოლს მასთან კელი. ერთი საკანონოც უნდა გარდიკადოს, რომ გვირგვინის ცოლი დაეგდო სახლსა მისსა და სხვას ქუეყანას სხვა შეერთო.

რნიე

ქ. თავი ახსამოცდახუთი.

21

- 162 r ქ. თუ ქმარი ცოლსა მისსა აგინებდეს და ავად ეპყრობოდეს, დღე ყოველ დაუწიყნარებლად უწყრებოდეს, თუ ცოლი მისი ნაქუარივალი იყოს და გერები მოყოლოდეს და გერების გულისათვის ისრე ეპყრობოდეს, თუ თხოვნაში მას კაცს პირობა დაედება: მომეცი თო და ობლებსაც მე შევინახაო და დაეზდიო, რადგან პირობა დაუც, პასუხი არა აქუს. უნდა შეინახოს, დასთმოს და ნულარცარას ურიგოს ცოლსა თავისსა ჰკადრებს. და თუ შენახვის პირობა არ დაუც, გააბრუნონ ცოლის მისის ნათესავთა მათკენ. და თუ ქმარმან უშიშრობითა და ურიგობით დაჰკრას ცოლსა თვისსა რაგინდარა და მოსტეხოს რამე და ანუ თვალი მოსთხაროს ანუ კბილები ჩააყრევინოს, წაართვან მას კაცსა ორი ათასი ვერცხლი ჯარიმა. და თუ ამხანაგმა ამხანაგს ანუ მოსტეხოს კელი ანუ მოსთხაროს თვალი და ანუ ჩააყრევინოს კბილები ანუ მოსტეხოს ფეკი, ათასი დრამი ვერცხლი წაქართვან და მისცეს მას ასოწამხდარსა. ეს ოთხი ასო ერთგან არის ჩაგდებული. თუ კაცმან თავისი ამხანაგი კაცი თავის ნებით და. ნდომით მოკლას, 35

- ფასი კაცისა ოთხი ათასი ვერცხლია დრამი. და თუ კიდევ კაცმან ცოლსა მისსა ან მოსთხარონ თვალი ანუ მოსტეხონ კელი გინა ფეკი ანუ ჩააყრეინოს კბილები, ორი ათასი დრამი ვერცხლი წაართვან ჯარიმად და ცოლსა მისსა დააყენოს აქიმი და აწამლებინოს. ასრე ნუ დაიქერს როგორც ბოზი. თუ ერთად დგომა უნდათ, ვერ გაიყრებიან. და კაცმან უნდა პირობა დაუდევას, რომ კიდევ ურიგოდ აღარ მიეპყრას. და თუ უშიშრად იყოს და აერივად და არასი რცხვენო. 16:2v
- 10) მოგკათ დასტური გაშვებისაო და სხვისა არა, თქუეს მოქადაგეთა. მთ. XIX, 8; მრკ. X, 2 ო. უჟალმან მარტო ბოზისათვის ბძანა გაშვება, არათუ სხვა გზითა, მაგრამე გულანჩხლობითა და გულქუაობით ბევრი ავი საქმე და სიკუდილი მოკდება და ამისთეინ იქნების გაყრა, რომე სიკუდილი ერთმანერთისა არ მოკდეს. და ქრისტემ ისი ბძანა, და საქონლის გაყოფა 15) და გატანა, როგორც რომ რნთ თავში სწერია, ისრე ქნან.

ქ. თავი ახსამოცდაექუსი.

ჩინი

- ქ. თუ კაცმან ვინც ცოლი მისი დაუნაშავებლად გაუშვას უცოდინარობით, ცოლმან დასთმოს შვიდ წლამდინ. და ის კაცი ბევრჯელ უნდა დასტუქსონ და დაარიგონ მოსამართლეთა და ცოლის მისის ნათესავთა. თუ არეისი არ გაიგონოს და არ შეირცხვინოს, მასუკან ქმარი და ცოლი ორივე ერთად წააყენონ და ალაპარაკონ და გაშვება და გაუშვებლობა მართლა შეიტყონ. რადგან მართლად მოინდომოს ქმარმან გაყრა და გაიყარნონ, კაცმან ველარ შეირთოს ცოლი სანამდი ის გაშვებული ცოლი ცოცხალი იყოს, და ცოლმან მისმანეი შეირთოს ქმარი და საკანონოც მან გამშვებმა კაცმან გარდიკაღოს. 21)

ქ. თავი ახსამოცდაშვიდი.

ჩინი

- ქ. ცოლქმართა შუა რომლისამე მოკდეს რჯულის დაგდება და ან ჩისაც შექიქრვებისათვის და ან ჯარიმის შევარდნისათვის, თუ კმარმა ქნა, ცოლი მისი ნუ დადგება მასთანა, და მანცა მისის საქმითა და წახედულობით რჯული არა დააგდოს. და თუ ცოლმან ქნას, ქმარი მისი ნუ დადგება მასთანა, რომე მანცა მისის საქმით და წახედულობით რჯული არ დააგდოს. თუ მონანებაში ჩაეარდეს და თქუას: წამამყევ, წავიდეთო სხვას ქუეყანას, ისეე ჩემსაკრჯულს ვიწა- 16:3r
- 30)

მებო, უნდა გააყუეს ცოლი ქმარსა და ქმარი ცოლსა ქრისტეს მე-
უღის გულისათვის.

რნიც

ქ. თავი ასსამოცდარვა.

ქ. თუ კაცმან ვინცა თავის ცოლის ჯავრით გმო ქრისტე, დედა-
კაცი შეიქნა იმ ცოდვის მოვალე. თუ იმისის საქმით მამკდარა დანა-
შაული, მას დედაკაცს ჰქნია. და თუ კაცმან საქმითვე და ნებით გმო,
მან უნდა. გასცეს პასუხი ღთსა. და თუ ცოლსა ქნია და არ მო-
ინანა დანაშაული და ქმარიც ველარ მიიყუანონ რჯულზე და ისრე და-
რჩა იმისი სისხლი, მას დედაკაცს ეთხოება მონანება, და სამართალი
მათი უფლისა იყოს. იმგვარად, თუ ცოლმან ვისამან ქნას ქრმის ჯავ- 10
რით საქმე ასეთი, რომე გმოს ქრისტე, ისიც ისრე იქნას. და თუ თავი-
სით წავიდეს კაცი თუ დედაკაცი, ჩაირჩოს თავი წყალში ან გარდა-
ვარდეს კლდესა და ან საბლით ჩამოირჩოს თავი, რომლითაც საბაბით
დაკარგული შეიქნას, მისი სისხლის მზღველი ის არის და მერმე
ცოლქრმობა აღარ იქნების. | 15

163v

რნიც

ქ. თავი ასსამოცდაცხრა.

ქ. თუ კაცმან ვინცა თავისი ცოლი მოკლას ბოზობისათვის, მი-
სის სისხლის მზღველი იყოს სამართალში. ამიტომ ღთნ ბოზობისა-
თვის გაშვება ბძანა, არათუ სიკუდილი. და თუ დედაკაცმან თავისი ქმა-
რი მოკლას სასიკუდინე წამლითა ანუ სხვათ რითაც საქმით, იმრიგათ 20
სამართლით აქაც გარდაახდევინონ და საიქიოსაც გარდახდეს.

რო

ქ. თავი ასსამოცდაათი.

ქ. თუ თავადთა ანუ სხვათ შიამცნიონ კელმწიფის სახლის ორ-
გულობა რაც, მქნელმან გასცეს თავისის დანაშაუების პასუხი და მას
გარდაცდეს, და შეილთან და ძმასთან კელი ნუ აქუთ. ყუელა თა- 25
ვისის დანაშაულზე განიკითხვის და მოკულების და მისი შვილი მის
დანაშაულისათვის არ უნდა დაჩაგრონ და საპატრონო მამისა შეილს
უნდა მისცენ. და თუ ამხანაგათ ჰყუანდეს ან ძმა ან სხვა იმ საქმეში
გარეული, მათაც მასთან გარდაახდევინონ და დაჰკარგონ.

ქ. თავი ასსამოცდათერთმეტი.

როა

ქ. აზატი[ა] დამბადებელისაგან კაცთაგანი ბუნება, მაგრამ პატრონ-
 ყმობა ამისა ნდომებითა იქმნა მიწისა და წყლისა. და ეისაც არა აქუს
 მიწა და წყალი, ის კაცი აზატია. სადაც უნდა წავიდეს, არ არის სამა-
 5 რთალი კელმწიფეთაგან და თავადთაგან ძალად დაქერა და დაყენება
 ერთს ადგილს, გინდა და არა აქ. იყაო. ¶

161 r

ქ. თავი ასსამოცდათორმეტი.

რობ

ქ. სიკუდილი თუ მოკდეს ყმაწვილთა შუა, თუ მომკულელი
 თორმეტის წლისა იყოს, სისხლი გამთავეებით უნდა ჰკითხონ. და თუ
 10 თერთმეტისა იყოს ან ათისა, ნახევარი სისხლი დაედების. და თუ ათის
 წლისაგან ნაკლები იყოს, მესამედი სისხლი დაედების. მაგრამ ესეც
 არის: ცოდვა და მადლი თხუთმეტის წლისას უნდა ეკითხოს. და ჩვენ
 ამისთვის დავადევით თორმეტის წლისას და ანუ მის უმცროსსა, რო-
 მე შიში იქონიონ.

15 ქ. თავი ასსამოცდაცამეტი.

როგ

ქ. რას დროს ყმაწვილთა თამაშობაში ერთმანერთი დააშაონ,
 თუ საქმის მოხდომით თუ ჯავრითა მოსტეხოს რამე, მართებს მას შე-
 მამკურელსა საექიმო. მან მისცეს და გაამთელებინოს. და თუ გაუმთე-
 20 ლებელი დარჩეს და დაშავდეს, რაც რომ ასო დაუშაოს, მისი ფასი
 მისცეს. და თუ მოკუდეს, სისხლი მისცეს.

ქ. თავი ასსამოცდათოთხმეტი.

როდ

ქ. წყალში ცურვაში თუ ყმაწვილთა ერთმანერთი დაარჩონ, თუ
 კაის გულით და თამაშობით მოკდა, რომე ერთმანერთის ჯავრი არა
 ქონდათ, უნებურად და უნდომლად დაარჩონ, ნახევარი სისხლი მისცენ.
 25 და თუ მტერობით და ჯავრით დაარჩონ, მთელი სისხლი მისცენ და
 წამყუანი უნდა ნახონ რა დროთ ყმაწვილი არის. |

164v

როგ

ქ. თავი ახსამოცდათხუთმეტი.

ქ. თუ ყმაწვილთა ნაძლევი დასდევან ერთმანერთთან: აქილამ იქამდინ უსვენებელი გაარბინოო ან ამ კეღლიდამ იქამდინ გარდახტეო ან ამ ხეზე გადიო ან ცხენი გაქრბეინოს ან ლოდს ააზიდვინოს, მოკდეს რომ ნაძლევი ან დაშავდეს და ან მოკუდეს, გასინჯონ, რომელმანც რომ ნაძლევი დაუდვა დღით რომელი უფროა, ნახევარი ჯარიმა მისცეს. და [თუ] ვინც დაშავდა, ის უფროსია, ვინც ნაძლევი დაუდვა, იმისგან აბა ნახევრის ნახევარი ჯარიმა მისცენ. და თუ შესულიყუნენ კაცობაში, მათაც ასრე.

როგ

ქ. თავი ახსამოცდათექუსმეტი.

10

ქ. გველი არიან ზოგნი ვაჟკაცი ნაძლევით ერთმანეთს რასაც ააწვეინებენ ანუ მძიმეს რასაც აპკიდებენ. თუ ნაძლევის დამდებმა თქუას: მე ამილიაო. და ვინძლი შენც აილოო, დაატყუონ და დადვან ნაძლევი, მასუკან ასწიოს და დაშავდეს ნაძლევიში მოსული, რაც რომ დაუშავდეს ან დაშავებით და ან სიკუდილით, ნახევარი სისხლი უნდა მისცეს. რისთინ რაც გაჩენილია, არ მისცენ, ამიტომ რომე ენით დატყუედა. თუ ქუისა თუ რისაც ამწევი, ნაძლევის დამდებისაგან უფრო იყოს, სიკუდილის შორი იყოს და სიკუდილს გარდა საექიმოს მეტს ნურას მისცემს, რაგინდარა დაუშავდეს, ამიტომ რომე სიტყუით უმცროსისაგან რატომ დატყუედა. ||

15

20

165r

როზ

ქ. თავი ახსამოცდაჩვიდმეტი.

ქ. კაცთა ვინც ღვინის სმაში ერთმანეთსა უშულონ, მოკდეს რომ მოსტეხოს კელი ან სხვა რამ ასო დაუშაოს, უნდა შემამკურგლმან აქიმი დააყენოს და გაამთელეზინოს. და რასაც ხანს ის კაცი თავის საქმეს მოსცდეს, მისი საქმე გასინჯონ. რასაც მამცლარა, ისიც უნდა მისცეს. და თუ მოკლას ერთმანეთი, მთელი სისხლი უნდა მისცეს და იქ დამხულომთა აშხანაგთა ჯარიმა გარდიკადონ თავთავის შეძლებითა. და თუ თვალი მოსთხარონ და ან კბილები ჩააყრვეინონ ან კელი და ფეკი მოსტეხონ და დაუშავდეს, ათასი დრამი ვერცხლი ფასი მისცენ.

25

ქ. თავი ასსამოცდათურამეტი.

რომ

ქ. რას ღროს რომ ბოზობა ქნას დედაკაცმან და ქმარი. ჰყუნან. დეს და ნება დედაკაცისა იყოს, კაცმან უპირისწყულობით ქნას, ორნივე სიკუდილის ღირსნი არიან, და სხვათა მოსამართლესთან რომ წაეიდნენ, მოსქრან კელი მქნელსა და სასირცხო. და ბიჭთან და პირუტყუთან ურიგოდ მქცეველისა თუ მოსამართლეს მოქსენდეს, ჯარიმით უნდა მორჩნენ, არათუ დარიგებით და დაშინებით. თუ ურჯულთა კაცმან გააწუბილოს ქრისტიანი, დედაკაცი გაშორდეს მას კაცს, ყოველი მიზეზი მოსქრან სასირცხო და დედაკაცსა ცხვირი. და 10 თუ ქრისტიანმა კაცმა ქურივი დედაკაცი მოატყუოს და გააწუბილოს, უნდა შეერთოს ცოლად, თუ სხვა ცოლი არა ყუანდეს. თუ სხვა ყუანდეს, მას დედაკაცს საუპატიო მისცეს და როგორც შეეძლოს ჯარიმაც გარდიკადოს. და თუ დედაკაცი ღიდსახლი იყოს, მასაც მასთან ნამეტნავი ჯარიმა გარდაახდევინონ. 165v

15

ქ. თავი ასსამოცდაცხრამეტი.

როთ

ქ. ქანწული ქალი რომ იყოს ვინგინდავინ გათხოვილი და ვინც ის ქანწული ქალი ძალად დაიჭიროს და გააწუბილოს, როგორც რომ ნაქორწილევის სამართალია, ის უნდა უყონ. და თუ არ იყოს გათხოვილი ის ქალი, მას ცოლად შერთონ. [ა]რას გზით არ გაეშვებინება, და 20 ასი ღრამი ვერცხლი ქალის მამისათვის მიაცემინონ და ასი ღრამი ვერცხლი სხვა წაართვან ჯარიმა. და თუ არ ინდომოს და შორ ეკიროს ცოლობა იმ ქალისა, თავისის დანაშაულისა მას კაცს მართებულად გარდახდეს.

ქ. თავი ასოთხმეტი.

რ3

ქ. ვინგინდავინ ქორწილს უკან შეიძლოს ცოლი თვისი, რყუილად სძრახოს ამაზე: არ იყო ქანწულიო, მისცენ მანდილოსანთა შესატყობლად-გასასინჯავად. თუ გამტყუნდეს ქმარი მის ქალისა, სცენ უწყალოდ, დაარიგონ და წაართვან ასი ღრამი ჯარიმა და ცოლი ისევე უნდა მისცენ კელში, და იყოლიოს ცოლად მართებულად. და თუ 30 გამტყუნდეს ქალი, რომ მართლა არ ყოფილიყოს, სიკუდილის ღირსი არის რიგით და ქმარსაც შეუძლია გაშვება. და თუ თავიანთის ნებით დასჯერდენ ერთმანეთსა, იყუნენ გაუყრელნი. და თუ მართა ლს და- 166r

ნაშაულზე გაიყარონ, ქმარმა მისმა შვირთოს ცოლი სხვა და ქალმან-
ცა შვირთოს ქმარი სხვა. არათუ რიგით ქნეს, არამედ ბოზობისათვის.
და თუ ტყუილად სძრახედედს და არ დასწყნარდეს მისის ძრახვისაგან,
ჯარიმა დაადენან, როგორც რომ სწერია კაცთა და დედაკაცთა სამარ-
თალი.

რ3ა

ქ. თავი ასოთხმოცდაერთი.

ქ. ყოველს ქუეყანას, ქალაქსა და სოფელსა, სადაც ოქროს ქანი
გამოჩნდეს. მისი გამოსავალი კელმწიფისა არის, და სადაც ვერცხლი
გამოჩნდეს, დედოფლისა არის. თუ სათავადოში გამოჩნდეს აგრევე
ოქრო, კელმწიფისა არის და ვერცხლი დედოფლისა. და თუ ნება 10
იყოს კელმწიფისა, მას თავადსაც ერთი რამ წილი დაუდევას, და თუ
არადა, ბძანება კელმწიფისა გათავდეს. სპილენძი, კალა და რკინა და
სხვა ამისთანა რაგინდარა თავადისა არის, და დიდის წყალობით და
პატივცემით კელმწიფისაგან მათ თავადთაც მაროებთ მადრიელობა დი-
დად. იმგვარად მარილი, შაბი და ბორაკი, ნავთი, კუპრი კიდევ თავადისა 15
არის და თვალმარგალიტი კელმწიფისა არის. და გოგირდი, საკმელი,
გუნდა, ჯაოზი, ამგვარი რაგინდარა გააეპკონ და იათისთაონ, ისარ-
გებლონ და ყოველი ნაყოფი რომ იპოვნონ მთაში, რომლისაც სოფლის
მთა და სანთი იყოს, იმ სოფლის გლეხისა არის. და ვინც უშველოს
პრეფა უცხომ კაცმა, მას ათისთავი მისცენ მათის ნებითა. ხისა, შეშისა, 20
166: თივისა და საძოვრისა, სათიბისა, მიწისა ათისთავი ადგილ[ლ]თა პა-
ტრონისა არის. და წყალი, სიღამაც გამოდის, იმას ქვეით იმ ალაგის
პატრონისა აღარ არის. სადაც გაიფლის და მიევა, იმათი არის. მათ
ქუეით ვინც თავის ალაგის სამძლურამდინ ინადირებს, მისი არის. თუ
სხვის ალაგს ინადიროს, ჩვიდმეტრიდამ ერთი ადგილის პატრონისა
არის. და თუ ვინმე მთაში ინადიროს. ათისთავი იმ მთის პატრონისა
მამასახლისისა არის. იმგვარად ზღვათა მონადირეთა ქნან.

რ3ბ

ქ. თავი ასოთხმოცდაორი.

ქ. ვინგინდავინ აშენებდეს სახლისა ანუ კნევდეს საკნავსა ანუ
სთხრიდეს ორშოსა და იპოვნოს ქუევერით და ანუ სხვით რითმე ქურ- 30
კლითა განძი ძველითგან შენახული, კელმწიფისა არის სამართლითა
და ათისთავი მპოვნელისა არის, რომე ადგილი მის კაცისა არა იყოს.
სადაც რომ უპოვნია. და თუ თავისი სახლი იყოს ანუ მიწა ანუ ვენახი

და იქ იპოვნოს, ხუთიდამ ერთი მისცენ მპოვნელს. თუ იმავე თავის ადგილში ძველიდგან მისის პაპისა და მამის შენახული იყოს და ანუ მისის ნათესაებისა, და მახსოვარი მოწმად ჩნდეს, სრულ იმ მპოვნელის კაცისა არის. რომელმანც რომ იპოვნა თავის მამულში, და ათისთავი კელმწიფეს მიაართან. და თუ მოჯამაგირემ და მუშამ იპოვნოს, მას ათისთავი არ ერეების, წილი რამ უნდა მისცენ.

ქ. თავი ასოთხმოცდახამი.

რპგ

ქ. თუ წაიკიდნონ კაცი ორნი, ერთი წვერიანი და ერთი უწვე-
რული, პირშიშველი და მან პირშიშველმან სტაცოს წვერიანს კაცს 117 r
10) კელი და დააგლიჯოს წვერი, ამისი სამართალი იქნას ასე, რომ მო-
იჯნონ ის პირშიშველი, დააწეინონ და მოსქრან ქოჩორი ორჯელ. და-
ჰკრან ორჯელვე შეიდშვიდი ჯოხი ზურგსა. და თუ დანაშაული უფ-
როს კაცს ჰქონდეს, ერთხელ მოსქრან ქოჩორი და ჯოხიც ერთხელ
ჰკრან შეიდი მას პირშიშველსა.

15) ქ. თავი ასოთხმოცდაოთხი.

რპდ

ქ. ვინცა ვინ ორმო მოკადოს პურისა თავისა და ან სხვისა და
მაშიგ სწრაფად ვინცა ვინ ჩასვას აღმოსაღებად პურისა და მოკდეს,
რომე კაცი შიგ მოკუდეს, მართებს ჩამშვებსა, რომე სისხლი მისცეს.
და თუ არ მოკუდეს და ავად გახდეს, საექიმო უნდა მისცეს და
20) რასაც ხანს დასცდეს, მისის საქმით გასინჯვით დაცდენისა რაც წესი
იყოს მისცეს. მაგრამ მართებს დაცლევინება სანამდინ ოროს ავი სუ-
ლი განქარდებოდეს. და თუ ფასით დაქერილი იყოს და ესეც
უთხრას მან ჩამშვებმან კაცმან: ჯერ ნუ ჩახეალო, სული ამოვიდესო, და
მან ფასით დაქერილმან კაცმან არ დაუჯეროს, ჩაიწიოს და ჩავიდეს,
25) ცოდვა და ბრალი მისი მისავ კისერს იყოს. ჩამშვებს ველარას შე-
უელენ.

ქ. თავი ასოთხმოცდახუთი.

რპე

ქ. თავადთა და ანუ სხვათა ნამეტნავად გასარჯონ გლეხნი და
მოკდეს, რომ სარჯელში მოკუდეს, სისხლი უნდა გამოართვან და მი-
30) სცენ შეილსა მისსა. და თუ შეილი არა უყანდეს, ნათესავეს მისცენ. თუ
კელი მოიტეხონ ანუ ფეკი ანუ თვალი | წაიხდინონ ან კბილები ჩა- 117 v

იყრევინონ, მისი ფასი გამოართვან. და თუ საეკიმოდ შეიქნას, ექიმი უნდა დააყენონ და აწამლებინონ და რასაც დასცდეს, მისი ფასიც უნდა მისცენ.

რპვ ქ. თავი ახოთხმოცდაექუსი.

ქ. გაარიგეს მოციქულთა და დაამტკიცეს. თუ ვინმე კაცმან უშიშრობით და უპირისწყლობით, არ იყოს მონათლული და ნაკურთხი მღლლად, ხუცობა ქნას თავისთავად ტყუებით, რაც მღლლის რიგი იყოს ყუელას გარდიკიდიდეს, და გინა იყოს ნაკურთხი და იყოს იგი ცრუ და ავისმოქმედი, მიმფერებელი, და ფერობით ასეთი საქმე ქნას, რომე რიგში არ იყოს და არც მღლლისაგან მართებული, ამისთანაებისას მისცემს მოციქულთა კანონი დამტკიცებული ბძანებას ებისკოპოზთა და მოქადაგეთა, რომე მართებულად გარდაახდევინონ და ბოროტის ჩვეულობა დაათმობინონ. რაც რომ ერისგანთა საქნელია, მღლელს არ მართებს. კაცი თუ დედაკაცი ზედმდგომი იყოს საყდრის საქონლისა და თავისთავად დაუწყოს ქამა, ამათთანას უნდა გაუწყრეს ებისკოპოზი და გააშოროს იმ საქონელსა და დაათმობინოს იმგვარი ავი ჩვეულობა. და უბძანოს ებისკოპოზმა მღლლებსა კრებულსა მისსა არამთურალობა, ურიგოდ არასჰა, არაქამა, არ მწყრალობა, არ ავეულობა, არ ურიგოდ საქმის მოქმედება. გაუგონონ ბძანება და სიწმინდით იყუნენ რიგზედა. და თუ არ დადგნენ დარიგებულს რიგზე ქრისტესაზე, მასუკან მართებს ებისკოპოზს იმრიგის მღლლის რიგიდამ ჩამოგდება და რიგის აღება. ||

168+

რპზ ქ. თავი ახოთხმოცდაშვიდი.

ქ. გაარიგეს მოციქულთა და დადევს დამტკიცებით, რომე არვინ შიაგინოს მღლელსა და არცავინ გააჯავროს, არცავინ ურიგოდ და უპატიურად მიეპყრას. თუ ვინმე შიაგინოს მღლელსა, შეიტყოს, რომ ღთისათვის შეუგინებია. მღლელნი ღთის მოსამსახურენი არიან კაისა და ღთს უნდა მისცენ ანგარიში და პასუხი სულისა თქუენისათვის. და სწერია: „უფროსი მრევლსა შენზე არ დაიძრახოს“. და ეს სამართალი წინათაც დავწერეთ ცოტა რამ, მაგრამ აქაც კიდევ მოვიხსენდომეთ ახლა მოციქულთაგან კანონის გადიდება. გარისხება მღლელთა მაგინებელთა ამ ბძანებაზე, რომ უფალმან უბძანა მოციქულთა: „რომელმან თქუენ შემოგავინოს, ჩემთვის შემოუგინებია“-ო.

გმსკლ. XXII, უჯ; სქმ. მტქ. XXI. ლ. X, 16.

25
30

ქ. თავი ასოთხმოცდარვა.

რპვ

ქ. გაარივეს მოციქულთა და დადევს დამტკიცებით, თუ ვინ რიგისა მღვდლობისად და მოსამართლედ შეუძლიათ ქნა სამართლისა, და სამართალი თუ გაამრუდონ და გაამსუბუქონ, პირფერობით ქნან და მართალი გაამტყუენონ და მტყუენი გაამართლონ, იმათთანა მოსამართლე ჩამოაგდოს კელმწიფემა სამართლის გარიგებიდამ და გაუწყრენ და გაღაბონ, და გაიშროს კარისაგან, ამიტომ რომ ვერ შეიტყო წერილი ღ' თავისისაგან კელით რიგი რომ მისცა მოსეს: „ნუ გაამრუდებთ სამართალსა და ნუ აიღებთ ქრთამსა“. იმ სამართლისა მოსამართლისათა და კანონისა ბძანებითა ვისწავეთ, და საყდროვანთ მოსამართლენი არიან და ზოგზოგ პატივს დასდებენ სამართალშია. ასეა, ვინც მოვიდეს სამართალში, თუ თავადი თუ გლახა, ორნივე სწორედ უნდა დააყენონ, და ღ'თის გზით სამართალი ქნან მათ შუა სწორედ და ნუ აიღებენ ქრთამსა და ნუ გაამრუდებენ სამართალსა ქვეშაარტისა, რომე ღ'თი მაგიერის მთხოვნელია და თავისის რიგის გამრუდებისა მოსამართლეთაგან. აბა შეიტყევით ყოველთა.

ქ. თავი ასოთხმოცდაცხრა.

რპვ

ქ. ეფისკოპოზი რომ ახალს საეფისკოპოზოს 'ტახტზე დაჯდეს ქალაქის წიგნით და სიტყუით, იმათ აჩვენოს, რაც მიჰყუეს თავისი, და ან რაც საყდრისა იყოს, ისიც წიგნათ მიიბაროს, ამიტომ რომე ვინ იცის როსცა მიიცივალოს, რაც თავისია, მასზედ აქუს კელი, რომ ვისაც უნდა დააპატრონებს, და საყდრის საქონელთან კელი არა აქუს. ამიტომ სიკუდილთ უკან საყდროვანთ არ ავინონ, და საგინებელი საქმე არ დააგდოს. და თუ დედაკაცი და ყმაწვილი ან ყმა საყდრის საქონლით იყიდოს, დაიხსნას ურჯულთაგან საყდრის უზიანოს საქმითა, ღ'თისაგან კარგად ჩამოერთმის და კაცმანც უნდა კარგა ჩამოართვას. და თუ ვინმე ებისკოპოზის ნათესავემა კაცმან საყდრის საქონელი წაიღოს ებისკოპოზის სიკუდილს უკან და ებისკოპოზი აჟად მოიხსენიონ, რადგან მისის ნათესავის საქმით მოიხსენება, მომხსენებელისა არ არის, ცოდვა მისის ნათესავისა არის. და მათაც ასრე ვასინჯონ, ერჩიოს წმინდის ეკლესიისათვის || თავის პირით შეესაქმნებინოს. მათის სამართლისა ბძანება აქუს მოსამართლესა, რომე იმგვარად ავთა კაცთა სამართლით გარდაახდევინოს.

რე ქ. თავი ასოთხმოცდაათი.

ქ. ბძანება აქუს ებისკაპოზთა, და დასტურსაც ასე მივეცემთ: საყდრისა საქონელზე და საყდროვანზე შეძლება აქუს. და ასე უნდა ქნას: ან მღდელი იყოს და ან მთავარდიაკონი კუტი და საპყარი, ებრალებოდეს, ყოვლის ფერით კელს მოუმართეიდეს მათა. თუ უქონლობით შექირვებულნი იყუნენ ძმანი, მათაც უნდა კელი მოუმართოს რითაც გზით იყოს რიგი ღთისა ბძანებს: „რომელი იყოს საკურთხევე-
 I კრნთ. I X, 13. ლისა მოსამსახურენი, მისგან უნდა სუან და ჭამონ“, როგორც რომ მსახურნი კელმწიფისანი კელმწიფისას სმენ და სჭამენ. და საყდროვანი უფროსნი არიან მსახურთა და უფროც ემსახურებიან ეკლესიათა და ებისკოპოზთა, და უფრო დიდთაც უნდა მიიჩნიოს კაცმან ქრისტიანემან. ესეც არათუ უქონლობით ვინგინდავინ მათში ავი საქმე მოახდინონ და უმართებულო ქნან.

რეა ქ. თავი ასოთხმოცდათერთმეტი.

ქ. ეფისკოპოზთა და მღდელთა სახლისკაცი და ახლოს ნათესაე
 საეი რომე დიდად შექირვებული იყოს და დაქირვებით და მათ თუ თავიანთ სათავისთაო ქონებით არ შეიბრალონ და მათსა შექირვებას არა უღონონ რა, იმგვარად | ჩაიგდების, როგორც ძმისმკულელი.
 169. და შეიტყონ კანონის სამართალი: მამათა კრებულთა თუ შიავინოს და რიგიანი კაცი ურიგოდ დაიჭირონ, კაცისმკულელის რიგში ჩა-
 ეარდების. ამისთანას სამართალზედ მრავალნი არიან მოწამე.

რებ ქ. თავი ასოთხმოცდათორმეტი.

ქ. თუ ნათესავნი ერთმანერთს წაეკიდნონ და ასეთი შემოჭკრას, რომე მოკლეს ერთის კურით მოკლას, გარდააყენონ რიგიდამ თავის ცოდვისაგან. და თუ ერისგან კაცი იყოს, ისიც ჩამოაგდონ რიგიდამ და სისხლი წაართვან. ეს არის კანონის რიგი და ბძანება. და თუ არ მოკუდეს და ლოგინათ ჩაეარდეს და მასუკან ისრევე კარგა შეიქნას, ნათესაობის გულისათვის ფათერაკად კურისათვის ნურას უსაყუედურებენ.

ქ. თავი ასოთხმოცდაცამეტი.

რქვ

10 ქ. ეფისკოპოზმან ანუ მღვდელმან გინა მთავარდიაკონმან ერთ-
ხელ ნაკურთხმა მასუკან კიდევ ხელახლა კურთხევა მოინდომოს, კურ-
თხევის მიმღებიცა და ამღებიცა ორივე რიგიდამ ჩამოვარდეს. თუ
აჩვენოს, რომე მაკურთხეველი მათი მართლმადიდებელი და მართლ-
მორწმუნე არ ყოფილიყოს და ამ გზით მოინდომონ, მაინც არ უნდა
მიიღონ კურთხევა. ამგვარად მონათულა და კურთხევის მიღება არა-
მორწმუნეთაგან და არამეპატრონეთაგან არა ხამს, რომ იქნას. გამო-
ჩენილია ამ სამართლის კანონი: ვინც აკურხოს || ამათთანა, თავის რი- 170r
გიდამ ჩამოვარდეს წმინდის კრებისაგან და მისის პატრიარქისაგან
და ამღებიცა კურთხევისა, ამიტომ რომ ამპარტავანობით უქნია. და
თუ მწვალებლობა უქნია და რიგი უგმია და მასუკან მოვა მონანე-
ბით რჯულსა მისაზე, მაგრამ მიიღების მირონი და კურთხევა იმ-
რიგზე.

15 ქ. თავი ასოთხმოცდათოთხმეტი.

რქვ

20 ქ. თუ მღვდელმან და თუ ერისგანმან, მეპატრონემ საყდრისა
რისაც, მოიპაროს საყდრის სანთელი და ზეთი, გარდააყენონ იმისთა-
ნა კაცი და ერთისათვის ხუთი წაართვან იმავე საწყყოთი, რითაც
წაუღია. და თუ რეველი და ანუ ვერცხლეული საყდრის იარაღი ვი-
საც მოეპაროს და შიამენიონ ის კაცი, რიგიდამაც ჩამოაგდონ და
რაც წაუღია, ისიც წაქრთვან და ერთი იმთონი სხვაც, და ნულარც
საყდარში შეუშვებენ იმრიგს კაცსა.

30 ქ. თავი ასოთხმოცდათხუთმეტი.

რქვ

25 ქ. ეფისკოპოზისა ვინც თქვას ურიგობა და სძრახოს და ემღუ-
რებოდეს მის ებისკოპოზის კაისმდომელს კაცსა და მის მორწმუნე-
სა, რიგია, რომ დაუძახოს და უბძანოს: ჩემზე ეს დაგიშავებია. თუ
მან კაცმან თქუას: მართალია, მითქუამს და შემკოდე ვარ და შემინ-
დევ, შეუნდოს მან ებისკოპოზმან. დაარიგოს და გზა უჩვენოს, რომ
კულავ კიდევ არავისი ავი და ურიგო აღარ თქუას. და თუ დაუძახოს
და არ მოვიდეს, მეორედ კიდევ დაუძახოს, და მესამეთაც | ერთი 170v
ლთის კაცი გაუგზავნოს, დაუძახოს. თუ მესამეთაც უარი თქუას და
მოციქულსაც ავით მიეპურას და ურიგობა არ შეირცხვინოს და არც

შეიშინოს კრებისაგან, იმ კრებითა, რისაც ღირსი იყოს იმრიგი კაცი. მისის დანაშაულის მაგიერი დაადვან. ქეშმარიტი სამართალია, რომ გარდაქიდვეინონ.

რეჟ ქ. თავი ასოთხმოცდათექუსმეტი.

ქ. ეფისკოპოზთან ვინც მივიდეს მოწმად რუჟუნაკლები კაცი, ნუ დაუჯერებს. არც არის მოწმობა მისი მართებული და ნურცა ერთითა მართალმადიდებელის პირითა. ორისა და სამის მოწმის პირათ დამტკიცდეს ყოველი საქმე.

რეზ ქ. თავი ასოთხმოცდაჩვიდმეტი.

ქ. არა მართებს ებისკოპოზსა, რომე საეპისკოპოზო საქმე გაუშვან და საქუეყნიეროს საქმეში გაერიოს და ნალულობდეს ვერ შეუძლია ორის პატრონის სამსახური უფლის ბძანებით. 10

რეტ ქ. თავი ასოთხმოცდათურამეტი.

ქ. არა მართებს ებისკოპოზსა ან ძმას ან ძმისწულს ან სხვას თავის გვარსა და ნათესავს მისცეს პატივი ებისკოპოზობისა, როგორც თვითან უნდოდეს. კურთხევა და დაპატრონება საეპისკოპოზოსა მისსა ზედა არა ღირსა ამგვარის ქნასა, რომე კაცის სიყუარულობით ქნას, და არც არის მართებული ქრისტეს საყდრის დაპატრონება. დასდვან 15
171 თუ ვინმე ამისთანა საქმის კურთხევა, || იმრიგად დაუმტკიცებელი არის, ნაძეტნავად უფრო თუ საყდროვანთ და კრებულთაც არ უნდოდეს, და ის ებისკოპოზიც გარდააყენონ, ამიტომ რომე ამისთანა საქმე სხვამ აღარა ქნას. 20

რეთ ქ. თავი ასოთხმოცდაცხრამეტი.

ქ. ყმისას მდლლად კურთხევას პატრონისა მისის უბძანებლად არა მივეცემთ ბძანებასა გაჯაერებით და მოწყენით მისის მსყიდველისა, როჟე ამისთანა საქმე სახლში აეს მოახდენს. და თუ ღირსად გამოჩნდეს და ღირსი იყოს, ყმა იგი აკურთხონ, როგორც რომ ონისიმე გამოჩნდა, და გაუშვან პატრონთა და უყონ ზხატი, იქნას კანონის რიგზე და სამართალზე, დადგეს საყდარსა და შეინახოს და უშიშრად იყოს ღთისა საქმეზედ. და ამ კაის საქმეზე ნულარას დაშავებას იქმონენ. 20

ქ. თავი ორასი.

ს

ქ. თუ ვინმე კელმწიფე და ანუ დიდებული აყად ახსენოს, მათი ორგული ურიგოსმთქმელი ვინცაეინ იყუნენ, უსამართლო რისხვა აიღონ მათ მტრობისა. და თუ ნათესავი იყოს, მისის ნათესაობისაგან ჩამოაგდონ. და თუ სხვა ვინმე იყოს, გარდააყენონ. ამ სამართლისა ქნა ებისკოპოზთა, ზოქადაგეთა და მართალ მოსამართლეთაგან არიან საქნელნი. კელმწიფენი ღთისა სახენი არიან. მოქადაგეთა და დიდებულთ, თუ შემაგინებელი ნათესავი[ა] მისა, ჩამოაგდონ, და თუ სხვა ვინმე არის, გარდააყენონ სანაშლის მოინანებდეს. |

ქ. თავი ორასდაერთი.

171

სა

10

ქ. თუ ვინც დედაკაცმან ბოზობით თუ რითაც ნაყოფი მუცლისა მისისა ან წამლით წაიკდინოს და ანუ მიცემის დროს დაარჩოს, მის მაგიერად ის უნდა მოკუდეს. და თუ ბებია მ ვისიც ყმაწვილი წაახდინოს და დაარჩოს, რომ უნებურად მოუკდეს, მან დიდი საკანონო უნდა გარდიკადოს, ამიტომ რომ მისი ანაბარია. რადგან საკანონო დაადვან და არ გარდიკადოს, საიქიოს სამართალში სისხლის პასუხი უნდა გასცეს.

ქ. თავი ორასდაორი.

სბ

21) ქ. ყაზახნი და ქურდნი საყდრის ნებადართვით სიკუდილის და ბეზღების ღირსნი არიან. ძველთაგან ავაზაკნი და მათთან მსმელნი და მქამელნი, ყოველთვინ სიკუდილი მათ სამართლისა მართებით. რომ მიიყუანონ მოსამართლეთა წინაშე კაცთა მპარავი და ავაზაკი, რიგის ბძანებით სასიკუდილო არის, ჰკითხონ საყდრის რიგსა და კანონსა და სხვა სამართალშიაც არის გაჩენილი და ნახონ.

ქ. თავი ორასდასამი.

სგ

25

30) ქ. კაცს რომ თვალი ეკიროს ქალზე და მის მამასა და დედას მისთვის არ უნდოდეს და არც იმ ქალსა და ისრე კაცმა მოიტაცოს, როგორც რომ ავმან ნადირმან წაიყუანოს, გუირგვინი იკურთხოს თუ არა? თუ კელი მიუწუდეს და კელში ჩაიგდონ, იქილამ შეუბრალებლად გამოაბრუნონ და ნებით დააქორწილონ და საკანონო გარ-

დააკდევინონ და მასუკან რითაც გზით გაშვება მოინდომოს, ამისი სამართალი სხვას თავში სწერია. ამრიგი სამართალი საყდრისა არის. თუ სხვის ნათხოვნი ყოფილიყოს, უფროსი გარჯა მიიღონ მაზე და პასუხი ქალის მამასაც გასცეს და მთხოვნელსაც. ||

172 r

სდ

ქ. თავი ორასდაოთხი.

ქ. ქრისტიანმა რომ ქრისტიანი. ტყუე დაიხსნას, ასე მართებთ: შვიდს წელიწადს უნდა იმსახუროს და შვიდს წელიწადს უკან აზატი უნდა უყოს. თუ მართო ეყიდოს, მართო უნდა გავიდეს. და თუ ცოლი მიჰყოლოდეს, ცოლით უნდა გავიდეს. და თუ მსყიდველის კელში დაცოლშვილიანებულა, ცოლშვილი პატრონს დარჩეს და თვი- 10 თან როგორც მართო მოსულა, ისევე მართო უნდა გავიდეს. მაგრამ თუ მან კაცმან ეს პასუხი თქუას: მიყუარს პატრონი ჩემიო და ვერ ველევიო ჩემს ცოლშვილსაო და არც გავალ აზატადო, წაიყუანოს პატრონმა საყდარსა ღთისასა და მღღელთა და ერთა მოწმობითა და წიგნით დაიჭიროს ყმად, და აღარ უნდა ჰქონდეს აზატობის ფიქრი. მოციქულთაგან არის პატრონობის დაძახება, ყმისა აზატობა ღთისაგან. 15

სე

ქ. თავი ორასდახუთი.

ქ. თუ ვინმე რასაც დაჰირებინათვის გაყიდოს თავისი ქალი, მიყიდოს ქრისტიანსა, ასრე ნუ მიყიდის, როგორც რომ სხვა ტყუე იაფად, მუახლედ მისცეს, და ვისაც მისცეს, მან თუ აღარ მოიწონოს და შესცოდოს რამე, დაახსნევინოს. მამას მისას ვერ შეუძლია სხვათა მისყიდვა. და თუ შვილისათვის და ან თავისთვის საცოლოდ იყიდოს და აღარ ინდომოს, მასუკან დაყოს ამდენი ხანი, რაც ფასის ზომა იყოს, ემსახუროს და მასუკან აზატი შეიქნების. და თუ მამასავე შეეძლოს დახსნა, მაშინვე დაიხსნას. და თუ მაშინვე თქუას ქალისათვის: სამზითოდ მინდაო, მასუკან ერთმანერთთან კელი აღარა აქუთ. | 20

172 v

სგ

ქ. თავი ორასდაექუსი.

ქ. თუ იყიდოს ვინმე სხვაგვარი უსჯულო მსახური თუ მოახლე, თუ თვითანც თავიანთ ნებით ნათლისღება მოინდომონ და ქეშ- 30 მარიტად მოინათლონ, მათი დახსნა მართებულა და კიდევ ნათელს

აღებინოს. თუ არ ინდომოს, ვისაც უნდა მიყიდოს, უცოდვო იყოს, ამიტომ რომე არ ინდომა ნათელი. და ვინც მართლა იწამოს ქრისტე. ქეშმარიტად მოინათლოს და აზატი იყოს.

ქ. თავი ორასდაშვიდი.

სზ

ქ. თუ ვინ დედასა და მამას თვისსა დაჰკრას რამე, სიკუდილით მოკუდეს. ეს არის ბძანება რიგისა. და თუ ვინმე უცოდინა-რობით და ყმაწვილობით ქნან, დაუთმონ მშობელთა. და უპირისწყლობით, უშიშრობით და შულლით დაჰკრან, უნდა წავიდნენ მშობელნი მისნი მლდელთან და მოხუცებულთან და მათ წინაშე გაიშორონ მათის საპატრონოსაგან. და თუ მოინანოს და შენდობა ითხოოს, მართებულია დედმამისაგან, რომ ინდომონ და შეუნდონ.

ქ. თავი ორასდარვა.

სც

ქ. რომელმან მოიპაროს შვილი ქრისტიანისა და გაყიდოს, სიკუდილით გარდიცვალოს. თუ ქრისტიანმა ქრისტიანი გაყიდოს და გამოჩნდეს მისის ბოროტის ნაქმარობა, რომე ურჯულოსათვის მიეყიდოს, საკანონოს გულისათვის ნუ მოკუდენ, და საბყრობილესი ჩააგდონ და თავდები გამოართვან და მისგან გასყიდული დაახსნევიონ. და თუ ვერ დაიხსნას, რაც ფასი აულია, მის ტყუის პატრონისათვის მიაცემინონ და გაშსყიდველის თვალების დათხრა ითხოოს ტყუის პატრონმა, და ან ერთი რამ სხვა ნიშანი დასდენ მის ტანსა.

ქ. თავი ორასდაცხრა.

სთ

ქ. ვინც დასძრახოს მამა და დედა თვისნი, სიკუდილითა გარდაიცვალოს. ვინცა ცოდვა მამისა, ანუ დედისა ცოდვა გაამეღაენოს, სიკუდილითა მოკულა თქუნან. და თუ ვინმე დედასა და ან მამასა მისსა სცენ, კელი მოსჰკრან მას შვილსა იმრიგსა.

ქ. თავი ორასდაათი.

სი

ქ. თუ ვინმე მასხარობით ამხანაგთ ერთმანერთსა ჰკრან რამე, სიკუდილითი არ მოკუდეს და ავად გახდეს და მასუკან კარგად შეიქნას და იარებოდეს თავისთვის და არა ევენოს რა, სხვას ვერას შე-

უქიდეს ამის მეტსა, საექიმო მისცეს და რასაც დასცდეს მისი წესი. და თუ მოკუდეს, სისხლი მთელი უნდა მისცეს.

სია ქ. თავი ორასდათერთმეტი.

ქ. თუ ვინმე მსახურსა და მზღებელს მისას შემოჰკრას ჯოხი ასრე, რომ მისის კელით მოკუდეს, სამართლით მაგიერი მის მკულელის პატრონისაგან ითხოვბის თუ ჯოხითა თუ კლმით, რითაც მოკლას. ეს არის სამართალი. თუ უნდა ურჯულად იყოს თუ უნდა ქრისტიანი, მათი სისხლი აზღვევინონ. და თუ ერთი-ორი დღე დარჩეს, ნულარ სთხოვენ მათსა სისხლსა მაგიერსა, ამიტომ რომ თეთრით ნასყიდია მისი და საკანონო დიდი დაადვან და გარდაადევეინონ. | 10

173v

სიბ

ქ. თავი ორასდათორმეტი.

ქ. თუ იშულლონ ორმა კაცმა და ორსულს დედაკაცს კრან რამე და ნაყოფი წაუხდინონ, თუ მართლა სახით არ იყოს, ნახევარი უნდა მისცენ. რაც რომ დაადვან, წაეიდეს და შეხვეწნით კმარსა მის დედაკაცისას უნდა მისცეს. და თუ მართალი სახით იყოს სრულ, 15
 მან დაზნაშავემ კაცმან თავისი ტანი მისის ტანის მაგიერ უნდა მისცეს. სამართალი ღმთისა გამოჩენილია რა. ცოლი ვისიც დაორსულდება, იმედი აქუს ასრე, რომე ვინდა კელთ ყუანდეს. ამიტომ უნდა მიეცეს დამზავებელის ტანი მისის ტანის მაგიერად. ამ სამართლითა თავისი ტანი ჯარიმითა და საკანონოთი უნდა დაიხსნას. და ეს სამართალი 20
 კელმწიფის სამართალშიაც სწერია გამოჩენილად.

სიგ

ქ. თავი ორასდაცამეტი.

ქ. ვინ ვის კრას და დააშაოს, თვალისათვი თვალი, კბილისათვი კბილი, კელისათვი კელი, ფეკისათვი ფეკი, დაკრისათვი დაკრა, დაკურისათვი დაკურა. ეს სამართალი ღმთის შნოთი, სახარების ბძანებითა აღარ იქნას და ჯარიმით გარდასწყდეს. კაცის ფასი სისხლს შიაფარდონ. საქმეს ცოტასა და ბევრს გასინჯვა უნდა, განყოფილობაც არის: სხედასხვა ასოთა ოცდაექუსი ფლური და ნახევარი, ერთ ქერ ნაკლები.

ქ. თავი ორასდათოთხმეტი.

სიდ

ქ. ვინ თავის მსახურსა და მხლებელს გამოსთხაროს თვალი და დააბრმავოს, აზატი || უნდა უყოს დაბრმავების გულისათვის. და თუ კბილები ჩააყრევიოს, კიდევ აზატი უნდა უყოს კბილის გულისათვის. კბილ[ი] ნაკლებად ჩასაგდებია თვალთან, მაგრამ ღთის რიგითა თვალთან და კელთან ჩაგდებულია და ამიტომ უნდა უყოს აზატი. ეს სიმართალი შეუშლელად იყოს. და თუ სხვაგვარი ურჯულო იყოს მოსამსახურე და უარშიო იყოს, გაყიდონ.

ქ. თავი ორასდათხუთმეტი.

სიე

- 10) ქ. თუ კაცსა თუ დედაკაცსა კარმან თუ ფურმან ასე ურჩინოს და ამოკრას, რომ კაცი ან დედაკაცი მოკლას, ის ძროხა უნდა ჩაქოლონ და არ იკმება კორცი მისი, და პატრონი უბრალოა. ეს სამართალი რიგით მკუიდრად იყოს. თუ არ ჩაქოლონ, სხვათა გვართა მიყიდონ კორცი მისი, და ფასი გლახათ გაუყონ. კიდევ ვიტყუი, რომე
- 15) მისი პატრონი უბრალო იყოს. მაგრამ კულავეც მრჩოლელი იყო და უთბრეს პატრონსა მისას: ნუ შეინახავ მაგასაო, ან მოკალ ან დაკარგვო, დღეს არის თუ ზეალ, კაცს დააშავებსო, ბევრჯელ უთბრეს და მან კაცმან თალაუული კრას და არასუკან იყოს, და მასუკან მოკლას ან კაცი და ან დედაკაცი, ის ძროხა ჩაქოლონ და ის ძროხის პატრონიც მოკუდეს, ან არადა მისცეს მოსარჩენი თავის ტანისა. ეს რიგით გარიგდეს, არათუ სიკუდილით, წყალობით აჩვენეს მორჩენა თავის ტანისა და მიცემა სისხლის ფასისა სამართალითა | კელმწიფითა.
- 20) თუ ვისმე მსახურსა და მხლებელს ჰკრას ძროხამ იმრიგმა და მოკლას, როგორც უყიდია პატრონს მისას, ფასი ერთი ორად მისცეს ძროხის პატრონმა, და ძროხა ჩაქოლონ. თუ თვალი გამოსთხაროს ანუ მოსტეხოს რამე ვისმან ვისაც ძროხამ და პატრონმა მისი რჩოლა არ იცოდეს, უბრალოა პატრონი. ვერას შეუვლენ. და თუ იცოდა პატრონმა, ეჭიმიც მან უნდა დააყენოს, და რასაც დასცდეს, მისი წესიც უნდა მისცეს.

34)

ქ. ორასდათექუსმეტი.

სივ

ქ. თუ ვის ვისმა რჩომამ ერთმანეთს ამოკრას და ერთმა მეორე მოკლას, რომელსაც ამოუკრავს, ის გაყიდონ და ფასი გაიყონ პატრონ-

თა და მკუდარის ძროხის ლეშიც შუა გაიყონ. თუ იცოდა პატრონმა, რომ მრჩოლეელი იყო, არც გაყიდა, არც დაკარგა, მკუდრის ლეში თვითან დაიჭიროს და პატრონს მთელი უზღოს. ეს სამართალი დამტკიცებით იყოს.

სიბ ქ. თავი ორასდაჩვიდმეტი.

ქ. ვინც მოხადოს ორმო და ან გახსნას წყლის ორმო და თავი არ დახუროს, და შიგ ან ჩაეარდეს ძროხა ან ცხვარი ან საკედარი და წახდეს რამე, მისი ფასი თეთრად ორმოს პატრონმა რჩომის პატრონს უნდა მისცეს. და წამხდარი რაც იყოს, ორმოს პატრონს მისცენ.

სიԾ ქ. თავი ორასდათურამეტი.

10.

ქ. თუ ვინ კაცი თუ ქალი ვისასაც წყლის ორმოში თუ რისაც ორმოში || ჩაეარდეს და მოკუდეს, თუ დღისით ჩაეარდეს, ორმოს პატრონმა ნახევარი სისხლი მისცეს, და თუ ღამით ჩაეარდეს, მთელი სისხლი მისცეს. თუ ყმა იყოს თუ მხლებელი, შეიტყონ, სამართალი იქნას: ქრისტიანია, ურჯულთა, ბრმა ყოფილა, მთურალი ყოფილა თუ ყმაწვილი.

15

სით ქ. თავი ორასდაცხრამეტი.

ქ. თუ კარმა ვისაც ფურს ან ცხვარსა ანუ სხვას პირუტყუს ჰკრას სასიკუდინედ და მოკლას, თუ არ იციან პატრონთ, რომელმან ჰკრა ვისაც სახლში, ვისაც რჩომაში ქნილა, ნახევარი უნდა უზღონ და ლეში შუა გაიყონ. თუ იცოდა პატრონმა, რომ მრჩოლეელი იყო და არ მოაშორგა, მისი კარი მოკლული გათავეებით უნდა უზღოს, წმიდა იყოს თუ უწმიდური.

20

სკ ქ. თავი ორასოცი.

ქ. თუ ცხენმა ანუ ჯორმა ან საკედარმა ვისამ ვისიც ან მოარჩოს ან წიხლ[ი] კრას და მოკლას ან დააშაოს, თუ პატრონმა მისმა იცოდა, რომ მრჩოლეელი იყო და არ დააბა და გაფთხილებით არ შეინახა, გამთავეებით უნდა უზღოს. და თუ არ იცოდა, ნახევარი უნდა უზღოს.

ქ. თავი ორასოცდაერთი.

სკა

ქ. თუ ცხენმა ან ჯორმა ან სახედარმა ვისმა ვისაც კაცს კრას და დააშაოს და ან მოკლას, თუ პატრონმა იცოდა, რომ მაწყინარი იყო და არ უთხრა და შორ არ დააყენა უნაღუღელობით, მთელი სისხლი უნდა მისცეს. და თუ არ იცოდა, დაშავებისა და ნახევარი უნდა მისცეს და სიკუდილისა და თუ არ მოკუდეს და არც დაშავდეს, საექიმო უნდა მისცეს, და რასაც დასცდეს, მისი წესიცა. და საკანონო ყოვლის მოქადაგეთ გასინჯონ და ნახონ. ესე მარტო სამართლისა დავასწრაფეთ მაგიერი საქმისა, ყუელა თავთავის მაგიერი 175v

10) მისცეს წიგნმა სამართლისამა.

ქ. თავი ორასოცდაორი.

სკბ

ქ. თუ ვინ მოიპაროს ძროხა ან ცხვარი ან სახედარი, ამისთანა რაგინდარა, ან გაყიდოს და ან დასაკლავი დაკლას და შიამკნიოს, ძროხისათეინ ერთისათეინ ხუთი წაართვან, ცხურისათეინ ერთისა 175r

15) თეინ ოთხი წაართვან, საკედრისათეინ ერთისათეინ სამი და ნახევარი წაართვან. თუ არა ქონდეს მას ქურდს საზღაური, თავი გააყიდვიონ და აზღვევიონ. შორ გამოსაჩენია ეს სამართალი. ვინც რა მოიპაროს, ერთისათეინ ოთხი და ხუთი უნდა მისცეს.

ქ. თავი ორასოცდასამი.

სკგ

ქ. ვინ გატეხოს სახლი ვისიც ღამით და სახლის პატრონმა დაქრას და მოკლას მის სახლში ქურდი, ის მოკულა სიკუდილის ან-გარისშია. და თუ მზემ უსწრას და გათენდეს, დღისით მზისით თუ უკელმწიფოდ მოკლას, მის მაგიერად ის უნდა მოკუდეს. და თუ ღამით მოკლას უცოდინარობით, ის ცოდეად არ დაედება წმინდის რიგით, და მოსაკლავია მოსამართლესა მათის სამართლით. კაცთა მპარავის მისცა ბძანება მოკულებისა. სხვათა ქურდთა მოპარული მათგან ერთი ოთხად მისცენ, და საკანონო დავდევით დამტკიცებით. და რაც კიდევ მოსაპარავად ნდომია და ველარ დასცალეზია გატანა, ის ერთი ორად მისცეს. 176r

სკდ

ქ. თავი ორასოცდამოთხი.

ქ. თუ ვინც საყდრის რაგინდარა მოიპაროს, გაყიდოს და ან დაკარგოს და ან მასუკან შიანდეს ადგილს აღარ ქონდეს, რომ მისცეს, რომელიც ადგილს აღარა აქუს, ერთი ხუთად არის დამტყიცებული, და რომელიც აქუს აღაგს, ერთი ორად წაართვან.

სკდ

ქ. თავი ორასოცდახუთი.

ქ. ვინცა ვის გაუძროს ყანა ან ვენახი, გაუშვას თავისი პირუტყუა და გაუძროს, რაც წაუხდინოს, წაართვას მას პირუტყუის პატრონს და მაგიერი მისის ყანიდამ მიაკემინონ. და თუ სრულ წაუხდინოს, სრულს უკლებლივ მაგიერი მის პირუტყუის პატრონს, რომელიც უკეთესი ნაშრომი ქონდეს, იმისგან წაურთვან. 10

სკვ

ქ. თავი ორასოცდაექუსი.

ქ. თუ ვინ ვისის სახლიდამ ცეცხლი გაიტანოს და გამტანმა დაფან-
176v ტოს, | წაეკიდოს ეკალსა, ეკლიდამ კალოსა და ბრჯას მდგომარეს, თუ
მოჭრილს მინდორში ყანასა, ვისგანცა ცეცხლი წაეკიდა, მან უნდა 15
უზლოს პატრონსა კირანახულისას. ეს სამართალი ღთის სამართლით
კარგად გასინჯონ: შორედამ სცემია ცეცხლი თუ ახლოდამ, მოყურიდამ
გაშოუტანია ცეცხლი თუ მტრიდამ, ყმაწვილი ყოფილა თუ კაცი; ნე-
ბით მამხდარა თუ უნებურად. იმაზე გამოჩნდების ჯზა ზღვევინებისა.
თუ ნებით უქნია, ერთი ორად უნდა უზლოს. თუ ახლოდამ სცემია, 20
თავნი უნდა უზლოს. თუ შორედამ მინდურიდამ მინდორს სცემია, ნა-
ხევარი უზლოს. ამის მგზავსად, თუ დაიწვას კაცი ან პირუტყუი ან
სახლი ან სხვა რაგინდარა, ისიებიც ამ სამართლით გარდასწყუიტონ.

სკზ

ქ. თავი ორასოცდაშვიდი.

ქ. თუ ვინც თავის ამხანაგს მიაბაროს ვერცხლი ანუ სხვა რა-
გინდარა და მოპარონ მას კაცს სახლიდამ, თუ ქურდი იპოვნონ, ერთი
ოთხად აზღვევინონ. და თუ ქურდი არა ჩნდეს და ვერ იპოვნონ, მან
სახლის პატრონმან ღთის სახელზე ასრე შეფიცოს: არც იცოდეს ვის
მოეპაროს და არც ქურდის ამხანაგი იყოს, არც დიდიდამ უოტამდინ
თვითან დაემალოსთ ჩამე. რადგან ასრე შეფიცოს, საქონლის პა- 30

ტრონმაც კელი აიღოს. და თუ ტყუილად დაეფიცნოსთ და ფიცმან და-
იჭიროს ესე, ასრე ჩნდეს: ერთი ორად უზლოს თავის პატრონსა || სა- 177r
ქონლისასა. ამხანაგსა თუ მარალა დაეფიცნოს და ქურდიც ეპოვნოს,
საქონლის პატრონმა ქურდს თავისი საქონელი მისის საზღაურით
სთხოოს. სახლის პატრონმა დაფიცების საუპატიო სთხოოს ქურდსა და
საქონლის პატრონმან საზღაურიდამ სამი წილი სახლის პატრონს მისცეს.

ქ. თავი ორასოცდარვა.

სკტ

- ქ. თუ მიაბაროს კაცმან თავის ამხანაგს კარი, ცხვარი ან სახე-
დარი ანუ სხვა რამ პირუტყუი, მოიტეხოს რამე და მოკუდეს ან მო-
10) იტაცონ, და არ იცოდნენ, თუ როგორ მოკდა, მათ შუაში ჯერი მოხდეს.
თუ პირუტყუის პატრონმა ჯერი არ აქნევიან და თქუა: ჩაუვლია, არც
ავი და არც კარგიო, ის არის. და თუ არადა, მომტაცებელი იპოონ,
აზღვევინონ სამართლითა. და თუ ნადირს წაებდინოს, ლეში უნდა აჩვე-
ნოს პატრონსა, და აღარ ეზღვევიანება. და თუ არ უჩვენა, ეზღვევიანება.
15) ამასაც ვიტყუით, თუ ფასით ინახევდეს, უნდა რომ უზლოს. და თუ
უფასოდ ებაროს, ვერას შეუიღეს.

ქ. თავი ორასოცდაცხრა.

სკტ

- ქ. თუ ვინ ვისიც რა ითხოოს ულაცი თავის ანხანაგისაგან ან
მოიტეხოს რამე ან მოკუდეს ან მოიტაცონ და პატრონი მისი თან
20) არ ახლდეს, უზლოს. და თუ პატრონი თან ახლდეს, ველარ აზღვევინებს.
თუ რამ ქირა აედოს, ქირა იყოს საზღაური მისი. ქვეშარიტი გასინ-
ჯვა უნდა. |

ქ. თავი ორასოცდაათი.

177v
სლ

ქ. ვინც ვისი ქურქელი ითხოოს, რაცა დაუკარგოს ან მოაპარ-
ვინოს, უზლოს პატრონსა. თუ პატრონი თავის საქონელს თან ახლდეს
და არც ქირა აედოს. აგრევე თუ გაუტეხონ, გატეხილიც უზლონ. თუ
ქირა მიეცესთ და პატრონიც თან ახლდეს თავის საქონელს, არცეთი
უზლონ.

სლა

ქ. თავი ორასოცდათერთმეტი.

ქ. თუ ვინ ქალი ქანწული გათხოვილი დაატყუოს და გააწბილოს, მას კაცს წაართვან სისხლი მართებული და ვისიც ნათხოვნი ყოფილა, იმას მისცენ, და ის ქალი მას გამწბილებელს ცოლად მისცენ, თუ ცოლი არა ყუანდეს. თუ ცოლი ყუანდეს და შერთვა არ მოკდეს, იმ ქალისა საკანონო მაინც მართებულად გარდაახდევინონ.

სლბ

ქ. თავი ორასოცდათორმეტი.

ქ. თუ თეთრი ასესხო ძმისა შენსა და ღარიბად იყოს, ნუ ში-აწუხებ და სარგებელს ნუ სთხოვ. ძველისა და ახლის რიგის ბძანებით, ორისავე სიტყუის ბძანებით, არ აძლევს სარგებლის აღებასა გლახათა-გან. თავნი რომ აქ მისცენ, სარგებლის მაგიერს ღთი საიქიოს მისცემს. და თუ თავნიც შეეკამოს ამლებსა და თქუას: აღარა მაქუს მიცემის აღაგო, სამართალში ჩაცვივდნენ. თავნის პასუხი არა აქუს, უნდა მისცეს და სარგებელი აპატიოს თეთრის პატრონმა. ||

178r

სლგ

ქ. თავი ორასოცდაცამეტი.

ქ. თუ ვინ ვისგან გირაოდ დაიქიროს ვისიც სახლი ანუ ვენახი ანუ მიწაწყალი ანუ სხვა რამ და მოხდეს, რომ დიდი ხანი დაყოს, მართებულს სარგებელზე მეტი ეკამოს მოსავლიდამ, ის ნამეტნავი თავნში ჩაუგდონ. თუ ამდონი იყოს, რომ თავნს შორეოდეს, გირაოები გამოართვან მისგან და პატრონს მისცენ, და თუ დააკლდეს კიდევ, შე-უთაონ. თუ გირაოებისაგან გაეყიდოს რამე თავნში, უანგარიშონ. თუ ტანისამოსი იყოს და გაეცვიტოს, ისიც თავნში უნდა ჩაუგდონ. და ოქროული და ვერცხლეული თუ მისთვის მოეპაროს ვისმე, თეთრის პატრონმა ჯერით უნდა დაამტკიცოს და დაკარგული უნდა ჩაიგდოს დამდებმან. და თუ მას თეთრის პატრონს შიანდეს, რომ ტყუილად დაეფიცნოს, ერთი ოთხად უნდა მისცეს გირაოს პატრონსა. და თუ ან უფიქრად თქუას სიტყუითა და ძალზე დადგეს, კელთ ექიროს, ამბობდეს: დამეკარგაო, ერთი ორად უნდა სთხოოს. და თუ ლაშქართა და მსიხმელთა წაეღოს, გირაოს პატრონმა უნდა ჩაიგდოს. თუ გირაოები წახდეს რამე, ან ხე მოსპრან ან ღობე დასწვან ან კედელი დააქციონ ვინც, თუ გირაოების დამდების თავზე უქნიათ, მან უნდა ჩაიგდოს, და თუ გირაოს დამქერის თავზე უქნიათ, მან უნდა ზლოს. თუ პირ-

10

15

20

30

უტყუი რამე იყოს გირაო და ავად იყმაროს, მოსტეხოს რამე ან მოკლას, თავნი უნდა დააყენოს ისევ. და თუ თავის დღით მოკუდეს, გირაოს დამდებმა უნდა ჩაიგდოს. |

ქ. თავი ორასოცდათოთხმეტი.

178v
სლდ

- ქ. თუ ვინ ვისაც სახლს თავის ნებით ცეცხლი წაუქიდონ, ნახონ მართლა, რომ კაცი თავის ნებით უქიდებდეს, წაეკიდოს და გარდიწვას სახლი და ზედ დაიჭირონ ისიც, იგი ცეცხლში დაწვან, რომ სიკუდილის ღირსია. და თუ შეიბრალონ დასაწვავად, რომლისაც კელით წაეკიდებინოს, ის კელი მოსკრან, და რაც რომ დამწვარიყოს იმ სახლში, ნახევარი აზღვევინონ. და თუ კელის მოსაქრელათაც შეიბრალონ და არ მოსკრან, წანახედი ეროპირ აზღვევინონ, სრულად თამბა უყონ და ჯარიმაც აზღვევინონ. თუ პირუტყუი ოთხზეხი შიგ ჩაიწვას, ერთი ოთხად აზღვევინონ. თუ ბჯა და თივა დაიწვას, ერთი ორად. იმგვარად ტანისამოსი და იმრიგი რაგინდარა აზღვევინონ. და შეძლებაც იმ კაცისა მართებულად გაშინჯვა უნდა.

ქ. თავი ორასოცდათხუთმეტი.

სლდ

- ქ. დაიძრას ვინცა ეშმაკის ნაქმარობით და მოსკრას ხე სადაც ვისიც და შიანდეს მომპკრელსა, სამართალი იქნას ასრე: ვისაც მოუქრია რარიგიც ხე, იმრიგი ნორჩი მის ალაგს დაარგევეინონ. და სანამდი ის ნორჩი ხე შეიქნებოდეს და ნაყოფს მისცემდეს, მანამდის ყოველს წელიწადს რაც იმ მოქრილის ხის გამოსავალი ყოფილიყოს, მისცემდეს რაც რომ მართებული იყოს. თუ თვითან არა ქონდეს, სხვისაგან უყიდდეს და ნაყოფს მისცემდენ. ეს ყუელამ შეიტყევით, რომ ვინც ვის ხე მოუქრას, ერთი დიდი მტერობა ისიც არის. ||

ქ. თავი ორასოცდათექუსმეტი.

170r
სლდ

- ქ. გამოელაპარაკა ლთი მოსეს და უბძანა: „შენმა ტანმა თუ სკოდოს შეუნახველობით და გინებით ბძანებასა ლთისასა და მოატყუოს თავისი ამხანაგი, თუ იპოვნა დაკარგული რაძე, გაჯავრდეს იმაზე და დაიფიცოს ტყუილად, მოკედეს, რა დროსაც გაძოჩნდეს, იკითხონ პატრონთა, მისცენ. რომელსაც ეკილებოდეს, მისკენ პასუხი დანაშაული-სა, რომ დააშავა, მიბარებული რომ მიიბარა მას ანუ დაკარგული რომ

ღე-
VI.

2-1.

იპოვა, ყოვლის რისაც რომ დაიფიცა ტყუილად, აზღვევინონ თავნი და ხუთი წილი სხვა, და რომლისაც იყოს, მიაბაროს მას, რომელსაც სად შემოეყაროს“.

სლზ

ქ. თავი ორასოცდაჩვიდმეტი.

ქ. თუ ვინმე უცოდინარობით ნაწილი და წმინდა შესავალი სკამოს საყდრისა, დამეტღეს მაზე, ხუთი იმდენერთა უნდა მისცეს მღდელსა. ნუ შიაგინებს სიწმინდესა და რიგსა ისრაელთასა და ნუ დაიყრიან მათის ნაქმარობით აგესა და ცოდვასა. ნუ სკამენ და ნურც დაიკვირენ ბძანებას: „მე ვარ უფალი, რომ გავეწმედ ღთის სამართალსა“. ეს ნიშანი სამართლის შეუშლელად დარჩეს.

ლევ. XVII, 9.

10

სლც

ქ. თავი ორასოცდათურამეტი.

ქ. იყოს შეილი დედაკაცთა ისრაელთაგან და კაცთა ეგვიპტელთაგან. იყო შეილთა ისრაელთა შუა შუღლი, სადაც მათი ყრილობა იყო, და კაცი იყო | ისრაელი და დათქმული დედაკაცი ისრაელთაგან. და სახელი დასწყევლა და წაიყუანეს მოსეს წინ. სახელი დედისა მისისა საღამით და ჭურიისა გვარისაგან რენისა მისცეს შესანახავად სამართლისა ბძანებაზე ღთისაგან. გამოელაპარაკა ღთი მოსეს და უბძანა: „გამოიყუანეთ დამწყვეელი, რომელსაც გაუფონია მისის პირისაგან. მან დაიბანოს კელი და დაადვას თავზე. ამა მასუკან ჩაქოლონ მრევლთა, და შეილთა ისრაილთა ელაპარაკე და უთხარ, რამანც კაცმან დასწყევლოს ღთი, ცოდვა დაიკიდოს. სახელდობ ღთის დამწყველი სიკუდილით მოკუდეს. ქუთი ჩაქოლონ ყოველთა მრევლთა, მდიდარი იყოს თუ მცირე, სახელსა ღთისაზე მოკუდეს“. ელაპარაკა მოსე შეილთა ისრაილთა და გამოიყუანეს დამწყველი ჯარში და ჩაქოლეს ქუითა ყოველთა მრევლთა შეილთა ისრაილთა. და ქნეს, როგორც უბძანა უფალმან მოსეს მართალი სამართალი. და ესე ასრე უნდა იქნას: თუ ვინ ეშმაკმან დასძრას სახელი ქრისტესი, აგინოს ანუ ჯვარ-ხატი ან საყდარი ან მღდელი ან ნათლისღება, თავიანთ შუღლში ან ერთი თუ სხვაგვარი იყოს, როგორც რომ იქ მოკდა, თუ ჩაქოლონ თუ რითაც სხვას სარჯლით და სიკუდილით მოკლან, ღირსია. და თუ ქრისტიანები იყუნენ, მათზე უფრო სიკუდილის სამართალი იქნას, და მოკდობა იპრიგის საქმისა და სიტყუა გასინჯონ.

17:1

ლევ. XXIV, 1-16

15

20

190 r

სლო

ქ. თავი ორასოცდაცხრამეტი.

ქ. ვინც ვისას პირუტყუს დაჰკრას და მოკლას, უნდა უზლოს ისრევ ერთი, როგორც რომ ყოფილა. ჩუენთვის დააგდეს ეს სამართალი ოთისაგან. ამას სამართალი ქუიან. მართალი შეიტყონ: მტერობით უკრავს თუ ფათერაკათ, მართალი გასინჯონ.

ქ. თავი ორასორმოცი.

სმ

ქ. თუ დაგლახედეს ძმა შენი და შენთან იყოს და გაყიდოს რაც კელთ ქონდეს, და მოვიდეს მეზობელ ტომ და დაიხსნას და მოარჩინოს გაყიდვას და მისცეს იმდენი, რომ თავისი ფიქრი ნახოს, მან კაცმან ადგილი და სახლი რაც არის გირაოდ დაიქიროს და შეიდ წლამდინ უნდა დააქალოს. და თუ უშოვნა და გარდუწყუიტა, თავისი თვითანვე დარჩეს. და თუ არა ქონდეს იმდენი, რომ გარდუწყუიტოს ის, რაც მეზობელს მისას დაუხსნია, მას უნდა დარჩეს, და ნულარავინ ეცილება. თუ იმავე პატრონმა შეიდს წელიწადს უკან ერთ წლამდინ უშოვნოს, კიდევ დარჩეს და დანებდეს მასვე და მან მეზობელმაც შეუნდოს. და თუ ვერც იმ მერვეს წელიწადს უშოვნოს, თეთრის გამღებს დარჩეს, სახარების ბძანებითა გამდიდრებულა. უფლისაგან ბძანა ყოველთათვის და ისრე საქმე სამართლისა არა ულოთოდ გამდიდრება და დამცილება. ახლა ყუელა სწორედ ვერ წავალთ, გუმართებს, რომ მოძრჩენი და დამხსნელი ვიყოთ. თუ ვინ სიგლახაკისათვის ყიდდეს თავის მამულსა, დახსნა იყოს მისის ნათესავისაგან მისის ვიდრე შეიდ წლამდინ. რიგი დაედევით: თუ მეტს გაუშვებს, შეუძლია, რომ დაახსნეინოს მაჰული მისი. თუ ვერ დაიხსნას შეიდიდამ მერვეს წლამდინ, მასუკან დაუმტკიცდეს ნასყიდობით. და თუ სხვას დანაშაულის რისათვინც ყიდდეს, იმავე წელიწადსავე დაუმტკიცდეს.

ქ. თავი ორასორმოცდაერთი.

სმა

ქ. თუ ვინ გაყიდოს სახლი, სადგური მისი გალავანს შიგნით შუა ქალაქში, იქნას დახსნა მისი წლამდინ იმ დღიდამ, რასაც დღეს მიუყიდიათ. და თუ ვერ დაიხსნას წლამდინ, მასუკან დარჩეს მკუიდრად მსყიდველსა. გალავნიანს ქალაქში ასრე დამტკიცდეს. გავიდეს შენდობისაგან, თუ მდიდარს კაცსა თუ რომელსაც გლახას მიყიდოს. გარი-

გებისა, რომელი დამტკიცდა, შებრუნების წყალობა იქნას. თუ სახლი და თუ ბალი გალავანს გარეთ გაყიდონ, როგორც რომ მინდორი, ისრე ჩაავადონ. ყოველთვინ დაეხსნევენება სამს წლამდინ.

სმბ

ქ. თავი ორასორმოცდორი.

ქ. მღღელთავან რომელიც იყოს სამკუიდროდ დაპყრობილი სახლი და კარი ქალაქთა შუა და გაყიდონ, ისრეე უნდა მღღელთა მიყიდონ. და თუ ქალაქთა გარეთ აგარაკი ქონდესთ, ნუ გაყიდიან. ის დაპყრობილია ძველთავან მათი. რადგან მღღელნი ყიდდენ სახლ-კარსა, მღღელთავან უნდა იქნას დახსნა. ||

181 r

სმგ

ქ. თავი ორასორმოცდასამი.

10

ქ. თუ ვინც გაყიდოს სიგლახაკისათვის წისქვილი, ერთ წლამდინ დაეხსნევენება თავთავის ნათესავისაგან, და სხვათა კაცთა იმავე წელიწადს დაუმტკიცდეს სყიდვა.

სმდ

ქ. თავი ორასორმოცდოთხი.

ქ. თუ პირუტყუი რაც ოთხფეხი გაყიდონ სამის მოწმით, ასრე რომ არც იყოს ნაპარევი, არც ძველთავან დაშეებული და კოქლი, არც ნაფაზიანი, არც ღამით ბრმა, არც კიდზე მორიდალი, არც მწიხლავე და არც პირით მრჩოლელი და ყოვლის საქმის შემძლე და კარგი ამაებში, თუ გამტყუნდეს და ან ერთი სიავე გამოაჩნდეს წლამდის, სიავეებისათვის შეებრუნება, და ნაქურდალი თუ არის, ყოველთვინ. და თუ ვინ იცის პატრონი მოევიდოს და იცნას, რომ ნაპარევი იყოს, უნდა დაანებოს და თავისი: ფასი მას კაცს სთხოოს, ვისგანაც უყიდა. და თუ ესეები არცეთი სჭირდეს და კარგი იყოს და შვიდ დღემდინ კელთა ყუანდეს, მასუკან რომ შეებრუნება უნდოდეს, ველარ შეებრუნონ. 21

სმე

ქ. თავი ორასორმოცდახუთი.

ქ. მოწმით ეს დაამტკიცონ: ვინც გაყიდონ კარი, გამოსცადონ ურემში და კალოში, არც იყოს ძველთავან კოქლი, არც ნაფაზიანი. არც ღამით ბრმა, არც მრჩოლალი, არც ნაქურდალი, ნაქურდალს

გარდა წლამდი თუ ესეებით არ გამოჩნდეს და წელიწადს უკან გამოჩნდეს, ვეღარ შეუბრუნოს. | და თუ ნაქურდალი იყოს, ყოველთვინ შეუბრუნებს. და თუ კარგი იყოს და ესეები არცეთი სჭირდეს, შეიღს დღეს რომ კელთა ყუანდეს და მასუკან რომ უნლოდეს შებრუნება, რადგან კარგია, აღარ შეიბრუნება.

ქ. თავი ორასორმოცდაექუსი.

სმვ

ქ. ამგვარად მათ, ვინც ფური გაყიდონ, როგორც რომ კარისა, ისრე ფურისა, მოწმით დამტკიცოს. და ესეც რომე ყოველს წელიწადს კბოს მისცემდეს. ერთს წელიწადს უკან თუ გამოაჩნდეს, რომე არც კბოს მიმცემი იყოს და ავიც იყოს, შეუბრუნოს მსყიდველმა მომსყიდველსა.

ქ. თავი ორასორმოცდაშვიდი.

სმზ

ქ. ფურტკარიანის თაფლის მსყიდველმა იყიდოს შემოდგომას ვისგანაც ის თაფლი, რაცა დაამტკიცოს ადგილსა, რომ ის რაც უნდათ აუწონლად გაყიდონ და ანუ აწონით მისის ფიტითა და სხვითა აიღონ და გაიტანონ და გარ ნაკლებად იპოვნონ, იქნას აწონა გამსყიდველთაგან. თუ აკლდეს, შეუთაოს, და თუ ნამეტნავიც იპოვნოს, არც ძალითა და არც მოტყუებით ნუ შეუბრუნებს. იმედითა თავისით იყიდოს გაზაფხულზე საშენებლად, მსყიდველთა დადენ თაფლი სვიანი, ვიდრე ათს დღემდი ანუ ოცამდი გამოსცადოს მსყიდველმა, მოწმებით დამტკიცდეს როგორც შესულა, ისრე გასულა, სწორედ გაშინჯონ და დამტკიცდეს ყიდვა. მაგრამ თუ მსუბუქად გაყიდონ, იფიქროს იყოს ნაპაქრევი ანუ უწინგე დაკოცილი იყოს, გამსყიდველსა შეუბრუნდეს წინ და იმ წლის მოსავალი მსყიდველმა იზიანოს და ფასი გამსყიდველმა.

ქ. თავი ორასორმოცდარვა.

სმვ

ქ. ქვეერის გამსყიდველთა და მსყიდველთაგან დამტკიცდეს, რომე რა დროსაც ჩაასხან წლის წლამდინ საესედ და კარგად შეინახოს. და თუ ფიქრი გატეხისა გამოწვისაგან ქინდეს და მან ქუევრ-მან ღვინო დაქარგოს, არათუ მარტო ქუევრი ეზღვევინება, ღვინის ნახევარი და ქუევრი ორივე უნდა ზლოს. თუ ფიქრი გატეხისა ჩასქიმი-

საგან იყოს, ჩასხმაზე დამართებოდეს, გამსყიდველსა არა ეზღვევინება რა. თუ საცილებლად გაუხდეს და თქუან: არა გამოწვაში გატეხილია, არა ჩასხმაზე გატეხილია, რადგან სწორედ ვერ შეიტყონ, გამსყიდველმან მარტო ქუვერი უზღოს. პატარისაც და დიდისაც ასრე იქნას.

სმთ. **ქ. თავი ორასორმოცდაცხრა.**

ქ. გამსყიდველი და მსყიდველი ბევრი იქნებიან, რომე წლის მოსავალს იყიდონ ვენახისას, ბალისას თუ ბოსტნისას და აქუთ იმედი სარგებლისა. თუ მოხდეს, რომ ზარარი იქნას, მართებს პატრონსა, რომ თავნი შეუთაოს მთლად არათუ ამისთვის, რომ ბევრი იმედი ქონდა სარგებლისა, ამისთვის რომე უმუშავნია და ბევრს გარჯილა. და თუ სარგებელი ქნას, რომე მოტყუებით არ იყოს მოსავლის გამსყიდველი, ნუ დაინანებს, რადგან მუშაობენ | და კარგად უნახვენ. არიან მრავალნი და იქმონენ ასეთს აღებ-მიცემასა, რომ ღთით ბევრს სარგებელს იქმონენ. და წლის მოსავლის ამღებთა სამის მოწმით გაშინჯონ ათს დღემდინ, ვენახია თუ ბალია თუ ბოსტანი, და ათს დღეს უკან მისი შეიქნების მოსავალი.

ს6 **ქ. თავი ორასორმოცდაათი.**

ქ. თუ ვინ ვის წინაქვილი მისცეს ქირითა, ამისთანა საქმე მოწმით უნდა აიღონ თავსა მათსა, და თუ რამ სარგებელი ქნან, ნუ ინანებს მიმცემი. სადაც რომ იყოს მზასა და გაკეთებული, გამართული, და წინახედი იქნას მისის მომართულობისა მოუვლელობით და გაუმართობით, ეისაც ქირით დაუქერია, იმან უნდა უყოს ქუა-ბორობალი, მისი რკინეული, იარაღი, ღარი, ამრიგი ყუელა. და თუ ვისმე მოაპარვინოს კიდევ, იმან უნდა უყოს. და თუ დაიწვას და პატრონის ბარობაზე მოკდეს, პატრონმა უნდა გააკეთოს. და თუ ქირით ამღების ბარობაზე მოხდეს, მან უნდა გააკეთოს. ასე უნდა გარიგდეს ყუელა.

ს6ა **ქ. თავი ორასორმოცდათერთმეტი.**

ქ. ადგნენ ქალნი საღბალდოსი, შვილნი კობერისა, შვილნი გააღისა, შვილნი მაქირისა გვართა მანასესთა, შვილნი იოსებისა. ესენი იყო სახელი მათი: მალა, ნუა, იეგლ, მეხქა, იევთერა. ადგნენ მოსეს და ელიაზარის მღდლისა წინაშე და უფროსთა ყოველთა || მრევლთა

წინაშე უფლისა მრევლნი | და თქუეს: „კობა რომ თავის ცოდვით მო-
 კულა. შეილნი არ დარჩნენ, და ახლანუ მოშლი სახელსა მამისა ჩვენისასა
 შუა ნათესავთ ნათესავში. კობა რომ თავის ცოდვით მოკულა, არ
 დარჩნენ ვაენი. მოგვეციო ჩვენისა შუა ძმათა მამის ჩვენისათა“. წადგა
 ლთის წინაშე მათის სამართლისათვის მოსე. გამოელაპარაკა უფალი
 მ-ისეს და უბძანა: „სწორედ ილაპარაკეს ქალებმა სალბადლოსამ. მაკე-
 მით მიეცე დაპყრობილი მამისა მათისა საპატრონო მამისა ძმათა, შუა
 დადგან წილი მამისა თავიანთისა. და შეილთა ისრაელთა ის ელაპა-
 რაკე და უახარ: კაცი თუ მიიცვალოს და შეილი არა ჰყუნადეს,
 მისცენ პატრონობა ქალთა მისთა. და თუ არც ყუნადეს ქალი, მიეციო
 ძმათა, და თუ არა ყუნადეს ძმა, მიეციო მამის ძმათა, და თუ არც
 მამის ძმა ყუნადეს, მიეციო მას სახლისკაცს, რომელი ახლო ნათესა-
 ვი იყოს, და ის უნდა დაპატრონდეს და იყოს მისი და მისის
 შეილისა“. და იყოს შეილთა ისრაელთა შუა რიგი და სამართალი ესე,
 როგორც რომ უბძანა მოსეს. ეს რიგი გაუშორებელი იყოს ყოველთა
 მორწმუნეთაგან. ეს დაავდეს დამტკიცებით. ვინც იცის ეს, უნდა
 იცოდეს რიგი: შეილთა მართებს დაპატრონება, თუ ყუნადეს, მაგრამ
 თუ არა ყუნადეს, ქალი დაპატრონდეს ის, რომ სახლში იყოს და-
 უქორწინებელი, და იმ დაქორწილებულთა ორმა დამ ერთი ძმის წილი
 უნდა გაიტანონ, და დაპატრონება | დაქორწილებულთ არ შეუძლიათ
 ეს ჩანს სალბადლოს ქალებზე, რომ არ დანებდეს სხვათა მამის მათი
 საპატრონო. და თუ არც ქალი დარჩეს, დაპატრონდეს ძმა. და თუ
 ასეთი ქალი დარჩეს, რომ დაქორწინებული იყოს და ქმარშვილიანი
 და მოინდომოს მამის საპატრონო და წაყიდეს ქრძითა-შვილითა და
 მამის საპატრონოს დაჯდეს, მისი შეიქნას, და უარი ვერ უთხრას მამის
 ძმამა. და თუ მისულა არ ინდომოს, აილოს თავისი წილი, და სხვა
 დარჩეს მამის ძმასა, მას ქალის ბიძას. და თუ არ დარჩეს მას კაცი
 ძმა, მის კაცის მამის ძმა დაპატრონდეს. და თუ არც იყოს მამის ძმა,
 სხვა რომელიც ახლო ნათესავი იყოს მამეული; ის დაპატრონდეს,
 არათუ დედული ქალისა. მართა პატრონობა არათუ ქალის
 ნათესაობით, მამის ძმის ნათესაობა რომ უბძანა რიგმა. თუ ძმა
 ცოცხალი ყავს, უწინ ძმისა მართებული, თუ არადა დედა-და ყუნ-
 დეს და ანუ ცოლი დარჩეს, ვერ დაპატრონდეს, და თავთავის წილის
 წესი აიღონ: ცოლსა ერთი დანგი და დასა დანგი და ნახევარი და
 დედასა სამი თასუ, და სხვა სახლში ნათესავი ვინც იყოს, რიგით
 დასთვალონ ოთხ კიპამდი, იმათ გარდაკუეთით წილი არ დაედვასთ.
 გამოჩენით ვინც საპატრონოს დაპატრონდეს, მან უნდა შეინახოს. და

რიცხვ. XVII 1-4

რიცხვ. XXVII 7-11

10
15
20
25
30
35

1:35

181 r თუ ოთხ ქიპამდი საპატრონო არა ჩნდეს, მასუკან მოსამართლემ წილი
 ყაროს შათზე, როგორც რომ სწერია მოსამართლისა სამართალში.
 და თუ დედით ერთი ძმა არ იყოს, მას ნახევარდანგ ნაკლები მი-
 სკენ. და თუ დედით და მამით ერთი იყოს ძმა, მას მთელი მისცენ. ეს
 ამგვარად, როგორც რომ მამათმთავარმან აბრაჰამ გვაჩვენა: თუ რამ
 ქონდა, მისი საპატრონო ყუელა შვილს მისსა ისაკს მისცა და ხასის
 შვილს მისცა ცოტა რამ წყალობა და გააშორა საპატრონოს. თუ
 თქუას ვინმე: აქ გვირგუინის ნაკურთხისა და იქ კეტორა ვინ უგვირ-
 გვინო ცოლისა მეორედ მათიც მიცემა და დაპატრონება იქნასო, აქ
 გამოაჩენს ცოტა ნაკლებს მათთვის და რიგმა პირველს მისცეს 10
 უფროსობის პატივი. ესეც კიდევ იმის მგზავსად მამანი და ძმანი
 ვინც იყუნენ გარდამდგომი ღთის რიგისა. სამართალია მაჰმადიან-
 თაგან, რომ სამართალში ქალს არ დაპატრონებენ მამის საპატრო-
 ნოსა, იქ მათ სახლში დაუდებენ წილსა, რომელი არა არის მისაყო- 15
 ლელი, საქმე არის უსამართლო. ღთის რიგით სამართალი საკანონოს
 აღებისა არის მიმყოლთა: ხუთი წელიწადი გარეთ და ორი წელი-
 წადი შიგნით. და თუ არ მიიქცეს მას მართლის ცოლისაკენ სიცო-
 ცხლე, მისის სახლისა გაყოს, ნახევარი ცოლსა მისსა მისცეს და ჯარი-
 მა საყდარსა, გვირგვინნაკურთხი რომ აიყუნა. და მისის აეკორცო-
 184 v ბის მისით შიაგინა და გარდაადღო. მას მის დღე | სიცოცხლეში მისში 20
 ბოზი დაეძახება, და ნუ შევა საყდარსა ღთისასა, კარზე ილოცედე
 კელის გაცემითა და მიცემით გლახაკთა და დავრდომილთა, კელ-
 აპყრობით და გულმკურვალეთ ცრემლით ილოცედე. მასუკან მო-
 კუდავს აეღებინება ზიარება. და თუ ცოლი მოკუდეს და ქმარმან
 ცოლი აღარ შეირთოს, საკანონოზე მივიდეს, ხუთი წელიწადი გარეთ
 ილოცოს კელის გაცემით, მოინანოს ცოდვა. მისი და მასუკან ზიარე-
 ბა აილოს ისი. და ესე დავდევით წინათვე დადებული. როგორც ჩვე-
 ნი სამართალი ამას წინათ თავეში დავსწერეთ და ვაჩვენეთ, ერთმანე-
 თის ნებით ცოლქრმობა ვთქუით, და აქ 'კანონისა' არ ვიფიქრეთ, რომ
 დავდევით შეუტყობრად. კანონსაც ჰკითხონ. საქმე იმისთანა უფიქ- 30
 რონ, სამართალი ქნან ერთის წიგნსა სამართლისასა, რომელი მაშიგ
 წერილია, ფიქრით ნახონ ბძანებითა წერილთა, საქნელად დაუძრახა-
 ვად ჩვენ გაგვიშვან. რომ არა ვართ აკარაკი ღთისა და მისის
 ბძანებისა, შეეტყობა. და ყურის დაგდება ქეშმარიტად დავდევიტ.
 თაგდაბლობით საქმე უკანებისა უარი თქუას მჯერავთა და ანუ არ 35
 დამთმოთა. თქუნენ სიყუარულითა ჩვენზე იყავით და ნუ ავს ჩვენსას
 სთულით უკან ნაქნარით.

ქ. თავი ორასორმოცდათორმეტი.

ს6ბ

ქ. უწინაც ეს ვთქუეთ. ორთა დაქორწილებულთ დათა ერთის
 ძმის || წილი აიღონ. და ეს დამოწმილია კანონთა და რიგთაგან. გა- 185 r
 მოელაპარაკა უჟალი მოსეს და უბძანა: „ელაპარაკე შეილთა ისრაელ- ლე-
 თა და ეტყოდე მათ: ვინც აღუთქუას აღთქმა მიცემა ფასისა ტანისა კით-
 თვისისა უფალს, იქნას ფასი კაცისა ოცის წლიდამ ვიდრე სამოც წლა- XXVII.
 მდი, იყოს ფასი მისი ორმოცდა თორმეტი დრამი ვერცხლი მის სი- 2-ბ.
 წმინდისათვის და ფასი იქნეს ოცდათორმეტი ვერცხლი დრამიანი, მა-
 გრამ თუ ხუთის წლისა ვიდრე ოცს წლამდინ იქნეს, ფასი ოცდაორი
 11) დრამი და მას ქუევით ნახონ ადგილი, და იქნების ფასი თორმეტი
 დრამი“. დედაკაცთა აიღონ ნაკლები. გვერდი და სახელზედაც ნიშანი
 სძეს, კინ დედაკაცის სახელი ასრე დათქმულია: ნახევარ ტანი. და რა-
 მეთუ ფასი ერთმანეთზე ნამეტნავია აგებულობისათვის, ერთი აჩვენა
 ვაკეკაცსა და მეორე მამათაგან დამტკიცდა. ორი ქალი ერთის ვაჟის
 15) ალაგს უნდა დაპატრონდენ. ეს შესატყობია. ორს დაქორწილებულს
 ქალს ერთს შეილთან ქონდეს წილი, მაგრამ რომელიც გაუთხოვარია
 ქალი სახლში, ის მეპატრონედ შეიქნას, ამიტომ რომ ვაჟის მაგიერ
 აქუს პატრონობა. რადგან გაუთხოვარია, ეს იმაზე დაიდვას. რომელსა არ
 დარჩეს ვაჟი, ბძანებითა ღთისათა ქალნი დაპატრონდენ. ორს ქალს
 21) ერთს ძმად გვიჩვენებს უფლის ბძანება, და პატრონობა შინ მყოფის
 ქალისა | არის, რომელი მამის სიკუდილის დღეს იჯდა მამის სახლში 185 v
 გაუთხოვარი. მამის ნება იქნეს და ესეუ აქ გუნებითა მოწონებული და
 გამორჩეული, რომე ყოველმა ქალებმა, ორმა ერთი აიღოს, რომელიც სა-
 ხლიდამ გასული იყოს მზითვითა და ქმარი შეირთოს. რომელიც შინ
 25) ქალი არის, სწორე არის ძმებთან, დააპატრონოს მამამ, დამტკიცდეს ეს
 ვაჟსა და ქალზე, სწორედ იყუნენ, მამის საპატრონოზე დამტკიცდეს.
 როგორც რომ ღთნ შემკობით მისცა ვისაც სამოთხე კაცსაცა და ქალ-
 საც, და ეკლესიის მიბარება და გაძლოლა მართო კაცს მისცა და
 დაურეგა და არა ქალსა, იმგვარად, რამეთუ გამყრელი ძმებთა არა
 30) არიან შემნახავი საპატრონოსი. რომელსაც რომ ყავს ძმა, ვერ დაპა-
 ტრონდეს ქალის შეილნი და ვერც წილი წაიღოს. და თუ სიცოცხლე-
 ში პაპამ წიგნით და[ა]პატრონოს, შეუძლია. და იმგვარად გერისაც შე-
 უძლია თავის სიცოცხლეში დაპატრონება გინდა სხვისა ამათი თავის
 სახლში. და თუ არ უნდა მას კაცსა დაპატრონება მათი, თუ რამ გერს
 35) და ქალიშვილს მის სახლში სარჯელი მიუძღოდეს, ჯამაგირსავითა მა-
 საც წილი რამ მისცენ. რომ მოციქული არ ჩაადგებს შეილად, მათ

ებრ. უბძანა: „გერნი იყავით, არა შვილნი“. და თუ კანონს გარდუდგეს
 XII. 8. ვინც, როგორც შვილის მისგან ნაყოფსა, მათთვის გაუშვას შებრალე-
 186v ბით საპატრონო, თვითან იცის. და თუ ვისაც არც დარჩეს ვაჟი
 და არც ქალი, არც ქნას ანდერძი ოთხ ჭიპამდი, მიიყეს პატრონობა
 მამეულს ნათესავსა და არა დედეულსა.

სნგ ქ. თავი ორასორმოცდაცამეტი.

ქ. დედაკაცთა მიცვალებულთა იმგვარად იქნას სამართალი, რო-
 გორც რომ კაცის სიკუდილს უკან. და თუ არ დარჩეს ქალი და ვაჟი,
 თუ ალალი შვილი მისცემოდეს და დახოცოდეს, ან თავიდან უშვილო
 ყოფილიყოს ან შეყრას უკან ქმარი მალ მოუკუდეს და ქანწული და- 10
 რჩომილიყოს, ამრიგთა მათ სხვადასხვა დიდის გასინჯვით სამართა-
 ლი იქნას. მაგრამ, მსგავსად კაცთა [თუ] შვილი დარჩეს, ის დაპა-
 ტრონდეს დედისა. და თუ ვაჟი არ დარჩეს, ქალი დაპატრონდეს. თუ
 არც ქალი და არც ვაჟი დარჩეს, ძმა, და თუ არც ძმა იყოს, მამის ძმა-
 და თუ არც ის იყოს, მამეული ნათესავი ოთხ ჭიპამდი დაპატრონდეს. 15
 და თუ ძმა ან მამა ცოცხალი ყუანდეს და მისი ნაშენი დარჩეს რამ,
 ყუელა რამ იმათია. თუ თავიდან უშვილო იყოს, მისის ქონების და-
 პატრონება ძმისა არის და უნდა მის სულს მოაქმაროს და გაუცეს.

სნდ ქ. თავი ორასორმოცდათხუთმეტი.

ქ. დამპატრონებელთა და ძმათ მამის დანარჩომი ფარჩა თუ რა- 20
 გინდარა სწორედ გაყოფდენ. თუ ერთი ვაჟი იყოს და ერთი ქალი სა-
 ხლში, ორ წილად გაყონ როგორც ძმას, ისე დას, ერთი დანგი დე-
 186v დას მათსა. და თუ | გათხოვილი დები ყუანდეს, ორთ ერთის ძმის წი-
 ლი წაიღონ. და თუ ერთი ძმა იყოს და ერთი და ყუანდეს და გა-
 თხოვილი იყოს, ორი წილი და ნახევარი ძმამ აიღოს და ერთის წილი 25
 და ნახევრის ნახევარი იმ დას მისცენ და ერთი დანგი დედასა.

სნე ქ. თავი ორასორმოცდათხუთმეტი.

ქ. თუ ვინ გულცეცხლობით და ამპარტავენობით არ გაუგონოს
 მდდელს, რომ იდგეს მლოცვავედ ყოველთვის სახელითა ღთისათა, ანუ
 მოსამართლესა, რომ იყოს იმ დღესა მოსამართლელა, მოკუდეს. კაცი 30
 იგი იმრიგი, რომ გაუგონარიც იყოს და მაგინებელი და ავის მთქმე-

ლი მათი, ნახეთ და შეიტყვევით. მღღლისა და მოსამართლისა ვინცა ავის მთქმელი იყოს და მათის სიტყუის გაუგონარი, უნდა მოკუდეს. კაცი იმრიგი მათის სიტყუის გაუგონარი ღთის სიტყუის გაუგონარ იქმნენ. ეს არის მათი სამართალი, რომ სიკუდილის ღირსია.

ქ. თავი ორასორმოცდათექუსშეტი.

სნვ

10 ქ. აბა ეს არის წესი და სამართალი მღღლისა და სამწყემსოსი. ვინც დაკლას საკლავი ძროხა თუ ცხვარი, მისცეს მღღელსა მარჯვენა მხარი, ტყავი და თეძო, ნაყოფი პურისა, ღვინისა, ერბოსი და სხვისა ყოვლის ნაყოფისა მას, რომ ისინი დაარჩია ღთნ ყოველთა ნათესავთა თქუენში, რომ ედგეს ღთის წინაშე, ილოკოს და აღიღოს სახელი მისი, მათ და შეილთა მათთა. ამრიგად ახლა არა ინახვენ მორწმუნენი, რომე ეს ნამეტნავი პატივი სცემია. სხვათა დარაგებათა გან ეს დავდევით, და ამ სამართალზე უნდა იყუნენ ყოველნი ქრისტიანენი ამრიგით პატივისცემით მღღლისა.

187 r

15 ქ. თავი ორასორმოცდაჩვიდმეტი.

სნზ

20 ქ. რომ გამოსცვალო სამანი და სამძღვარი შენის ამხანაგისა, რომ დამტკიცდეს ძმათა თქუენტა საპატრონო თქუენი, რომ ღთნ მოგვით პატრონობა ალაგისა, მინდურისა და სხვის, ბძანება არა სხვისა და არა გვარისა, რომე მამისაგან აქუთ პატრონობა სამძღვრითა, არვის გმართებთ შეცილება და გამოკულა სამძღვრისა ამხანაგისა თქუენისა. ჭეშმარიტად მამისაგან ნაქნარს საპატრონოს უნდა დააპატრონოს და მისცეს, არა ხანს მამის სიკუდილს უკან განოკულა სხვათა მეპატრონეთა.

ქ. თავი ორასორმოცდათურამეტი.

სნც

25 ქ. არ დამტკიცდეს ერთის მოწმით მოწმობა რაც საქმე. პირითა ორითა და სამის მართლის მოწმით დამტკიცდეს ყოველი საქმე. თუ ტყუილად მოწმობა ქნას ვინმე, წაიყუანონ მოწამე იგი და მოდავენი ერთმანეთისა მღღელთა და მოსამართლეთა წინაშე, გაშინჯონ ჭეშმარიტად. ვისაც ის ერთი ავი მოწამე ჰყავს, ის გააგდონ, და ვისაც ორი და სამი ყავს, ის დაამტკიცონ, და იმ ტყუილს მოწამეს ჯახა უყონ, რომ კულანე აღარ ქნას.

30

187°
სნთ

ქ. თავი ორახორმოცდაცხრამეტი.

ქ. თუ იპოვნო დაქრილი მკუდარი ქუეყანასა შენსა, რომ ღთს მოუცია მისთვის დაპატრონება შენი, გდია მინდორში, არ იციან თუ ვის მოუკლავს, ადგეს მოხუცებული შენი და მოსამართლე, გაზომონ მკუდართა ნაგდები გარშემო ალაგი, რომელზედაც დიად ახლო იყოს, მის ქალაქის მოხუცებულნიც მოვიდნენ და ნახონ. არა ხაშს მათზე ჯარიმა და არც სამართალი სისხლისა. და უნდა ქნან მათ ახლო ქალაქთა წირვა-ლოცვა და საკანონო გარდიხადონ. ამისთანას გამოკიდება არის მართებული, მოსამართლისაგან მოკითხულ იქნას და იპოვნოს მამკულელი და ჯარიმა და სისხლი მას წაართვას.

10

სნი

ქ. თავი ორასსამოცი.

ქ. თუ წახვიდე ლაშქრად, შენს მტერზე დააბეზლოს ისინი ღთს კელსა შენსა და წახდინო წახდენით მათით და მათს წახდენაში რომ ნახო დედაკაცი ლამაზი და აიყუანო შენთვის ცოლად და წაიყუანო შენსა სახლსა, მოპარსე თმა მის უცხოს გვარობისა და განწმიდე ნათლისღებითა და გახადე ტყუეობის ტანისამოსი, დასვი სახლსა შენსა, და თუ ტიროდეს დედმამისათვის, ატირე და დააცალე ერთს თვემდინ, და აბა მასუკან მიდი მასთან და გაუშვი ახატად, არამთუ გაყიდო ვერცხლზე. ნუ გარდაადგებ და ნუ გაუპატიეებ, ამიტომ რომ ინდომე ცოლად და უნდა გყუანდეს რიგით. და ვისაც მოგიკდეს იმრიგად, ჯერ უნდა მოანათულინოთ და მასუკან ცოლად ი ინდომოთ, არამცთუ როდისაც გინდოდეს, გაუშვათ. თუ ბოზობა არა ქნას, არ შეგიძლიათ გაშვება, რადგან მოანათულინებთ და გვირგვინს იკურთხავთ მასთან.

15

20

188^r

სნია

ქ. თავი ორასსამოცდაერთი.

ქ. თუ ვინ იცის ვისიმე მოხდეს ორის ცოლის ყოლა და ყუანდეს ცოლი ორი, ერთი სძულდეს და ერთი უყუარდეს, თუ წინაპირველი ცოლი სძულდეს და შვილი პირველი მასთან მიეცეს, მერმე რომელიც უყუარდეს, იმასთან მიეცეს, არ შეუძლია, რომ ცოლის სიყუარულის გულისათვის, რომე რომელიც უყუარდეს, იმისი შვილი დააყენოს უფროსად. პირველის შვილისა არის, რომელი პირველს ცოლთან მიეცა. არ არის ხომ მართებული და არც მისცემს ჩუენი რიგი

30

ბძანებასა ორის ცოლის ყოლისასა, ვინ იცის მოუტდეს თავის თავის ქნით. ისრე იქნას შვილის სამართალი.

ქ. თავი ორასსამოცდაორი.

სნიბ

ქ. თუ ვისიმე იყოს შვილი გიგი და უარშიო, არ გაუგონოს სიტყუა მამასა და დედასა, დაარიგონ და მან არ გაიგონოს, დაიჭირონ და წაიყუანონ მოქადაგეთა წინაშე და ეს მოახსენონ: ეს ჩვენი შვილი გიგი და გაუგონარია და არ იჯერებს სიტყუასა ჩვენსა. მოქადაგებუნდა უქადაგოს და დაარიგოს. თუ არ გაუგონოს, უნდა დაგროვდენ კაცნი ქალაქისანი და ჩაქ[ო]ლონ, და მოკუდეს და გამგონეთა შეეშინდეს და აღარავინ ქნას გაუგონლობა, უჩაობა და უარშიობა. | შეკაზმულია ეს სამართალი მისთვის, ვინც რომ დედმამის მაგინებელი იყოს, და გარდანგდებელი უნდა სიკუდილით მოკუდეს. ორი სიკუდილი აქვთ იმრიგთა, ერთი სააქაოსი და ერთი საიქიოსი.

ქ. თავი ორასსამოცდასამი.

სნივ

ქ. თუ მოკდეს ვისიმე სიკუდილის ღირსის სიკუდილი, ხეზე არ უნდა შეჭვიდონ და არც ზეზე უნდა დააგდონ, იმავე დღეს მიწას უნდა მიიღონ. დაწყველილია შეშვიდებელი. ძველთა ისრაილთა ეთქუა გაშეება კორცისა ზეზე. ჩვენს კელმწიფეს არ ებძანა მოკულეა, და უნდა შიშით დაარიგონ. და სხვათა გვართაგან იყოს სიკუდილის ღირსი, მოკუდეს და არ უნდა შეინახონ ზეზე. მართებულია, რომ მიწას მიაღებინონ იმავე დღეს.

ქ. თავი ორასსამოცდაოთხი.

სნიდ

ქ. თუ შეეყარო ნახვით ძროხასა, ცხვარსა ძმისა შენისასა გზაზე დაკარგულსა, ნუ გაუშვებ იმაებს და დაბრუნებებით დააბრუნვე და მიუღსხი ძმასა შენსა. და თუ არ იყოს ძმისა, და ახლოს მეზობლისა შენისა, მოაგროე და დაიყენე სახლსა შენსა და იყუნენ შენთან ვიდრე სძებნოს ძმამან შენმან და მიეც მას. სადაც იმგვარათ ნახო საკედარი თუ ტანისამოსი და ყოველი დაკარგული ძმისა შენისა, რაც დაუკარგავს იპოვნო, ნუ გაუშვებ უნახავსა და ნურც არას დაუმალავთ თავისასა და ნურც გამოართმევთ ფასსა პოვნისათვის. ||

189r

სნიგ

ქ. თავი ორასსამოცდახუთი.

ქ. თუ წახვიდე და ნახო ჯორი, თუ საკედარი, თუ კარი, თუ ფუ-
რი დაფარდნილი მინდორსა და გზასა, ნუ დააგდებ და ნუ გაუშვებ
ისრე. თუ ნახო და შეეყარო ცხენსა, ჯორსა, სახედარსა, კარსა და რასაც
ძმისა შენისასა ჩამოყრილსა შეეყარო, მოგეპარე უფასოდ აკიდებასა
და ისე ნუ გაუშვებ, რამეთუ რიგის ბძანებით უკან მოსამართლეთაგან
არის საცოდნელი. ეს ღარიგება მათით წავლენ სამართალში წინ.

სნივ

ქ. თავი ორასსამოცდაექუსი.

ქ. იქნა გარჩევით კაცის ტანისამოსი, და დედაკაცისა ხომ სხვა
არის. არეისგან არის მართებული კაცისაგან დედაკაცის ტანისამოსის 10
ჩაცბა. ვინც კნას და ჩაიცვას, პილწია ღთის წინაშე. ბევრი ავი და
ბოროტი იქნების ამრიგის საქმით. ეს საქადაგებელია მოქადაგეთა-
გან და მოსამართლეთაგან.

სნიზ

ქ. თავი ორასსამოცდაშვიდი.

ქ. ვინცა შეხვიდეთ ბუდესა ფრინველისასა, ხეზე ნახოთ თუ მინ- 15
დორში კუერცხი ანუ ბარტყი ანუ აიყუან დედასა თავის შვილებითა,
გაუშვი დედა და ბარტყი ამოუსხი, შენტვის კარგი იქნების და ღლე-
გძელი იქნები. ბარტყისაგანაც თუ დაუგდებ, ბძანება დედის გაშვებისა
გამრავლებისათვის რომ კიდევ გვარგებს. გამგონემ ამისმა დიდი
მადლი აიღოს, გაუგონელმან პასუხი გასცეს. | 20

189v

სნიც

ქ. თავი ორასსამოცდარვა.

ქ. თუ აშენებდე სახლსა ახალსა, დასდგემდე ოთხკუთხივ საძირ-
კუელსა, გაუფთხილდი მართებულად, რომე არეინ არ ჩავარდეს და
არეინ დაშვადეს, არეინ მოკუდეს. ჩასავარდნელს ალაგს სახლის
პატრონთა გაფთხილება მართებთ. თუ მოკუდეს გარდავარდნით და
ჩავარდნით მოკუდეს ან მოიტეხოს რამე, არ მართებთ, რომ სამარ-
თალში წასწიონ ანუ სისხლი სთხოონ. იმისთანას საქმისათვის წირ-
ვა უნდა. და საკანონო ამით უნდა გარდიკადოს და გათავების დროს
ოთხკუთხივ სახლი აკურთხებიონ მღვდელთა.

ქ. თავი ორასსამოცდაცხრა.

სნიო

ქ. ნუ დააბეზღებ ყმასა პატრონსა მისსა. რომე შენთან და-
აყენე, დადგეს. სადაც ალაგი უნდოდეს, მიეც. ნუ შიანწუხებ. არათუ
მარტო სხვა გვართას ვიტყუით ძველთა ისრაელთაგანაც. თუ რვას
წლამდინ შენთან იყოს ურჯულო და მოქრისტიანდეს და მისმან პა-
ტრონმან არ უყოს აზატი, არ უნდა ცუდად კელში მისცეთ. გაუშვი,
სადაც უნდა წავიდეს.

ქ. თავი ორასსამოცდაათი.

სო

10 ქ. თუ შეხვიდე ყანასა ამხანაგისა შენისასა და თავთავს კელით
კრეფდე თუ ნამგლითა სპირიდე ნებითა შენითა, შემამკილემ პა-
ტრონმა ქურდელელებ გაზღვევინოს სამართალში..|

ქ. თავი ორასსამოცდათერთმეტი.

15 სოა

15 ქ. თუ შეხვიდე ვენახში ამხანაგისა შენისასა, სკამო ვიდრემდის
გასძღე, ქურკლით ნულარ გაიტან, და [თუ] გაიტანო და წაგართვან
კელიდამე, დანაშაული გაზღვევინო: სამართლით.

ქ. თავი ორასსამოცდათორმეტი.

სობ

20 ქ. თუ ვინ შეირთოს ცოლი, მიუდგეს და იპოვნოს შნო ავის
საქმისა მაში, მისი შეგინებისა და გარდაღებისა დასწეროს წიგნი და
აბა მასუკან მისცეს მას კელთა და გაუშვას თავისის სახლიდამ. და
20 გასულმან შეირთოს სხვა ქმარი და შეიძქულოს, მან უკანამ ქმარმაც
მისცეს წიგნი გაშვებისა, მანც გაუშვას და მასუკან მოუკუდეს უკანა
ქმარი და მერმე კიდევ უწინდელმან ცოლქმარმან ერთმანეთი მოინ-
დომონ, აღარ იქნების. მათი ცოლქმარმა ბილწი საქმეა ღთის წინა-
შე. ეს საქმე ძველთა ისრაელთ მოახსენეს ქრისტესა ღთსა, რომე
25 „ჩუენ მოსემ გუიბძანაო წიგნის დაწერა შეყრისა და გაყრისა“. ქრისტემ
უბძანა მათ ბოზობისათეინ გაუშვან და არა შეძლებებისათეინ. თუ სა-
კანონოც გარდიკადოს ცოლმან ვისმანც ბოზობისათეის გაშვებულმან,
მაინც ველარ შეირთოს გამშვებმან გაშვებული.

მთ. XIX, 7.
მრკ. X, 1.

სოგ

ქ. თავი ორასსამოცდაცამეტი.

ქ. ვინც იყოს ახალ ნაქორწილვე, ნუ წავა მაშინვე ლაშქარს და ნურც სხვაგან. დადგეს სახლსა მისსა და გაახარონ, ერთმანეთი. რომ წავიდეს ლაშქარში, ღთნ ნუ ქნას, ვინ იყოს რომ მოკლან, ცოლი მისი ახალ ნაქორწილვეი გაუხარებელი დარჩება და ცოდვა არის. ეს საქმე შესანახავია ყოველთაგან.

სოდ

ქ. თავი ორასსამოცდათოხმეტი.

ქ. თუ დააგირაონ ვინც კელის წისქული, ან ზეითი ან ქუეთითი, ასრე რომ, როგორც კაცმან სული დააგირაოს, ამისთანებს სრულ არ უბძანებს რიგი. არ უნდა ერთმანეთს მოაშორონ, როგორც სული და კორცი. მოსახმარებელია ყოველთაგან ამისთანა საქმე. ვალია მოსა მართლეზე, რომ უნდა იკითხოს.

სოგ

ქ. თავი ორასსამოცდათხუთმეტი.

ქ. თუ მართებით მართებდეს აზნანაგსა შენსა რაც რამ იყოს, ნუ შეხვალ სახლსა მისასა გირაოს გამოსატანლად, მაგრამ უნდა გამოიხმო მოვალე შენი და კარზე უნდა ელაპარაკო და სთხოო. თუ თავის კელით გამოიტანოს და მოგცეს გირაო, წაიღე. და თუ გლახა იყოს მოვალე შენი, ნუ გამოართმევ გირაოს, ისევე მიუბრუნე გირაო მისი, რომ მზის ჩასულას უკან. დაიბუროს საბურავი და საგები მისი და დაგლოცოს შენ. დიდი წყალობა გექნების ღთისაგან შენ და მადლი დიდი ღთის წინაშე. არამცთუ შეხვიდე შენთაუად და გამოგქონდეს გირაო და არ განებებდეს, უნდა რომ თავის ნებით გაძლევდეს. და თუ გლახა იყოს, ნურც ნებით მოცეპულს გამოართმევ. კაცი უნდა მოწყალე იყოს. მოწყალეს კაცს ღთიც სწყალობს.

სოგ

ქ. თავი ორასსამოცდათექუსმეტი.

ქ თუ ვინ იქირაოს საბრალოსა და ღარიბისაგან და დავრდომილისაგან ანუ მოსულის კაცისაგან, უნდა მისცეთ ქირა იმავე დღეს მზის ჩასულამდინ. ამიტომ გა[ა]ქირავა, რომ ექირებოდა, ცხენი თუ ჯორი, ანუ საკედარი ანუ. სხვა რამე, ხომ ჩანს და გამოჩნდების, რომ იმავე დღეს ყოფილა დამქიროდ. თუ არ მისცემთ იმავე დღეს, საპართალში ნამეტანი გამოგერთვასთ და მიეცეს მას.

ქ. თავი ორასსამოცდაჩვიდმეტი.

სოზ

ქ. არ მოიკულის მამა შვილის მაგიერ და არცა შვილი მამის მაგიერ, თავთავის ცოდვისათვის თვითან მოკუდენ. ეს იმათთვის ითქუა, რომ მოკედეს ვისიცი სიკუდილის მართებით იქნას რიგისა და სამართლის წიგნისაგან. თუ მამამ მოინდომოს შვილის ზორჩენა და თავის თავის მაგიერად სასიკუდილოდ მიცემა, არ მოკუდეს მამა. შვილია სიკუდილის ღირსი. ნუ წაახდენთ და ნუ გაამრუდებთ სამართალსა. აგრევე თუ მამა ვისიმე იყოს სასიკუდილო, არ მოკუდეს შვილი მის მაგიერ. მოსამართლემ თუ დამნაშავე სიკუდილის ღირსი შვილი ვისიცი ვერ დაიჭიროს, არ მართებთ გარჯა მამისა მის მაგიერად. ესე დამტკიცდეს ჩვენთვის.

ქ. თავი ორასსამოცდათურამეტი.

სოც

ქ. ნუ გაამრუდებთ სამართალსა ქურიეზე და ობოლზე, მოსამართლენო. ნურც ქრთამითა და ნურც მოტყუებით, როგორც სხვაგანც გაჩვენათ. და ვინცა ქნათ, ჩანოვარდეთ თქუენის სიმღიღრიდან რიგის სამართლითა.

ქ. თავი ორასსამოცდაცხრამეტი.

სოთ

ქ. ნუ გამოიტანთ ქურივის დედაკაციდამ სახლის გირაოდ ტანისამოსსა ანუ ქვეშაგებსა. სამართლითა დააცალეთ და შეიბრალეთ. ნუ იქთ, როგორც ეგვიბტეს იქმოდენ. ვინცა ქნათ, სამართლის ქუემ დარჩეთ.

ქ. თავი ორასოთხმოცი.

ს3

ქ. გინა სამართალში რომელიც იყოს ღირსი ცემისა, გაილაზოს, თუ არის რიგისა, ორმოცი უკან. დაუშავებლად რომ არ დაშავედეს, შეუძლია საქმის წაყუანა მოსამართლეთა ჯოხის კურით და ვალახვითა, დაშინება-დარიგებით.

სპა.

ქ. თავი ორასოთხმოცდაერთი.

ქ. თუ წაიკიდნონ ორნი კაცი და ერთმანეთს სცემდენ და შუღლობდენ და დედაკაცი შუამავლად ჩაუარდეს და მას შუამავალს დედაკაცს დაჰკრან, რაც დააშაონ, დამკურელს კელი მოსჰკრან. და თუ დედაკაცმან ასეთი შუამავლობა ქნას, რომე ერთს ეხმარებოდეს და მეორეს აცემინებდეს და მისმან ცემამ დააშაოს და იგ მეორე კაცი მას მეორეს მოქერიოს, იმრიგს დედაკაცსაც კელი მოსჰკრან, და ან კელი ფასით და ჯარიმით იყიდოს, როგორც რომ გაგვიჩენია ყოველს ადგილსა თავთავის აგებულობით. ||

192 r

სპბ

ქ. თავი ორასოთხმოცდაორი.

10

ქ. გეტყუით, თუ ვინც მღღელმან თუ ერისგანმან გაცარცოს საფლავი და მკუდარი ასრე, რომ საფლავზე რაგინდარა იყოს თუ კაცი გზასა თუ სადაც მოკუდეს და მისი რაგინდარა წაილოს თავის ნებით უ-იმ კაცის ანდერძოთ თუ თავის ნებით, მან წამღებმან არა თქუას და არ გაენდოს, და მასუკან შიამცნიონ, მოკუდეს ის კაცი. და თუ გაენდოს და თქუას, არ მოკუდეს და იეთხოზ წმინდას ეკლესიაში, გარდააყენონ, სიკუდილამდინ აღარა აქუს საკანონოთ. გარდახდის ადგილი. გამოჩენილია ეს თქმა, რომ სიკუდილამდინ უნდა იყოს გარდაყენებული და ინანოს და სინანულში გასარჯოს ტანი მისი, და იმ დანაშაულის ჯარიმა და სისხლი მისი იყოს ფასად.

15

20

სპგ

ქ. თავი ორასოთხმოცდასამი.

ქ. თუ ვინ უბრალოდ წავიდეს უნდომლად და არვისი ქონდეს წინაპირველი მტერობა, მოხდეს და სხვად ყოველთა ქურთთა და ავაჯათა მგზავსად მას შეეყაროს და მოკლას იმან ისინი, არა როგორც მკულელნი გასარჯონ და გაპატიეონ წმინდამ ეკლესიამ. მაგრამ შემწინებელის წმინდის ტრაპეზით განიწმიდოს ტანი მისი, ზომიერს ხანსა იფიქროს და მოინანოს და თქუას: რატომ ვქენ ამისთანა საქმე, უნდომლად დამემართაო. თუ უნდა ღთის დაბეზღებულიც ყოფილიყოს მისა ხელსა, მაინც უნდა მონანება მღღლის ქართულით, და სხვას მოსამართლეს ამასთან კელი არა აქუს. ეკლესიისა არის ეს სამართალი. ყუელამ თავთავის სამართალი უნდა ქნას. |

25

30

ქ. თავი ორასოთხმოცდაოთხი.

192
სპდ

ქ. დადგინება საძირკულისა წმინდისა ეკლესიისა მთავარები-
სკოპოზთაგან არის მართებული და მან უნდა კურთხევით დაამტკიცოს.
და ქორებისკოპოზსა და სხვას იმას ქუევით ბერსა და უფროს მღვდლებსა,
თუ მთავარებისკოპოზმა უბძანოს და ბძანება მისცეს, შეუძლიათ
მათაც მისის ბძანებით, და თუ არც ბძანდებოდეს იქ მთავარები-
სკოპოზი და არც მისი ბძანება ქონდესთ, ვერ შეუძლიათ. თუ ქნან,
მთავარებისკოპოზისაგან დაქცევა უნდა, და ხელახლა კურთხევა და
დამტკიცება უნდა საძირკუელსა. შესატყობია, ქორებისკოპოზნი ორნი
10) არიან: ერთი მიიღებს კურთხევასა და ერთი კი ვერა, ბერეტუტია.
თუ იმ ებისკოპოზთ, რომელთაც უმთავარეფისკოპოზთ საყდარი
აკურთხეს, მონანებით შენდობა ითხოონ მთავარებისკოპოზისაგან და
მან, საყდრის ამშენებელმანც, ინანოს, ამათ რატომ ვაკურთხებიდნო,
შენდობა მოსთხოოს. რადგან შენდობას მოითხოვენ, უნდა შეუნდოს
15) და აღარ დაუქციოს და მეორედ მან მთავარებისკოპოზმან აკურთხოს
და დამტკიცდების.

ქ. თავი ორასოთხმოცდახუთი.

სპე

ქ. ებისკოპოზთ შეუძლიათ, და ღირსნი არიან, რომელნი ქუეყნი-
სა და თემის ებისკოპოზნი იყუნენ, ისითი დასევან ტახტსა. ეგების თუ
20) სიჩქარით და სიშორით ამხანავთა, სამი ებისკოპოზი, ნებით მათით,
რომ შორ არიან, წიგნითა-მოწმობითა დასევან. მაგრამ პატივი და შნო
უფროსისა მართლ:ებულიქ მიცემა კათალიკოზისაგან და ანუ დიდის
კრებისაგან. რიგიანად აკურთხოს, ბძანებს რიგი სამართლისა და კა-
ნონისა: ჯერ უნდა გამოარჩიოს ყოელის მოწონებით და ნასუკან
აკურთხოს კათალიკოზმა და ანუ ბძანებით მისით ორთა და სამთა
მთავარეფისკოპოზთა. სახელით კათალიკოზით აქ გამოჩნდა, რომე
თავი იყოს სხვათა. მასუკან აღარ იქნების სხვა თეთრით.

193 r

ქ. თავი ორასოთხმოცდაექუხი.

სპე

ქ. თუ ვინც რიგიდამ და ან ლოცვიდამ გამოსულიყოს და გა-
30) უშვას საყდროვანი და ანუ მრეელნი წასულიყონ სადმე და რიგს
შურებოდენ, ნუ აქნევიენებენ და ნურც დაუჯერებენ. ერთს მოქადა-
გეს რომ შეეჩევენებინოს მეორე მოქადაგე, ნუ მისცემს შენდობასა. მა-

გრამ თუ დამტკიცებული მოკითხულობა ქნან კაის მოქადაგობითა, მთავარმან მართალმან მოქადაგემ უნდა მოარჩინოს მისგან. და თუ დამნაშავე იყოს და ღირსი ყოფილიყო შეჩვენებისა და წმიდას ეკლესიას გაშორებია, წამალი მისი: საკანონო უნდა გარდინადონ და ღიდის სინანულით შენდობა მოითხოონ. ვინც ესეცეპი ქნან, არათუ უკოდინართ კაცთაგან მიეცემის წამალი მორჩენისა და ანუ დაუჯერონ უკოდინართა. უნდა გაბრუნდეს და ისწავლოს სიბრძნე და რიგი და ცოდნა ქეშმარიტი მოქადაგებისა მართლა.

სპზ

ქ. თავი ორასოთხმოცდაშვიდი.

193v ქ. წინა ჩვეულება დადგეს ჩვეულება ეგვიპტეს. ალექსანდრიის ებისკოპოზნი | ყუულაზე მიმცემი მერმე ჰორომისა ებისკოპოზისა. ეს ჩვეულობა არის იმგვარად ანტიოქისა, და სხვა შეძლება და პატივი, ღიდობა ღიდობის შენახვისა ეკლესიას და ყოველნი მის მზგავსად გამორჩენილი იყოს. თუ არ ბძანება-ნებით კათალიკოზით იყოს, ებისკოპოზი იმისთანა ღიდის კრებისაგან გამოვარდეს, ნუღარ იყოს ებისკოპოზათ. მაგრამ თუ კრებულთა გამორჩევით ქეშმარიტის რიგით ეკლესიათა ღირსად აიღონ, ორი დე ან სამი თავისთავად უპირის-წყლობით და ქიშობით წინ უდგნენ, ბევრთაგან გამორჩეული დამტკიცდეს. ჩვეულობა დაიქირე და რიგი წინათი. ელუსარიმის ებისკოპოზმა დაამზადოს პატივი დედაქალაქთა. ღირსი დარიგება თავიანთი შეინახონ. წინ რომ ვახსენეთ სახელი კათალიკოზისა, აქ გამოაჩენს რომ: აქ წინა ჩვეულობას თავიანთვინ დადგენასა და იქ ოთხთ მახარებელთასა ისინი ნიშნად, და სხვანიც შეძლებულობითა იმრიგითა, თუ რომ იყუნენ მოციქულთ ტახტზე. თუ არ იყუნენ, ბძანებს კათალიკოზი: იყოს აბა ტახტი წინა ეფესოს სიახლოვეს. და იქილამ გააპარეს ბიზანტიას მას პატივისცემისათვის, სხვა რა კათალიკოზობის მიზეზით. ჩამოაგდოს, რომელნი ვინც ნებით კათალიკოზით არ ეკურთხოს, რომელი ჩანს ბძანებითა მისით ეკურთხონ. თუ მოკდეს ყოველთაგან გამორჩევა რომლისამე ქეშმარიტად, კურთხევის მიღება კათალიკოზისა არის. ||

194r
სპს

ქ. თავი ორასოთხმოცდარვა.

ქ. ბერის ნდომითა და ღიდთა მოკმარებითა და მიყენებითა რომელიც ებისკოპოზი იყოს და სხვის თემის შეცილებას და წართმე-

30

ვას ეცადოს ანუ მღდელმან ქალაქში სხვის სამწყსოს დაუწყოს ცი-
 ლება, ნება იქმნა დიდის კრებისაგან: იმრიგნი უნდა დააწყნარონ და
 დააჯერონ თავიანთ წილსა. მაგრამ თუ, ანუ ძალით და ანუ ქრთამით,
 იმრიგს შეცილებას და საქმის წინ წაყუანას აპირებდენ, წინ და-
 უდგეს მოციქულთა კანონი ნებადართვით დიდის კრებისაგან. ჩა-
 მოაგდონ თავიანთის ტახტისაგან და მღდლობის რიგისაგან გარდა-
 აყენონ, იყოს თქუენ წინა როგორც რომ ერთი უპირისწყლო და ავი
 კაცი. რომლისაც მიცემული იყოს, მიეცეს და მიემატოს, და რომელ-
 მაც არ იცოდეს ქნა, რაცა აქუს, ისიც წაერთვას. მაშ არა არის რა

11) გამოუჩენელი ამ სასულიერო საკანონე სამართალში და ბევრთაგან
 გასასულელელია იმრიგის ებისკოპოზისაგან და მღდლისაგან. მაგრამ
 კათალიკოზთაგან იმრიგთა მოსაკითხავია.

ქ. თავი ორასოთხმოცდაცხრა.

სპთ

ქ. არიან ზოგნი საყდროვანნი, რომე თავიანთ რიგზე არიან და
 1) კანონით ირჯებიან. ნეტაი მათ, რომელიც თავიანთ რიგის სამართ-
 ლით იყუნენ. და თუ ხარბობა ქნან და ვერცხლი გასცენ სარგებ-
 ლითა და სარგებელი აიღონ და დაივიწყონ საქმე საღმრთოს წერი-
 ლისა რომ უბძანებს: „ვერცხლი | სარგებლით მან არ გასცეს უჯეს-
 თაესად“, რომ იყოს დამზარე და არ მდომი ლოცვისა, გამშვები გუნე-
 2) ბიღამ ლოცვისა, შიშველი დარჩეს რჯულისაგან. იმისთანას ეტყუის:
 „ეაი იმას, ვინც გაუშვას სწავლა კეთილი ყმაწვილობისა და დაივი-
 წყოს“. ნება დართო დიდმან კრებამ იმისთანასა განშორება რიგიდამ,
 და ანუ მართალს გზაზედ დააყენონ, შეიტყონ მღდელთა გაკუთი-
 ლობა კანონისა, სამართლის შიში იქონიონ. აბა თუ არა, ბოლოს უმო-
 წყალო სამართლით გარდახდების.

ფს. XIV, 5.

1:11v

იგ. 11. 17.

ქ. თავი ორასოთხმოცდაათი.

სე

ქ. თუ გათხოვილი ერთხელ ნალაპარაკევი ქალი შეკაზმული
 ნახოს ვინმე და მოიტაცოს და ამისთანა საქმე მოხდეს, ეცადონ, რომ
 დაიქირონ ის კაცი და წაართვან ქალი კელიდამე. თუ გვერთ არ მი-
 30 სდგომოდეს, მოტაცების საუპატიო გარდაახდევინონ და ქალი მასვე
 მისცენ. ვისთვინაც პირველ ნათხოვნი ყოფილიყოს. და თუ ვერ ჩაიგ-
 დონ კელში და გუირგუინი იკურთხოს მას ქალთან, გუირგუინის მკურ-
 თხველს მღდელს ებისკოპოზმა გარდაახდევინოს, ამიტომ რომ ძალად

მოტაცებული რატომ აკურთხა, და მას კაცს მოსამართლემ გარდაქმნა-
დევინოს რამე. თუ მართლა სხვის ნათხოვნი ყოფილიყოს, სიკუდილის
ღირსია, მაგრამ ჯარიმითა და სისხლის მიცემით მორჩეს ტანი მისი.

სეა

ქ. თავი ორასოთხმოცდათერთმეტი.

ქ. თუ აღუთქუა უფალსა ბერმან ანუ მღვდელმან ანუ მთავარ-
1151 r დიაკონმან, უნდა შეინახოს და შორ დადგეს კორცის ჭამისაგან. თუ
აღუთქმელათაც შეინახოს, კარგია. და თუ თავისის ნებით ვერ შე-
იძლონ შენახვა; აშკარად უნდა სჭამონ, და თუ უნდათ, შეინახონ.
თუ ვინ ჩააგდოს ფარისეულობით პილწად: პურსა და ან სამარხოხა
კორცი სცემიან, ამისთანაებს არ ინდომებს რიგი. ეკლესიის აღმთქმელი 10
ჩანს. და ანუ ვინც ცოლნაყოლი და ანუ ვინცა ცოლიანი ერთხელ
რომ ეკლესიის სახელი დაეთქმის, საყდროვანი შეიქნების უჯესთა-
ესად, ბერნი წმინდა და უმანკონი. მაგრამ ბერძენნი და ურიგონი და
ცულგვარნი სომეხნი რომ ერთმანეთს დასძრახვენ, ორივე დასაჯერე-
ბელია. კანონთაგან კარგია უქმელობა კორცისა ჭამისაგან, მაგრამ ნუ 15
დასძრახვენ. სომეხშიაც მრავალი იპოების შემნახავე სამართლისა,
გარე რომ ვინც უთხრას ერთმანეთსა: შენ სჭამ და მე არაო.

სებ

ქ. თავი ორასოთხმოცდათორმეტი.

ქ. მისთვის საქონელი, რომელიც იყოს, სახელითა ეკლესიათა
რაც რომ იყოს: თუ სოფელი თუ მიწაწყალი თუ სხვა რამ, თუ ები- 21
სკოპოზი ადგილს არ ბძანდებოდეს და მღვდლებმა გაყიდოს რაც რამ,
შეუძლია, რომ მათვე სთხოოს ებისკოპოზმან. და უნდა იცოდეს ეფი-
სკოპოზმა ღირსი სამართალი: რაც რომ გაუყიდიათ, ფასი უნდა გამო-
1152 r ართვას და გასყიდული დაიხსნან. კანონის ბძანებით გაუსყიდლად
უნდა იყოს ეკლესიისა რაგინდარა. შემძლეა და ებისკოპოზთ და მო-
ქადაგეთ კელთ უნდა იყოს ეკლესია და მისი საქონელი, არათუ ხუცესთა
კელთა. აღება და შებრუნება ებისკოპოზთა უნდა ნახონ და ებისკო-
პოზ-მოქადაგეთა. მაგრამ თუ მონასყიდეს ბევრს ხანს ქონია და ამ-
თონი უქამია მოსავალი, რომე მისის მინაცემისოდენი შექნილა, აღარ
უნდა. რაც გამორთწევია, ისღა უნდა მისცენ უთეთროდ და უნდა გა- 30
მოიბრუნონ, ამიტომ რომ თავის ფასს გაუფლია. ესეც რომ არას რჯულ-
ში არ არის მართებული საყდრის საქონლის გაყიდვა.

ქ. თავი ორასოთხმოცდაცამეტი.

სეგ

ქ. თუ ვინც კაცობაში შესულმა თქუას და აღუთქუას უფალსა, ქალწულება თქუან და გამტყუედნ ალტქნაში, შეძლება მიხუდეს და ვერა ქნას ის, ასრე ჩაიგდების, როგორც რომ ორის ცოლის შემრთველი. გარიგებით მათით აიღონ საკანონო და მოინანონ, ორი წელიწადი კარზე ილოცოს კელის გაცემითა და ერთი წელიწადი შიგნით საყდარში მონანულებთან იყოს და სანანულით მოინანოს, და მასუკან ეზიაროს რიგით. კურთხევას მღვდლობისას ველარ მიუღვეს ახლოს. ეს გამოჩენით ნიკიის კრების თავმან მეოცდაათემ თქუას. ახლა აქ რომ ითხოოს ცოლი, ბოზობის საკანონო გარდიკადოს. ისრე არის როგორც რომ ორცოლიანმა, და ამიტომ || არ ერგების მასლა მღვდლობა. და ისიც უნდა გასინჯონ, რას დროსას აღუთქუამს და ისრე გარდა[ა]ხდევიონ. და ეს იპოვონ გრიგოლ პართაველის კანონში სამას-მეოცდაათე თავში.

10 ქ. თავი ორასოთხმოცდაათხმეტი.

სედ

ქ. ორსული დედაკაცი ღირსია როდისაც უნდა მოინათლოს, არათუ ნაყოფი მუცლისა მისისა მასთან სწორედ მონათლული შეიქნების. როდისაც მიეცეს, ისიც უნდა მონათლონ. და დედაკაცი რადგან უნათლაღია, ჯერ უნდა თავის ნებით გაანდონ და მერმე მონათლონ და მასუკან აზიარონ. არ უნდა სანამდინ დედაკაცს შვილი არ გაეყაროს, მანამდინ მონათლონ. მაგრამ თუ სიკუდილის შიშისათეინ მოინათლონ, ნათლის ამღებიც უბრალოა და ნათლის მიმღებიცა მახე. და ეს არ ეგონოს: თუ ცოცხალი გაიყარონ, შვილიც მასთან მონათლული იყოს. შეილს სხვა მონათულა უნდა. ეს სამართ[ა]ლი საყდრისა არის.

ქ. თავი ორასოთხმოცდათხმეტი.

სეე

ქ. თუ ვინმე გაუშვას ცალი მისი ბოზობისა და ანუ სხვას ბოროტის საქმისათვის, არათუ მარტო მისის ქრმის თქმითა, თუ სრულის ქუეყანა მოწმობდეს მისის ავის საქმის ქნისათვის, გაუშვას, დაუჯერებს მას კანონი. მაგრამ ერთს წელიწადს მონანებაში კელის გაცემით იყოს და გარდიხადოს საკანონო და განიწმიდოს რიგით. და თუ მონინდომოს დედაკაცმან, ქმარი ვერ შეერთოს, სანამდინ გამშვები

ქპარი ცოცხალი იყოს და ქმარმან შეირთოს ცოლი ერთს წელიწადს უკან, რადგან დაედევით სამართალი, რომ ქმარმან ცოლი შეირთოს. ასრე რომ, თუ ცოლი ვისიც მართლა ბოზი ყოფილიყოს და ბოზობისათვის გაეშვას, მან შეირთოს კიდევ ცოლი, და თუ კუდიანობაზე და მწამლობაზე გაეშვას ცოლი, მან ველარ შეირთოს სხვა ცოლი. და თუ ერთმანეთს ნება დართონ, დასტურით შეირთონ.

სევ

ქ. თავი ორასოთხმოცდათექუსშეტი.

ქ. თუ ეინ მონდომოს გაშვება ცოლისა არა ბოზობისა და არა ავის საქმისათვის, არამედ თავის ავის აგებულობისათვის, რომე სხვაზე თვალი ეჭიროს და იმის გულისათვის უშვებდეს, ამისთანას საქმეს არ ინდომებს კანონი და ნურცაეინ იქს, ვიდრე არ მიბრუნდეს თავის მართლის ცოლისაკენ. და მქნელი უნდა შეიდს წელიწადს მონანებით იყოს და საკანონო გარდიხადოს.

10

[სეზ]

ქ. თავი ორასოთხმოცდაჩვიდშეტი.

ქ. თუ ვინც მთავარდიაკონი დამზადებულიყოს სამღდელოდ, ყუანდეს ცოლი და კურთხევამდინ ცოლი გაუბოზდეს, თუ ქმარნან ცოდეს და კურთხევა მოინდომოს, ველარ ეკურთხოს. არ უნდა იმრიგი ეკლესიას. და თუ არ იცოდეს და მღდლად ეკურთხოს, უბრალოა. მღდელი უცოდინარობისათვის გასინჯონ მოქადაგეთ და მოსამართლეთ მართლად კანონითა.

15

197 r

20

სეც

ქ. თავი ორასოთხმოცდათურამეტი.

ქ. თუ მღდელში ბოზობა გამოჩნდეს და მისი ნაქმარობა გაცხადდეს, არათუ განდობით გაცხადდეს და არც გამოჩენით, დატუქსავა და ავად მიპყრობა შეუძლია ვისმე ებისკოპოზსა, და მთავარსაც იმგვარად. და მართლის ებისკოპოზისაგან არის მოკითხვა და დარიგება კანონითა მართებული. კელმწიფემ და მოსამართლემ ებისკოპოზს უნდა კითხონ და მიავონ მათზე და ებისკოპოზმა მღდელთა, მთავართა და საყდროევანთა ყოველთა. ებისკოპოზია მოსამართლე. გასინჯონ მართებულიად მათი საქმე ავი და კარგი ყოველი.

25

ქ. თავი ორასოთხმოცდაცხრამეტი.

სეთ

ქ. არის ჩვენში დიდის კრებისაგან გარიგებული: ვიდრე ოცდაათ წლამდე ნუგინ იკურთხვის და მონათულის მღვდლად. უნდა გამო-
სკადონ და გამოარჩიონ ბილწი წმინდისაგან და სხვათა გაარკუიონ
და გამოარჩიონ კაცი ქეშმარიტი და წმინდა, და წლისა ოცდაათისა
აკურთხონ და მონათლონ მღვდლად, როგორც რომ უფალი ჩვენი იესო
ქრისტე ოცდაათის წლისა იყო რომ მონათლა და იმრიგით ჩვენ გვა-
სწავლა ყოველთა. რვა დღისა უნდა მონათლონ ყმაწვილი და ოცდა-
ათის წლისა უნდა აკურთხონ და მონათლონ მღვდლად. ეს დამტკიცდა
10 ჩვენთვის რიგად მამათმთავართაგან. |

ქ. თავი სამასი.

197v

Ⲑ

ქ. თუ ვინ გაკირებაში ჩაუარდეს, ან ავად იყოს ანუ დაიპი-
როს დამპყრმა და გაკირებაში ყოფნისათვის მონათლოს და კაც-
თა წინა შურებოდეს ქრისტიანობას და საქმითა ავი იყოს და შე-
15 კირეების გულისათვის რჯულზე იდგეს, იმგვარად ინდომებს წმინდა
ეკლესია: არა მართლად უნებურად არის მისთვის ის რჯული. კაცი
ვინც თავის ნებით და წმინდის გულით უნდა მონათლოს, რომ
შეიქნას მართალი ქრისტიანი და წმინდას რჯულზე მტკიცე.

ქ. თავი სამასერთი.

Ⲑa

20) ქ. სხვას ქუეყნის მღვდელი რომ ქალაქს ალაგს საყდარში მივი-
დეს და იქ იყოს ებისკოპოზი, და მღვდლები ქალაქისა რომ იყუნენ, არ
არის მართებული, რომ თავიანთი გარდაადგონ და იმათი პარტიეი
და საწესო მოსულს მისცენ და ანუ საყდრის კერძი მისცენ და გა-
25 ყდრისა არის. საყდარს უნდა მოახმაროს აგრევე; თუ ალაგს არ
ბძანდებოდენ ებისკოპოზი, მღვდლები და სხვას ქუეყანას იყუნენ.
რაც ქალაქთა მამათა და უფროსთაგან მათთვის პარტიეი და საწესო
გარიგებული იყოს, ისიები საყდარს უნდა მიართვან. და თუ სხვას
ქუეყნიდამ ებისკოპოზი, მოქადაგე და ანუ მღვდელი მოვიდნენ ქალაქ-
30 სა და ალაგსა თქუენსა, მათ დიდი პარტიეი უნდა სცეთ და თქუენით
უნდა დახუდეთ, და მართებულად გაისტუმროთ თქუენის ქალაქისა ||
ებისკოპოზი და მღვდლები, გინდა ალაგს იყუნენ გინდა სხვაგან. მო-

198r

სულს პატივი უნდა და მართებულად მიჰყრობა. საყდროვანმა თავიანთის ნებით უნდა პატივი სცენ და ერისგანმან თავიანთით უნდა. თუ სხვას სხვის სარგოთი გაისტუმრებთ, ერთმანეთში მტრობა ჩამოვადების და სინძულვარე და ავი იქნების.

ტბ

ქ. თავი სამასორი.

ქ. ქორებისკოპოზნი არიან მგზავსობით და რიგით სამეოცდათორმეტთა მეულღეთ და მოსაქმეთა მათ მორჩენისათვის, რომელი სულიერს საქმეზედ გლახად ხდებოდეს. ქუეყნის ნახვითა და დახედვით იქადაგოს და ითარგმანოს. ქორებისკოპოზნი არიან მიმცემნი მდაბალ-მდაბალის რიგისა უფროსთა მთავარეფისკოპოზთა მორჩილობითა, და თუ ქნას მღდლის რიგი, მტერია კანონისა და სამართლის წიგნისა. ებისკოპოზისაგან და სხვის ერისკაცისაგან ქორებისკოპოზთა შექნა ანუ უცოდინარის მღდლის, მგლეჯელი გლახისა, არ არის მნახველი, და ებისკოპოზი მნახველად ითარგმანება და ისინი მოსაქმენი.

ტგ

ქ. თავი სამასსამი.

ქ. კაცთ თუ მოინდომონ შესავალი ეკლესიისა გარეთ ანუ აილონ და ანუ მისკენ ებისკოპოზის უბძანებლად, ამისთანა საქმე თუ მისის ბძანებით ქარა ქნან და თავისთავად ქნან, დაწყველილი შეიქნან. გაიგონონ საყდროვანთა და მათ ანუ სხვის მიმცემმან და შეშინდენ, რომე ებისკოპოზის უნებურად მქნელთა წყევლა აქუთ, მათ უფრო კიდევ ნამეტნავად, ვინც იყოს მცირე და მამტაცებელი ეკლესიის შესავლისა. ერთმანეთზე სამართლით აქუს წყევლა და შეჩვენება. რომელმანცა ეკლესიის შესავალი სხვისა შექნას, მისიც სხვისა შეიქნას. რომელმაც რომ მოიძულოს შესავალი ეკლესიისა, ისიც მოძულვებული შეიქნას ეკლესიისაგან.

ტდ

ქ. თავი სამასოთხი.

ქ. მამათ თუ გაუშვან შვილი თავიანთი, არ გაზარდონ ვიდრე მათ კელთ იყოს და არც დაარიგონ ღთის რიგზედ და სწავლაზედ, სხნილი და მარხვა მართლა არ ასწავლოს, მონასტრისა და სასულიეროს საქმის პატივისცემა, და გაუშვან უნალუღელობით, და წახდეს და დაწყველილი შეიქნას, ეს არის. დამკუიდრებით კანონთაგან, რამე-

თუ მისთვის საქმეს ეეკობთ. ეშმაკთაგან იქნეს, რომე თავიანთ თავისას სიწმინდეს ქადაგობდეს და ბევრნი მათ მიმგზავსებას იქმოდენ, როგორც შესაველთა საყდრისათა და სხვათა. საღმთო წერილი უბძანებს: „დამკუიდრებული შეილის გზა ღთის ნებაზე და რიგზე“, ნუ გააშორებენ ღთის რიგზე, რამეთუ ისინი ფიქრობენ მიახლოებას ღთისას, სამართლით ჩამოვარდნენ საბაბნი, შეიქნენ ნაყოფთა მათთა გაშორებისა ღთისაგან. ||

ვეს.
VI. 1.

ქ. თავი სამახსუთი.

1:11 r
ტ 9

11) ქ. თუ ვისაც შეიღმან რომ მშობელთა ნამეტნავად მორწმუნე იყოს და მისული რიგზე ღთისაზე, მოშორდეს ამ საბაბითა ღთის თაყუანისცემასათვის, რომე ავედ ეპყრობოდეს, და რისაც ღირსი იყოს, პატივი მშობელთა არა სცეს და დაწყევლილი შეიქნას. და ეს კიდევ ძლიერი დარიგება წერილთა, რამეთუ ამ ნათქუამის საქმისა ნაშეტნავად გაუთხილება უნდა. რომელსა უნდა გულწმიდად შესაწირავი, 15) თაყუანისცემა ღთისა, არ უნდა მშობელთა ურიგო კადრონ. მართებს ყოველთა მორწმუნეთა დედმამისა ღირსად პატივი სცენ, და მშობელთა გამშეებისა ურიგოთ მიპყრობით დაწყველა დაღვეს.

ქ. თავი სამახეკუსი.

ტ 9

20) ქ. თუ ვინც ორმოცი დღე შეინახოს და აღდგომის დიდს ხუთშაბათს წმინდის ზიარების აღების მეტი თუ სქამოს მარხვა, რაც რომ მანამდის უმარხავს, ის სრულ ცლდია და დიდის კრებისაგან დაწყველილია, და იმგვარად ნიკიის კრებისაგანაც. რადგან იმ დღემდის შეუნახავს, იმ დღეს უფრო შენახვა უნდა და მართებსთ იმგვარად: კმელი პური უნდა ჭამონ. შეიტყონ ყოველმან ქრისტიანმა სამართალი მკამელის დღისა დიღისა აღდგომისა.

ქ. თავი სამახსვილი.

ტ 9

30) ქ. მორჩილობა კათალიკოზისა ებიზკოპოზთაგან, რომელსაც თავთავის რიგი და შექლება აქუსთ, ებისკოპოზთა შეიტყონ. დედაქალაქთა ებისკოპოზნი | ზურგნი არიან მათნი და ყოვლის წინ გამძლონი, და ყოველს კაცს რაც სიტყუა და საქმე ქონდეს, მასთან უნდა მივიდნენ. თუ ვისმე კელმწიფისა ანუ თავადისა ანუ საყდროვანისა გარი-

1:11 r

გებისა ყოვლისა, მასთან უნდა მივიდეს წიგნი. ამისთვის იქნა, რომ პატივით წინ იყოს, უიმისოდ ნუ იქმონენ ქნასა საქმისასა წინათ ჩვეულობასა მამათა ჩვენთასა, რომ გარიგებულა იანონი. მაგრამ ეს ქნან თავიანთ შეძლებით თუ სოფელსა თუ სხვას თემსა კურთხევა მღლლობისა, ანუ სხვას ნაქმარობას ნუ იქმონენ: სხვა სხვის თემში დედაქალაქის ებისკოპოზის მისის კათალიკოზის უბძანებლად შესწორებით სხვის ებისკოპოზთაგან ქნა რისაც. გამოჩენილია ამ სულიერს სამართალში და საქმით მისითა ახლა გაშვება. ერთის ჩვენი თქუეს, რომე ეფისკოპოზთა არ იკითხონ ღირსეულობა და აკურთხონ, არიან და დარჩნენ. ტანი თავისი დასძრეს ჭირით და მათ ჭირიანთა თემთა ფეშქაშითა და წიგნით დამდგომთ მოწმებით წამსულელთა. რამეთუ კათალიკოზს წინ გამოჩენილია. მისის ნებით უნდა იქნას, მართებსთ, და იმგვარად რიგის თხოვნისა საბაბია მტრობისა მათი წინ კათალიკოზთა, რომ ვერც ლთისაგან აიღებენ შნოსა და არც სწორედ ებისკოპოზად იკურთხვიან.

ტტ

ქ. თავი სამასრვა.

ქ. თუ ვინც რომლისაც ებისკოპოზისა და მოქადაგისაგან ეკურთხა მღლლად და ანუ მთავარდიაკენად, მათ სამართლით რაც დარიგეს და დასდევს და არა ქნას, და თავისთავად ირჯებოდეს და მრევლთა სრულ შეიტყონ მისი ურიგობა, თუ რაც ნაქმარობა აქუს წინათ მრავალთა ებისკოპოზთა, იქ ნახონ და იმათგან მართლის სამართლის აღებას მოელოდეს. თუ რომ ეგების მათის სამართლისაგან გული შეუწუხდეს, იწყინოს და მოინდომოს კელმწიფის წინ მისულა და მათის ურიგოს თქმა, ებისკოპოზნი შენდობას ნულარ მისცემენ. მაგრამ უნდა დამტკიცდეს კელმწიფეთაგან გაბრუნებება იმავე ალაგს. მართალია ეს სამართალი. ერთისა და ორის ავის თქმისათვის მოინდომა თავისის ებისკოპოზის მტერობა და ინადობა და ბევრთან მონანება თქუა და გამტყუენდა.

ტთ

ქ. თავი სამასცხრა.

ქ. ნურგინ ებისკოპოზი სხვა სხვის თემში ნურც აკურთხებს საყდარსა და ნურც მღლელსა და არც სხვას ბევრს საქმეში შეესულება და არც შეძლება აქუთ. და თუ დედაქალაქის ებისკოპოზის წიგნი და დასტური ქონდესთ, შეუძლიათ შესულა იმ საქმეებში, მაგრამ თუ

ქნას და მოინდომოს თავის ნებით უდასტუროდ კურთხევა საყდრისა და მღვდლისა, არც სრულ არა ხაშს, და დაუმტკიცებელია იმათგან ნაქმარი და მოშორდეს წმინდას კრებასა და სხვასა კანონსა. და დასწერონ, რომ ყოვლისათვის ნუვინ ჰყოფს | უ-თავის-ებისკოპოზოდ სხვა ებისკოპოზი კურთხევას. და თუ ნაკურთხნი მათნი მივიდნენ თავისის ებისკოპოზის წინ და შენდობა მოითხოოს და სჯერიყოს სხვის კურთხევას, რადგან ნაკურთხია, აღარას უშველის, მანც უნდა დალოცოს და დადვას შეძლებით მონანება.

ქ. თავი სამასათი.

ტი

- 10) ქ. თუ ვინც ებისკოპოზი დასძრახოს და დაემდურონ და მისთვის ავი უნდოდესთ და დანაშაული არა ქონდეს რა და წინ უდგნენ უ-მის-კრებულოდ შემძლებელთა, ზოგნი მათ შიგან მის სიწმინდესა და კაის ამბობდენ და ზოგნი აძაგებდენ, გარდაიკვალონ ყოვლის საქმით მტერნი ყოვლის მტრობით ნებითა წმინდის კრებითა. დედაქალაქთ და სიახლოვეთ ებისკოპოზთ შეძლებითა დაუძახონ მათ, რომელთაც ფარისევლობით ებისკოპოზთ მტრობა ქონდა და რჯიდენ, გააშორონ და რაც იმათ შეძლებით გაარიგონ, დამტკიცდეს და კათალიკოზმან უნდა გაშინჯოს სამართლის სიმრუდე და სიმართლე, და არ უნდა იყოს ვერცხლთა მოყუარე და სამართლისა გამბრუნდებელი.

20

ქ. თავი სამასთერთმეტი.

ტი

ქ. არ არის მართებული ძველი ჩვეულება მონასტრისა თემისაგან გამოცულა და ახალის მოგონება ტახტისა და მრევლისა. თქუას თუ: გამოვეცვალო, მთქმელმა უნდა პატრიაქების ბძანებით ქნას. და თუ მათ კრებით უბძანონ, იმათის ბძანებით მქნელს ბრალი არა აქუს რა ამ წიგნის სამართლითა.

ქ. თავი სამასთორმეტი.

ტი

- ქ. არ არის მართებული წმინდის ნაწილის კურთხევისა და გადიდებისა რიგი: რამ შეწირული რომ სხვისა სხვის საყდარს მისცეს და დააბნელოს ერთი. თუ ვინ ამ საბაბს უდგეს, ავია. მართალის სამართლით და კანონით ფთხილად იყუნენ ყოველნი.

31)

ტიგ

ქ. თავი სამასცამეტი.

ქ. არ არის მართებული რომელიც ეკლესიისა არიან სხვადასხვა დააქორწილონ და სხვაგვარნი მიიახლოონ ყაყთა და ქალთა თავიანთან ანუ მისცენ ცოლად ანუ შერთონ ცოლი. სამართალი ნებისთა კანონითა იქნას. უცხო თესლნი რომ სხვას გვარს მისცემენ, ნახეთ, რომ ისინიც გასულს ეტყუიან რიგიდამ და მოიძულებენ მიმცემსა. აბა თუ მწვალებელს ვისმე მისცენ, რომ ჩვენ არ გავირევთ, სამართლის პასუხი მათ მშობელთ უნდა გარდინხადონ, რომ იმგვარად ცოლქმარად შეჰყარა.

ტიღ

ქ. თავი სამასთოთხმეტი.

10

ქ. ებისკოპოზი ვინც იყოს ბევრის თემის უფროსი და მპყრობელი, არა ხამს მისგან, რომე მის თემში სხვას საყდრიდამ შესამოსე-
201v ლი და შეკაზმულობა აიღოს ძალით და თავის საყდარში შეკაზმოს. ამისთანას საქმით თავის თავს დასდევს სამართალი. თუ არ მოიწონოს ეს დარიგება, არ მიბრუნდეს სამართალზე, შორ გააშორონ, და ვისაც რომ წაართვას ისინი, მას თავიანთს ებისკოპოზს ნულარ დაუძახებენ. 15

ტიივ

ქ. თავი სამასთხუთმეტი.

ქ. კითხვა: რომე კაცი ქკუაზე არ იყოს და წავიდეს სადმე და თავის უქკუობით ან კლდიდამ გარდაეარდეს ან სხვარიგათ მოკუდეს, მართებსთ მისთვის წირვა თუ არა? მიგება სიტყუისა: მართებს მის ქუეყნის ებისკოპოზსა გასინჯვა საქმისა მისისა. თუ უქკუობით მოუკლავს თავის თავი, ჰკითხონ მართლა მის მოყურებსა. თუ იმოწმონ, რომ უქკუობით და გიყობით დაემართა და არ იყო ქკუაზედაო, უყონ წირვა. მაგრამ მართლა გასინჯვა მართებთ არამცთუ ვისაც ან იასული და ან ერთი რამ თავისის საქმისათვის იქერდენ, დაჭირება ჰქონდეს და ჯავრით ქნას თავის თავის სიკუდილი. მას ჟამი არ უნდა უწიროინონ. მართლა უნდა გასინჯონ, რომ მდღელსაც არ დაედევს ბრალი, რამეთუ ცხადად ჩანს კითხვა და პასუხის მიგება. ზედა-მდგომელნი მოვალენი შეიქნენ. უნდა რომ საკანონო გარდინხადონ. ეს სამართალი ებისკოპოზთა მოქადაგეთაგან უნდა იქნას და არა მოსამართლეთა ერისკაცთაგან. || 20

ქ. თავი სამასთექუსმეტი.

222
ტივ

ქ. თუ ვინც დედაკაცი დიად გივი იყოს და ბორკილსა და რკინაში ჰყუანდესთ და ქმარმან თქუას თუ: ვერ გაუძლებ და სხვას ცოლს შევირთაო, მართებს თუ არა? მიგება სიტყვისა: ამ შუა საქმეს რა უნდა, არა არ ვიციოთ. ამ საქმისათვის დაეწერეთ, რომ მოსამართლემ დახედოს საქმეს და სამართალი უყოს როგორც რომ მართებდეს და დაუძრახველად ჩვენ გაგუიშვან.

ქ. თავი სამასჩვიდმეტი.

ტიხ

10 ქ. თუ კაცს საქმე კაცობისა არა ქონდეს და ცოლი მისი გავი-
დეს მისგან, სხვას კაცსა შერთვა მისი მართებს თუ არა, ქმარს რომ
არ გაეშვას და დასტური არ მიეცეს და უთხრას: შენ ღთით ბედათ
მე მამხუდომიხარო, უნდა იყო და დამჯერდე მე. რომ ასრე საქმე მო-
კდეს, რა სიტყუა უნდა მიუგოთ? მიგება სიტყუისა: არა არის ღირსი
15: გაშვებისა და არც თქუენ გმართებთ, რომ გააშვებინოთ. მათვინ და-
დებულა ეს. სამართალი კანონითა იყოს ნებასა ქრმისაზე. ამგვარი
სამართალი ეკლესიათა მოსამართლეთა არის.

ქ. თავი სამასთურამეტი.

ტიც

21: ქ. თუ კაცი ვინც პირუტყუთან ურიგოდ მქცეველი იყოს, ქცე-
ვას უკან სინანულში ჩაყარდეს და საკანონო გარდიკადოს როგორც
21: რომ უბძანონ მოქადაგეთა, და ცოლი მისი იმრიგის ცოდვისა და
ბილწებისათვის ქმართან დგომას არ ნდომულობდეს? მიგება სიტყუ-
ისა: დედაკაცს მიეცეს გაშვება | და კაცმან მონანებას უკან სხვა ცო-
ლი შეირთოს. ახლა ეს სამართალი სიწმინდისათვის დაედევით.

ქ. თავი სამასცხრამეტი.

ტით

ქ. უნდა იყუნენ ყოველნი კაცნი ფთხილად იმრიგს ცოდვაზე:
დიდი ცოდვა და ძნელია პირუტყუთან ურიგოთ ქცევა. თუ ვინ იცის
ეშმაკის საქმით მკლარიყოს ვინმე, დასდვას მოძღვარნან მისმან სა-
კანონო მართებული გაშინჯვით, და მათ მართებთ, რომ მართლის მო-
ნანებით გარდიკადონ.

ტკ

ქ. თავი სამასოცი.

ქ. თუ ვისაც მღდელს გზას წასულაში დაეხსას ყაზახი და შეუტიონ ერთმანეთსა და მოკდეს, რომ მღდელმან ყაზახი მოკლას და თავი თვისი და ამხანაგნი მოარჩინოს, მართებს მას მღდლად ყოფნა თუ არა? მიგება სიტყუისა: თუ ღირსია მღდლობაზე, მისგან არ არის მართებული და არც შეუძლია ვისიმე სიკუდილი, რომ მისგან მოკუდეს და არც სხვა პირუტყუი მათი. ეს სამართალი შეიტყუევით თავისის ტანისათვის: არ მართებს სიკუდილი ვისიც, და თუ თავის ამხანაგთ მორჩენისათვის ქნას, კაია მოკულა, თუ ყაზახნი ურჯულონი იყუნენ, ისევ მღდლად ანუ არა მოკდენა, რიგი მისი გასინჯონ 10

ტკა

ქ. თავი სამასოცდაერთი.

ქ. თუ სადმე გიემა კაცმა თავისით კაცი მოკლას უბრალოდ, როდისაც გაწმდეს გიეობისა და ქირისაგან, როგორც რომ მართალმა მამკულელმა, ისრე მართებს საკანონოს გარდახდა? მიგება 15
სიტყუისა: ცოტა რამ ეშმაკათავან იქნას და მისივ იყოს გუნება და დატყუება, მაგრამ სულიერის სამართლით თავისას აწყყინონ თუ სხვისას, საკანონო გარდიკადოს, ნუ იქნების გარდუხდელად. აქ კორცთ მოსამართლეთ კელი არა აქუთ.

ტკბ

ქ. თავი სამასოცდაორი.

20

ქ. თუ ვინმე უშვილობისათვის ცოლი გაუშვას და ითხოოს ცოლი მეშვილე, საკანონო სთხოონ იმავ ცოლით? მიგება სიტყუისა: სწერია, ძებნა და გასინჯვა მოსამართლისა იყოს, წმინდათავან გადიდება ბძანებისა დაღვან და ჩვენ აზატით გაგვიშვან დაძრახვისაგან.

ტკგ

ქ. თავი სამასოცდასამი.

ქ. თუ მღდელნი თავის მიწაწყლიდამ, ვენახილდამ ანუ ბალიდამ ქუას აგროებდეს ანუ გარდაღმა ისროდეს და ძრიელ ეცეს კაცსა და მოკუდეს, რა მართებს ან მასა და ანუ რიგსა მისსა მღდლობისასა, ეხუტებიანება თუ არა, ანუ თუ ერისგანსა იმგვარად მოუკდეს, როგორ მართებთ საკანონოსი? მიგება სიტყუისა: მკულელია. საკანონო 30

- უნდა გარდკადოს და მღღობილად გარდააყენონ, ნულარა იქს. იმგვარად, რომელსაც მოქადაგეს გარიგებაში ეყრას და მამკუდარიყოს ჩვეულობაზე და იმგვარად მამაშვილთა და სხვათა მისთანათა, ას-
 რე კიდევ გაგზავნილმან მღღლისაგან ყმა მისსა მის გაპარულს ყმას მოეწიოს და კრას რაგინდარა და მოკლას, მასუკან მღღელთან მოვიდეს და თქუას, აქ გარდააყენებს. არ იყო მღღელი, რომ ამისთანა საქმე ქნა. იმგვარად ესეც უნდომლად სიკუდილია. რიგი გვასწავლის ანუ სხვათა ამისთანაებს ისრე ნოხდეს და ჩაეარდეს ქალაქსა სადაცა ამისთანა საქმე. თუ ვინ ვის ნადირობაში ესროლოს ნადირსა ნებიითა თუ უნებურად რაც რომ იყოს და მოხუდეს რომ ეცეს მტერსა, რომ მაზე გაიხაროს, სამართალი კელმწიფისა არის: თუ სხვაგვარმა ურჯულუმ ქრისტიანი მოკლას უნებურად, ნების მოკულების ალაგს დაედევით სამართალი. იმათ გვარათ აგებულობითა სკირთ სიხარული ჩვენის დაკარგვისა, მაგრამ მართებს უნებურად მკულელს. განდობა კანონისა სწორე სამართალზე. და თუ მოსამართლეთა კელთა ჩაეარდეს, მათაც უნდა სწორედ გასინჯონ ნებიითა და უნებურად სიკუდილი. ვისიცი ვისგან იმ ორთა შუა როგორ მაქდარა, მათ მათრიგი სამართალი უყონ. და სხვა მართლა კემმარიტი სრულად წმინდის ბასილის კანონისაგან ისწავლით.

20)

ქ. თავი სამასოცდაოთხი.

ტკდ

ქ. ვინც რომ ლაშქარში კაცი მოკლას, მამათა ჩვენთა არათ ჩაადდეს ცოდვათ და ჩვენც მოწონებით გაუსინჯეთ ეს რიგი და ამ რიგისა მიდევნა. მაგრამ || კელის გაწმენდისათვის კარგია, რომე სამი წელიწადი გარეთ ილოკოს ზიარების პარტივისცემისათვის და ჩვენის ქრისტიანობის რიგის გადიდებისათვის, და სხვარივად არც მოსამართლეთაგან და არცარა სხვა დაედების.

21)

ქ. თავი სამასოცდახუთი.

ტკე

ქ. მამათა ვისაც შეილნი მისნი არ მორჩილობდენ, რაც რომ ხუდებოდეს საქონლისა მათგან, მისცეს მათ სიყუარულითა და დაიყენონ თავიანთთანვე; ამიტომ რომ ავი საქმე არა მოკდეს რა. და თუ ცოლიც შეირთონ, ისრე უყონ. ეს არის ღთის საამო საქმე, როგორც რომ პავლე მოციქული ბძანებს: „ძმანო, გიყუარდეს შეილნი თქუენი“ და სხვათა. ეს გამორჩევით დაიდვა.

ეფს. VI. 4: კო-ლოს. III, 21.

ტკ

ქ. თავი სამასოცდაექუხი.

ქ. თუ ვინმე დახოჯავებული იყოს ანუ თავისთავად წამბდარი და ცოლი შეირთოს და შეუტყოს საქმე მისი, შეუძლია დგომა და გაშვება ცოლსა. თუ გაუშეას, ვინც უნდა შეირთოს, იმრიგს კაცს ნახევარი ქონებისა გამოართვან და მისცენ მას ქალსა და ჯარიმაც გამოართვან: ფარისევლობით და ტყუილად შეურთავს და გვირგვინის კურთხევა შეუგინებია. და სამს წელიწადს მონანებაში იყოს და საკანონო გარდიკადოს მან კაცმან პილწმან.

ტჯ

ქ. თავი სამასოცდაშვიდი.

ქ. ვინც ვისიც რამ შექამოს ადგილს სადაც, უნდა ერთისათვის 10
ოთხი მისცეს. თუ პატრონს ველარ მისცეს, საკანონო გარდიკადოს 244
გლახის მიცემითა, საბრალოთ შებრალებითა: თუ ვისაც ამისთანა საქმე მოუხდეს, სამართალი ეს არის.

ტკ

ქ. თავი სამასოცდარვა.

ქ. თუ ვინ ვის დაუწვას შეკაზბული კირნახული, აზღვევინონ 15
მას ერთისათვის სამი. თუ არადა, ათს წლამდინ ინანოს, საკანონო გარდიკადოს და პატრონს თავისი მასცეს. ეს რიგისაგან.

ტთ

ქ. თავი სამასოცდაცხრა.

ქ. თუ ვინ ვის კელოსანს წაართვან რამე, უნდა მისცენ ერთი- 20
სათვის ოთხი. თუ არადა, საკანონო გარდიკადონ. ბძანებითა მოქალა-
გისათა გამოჩენილია სამართალში: იმგვარად მაპყდარი საქმე უნდა
უზლონ და შეძლებით საკანონოც გარდიკადონ ჩუმათ და შემძლეთ
უზლონ.

ტუ

ქ. თავი სამასოცდაათი.

ქ. თუ კაცი ვინც მიიცევალოს და დარჩეს ვაჟიცა და ქალიცა, დანარჩომი შობებელთა აილოს ორმა დამ ერთს ძმასთან და მისცენ სწორედ ასრე წილი რიგით. წინა სამართლებშიაც დაწვერეთ და დავდევით ეს სამართალი. თუ მამის სიკუდილის დღეს ქალი, რომე-

- ლიც მამის სახლში იყოს და დაუსახლებელი, მან ძმასთან აილოს წილი, და რომელიც გათხოვილი, გასული და დასახლებული იყოს, ორმა დამ ერთის ძმის წილი აილოს. || აგრევე თუ ვაჟს ქალები დარჩეს, ვაჟის შვილიშვილთა ორმა დამ ერთის ვაჟის წილი აილოს პაპისა და მამის საქონელზე რაც იყოს. და თუ გაუთხოვარი ქალი შინ იყოს, ვაჟთან წილი არ უნდა დააკლონ, ამიტომ რომ ვაჟი უფრო ადვილად დარჩება ქალისაგან. ეს ჩვენ გამოჩენით ექნით და დავდეით და ნება მოსამართლისა არის. და სხვას ჩვენც სხვას სამართალს დავდებთ, მოკლების და ბევრი იქნებიან დასახლებულნი ქალნი და ორისათვის ერთი წილი გვითქუამს ეყოფის მათ. და თუ ორი ცოლი ყოლოდეს მათ მამას და ორისაგანვე დარჩომოდეს ვაჟნიცა და ქალნიცა, არ ექრებების წინაპირველის ცოლის შვილებთან უკანას ცოლის შვილებს სწორედ წილი. მათ ცოტა რან ნაკლები მიეცეს, როგორც რომ დაგუიწერია. სხვას სამართლებშია მამის სახლს უმცროსის შვილისას ჩვეულ არიან მიცემას. მაგრამ უნდა დახედონ ადგილს, რომ აქუს შეძლება. პირველს უფროსს პატივი სცენ, როგორც რომ შეგვიტყობინებია ზეით სამართლებშია, და სხვა სწორედ გაიყონ. უფროსისა მეტი იყოს უფროსობის პატივის გულისათვის.

ქ. თავი სამახოცდათერთმეტი.

ტლა

- 2) ქ. იყუნენ რიგის დადებით და კანონის ბძანებით დაწერილით სოლომონისათ, სამართალი დადევს სისხლისა, და ის რომ უწინ იყო, დაუშავებლად იქნებოდა. მაგრამ პატრონობისა შეიქნა, რამეთუ შაგირდნი მოჰპადის ტყუილის ბძანებისა სიყუარულითა ნახევდენ. ყმაწვილნი და სხვა ჩვენთვის მდომე პატრონი იყოს. თქმულია, არ იხსოვნოს შექირვება მისი. სიხარულისათვის დაიბადა კაცი ქუეყანასა. დაბადებული კორცითა კორცია. კორციით დაბადებული კორცთა დამპატრონებელი იყოს, როგორც ღთის დაბადებული ღთისა. მაგრამ თუ ორსულად იყოს დედაკაცი, მოკდეს რომ მოკუდეს ქმარი მისი, უყურონ მოსამართლეთა დაბადებამდი და იმგვარად დააპატრონო[ნ]. თუ დედა მისი იმავე დღეს შვილის ყოლაზე მიიცივალოს, ყმაწვილი დააპატრონონ. და თუ ყმაწვილი იმავე დღეს მოკუდეს და დედა მისი დარჩეს, დაპატრონდეს საპატრონოს. და თუ დედაშვილნი ორნივე მიიცივალონ, თუ ვაჟი არ დარჩეს, ქალი დაპატრონდეს. და თუ არც ქალი დარჩეს, ქალის შვილი ვაჟი დაპატრონდეს. თუ არც ის იყოს, ვისაც სიკუდილის დღეს ანდერძი უყოს, ის დაპატრონდეს. თუ სიკუდილის

დღეს ქონება და საპატრონო ანდერძით არავის დაუმტკიცოს, სიკუდილის დღეს უკან დაჰპატრონდეს, რომელიც უფრო ახლო ნათესავი იყოს, როგორც რომ რიგში და სამართალში გარიგებულა, არათუ შორეული.

ტლბ

ქ. თავი სამასოცდათორმეტი.

ქ. თუ მოუხდეს ასრე შეილნი მიეცეს, რომე არც სულ არ ჰქონდეს გულში შეტყობა, ამრიგი არ არის დამპატრონებელი, რომ ვერას შეიტყობს მამულის საქმისას და გარიგებისას. [თუ] მამისაგან დაბადება ამგვარისა მოკდეს, აბა მას¹⁾ უკან მის ქირს უნალღონ, ეცადონ ღთით მის შეელას. და თუ გამთელდეს და გაწმდეს მის ქირისაგან, საპატრონო მიიბარონ და დაჰპატრონდეს. და თუ არ გამთელდეს, ვერ დაჰპატრონდეს და შებრალებით შეინახონ სიკუდილამდინ. და თუ სხვაგვარი იყოს: კოჭლი ანუ ბრმა ანუ ბნედიანი, არ იყოს შეუტყობარი ანუ ასრე არ იყოს, რომე თავის თავის რჩოლა არ იცოდეს და ქკუაზე არა სქირდეს რა, ან იყოს კუტი და საბყარი და ქკუით ბრძენი და სხვანიც ამისთანანი რომე ბევრნი არიან, დაჰპატრონდენ მამულს. ნუ გარდაადგებენ საპატრონოდამ. და რომელი იყოს უქკუო და უსმინარი, შეინახონ სიკუდილამდის მართებულად შებრალებით. როგორც ზემო გვაჩვენა. და ქირიანთათვის ესრეთ იცოდით სამართალი. წინათ კერპთშახურნი უქპროთა და კარგადყოფთა კერპთა მიართმევდენ ფეშქაშად და ქირიანს იმათ კრებულსა სამღთო. ასრე: უქპრო და უმანკო სულითა და კორციით ღთისათვის იყოს ფეშქაშად კაცთაგან, და დაჰპატრონება ქირიანთაგან არის ავი.

ტლბ

ქ. თავი სამასოცდაცამეტი.

ქ. ანდერძი იყოს, როგორც რომ ასწავლის კანონი: სამის ღლის ავადყოფმან დაუძახოს იქ მღდლებს, მეპატრონეთ[ო] საყდრისა, და სამის მოწმით ქნას ანდერძი. და ყოველი, რაც სახლსა მისსა ანუ სულისათვინ რაც გაუშვან, | ანუ ვის რა მისცეს და დაუგდოს, ილაპარაკოს თავის ნებითა. და თუ იმ დღეს მოხდეს სიკუდილი კაცის მის, დამტკიცებით იყოს ის ანდერძი. თუ არ იყოს ქკუილამ წასული, არათუ როგორც მოჰმადიანნი უკან ორმოც დღემდინ რჩეს, დამტკიცდეს ანდერძი. მაგრამე დამტკიცებული ანდერძი სიმრთელით უნდა, რამეთუ ეს ნათქვამი საძულველი და მიუწონარი არ არის. ნებით უნდა

ქნას, აბა არევიტ ინახვის. თუ მოხდეს რომ ანდერძი გამოსცვალოს თავის ნებით ავადმყოფმან, შეუძლია, და ანდერძი მის სიკუდილს უკან დამტკიცდეს. მოციქულთა ღთისაგან ქმნილი ანდერძი დამტკიცებით იქმნეს. გაუთავდეს, რაც ილაპარაკეს პირით შექიჩვებაში. ალთქმა დადევით და გაუთავეთ. რაც რომ წინაშე გქონდეს საქნელად გათავებული, გაუთავეთ. რაც რომ სიკუდილს უკან უბრალოა, მასუკან გაუთავეთ. თუ გამოუცვალონ ის ნათქუამი, მომატებისა შეძლება აქუთ და არა დაკლებისა.

ქ. თავი საშასოცდათოხმეტი.

ტლდ

- 11) ქ. თუ ცოლქმართა ერთად ბევრს ხანს დაეყოს ერთმანეთთან, შვილი მისცემოდეს, მათი ალალი იყოს და სხვადასხვისა არ იყოს, მათს ერთობაში ქონება მკუდრისა იყოს. მაგრამ თუ გამოჩენით დედაკაცისა იყოს ქონება, მეპატრონისა იყოს. თუ კელი შეუდილოდეს კაცსა მკუდარსა, დაწილდეს. || თუ არ იყოს მათი, დაპატრონება ნუ. და
- 15) თუ უშვილო დედაკაცთან ქმარი მისი ერთად ბევრს ხანს ყოფილიყუნენ, ქრმისა იყოს, არ იყოს სხვისა წილის დაპატრონება რისაც, მისაზე სხვათ კელი არა აქუთ. და თუ ცოტას ხანს ყოფილიყუნენ ცოლქმარი, იმრიგი ერთად ერთმანეთთან არ მისულიყუნენ. ამისთანას ქალისა რომ მიიკვალოს. მისი რაც ქონდეს სამშობლონი დაპატრონდენ და არა
- 21) ქმარი. და თუ მისცემოდეს მასთან ან ვაჟი და ან ქალი, ყუანდეს თუ კიდევ დახოცოდეს, იმრიგის ცოლის საქონლის დაპატრონება ქრმისა არის და ამ სამართლებით მოხდომაზე ვისაც დარჩეს, მის სულსაც მათ უნდა მოახმარონ მართებულად, წინათ თუ უკანა მეორე ცოლქმრობა ასრე ერთი ისრევ იქნას. მაგრამ მკუდარი კაცისა, რომელიც იყოს ნათქუამი, ყოველი მკუდრისა ნაშენი მისი. ვაჟი და ქალი და ცოლიც მასთან მეპატრონე იყოს. და თუ უშვილო იყოს, ვერ დაპატრონდეს. მაგრამ ცოტა რამ ნიშანის წილი მისცენ მას სახლის მოვლისათვის. და თუ მალ მოკუდეს კაცი და დარჩეს ცოლი მისი ისრევ ქალწულად, ის ვერ დაპატრონდეს. თუ ნაშენი ან ოქრო ან რაც ფერი
- 31) ქალისა ზითევი თვითან გაიტანოს და ტანისამოსი რაც გაცვეთილა, ქორწილის ხარჯი, ყუელა ჩაივლის. მაგრამ თუ ქრმისა ნამალავათ აუღია რამე, ისევ ქრმის სახლისკაცს უნდა მიუბრუნოს. |

207v

ტლე

ქ. თავი სამასოცდათხუთმეტი.

ქ. თუ ვინ თავისი რაც მქონიერობა მისცეს ამხანაგსა თვისასა საბაბითა ყიდვად და მტერობით იბრიყოს, მოატყუოს ტყუილის ფიცით, თვითან მოიწონოს და ტანსა მისსა მოიხმაროს ამხანაგთა მოტყუებისა და სიბრიყუისათვის, შეჩვენებული შეიქნას კაცი იგი და ნურვინ აიღებს შეჩვენებასა იბრიგსა გამსყიდველთაგან. ასრე დაუდევით სამართალი ამხანაგისა: უნდა მისცეს დაუშაღავად, სწორედ უთხრას, რაც სინჯი ქონდეს, სულიანი რამ იყოს თუ უსულო უნდა სამართლით გაყიდოს, რომე შუაზე სასამართლო საქმე აღარა დააგდოს რა. მაგრამ თუ სხვაგვარი რამ იყოს, გაცხადებით თქუას და მოწამე ყუანდეს ამისი, რომ სკოდნოდეს გამსყიდველსა, შეუძლია შებრუნება დატყუებისათვის. და თუ არ სკოდნოდეს და მართლის გულით მიეყიდნოს, ვერ შეუბრუნოს. ვისაც რაც გასასყიდლად უნდოდეს, უნდა თქუას სიავეცა და სიკეთეცა. და თუ თავის საქონლის სიავე იცოდეს და არა თქუას, კანონის შეჩვენების ქუეშ არის, რომ დატყუებით და ფიცით მიჰყიდოს ამხანაგსა მისსა. როგორც ქურდმა და ყაზახმა, ისრე უნდა საქანონო გარდიკადოს.

10

15

ტლვ

ქ. თავი სამასოცდათექუსმეტი.

ქ. თუ ვინმე წავიდეს ტყუილ მოწმად და ჩააგდოს კაცი მისმა სიტყუამ სიკუდილსა და ანუ სხვას გაჰირებაში, კაცმან იბრიგმან ხუთი წელი წადი ფეხზე დგომით ჰყოს სინანული და საქანონო გარდაიხადოს ერთს წელიწადს გლახის მიცემითა, მერმე ღირსი შეიქნას რიგისა. სამართალი ესე მეორე დავდევით კიდევ: თუ ასე დაბეზლდეს იმისის ტყუილის მოწმობითა, რომ სიკუდილს კი მოჰჩეს და ჯარიმა და წასართმევი წაერთვას, წაურთმეველად ვერ მოჰჩეს. ამისი საპართალი ეს არის: რადგან მართალი შიამცნიონ მას მოწამეს ტყუილი მოწმობა, რაც რომ იმ მოწმის სიტყუით ზიანი სცემოდეს და წართმეოდეს, უნდა მისცეს. და საქანონო, რაც ზეით დავგიდებია, ის უნდა გარდიხადოს კანონის ბძანებით.

21

ტლზ

ქ. თავი სამასოცდაჩვიდმეტი.

ქ. თუ ქალი ქანწული იყოს და კაცი ქურივი და ცოლქრმად შეიყარონ და ის ცოლიც მოუყუდეს მას კაცსა, მან სხვა ცოლი ვე-

21

ლარ შეერთოს, ვინ იცის რომ მოკდეს ავის აგებულობით და გავიდნენ რიგიდამ. ვინც მლდელმან მას კიდევე ჯვარი დასწერონ, გარდა-აყენონ მლდელობიდამ, და მან კაცმან სამის ცოლის შერთვის საკანონო გარდინადოს. წმინდის ბასილის კანონიდამ შევიტყვევით და ასრე დაგარიგეთ სამართალი. არამტუ მლდელმან ვერცხლის სიყუარულით ქნას და აილოს რამე და მისთვის ქნას, იმის სამართალი კიდევე სხვა იქნას.

ქ. თავი სამახოცდათურამეტი.

ტლმ

- ქ. თუ ვინც კაცმან ცოლი ითხოოს სიტყუითა მლდლისათა და
- 10) ორის-სამის | მოწმითა და ქალსაც ეყაბულებინოს, იმისი გაშეება და სხვის იხოვნა აღარ შეუძლია. და თუ იყოს ბოზი და ან თავისით წამხდარი იყოს და გაუმთელბელი კირი სკირდეს, მართებულია გულის დაჯერებისათვის ექიმს აჩვენონ. და თუ არა ეშველებოდეს რა, რადგან კურთხევა გვირგუინისა არა მისულა, შეუძლია გაშეება და
- 15) სხვის თხოვნა იმრიგი საქმისა კირ-იგის გულისათვის. და თუ ისიები არა სკირდეს, ვერ შეუძლია გაშეება.

ქ. თავი ს|ა|მ|ა|ს|ო|ც|და|ც|ხ|რ|ამ|ე|ტი.

ტლთ

- ქ. თუ ღედაკაცი თუ კაცი კირიანი იყოს ანუ ბიკთან ურიგოდ მქცეველი ანუ ავის კირის პატრონი, ნუ შეჰკრიან ცოლქრმად და ნუ
- 20) წაახდენენ გვირგვინის კურთხევასა. და თუ ვინმე ქნას შეყრა ერთად, იმ კირის პატრონთა რაც საქონელი ჰონდესთ, იმისი ნახევარი საყდარს ჯარიმად მიართვან და სამს წელიწადს სინანულში იყოს და საკანონო გარდინადოს. აბა თუ არ დაიშლიან შეყრას, ასრეა მართებული: თუ სულიერი კირი სკირსთ თუ კორციელი, უნდა პირველ
- 25) გაწმდეს კირისაგან და მასუკან წმინდად გაწმენდილი შეიყარონ.

ქ. თავი სამახორმოცი.

ტლ

- ქ. ამებისთვინ დაედევით ეს სამართლები: შეყრა ცოლქმართ იქნეს კანონითა თუ არა? მიგება სიტყუისა: ბრმისა დაბადებისა მის გვარად || მისი ნაყოფი არ იქნების და ამას აქუს დასტური შეყრისა.
- 30) მაგრამ რომლისათვინაც არ შეიყრების, მონაობისას იტყუიან შეყრასა ექიმები, მაგრამე არ იქნების და მისსა ნაყოფსაც გამოუყუების. ამისთვის

არ შეიყრების რომელიც რომ ქირი ავი და ძნელი, უმთელბელი და გარდამდები, და ანუ ნაყოფთა გამოყუების. და თუ კოჭლი და დიად დამტურეული არ არის და ანუ შეუძლია რამე, ან სწავლა კელობისა რამ იცის და ანუ შენახვა შეუძლია, იმრიგს დასჯური აქუს ცოლის შერთვისა. თუ ორისავ თვალით ბრმა იყოს დედაკაცი, არც შეეძლოს შვილის გაზდა და არც მოვლა სახლისა, თუ კაცს უნდოდეს და დასჯერდეს და იყაბულოს და მას შეეძლოს შვილისაც და სახლისაც მოვლა, კარგია, თვითან იცის, შეიყარნენ. თუ დედაკაცი ან კაცი ყურუ იყოს და სხვათერად ქკუიანი და კელგამამავალი იყოს, შეიყარნონ. თუ მუნჯი იყუნენ ან ქმარი და ან ცოლი, პირუტყუსავით იქნებიან, ვერ შეიყარნონ. 10

ტმა

ქ. თავი სამასორმოცდაერთი.

ქ. თუ ვის დედაკაცს ელაპარაკოს სხვაგვარისათვის, რომ ჯერ არ შეყროდეს ქმარსა მისსა და გამოჩნდეს მისი ავი ნაქნარი, კაცსა შეუძლია გაშეებაცა და თბოვნაცა. თუ საყდარში შესულიყუნენ, ნუ გაუშვებს, და თუ გაუშვას, ქურივი ეთქმის და სამს წელი-
 2415 წადს სინანულით საკანონო გარდხადოს. და ესეც დავდევი: თუ გვირგვინი უკურთხველი იყოს, დანიშნული გაუშვას ბოზობის გულისათვის. და თუ საყდარში შესული იყუნენ, საყდრის პატივის გულისათვის ეთქვით, რომ ვერ გაუშვას. და თუ ჩვეულობა ქონდეს ავის საქმისა და გვანდეს რომ ვერ მოითმენდეს, გაუშვას. 15

ტმბ

ქ. თავი სამასორმოცდაორი.

ქ. ყმაწვილთა გურიგუინს ნურეინ უკურთხაეს სანამდის დრო არ იყოს და მოწონება და ნება თავიანთი, შეიტყონ. თუ ვინც მდღელთა ქნან და არ გაიგონონ, გარდააყენონ მდღელობისაგან, ასი დრაამი ვერცხლი წაართვან ჯარიმა და საყდარს მისცენ. და ვაჟი როდისაც კუვას მოვიდეს, ვინც უნდოდეს, შეირთოს. მაგრამ ამისთვის ერთმანეთის უნახავად და უნდომლად არ შერთონ ერთმანეთსა. თუ ერთმანეთი არ მოიწონონ, შეტყობა არა ჰქონდესთ, არა არის მართებული, რომ შეყარონ ცოლქრმად ერთმანეთის უნდომლობისა
 და უნებურობისათვის. ეს სამართალი დავიდევით, და საყდრისა არის ეს სამართალი. 21

ქ. თავი სამასორმოცდასამი.

ტბგ

ქ. თუ ქალვაენი ორნივ ერთის ძუძუთ ერთის დედაკაცისაგან დაზდილნი იყუნენ უცხო და უცხო, მართებთ ცოლქრმად შეყრა მათ თუ არა? მიგება სიტყუისა: არ არის მართებული და ნურცაენ იქს. მშობელი და ძუძუთ გაზდილი ერთია. ||

210r

ქ. თავი სამასორმოცდაოთხი.

ტმდ

ქ. ვინც რომ სამანსა და სამძღვარს შეეცილოს ამხანაგსა, როგორ რა [ა]რის ეს? მიგება სიტყუისა: რომ დასწერა მოსემ რიგი ბძანებითა ღ-თისა, მივიდეს მაზედ ის წყევლა თავსა მისსა ზედა, 10) შეიქნეს შეჩვენებული სიცოცხლით და სიკუდილით, შეიტყონ შემცილებელთა სამძღურისათა და შეშინდენ. სამართალი ღ-თიულისა. თუ რამ იყოს შეცილებების სალაპარაკო მინდურისა და მიწაწყლისა. მოწმებით გააშორონ. მგონია, რომ ასრე სჯობდეს ფიცისა, თუ ფიცი იქნას. მაგრამ არ არის მართებული, არ ვარგა და ავია, რომ 15) ჩნდეს მოწამე და ფიცევედენ. ნუ დაიფიცვენ, არა, ბძანებასა არ მივცემთ ფიცისასა. მაგრამ ვინც გულის უჯერობით მოახდინოს, როგორც რომ ზევით გუითქუამს, ისრე უნდა გაცხადებით ორითა და სამის მოწმით დამტკიცდეს. ყოველი საქმე და ფიცი მოსარჩენია.

ქ. თავი სამასორმოცდახუთი.

ტბე

21) ქ. თუ ვინ გაუშვას შვილების დედა, ცოლი თვისი, უბოზრად ანუ კუდიანობისათვის, ანუ სხვა რამ ტანსა მისაში ქირი იყოს, თუ კაცი გამშვები მებოზვარი იყოს და სხვაზე თვალი ქონდეს, ეს იყოს მისი სამართალი: შვილნი, სიცოცხლე-ყოფა, სახლკარი, საქონელი, მიწაწყალი, ყოველი რაც, შუა გაიყონ. თუ ნება იყოს დედაკაცისა, უქრმოდ დადგეს, გაშვებული ნახევარი რაც რომ არის, ყუელას კელი მოჰკიდოს შვილითა. საკელმწიფო ხარჯი რაგინდარა იყოს, და 211r) ედვას, უნდა მისცეს. და მან ქმარმან მისმან რომ გაუშვა, მივიდეს მონანებით წელიწადსა და საკანონო გარდიხადოს. საყდარს ჯარიმა მისცეს: თუ აზნაური იყოს, სამასი დრამი, და თუ გლეხი იყოს, ასი 212) დრამი მისცეს საყდარსა გუირგუინის კურთხევის შეგინების მაგიერად, გარდაგდებისათვის. თუ დედაკაცმან ვინც ის ცოლის გამშვები კაცი შეირთოს, შეიტყევით, რომ წინაპირველი ცოლი ამან გააშვე-

ბინა, დაიჭირონ ის დედაკაცი, და სადაც მონაობიანი დაშლილი ავი ავადმყოფი გლახანი იყუნენ, ერთს წელიწადს იმით ამსახურონ და მოაველებინონ. თუ აზნაურშვილის ქალი იყოს და ვერა ქნას მათი სამსახური, ასი ღრამი ვერცხლი იმრიგთა ავადმყოფსა მიართვას. ეს დაედევით კიდევ ბძანება კანონისა: თუ მან ცოლის გამშვებმან კაც-მან მოინანოს და საკანონო გარდინადოს, მასუკან გულმართლად დაბრუნდეს მისის ცოლისაკენ და სხვა ცოლი აღარ შეერთოს, უნდა მან დედაკაცმან და მან კაცმან ერთმანეთი აღარ გაუშვან ცოლ-ქრმოებით.

ტმე

ქ. თავი საშახორმოცდაექუსი.

10

ქ. თუ ვინ ცოლი შეერთოს და მოკდეს რომ უშვილო გამო-
დგეს და ქმარმან გაუშვას უშვილობისათვის, აუ რამ მიჰყოლია მას
დედაკაცსა: მსახური თუ მხლებელი, ანუ პირუტყუი თუ ტანისამოსი,
ოქრო თუ ვერცხლი, გამოართვას და გავიდეს. თუ უშვილობას გარ-
და და სხვას სინჯისათვის მოინდომოს გაშვება, || ათასორასი ღრამი 15
ჯარიმა მისცეს ცოლსა, თუ აზნაურშვილი იყოს. და თუ გლეხი იყოს,
ეჭუსასი ღრამი მისცეს. მაგრამ თუ ამ სამართლის გარდაწყუეტამდი
თუ ვინმე დედაკაცმან ის კაცი ქრმად მოინდომოს, დაიჭირონ ის
დედაკაცი, რომ გამოჩნდა ცხადად, რომე მის კაცის ცოლის გაშვე-
ბის საბაბი ყოფილა. მას დედაკაცს ამსახურებინოს და მოაველებინონ 20
მონაობიანთა, და დაშლილთა ავადმყოფთ გლახათა ამსახურონ, და
ასი ღრამი საყდარს ჯარიმა მისცეს. თუ აზნაურის ქალი იყოს და
ვერ შეიძლოს ავამტყოფის მოვლა, ასი ღრამი ვერცხლი მათ გლახათ
მისცეს. თუ კაცს უწინვე იმ დედაკაცისათვის პირობა დაედვას: ჩენ-
სას გაუშვებ და შენ შევერთაო, ასი ღრამი ჯარიმა მათ გლახათ
მისცეს და საყდარსა, და სამს წელიწადს უნდა ფეკზე დგომით მო-
ნანებაში იყოს და საკანონო გარდიკადოს ერთს წელიწადს კელის
გაცემით გლახათა და მერმე შევიდეს საყდარში. თუ ვინ შეიღებინს
დედამ გაუშვას ქმარი, რომ არ იყოს ბოზი ანუ კირისათვის, ქრმი-
სა და ცოლის გარიგება და ჯარიმა და საკანონე, რაც ზემო ცოლ- 30
ქრმის სამართალში დაგვიწერია, ის გარდაახდევინონ. რაც ჩვენის
შეძლებით და შეტუობით შევიტყვევით, ეს დაედევით. ახლა შეგატყო-
ბინებთ მოსამართლეთა და ამას მოგახსენებთ: ყოველთა სამართალთა
თავისი საკანონო უნდა. |

ქ. თავი სამასორმოცდაშვიდი.

ქ. თუ გინ დედაკაცი გავიდეს ქრმისა მისის სახლიდამ, და-
 იკირონ და მას დედაკაცის ძმას მიაბარონ მანამდინ ქრმისა მისისა
 დანაშაულს შეიტყობდენ და მის გასულის საბაბს. თუ უყილია, მო-
 ახლედ დაუსვამს და მასუკან ცოლად შეურთავს, თუ ისრე ნათხოვ-
 5 ნია, ქალი იყოს მანამდღი ძმასთან. ორისავე საქმე შეიტყონ: რადგან
 გვირგვინი უკურთხავს, არ გაიყრებიან, თუ არ ბოზობისა და რომე-
 ლიც მავისთანა საქმე მოკდეს ძნელი. რომელიც რომ გზას აჩვენებს,
 დაუძახონ მას დედაკაცის ქმარსა. თუ დედაკაცი მის ავნაქნარობას
 10 გამოსცლოდეს, ავისა და ბოროტის მქნელი იყოს, სცენ და დაარი-
 გონ და ამოაკუეთინონ ავი საქმე ყოველი. თუ მან კაცმან პირობა
 დაუდევას ავის საქმის ამოკუეთისა, მოსამართლეს უნდა შეეყარონ
 ერთგან და დაამორჩილონ, და არ გაიყრებიან ჩვენის კანონის ბძა-
 ნებითა გუირგვინაჲკურთხნი. ნაგრამ ამისთვის დავწერეთ, ზოჯან გა-
 15 შორეების გზებია: ვინ იცის რომ მოკდეს ასეთი საქმე რომ სიკუ-
 დილი ედებოდეს. ჩნდეს გაცხადებით იმისთანა საქმე, ამისთვის ვთქუ-
 ით, რომე სიკუდილი არ მოკდეს.

ქ. თავი სამასორმოცდარვა.

ქ. თუ ვისაც კაცს ვისიც ქალი უნდოდეს, სთხოვდეს და არ
 20 აძლევდეს, ან ითხოვოს, ან უთხოვნელი ან გათხოვილი მოიტა-
 ცოს ქალი, მისის მამისა და დედის უნებურად წაეყუანოს სადაც,
 წაართვან მას კაცსა და მამას მისცენ თავისი || ქალი, და საუპატიო
 მომტაცებს წაართვან ათასორასი დრამი ჯარიმა, თუ აზნაურში-
 25 ლი იყოს, და თუ ვლენი იყოს, ექუსასი დრამი. და ვინც მას ტყუილს
 სიძეს მიჰყოლოდეს თან, მათ ას-ასი დრამი წაართვან და ესეები
 შუა გაყონ: ნახევარი საყდარს მიართვან და ნახევარი კელმწიფესა.
 და თუ ის ტყუილი სიძე ქალთან მისულიყოს და გაეწბილებინოს
 უგვირგვინოდ, საყდარს ჯარიმა მიართვას და სამი წელიწადი ბო-
 ნანებით საკანონო გარდიხადოს. და თუ მღდელს მისის დედმამის
 30 მალვით და უნებურად მათ გვირგვინი უკურთხოს, მღდლობას ნულარ
 აქნევიანებენ და ასი დრამი ჯარიმა წაართვან და დამქიროთა გლა-
 ხათა და საბრალთ გაუყონ, და მისგან მიღებული კურთხევა ურგე-
 ბელია. ამაებს უკან თუ ქალმან და ქალის დედმამათაც ინდომონ
 და მისცენ მას კაცს, თუ გვერთ მოსწოლია, როგორც ორ-ცოლნა-

ყოლი, ისრე ჩაბგდების. მართალს გვირგუინს ნულარ მიიღებენ, მათ-
ზე ტირიფი მოაკრკალონ და ის დაადგან თავსა მათსა, და ისრე
დასწერონ ჯვარი. და თუ ორნივე წმიდათ ყოფილიყუნენ და არ
იყუნენ შერეულნი, მართალი გვირგუინის კურთხევა მიიღონ. აზნა-
ური იყოს თუ გლეხი, სამართალი ეს არის. ამგვარი სამართალი სხვა-
განც სწერია, მაგრამ აქ უფრო გაკუეთილია ჯარიმა ამისთვის, რომ
212v მოსამართლე არ დალონდეს ამგვარის | სამართლისათვის, და დრო-
საც და შეძლებასაც დახედონ. ამრიგი სამართალი უეფისკოპოზოთ
და უმოქადაგოთ არ იქნას. ამგვარის ბოზობის ჯარიმა, რაც რომ
ებისკოპოზის კელთ მიეცა ჯარიმა, მისგან ნახევარ[ი] გლახას უნდა 10
გაუყონ. თუ მართლა სხვის ნათხოვნი ყოფილიყოს, მას
უფროსად გარდაკდეს.

ტმთ

ქ. თავი სამასორმოცდაცხრა. |

ქ. მღდელნი დიდობის სიყუარულისათვის ნუ შეიქნებიან ერთ-
მანეთის მტერნი და ინადნი. რომელიც რომ ბძანებითა ღთისათა 15
გამოირჩია წინათვე სამღდლოდ, ის უნდა იყოს უფროსად დეკანო-
ზად. ეს არის სამართალი. რომელი რომელზე უწინ ნაკურთხი იყოს,
ის უნდა წინ იყოს, თუ რომ იყოს შემძლე საქმისა და ღირსი
უფროსობისა. მაგრამ თუ კელიდამ არ გამოუიღოდეს და არ იყოს
ღირსი, ებისკოპოზის ბრძანებით გამოირჩიოს კაცი ღირსი და შე- 20
მძლე უფროსობისა და მამქირნე შემატებისა საყდრისა. მას უნდა
მისცენ უფროსობა. ამით უფრო კიდევ მიეცემა, რომ მრავალნი მო-
წმობდენ მის სიღირსესა და გაძლოლასა საყდრისასა.

ტნ

ქ. თავი სამასორმოცდაათი.

ქ. მღდელნი ნუ დაიპერენ ცალცალკე და ნუ გაყოფენ სამწყუ- 25
სიოსა სიახლოვესა მათსა, რომე სიმძულვარეს ჩამოაგდებს წმინდას
ეკლესიაში. უნდა საწესო და შესავალი ყოველი მათი საყდარში მი-
213r სცენ; და იმათ, როგორც სამართალია, რიგით გაყონ: უფროსსა მი-
სცენ ორი წილი და ნახევარი და სხვათა მღდლებთა ოროლი წილი,
მთავარდიაკონს ერთი წილი, მგალობელს ნახევარი. და ხუცის ცო- 30
ლი რომ იყოს ქურივი, კარგი სამსახურის მოქმედი, მორჩილი, მოსა-
შსახურე საყდრისა, ნახევარ[ი] წილა უმეშურნელობით მისცენ. ვინც
ასე არა ქნას, შუაში მემშურნობა და სიმძულვარე ჩამოაგდოს, პასუხი

გაცეს მისსა რიგსა, თავს დაიდვას სამართალი. ამხანაგნი მასთან ნულარ დაჯდებიან, ნულარც ადგებიან და ნულარც მრევლი მასლა იხუცებენ.

ქ. თავი სამასორმოცდათერთმეტი.

ტნა

10 ქ. სამლოცველო და საწირავი და სამსახური წმინდის ეკლესიისა უფროსი საყდრის დეკანოზს მისცენ. როგორც სხვას თავშიაც სწერია, არ უნდა დეკანოზმა საყდარი გაუშვას და თავის საქმისათვი გამოვიდეს. ყოველ დღივ-და-ღამ წმინდას ეკლესიაში უნდა იყოს და მის რიგსა და ლოცვას არ დააკლებდეს და ყოველს მის საქმეს 10 კემშარიტად იქმოდეს. გარიგება სამწყსოსი და ქადაგება არ უნდა დააკლოს.

ქ. თავი სამასორმოცდათორმეტი.

ტნბ

15 ქ. ნება იქნა ჩვენი მათი იმათისა ცოტა რამ დაწერისა, არათუ ცოტა რამ მტერობა და მემშურნეობა იქნა ამ ქუეყანას მათ ერის- 21:14 კაცთა, მღღელთა და მეუღაბნოეთა უკან. გულში ჩაივიდეთ კანონი დიდის ისაქისა, რარვიად შევნიერად რიგი გაყოფს მონასტერსა და 20 საქმისაგან, აბა როდის შეირცხვენენ მკუდრის სხვისაგან. თუ ამათი სამართალი უნდათ კაცთა რომ გაასწორონ იმათით, ღირსია, რომ გარიგდეს, არათუ სხვაგვართა რომ თუ გვეგნოს, რომ ამით უნდა ქნათ სამართალი. არ იყო ჩვენგნით ამის დაგდება. ვიფიქრეთ და თქუენც იფიქრეთ.

ქ. თავი სამასორმოცდაცამეტი.

ტნვ

3) ქ. მოხდება მკუდრისა მისის სახლისკაცისაგან, რაც რომ რიგია ქრისტიანობისა, რომ ბძანებს წმინდა მ[ა]მანი, გარდისადონ სულის საქმე მიცვალებულისა სიხარულით ორმოცი ანუ ჰანაშვიდი, ანუ რაუამს ოდენ ანდერძი ქნან მიცვალებულთა, ნუ მისცემენ სხვათა სა- 3) ყდარსა ანუ მეუღაბნოეთა, უნდა მისცენ თავიანთის საყდრის მღღელსა, სადაც რომ მონათლონ და დაბადებულსა სულის წმინდით მეორედ

სადაც რომ მიუღიათ გვირგვინის კურთხევა. მიცვალების წესიც იმ საყდრისა არის, რაც რომ წესი არის თავის საყდრისა. და თუ ნამეტ-
 21-1-1 ნავი და || კაი მოინდომოს, მისცეს მეუღაბნოეთ სხვათა მონასტერთა და გლახათა და ინდომოს საქუეყნოდ, კაია და მართებული, ასრე რომ თავის საყდარს წესი არა დააკლოს რა. და ესეც თუ ხელიდაქმ არა გამოუიღოდეს რა მიწუდენა მისის საყდრისა, სხვაგან სადმე იყოს ანუ იმედი არა ქონდეს თავის მღდლისაგან ანუ შორ იყოს თავისი მღდელი და სხვა ხუცესი ინდომოს, სამარხი და ზედი საწირავი მისთვის გარდასდეს. ანუ კიდევ რაც ემეტებოდეს, როდისაც შეეყაროს, მისცეს და სხვა საწირავი და საფლავის საკურთხი მონასტერს მისცენ. 10
 ანუ კიდევ რაც შეეძლოს და კელით გამოუიღოდეს, განშორებულთა მეუღაბნოეთ მისცენ პანაშვიდისა, და რაც კელიდამ გამოუიღოდეს, მის მიცვალებულისა საწირავი მოძღვარს მისცენ.

ტნდ

ქ. თავი სამახორმოცდათოთხმეტი.

ქ. მრევლთა ვისაც სამწყსომ იმტყუენოს და დააშაოს რაც, შეჩვენებული შეიქნეს ებისკოპოსთა და მოქადაგეთაგან. თუ მოკუდეს შეჩვენებაში ის კაცი, ნუ დამარხავს მღდელი. და თუ ყმაწვილი მოსანათლავე დაეკირებოდეს მონათულა, უნდა მონათლოს, და ანუ თუ მოკუდეს ყმაწვილი მათი, უნდა დამარხოს. და შეჩვენებული თუ მოკუდეს, არ უბძანებს დამარხვასა რომლისაგანც შეჩვენებულია მის უბძანებლად. და თუ ყმაწვილიც შეჩვენებული იყოს, არ უნდა მონათლოს და არც უნდა დამარხოს. | რომელმაც შეჩვენებული ან მონათლოს და ან მკუდარი დამარხოს, წილი და კერძი იუღისა აიღოს. შეჩვენებულს გარდა მის სახლში მკუდარი უნდა დამარხოს, მოსანათლავე უნდა მონათლონ, მოქადაგეთა დარიგება უნდა მისცენ. ებისკოპოზთა ერთის დანაშაულისათვის ერთპირად მისი სახლი არ უნდა შიაჩვენოს და არც მოქადაგეთ უნდა ქნან, არც მღდელს აქნევენოს. არ არის არც მისი რიგი ერთისათვის ერთპირად სახლი მისი შიაჩვენოს. და თუ შეჩვენებულმან არ მოინანოს და შემჩვენებლისაგან შენდობა არ ითხოოს, გაიშორონ მათის მრევლობილამ და საყდრილამ, ამიტომ რომ სხვამც არა ქნას რიგის უმორჩილობა. შეჩვენებით და
 21-1-1
 15
 20
 30
 46. XI. ყოფა უფლისა საქმით რომ ბძანებს: „კარგია, რომ ერთი წახდეს და 50. არა ქუეყანა ერთისათვის“.

ქ. თავი სამასორმოცდათხუთმეტი.

ტნე

ქ. ებისკოპოზნი ნუ იქმონენ საყდრის კარის დაკლეტასა და სა-
მლოთ ლოცვისა და წირვის მოცდენასა თავის გამორჩომისა და ხარ-
ზობისათვის ანუ ერთის დანაშაულისათვინ. მოვალე გამოირჩია: ეისიც
ტანი რომ დამნაშავეა, ის უნდა შიაჩვენოს. არ არის მართებული,
რომ ერთის გულისათვის საყდრის კარი დაუგდონ და მოაყდინონ
სამსახური ლთისა. და თუ მოსამსახურეში ურიგობას ხედვედეს, მა-
თის დანაშაულისა შიში დასდვან.

ქ. თავი სამასორმოცდათექუსმეტი.

ტნე

- 10 ქ. რასაც დროს ქუეყანა დატყუევდეს ცოდვის მათისათვის, კაცი
თუ დედაკა ცი ვინც დატყუევებულა, მათმა მეუღლემ მოქადაგის ^{215 r}
უბძანებლად ვერც ქმარმა ცოლი შეირთოს და ვერც ცოლმა ქმარი
შეირთოს. მათი ასრე დავდევით და დავამტკიცეთ: თუ შვიდ წელი-
წადს უწინ ცოლი შეირთოს მან ტყუის პატრონმან, ბოზობის მგზავ-
15 საა და ბოზობად ჩიიგდება და იმისთანას სკენ და გაურისხდენ, და
საქონლისაგან ჯარიმა წაართვან. ის ჯარიმა გლახას გაუყონ და
შვიდს წელიწადს მონანებით იყოს და საქანონო გარდიხადოს. აგრე-
ვე დედაკაცთა. თუ შვიდს წლამდი მოვიდეს კაცი თუ დედაკაცი,
ისრევ უნდა გვირგუინნაქურთხი ერთმანეთს შეჰყარონ. და თუ შვიდს
20 წელიწადს უკან მოვიდნენ და ერთმანეთი აღარ ინდომონ, ერთმა-
ნეთის ნებით სხვადასხვა შეირთონ კაცმანცა და ქალმანცა. და იმ-
გვარად ორცოლიანთ საქანონო გარდიხადონ. ესრე ნამეტნავია ბო-
ლოს კანონზე ბძანებითა, რომე ზომიერის მგზავსად სხვადასხვა და-
ვდევით. ჩვენ ესეები აქ დავამატეთ, რომ ყუელას გარდამწყუეტე-
ლი^ა აქ სამართალი.

ქ. თავი სამასორმოცდაჩვიდმეტი.

ტნზ

- 30 ქ. თუ კაცი ვინმე ანუ დედაკაცი წმინდის საყდრისა უშვილოდ
მიიცივალონ და სიკოცხლესი შეძლება ქონდესთ თავიანთ საქონლის
ქნისა, თვითან რომ მიიცივალონ, მათს ნათესავთ მათს ქონებასთან,
მიწაწყალთან, თუ მრევლის პატრონი იყოს, მათ მრევლთან, კელი
არა აქუთ. | მისი ნათესავნი თუ ბეერნი იყუნენ თუ ცოტანი, თუ ^{215 v}
უნდოდეს ერთი რომ იშვილოს ანუ თუ უნდოდეს გაყიდოს ანუ თავ-

ვისის სულისათვის გასცეს, თვითანვე თავიანთ საქონელზე შეძლება აქუთ. და აუ მათგან ნაშვილევმან მდღლობა ინდომოს, ან მრევლნი უნდა მოწმობდენ და აქნ თვითან უნდა ღირსი ჩნდეს, და აბა ისრე უნდა აქურთხონ და ნახევარი მისცენ უხარჯოთ და უბევროთ. და მიწაწყალი იმგვარად საყდროვანთ მიცვალებულთ საყდრისა არის. და თუ მღდელნი და მათნი ცოლნიც მიიქცვალონ და ანდერძი არა ქნან და ანუ არვინ იშვილონ, რაც მათი არის, ყოველი ერთპირად საყდრისა არის, დაპატრონება რომლისაც რომ მართებული და წესია, არათუ შორეული და უცხო დააპატრონოს. თუ ნებით ანუ მოწონებით იწონებდენ და თქუან თუ: ამას მივეცეთო, მოქადაგე ნუ მისცემს გლებსა, წმინდის საყდრის შეწირულია. ეს დამტკიცება სამარათლისა ერეკლესა და ხოსროვისაგან და იმათ წინ დროსა რაც ქნილა, ნუ დაიძრას, რომე არ იცოდენ დამტკიცება. დამტკიცებით როგორც რომ დაუჭირავეთ, ისრე დაიჭირონ. ვნახოთ: ეს სულიერი სამართალი შეძლებას მისცემს დაპატრონებისასა, ვისთვისაც უნდა მისცემს, მაგრამ საყდარს არ გააშორებს. თუ მოხდეს შორეული ჩამოვარდნილი ანუ უცხო შვილად აიყუანოს და მანც შვილობის წიგნი აიღოს და ხუცობა ქნას, მისუკან და მის სამღდლოზედ დააყენონ, შემძლე იყუნენ მოსამართლენი და წინამძღვარნი, და ის, ვინც დააყენონ, კიდევ ხუცის სახლისაგან უნდა იყოს, რომ დააპატრონონ, არათუ ერისკაცის სახლისა. ამისი თქმით მოხდეს, რომ აღარავინ იყოს. დამპატრონებელი წმინდა ტახტისა არის. და თუ ჩამოვარდნილი ღირსი იყოს და თუ მღდელი იყოს თუ არ იყოს, თუ შეუძლია, რომე ღირსებითა ქნას მღდლობა, მღდლად უნდა დააყენონ, და ეს არის კემშარიტობისაგან.

2161

10

15

20

25

ტნს

ქ. თავი სამასორმოცდათურამეტი.

ქ. მებატონემ ვინც რასაც დროს თავისი მამული და ყმანი გაყოს, მრავალნი ავთლობით იქმონენ, ყმაწვილთა ეკლესიასა ნდომით მოინდომებენ, რომე ყმათა გახადონ, დაჩაგურით დაამორჩილონ თავიანთ თავსა, რომ არ არის მართებული მღდელზე და საყდროვანზე და ქრისტიანზე. სამეზის სანატრელმან წმინდამ გრიგოლ და კელმწიფემ თრდათ წმინდასა ეკლესიასა საპატრონო სხვათა აზნაურშვილთა და თარხანთაგან გაერიგებინათ, და აზატნი იყუნენ შვილნი წმინდის ეკლესიისა თავიანთ მიწაწყლითა და ქონებითა, რამეთუ სპარსთა კელმწიფობის დროს ცოტა რამ დასდევს. სახელმწიფოჲს ხარ-

30

35

ჯის მიმცემის სახლი, ჩანს ცხადად, თუ ცოტას რასმე სთხოვდენ, ასრე არა სთხოვდენ, რომ გამამლებს გლუხთან | აერიათ. ერთს რასმე მისცემდენ წლითი წლამდინ სახელმწიფოდ. მაგრამ თუ ვინმე ხარბის თეალით შეხედოს, აზატნი ყმაწვილნი ეკლესიისა წილში და გაყოფაში ჩაადოს საყმოდ, იმრიგნი განშორებულნი არიან კურთხევისაგან, განშორებული შვილი შეიქნას, არ იყოს შეძლება კათალიკონისა და ებისკოპოზთაგან იმათთანის წირვის კურთხევა და სხვანი ისინი ოზინ კელმწიფის ქირით დაქირიანდეს. ვინც თავთავის ნებით გაყონ შეწირულობა წმინდის ეკლესიისა და არ დაუჯეროს მოქადაგესა და არ მიუჯდოს ყური, ჩვენის ქრისტიანობის კურთხევისაგან შორ იყუნენ იმისთანანი. ვინც მოინდომოს იმრიგის საქმეების ქნა, შეიტყონ დამქცევთა და მამშლელთა ამისთანას სწორეს წინაპირველთა კანონთა ნაბძანებესა.

ქ. თავი სამახორმოცლაცხრამეტი.

ტნი

15 ქ. ზოგნი მამასახლისნი და აზნაურნი არიან, რომე შეძლებას იქმონენ მონასტერზე. ვისასაც მოინდომებენ, გაავლებენ, და ვისასაც მოინდომებენ, [დასხმენ] თავიანთ ურიგობითა და გამოსარჩომისათვის. და არიან კიდევ ვინმე ასეთნი, რომ დასხმებიან მონასტერში იმგვარად, როგორც რომ უსახლკარო [და] არ ქონდეს სახლი, რომ 20 პური სქამონ. დასხდენ მაშიგან და პური, სქამონ და საყდარი ღთისა არათ ჩაადონ და არ შეირცხვიონ. იმისთანასთან თუ ებისკოპოზი არ გაუშვან, რომ გაასწოროს და ნახოს თავისის მონ ასტრის ურიგობა და დასაკლისი, წმინდათ განათლება, ლოცვა-წირვა და მგალობელთ გალობა და სახლთა გარიგება, ამისთანას გაელილის ცოდვის შენდობა იქნას მრველთა კურთხევითა, ეამის-წირვით, შესაწირავის მირთმევით, ლოცვით. ყოველთა საყდროვანთა კრებულთა ილოცონ მათთვის, როგორც რომ მართებთ. რა რიგათაც სხვათა მამათ და განშორებულთაგან არის მართებული ლოცვა და ამოლება რისაც, ნუ იქმონენ. მაგრამ თუ წმინდათ მამათა ჩვენთა დარიგების ბძანებისა 30 მტერი მშლელობისა შეიქნან, ამისთანანი ჩვენის ქრისტიანობის კურთხევილად შორ იყუნენ და მაგიერი რისხვა წმინდათა წამებულთაგან აილონ, როგორც რომ სწერია, თუ ქნან მაგიერი მისი მათ მრველისათვინ ურიგობა.

ტნი

ქ. თავი სამახსამოცი.

ქ. უქონელსა და ღარიბზე ვინცა და რომელმანც შეძლება მიიღო ამისი, რომე სათხოვარი სახოქს ანუ ძღვენი და სასმელსაქმელი, ძალით და უმოწყალოებით სათხოვდენ და იასულს აყენებდენ და შუღლით და ცემით შიაწუხონ, შესაბრალებელი ძმა გასარჯონ, შებრალება და მოკმარება უნდა იმისთანას. ყოველთა ქრისტიანთა მოწყალე ძმათაგან შეეხვევა ყოვლის მისის სატკიერისა. მაგრამ თუ ვინმე მოინდომოს იმისთანა ურიგობა საბრალოზედ, შე-
217v უწყალებელი სამართლით სამართალი გარდაეხდევინებათ, რომელმაც არა ქნან შეწყალება.

5

10

ტნია

ქ. თავი სამახსამოცდაერთი.

ქ. რომელიმე მოლაშქრე და ანუ აზნაურნი მივიდნენ და სოფლად შევიდნენ და ისრე გალაზონ და საკრავითა დაუწყონ სმა წმინდასა წირვისა და ლოცვის სახლში, ამისთანა საქმის ქნა გაგონებაც საზარელია ქრისტიანთაგან, არამთუ ქნან. აბა ზეთ წერილი კანონი უნდა წაუკითხონ მღდელთა იმათთანას კაცსა და შიატუზინოს კანონის ბძანება. თუ გაიგონონ სიტყუა მათი და დასცალონ საღმთო სახლი და წავიდნენ სოფლად, კარგია. და თუ არ დაიჯერონ და არ გაიგონონ სიტყუა მათი, ჩვენის ქრისტიანობის კურთხევისაგან განშორებული იყუნენ და წმინდათაგან რისხვა და წყევა აიღონ. მონასტერსა წმინდათა განსასვენებელი ეთქმის და სადგომი ებისკოპოზთა, მოქადაგეთა, ბერთა, მღდელთა და გლაზაკთა, არათუ უსამართლოთა და მოლაშქრეთ ადგილი იყოს.

15

20

ტნიბ

ქ. თავი სამახსამოცდაორი.

ქ. როგორც რომ ჩვენი ყოველი ტახტისა სამართალი იქნა დაწერა ყუელა თავთავის ქრონიკონითა ისრე ათს წელიწადს პატრონობაში ზოსროვისაში, აჰა თქუნესა სიწმინდის წერას შევიძლებთ, მაგრა დაქერასა დარიგებას სულის წმინდისასა კელითა რიგითა წინასწარმეტყუელთა და მოციქულთ კანონითა სიწმინდითა, მართლად და-
218r მტკიცდეს და დაამტკიცეს წმინდათა და მართლ მადიდებელთა მოქადაგეთა. მაგრამ უჯესთავესად იფთხილონ დასაწყევლელი ახლოს ნათესაეთა და გვართა ცოლქრმად შეყრა. ესე ურჯულობა არის და ყო-

30

- ველთა ავთა საქმეთა საძირკუელი, როგორც რომ ბძანა მოციქულმა: „უცხო თესლთა რიგი უღმრთობა არის“, როგორც რომ წინასწარმეტყუელთა შეგვატყობინეს და გვამცნეს ღთიულად. მ[ა]ნ პირჲან დასწყევლოს კაცი, რომელმანც განოსცეალოს ამხანაგთა დადებული სამღვარო, და დამტკიცება დამბადებელისა ყოვლისა დარიგების და დამტკიცების დადება და ბძანება ფეკქუეშ ჩააგდონ ურიგოდ და არად მიიჩნიონ. იმათთანას კაცზე მივა რისხვა ღთისა ძველითგანვე რომ უბძანა ღთნ: „რიგთა გვართა ეგვიბტელთა და ქანანელთა ნუ წახვალთ. მე ვარო პატრონი და ღმერთი თქუენი“-ო. ამისთანა ლოგინს შერცხვენილი დაუძახა პატრონმა და გაყარა წინაგვართაგან. აბა ორისაგან მივესწრათ. იქ რომ ჩვენ გერს ვეტყუით და იტყუის: ყუელანი დანი შენი არიან, და მასუჲან აღარა ცოტა საქმით გასაკუირებელი თქუა: და შენია. და მასუჲან მეორედ ასრე, როგორც რომ ცოლი ცოლია, ისრე მისთან მიყოლილი და ქრმისა მისისა შინ დანახდომი შეილი დამძანი
- 10 არიან, ისინი ერთმანეთს არ ერგებიან, არც მათი შეილი ერთმანეთსა. ეს არეინ იფიქროს, თუ მარტო გერისას ვამბობდეთ უხეშთაესად. როგორც ნამიდაშვილი ნათესაჲია, ისრე დედიდაშვილი. გვარად ძმისწულის წულის წული, დისწულის წულის წული არ უნდა მიეცეს ერთმანეთსა და არც მიეცემის, რომ დაკარგულია ნოეს ღროს. ნაქნარს ნუ ვააცხადებენ. სული წმინდა ყოველი ამისთანა ცოდვა ბოროტი წუროლად ჩაიგდო, მაგრამ ყოვლისაგან ეს ცოდვა უფრო მძიმია, რომე სისხლი სისხლს გაერთდება. რომ მოკდეს ნათესავეთა ცოლქრმობა, ნათესავეთა შუა რომ უმბღურობის ცოდვა იქნას, ატირდების ქუეყანა. ნაკლულოვანება შეიქნების ყოვლის საქნითა. ნადირნი,
- 15 ფრინველნი, თევზნი მოაკლდების და ღთი რისხვით დახედავს ქუეყანასა. არ გააერთონ სისხლი და კორცი ნათესაობისა. ჶანამდი არის, სიწმინდით სძებნეთ წილი. ვინც გარდაუდგეს რიგსა და ქნას უპირისწყლობით, კანონის ბძანებით შეჩვენება აიღოს. რომელი რომ ქრისტემ ბძანა და ნეტართა მამათა დაამტკიცეს, რომე რიგმან გააშორა ნაშენი
- 20 მამისა და ნაშენი დედისა. თუ მოხდეს, რომ ითხო[ო]ს კაცმან ცოლი, რომ ყუანდეს იმას ქალი და კაცსა ვაეი, არ არის ბძანება კანონისა, რომ ის გერი ერთმანეთს მისცენ და არც მათი ნაშენი სამს ჶიჶამდი. რომელი რომ დედით ერთნი იყუნენ და მანით თაეთავეისი, იმრიგთ დამძათ შუა ვიდრე ხუთი თაობა აქვთ, არ გამოიცივალოს, და ხუთი
- 25 იქით მეექუესემდი არ უნდა იმათმან ნაშენმან ერთმანეთი || ითხოვონ. მამის ძმისა, დედის ძმისა, მამის ღისა, დედის ღისა ნათესაობა ერთად ჩააგდო კანონმა და გაშორებითაც სწორედ გააშორებს.

I კბთ. VI, 10.

ლე-
ტი-
XVIII,
2-4.

218 v

219 r

ტნივ

ქ. თავი სამასსამოცდასამი.

ქ. იქ ერთსა თავშია უხდურობისა ცოტა რამ დაეწერეთ და არა მრავლად. მაგრამ თუ გინდათ შეტყობა უხდურობის გზებისა, კანონშია მრავლად და კარგად გარიგებით ყოველის გზის უხდურობისა, თუ ნათესაობისა თუ სულიერ ნათესაობისა, რომელია ნათლიობა, თუ მძახლობისა თუ მამეული ნათესაობისა თუ დედეულ ნათესაობისა, ყუელა იქ კარგა სწერია. აქ ამიტომ სულყუელა არ დავსწერეთ, რომე უხდურობის ძებნა და მოკითხვა კათალიკოზთა და ებისკოპოზთა მოქადაგეთაგან არის მართებული, და მათ ჩამოის მღდელთაგან უნდა, რომე სძებნოს ქეშმარიტებით, და ფთხილად იყუნენ, რომე უხდურობა არ მოხდეს. უხდურობა დიად ძნელია და ქუეყნისათვის ავია. ერისკაცი მათონს არას გამოეკიდების და სულიერი მოსამართლენი უნდა იყუნენ გაფთხილებით და ყოველი მათი სამწყუსო დააშინონ და გააფთხილონ. რომელნიც არას გამოეკიდებიან სულიერნი მოსამართლენი, მათთვის ავია და ცოდვა თავს დაედებათ. და თუ სულიერის მოსამართლისაგან არ ეშინოდეს, საკორციელო მოსამართლეთ უნდა მკარი და ზურგი გამოაბან დამნაშავესა და შეუპოვარზე და გარდანდეფინებით სულიერის მოსამართლით უნდა გარდახდეს.

ტნიდ

ქ. თავი სამასსამოცდაოთხი.

ქ. როს გატყდეს ხომალდი ზღვასა შიგან, სიახლოვესა ქალაქისასა, უნდა რომ კელის მომართვით და მიშველებით მოარჩინონ. რაც შეველა გაეწყობოდეს, მიეშველონ მათ კაცთა ახლო ქალაქისათა. თუ უცხო მან კაცმან შორეულმან უშველოს, ხომ მართებულია, კაი, ვისაც რომ შეუძლინ. თუ შორეულთ არა ინალულონ რა, იმ ახლო ქალაქის კაცთ მართებთ მიშველება და მოკმარება. რა ნაეი, ხომალდი, უზიანოდ მას ქალაქთან გაევა, ბევრი შესამატია ქალაქისა და შეემატებათ გასულით. აბა იმისთვის უფრო მართებთ მოკმარება. ფასიც უნდა გაილონ და მის შველას ეკადონ, რომე ვალია მათზე, რომელსაც შეუძლია მოკმარება და შველა. უცხო ს შორეულს არცარა ერგების და არცარა ვალია მათზე.

[ტნიე]

ქ. თავი სამასსამოცდახუთი.

ქ. მრავალნი იელიან მოტყუებით წმინდისა და საუდაბნოს მონასტრისა სახელზე და კიდევ სხვათა მიზეზითა და კიდევ მრავალს

დაატყუებენ და ანუ იქნებიან წიგნით ტყუილითა და ფარისევლობით. რა დროსაც რომ მოხდეს ამისთანას მისულა რასაც ალაგსა და სიმტყუენე მართლად || შიამცნიონ, იმრიგს კაცს რაც დაეგროებინოს, 220 r გამოართვან კელიდამ, და რომლისაც მონასტრის სახელზე დაეგროებინოს, იმ მონასტერში გაგზავნონ ანუ დამქიროთა გლახათ მისცენ ანუ საყდრის ასაშენებლად მისცენ ანუ ტყუე დაიხსნან. და იმრიგის კაცის სხვა სამართალი ებისკოპოზთა და მოქადაგეთაგან იქნას. საერო მოსამართლენი სხვარივად ნუჩას გარჯიან.

ქ. თავი სამასსამოცდაექუსი.

ტნივ

- 10 ქ. რას დროს უწინ ააშენონ სოფელი, არ არის დამტკიცებით კერძი მიწისა, წყლისა და სხვასა მისთანასი, ვიღრე საყოფი ზომიერი დამდგომნი არ შეგროვდენ, აბა გაყოფა დამტკიცდეს. მაგრამ თუ წამხდარი ააშენონ და არ იყოს ბევრის ხნისა, რომ შესატყობი იყოს და ეტყობოდეს უწინდელი თავთავის სამძღვარი, სამნის დამტკიცება იმავე უწინდლის სამძღურით და სამნით იყოს და იქნეს. და თუ ბევრის ხნის წამხდარი იყოს და არ იცოდენ სამძღვარი და სამანი და არც ეტყობოდეს და სამძღურები გამოცულილიყოს, იმრიგის გასაყოფად მიასხან წინ საყდროვანი და სხვანი.
- 15

ქ. თავი სამასსამოცდაშვიდი.

ტნიზ

- 20 ქ. აღებ-შიცემა ყოველი დაამტკიცონ, რა დროსაც გაყიდონ, ყუელას უნდა შიატყობინონ, და თავიანთის ნებით და მოწმით. თუ 221 r მამამ გაყიდოს, მის შვილს ვაჟსა და ქალსაც შიატყობინოს და მათის ნებით იქნას, [და] ძმათა, რომელი დაპატრონდეს. და იმგვარად შვილთა მამათა შიატყობინონ და ნამის ნებით უხეშთაესად იქნას. აგრევე დათა, აგრევე ძმათა ნებით უნდა. და თუ არა ქნან ასრე, რასაც დროს მოინდომონ, შეუძლიათ მოშლა, თუ წიგნითაც იყოს დამტკიცებული. და თუ წიგნით, მოწმით ერთობილად გაყიდონ სიგლახაკისათვის და პირობა დადვან, როგორც რომ გაჩვენათ წინათ, შეუძლიათ თავიანთის თხოვნა და ანაღების მიცემა. და თუ შუაზე სი-
- 30 ტყუა აგეთი არა იყოს რა, დამტკიცებული შეიქნას წიგნსა დამტკიცებისასა. ნიშანი რამ უნდა იყოს ებისკოპოზისა და მოქადაგისა ანუ კრისტეს ჯვარისა ანუ კელმწიფის კარის მოსამართლისა. და ამისთანათი დამტკიცდეს ყოველგან მიუღვერად და შეუშლელად.

ტნიც

ქ. თავი სამასსამოცდარვა.

ქ. რას დროს რომ მოინდომონ ძმათა გაყრა და გაიყარონ და მამული და რაგინდარა გაიყონ, ჯერ უწინ უნდა რძლები ზითევი, მათი კერძი რაც რამ აიღონ, გარდუდენ თავთაისი. თუ რამ დახარჯული იყოს, საერთოდ შუადამ უნდა მისცენ, და მასუკან ძმათ უნდა გაიყონ. დედაკაცის საქონელი არ დაიკარგების. ასრეა საქვეყნიერო საქმე და სამართალი.

[ტნით]

ქ. თავი სამასსამოცდაცხრა.

221 r ქ. თუ ხილამ ჩამოვარდნილის კაცისა სიკუდილისა იკითხონ ანუ ზედ ჩამორ ჩობისა, პატრონი ხისა და ხეც უბრალოა ორივე. ხე 10 უსულო და უენო არის, არათფერი არის საპაბით მათი სიკუდილისა, რომე ასრე მოხდეს. და თუ ქნან, რიგი მოსესი რომ ბძანა ღთნ პირუტყუისა, რომ თუ იქნას და მოკდეს მათგან დაშავება, შეიქნენ ჭურჭელი სიბილწისა სულისა და კორცისა. რომელმანც იცოდეს, პირუტყუისა მისისა რძეს ნუ სკამენ და ის პირუტყუი უნდა ჩაქოლონ და კორცი 15 მისი ძაღლთა აქამონ. ისრე პირუტყუი რქიანი, რომლისაგანაც რომ კაცი მამკუდარიყოს, უნდა მოკლან და არ უნდა სკამონ კორცი მისი. იმრიგის პირუტყუის სიკუდილი ცოდვა არ არის. შეიქნენ ჭურჭელი სიბილწისა. იმგვარად უნდა მოსქრან ხეცა იგი, რომე მისი ნაყოფი ხილი აღარ იქმების. და თუ მისმა ძირმა და ფესუმა იხეთქოს 20 და ხე შეიქნას, მისი ნაყოფი უნდა ქამონ, ასრე რომ იმ ხეთ ის აღარ ითქმის, როგორც რომ პირუტყუის ნაშენი უბრალოა და იქმების. თუ საყდრიდამ კაცი ჩამოვარდეს ან ქუა ჩამოვარდეს და კაცი მოკლას, საყდარი უბრალოა. ასრე უნდა კათალიკოზმა აიაზმა გარდხადოს და თვითან მაშიგ სწიროს და მრევლთა უნდა. იტირონ გულმწუხარედ 25 მას საყდარში, როგორც რომ თავისი მამა, რომ მათის ცრემლით და პატრიაქის ღირსის ცრემლიანის წირვით იმ საყდრისაგან სიკუდილისა ღთნ შენდობა მიიღოს მათზე. |

221 v

ტო

ქ. თავი სამასსამოცდაათი.

ქ. ჭურდის ანძის კურისა კითხვა. თუ ჭრისტიანი იყოს თუ სხვაგვარი და უბძანონ ჭრისტიანსა: შენ უნდა ანძასა კრაო, ჯერ უნდა გარდეთაროს. და თუ არ იქნას, ჭრთამი გაიღოს. თუ ვერც იმითი. 30

გამოეშვას, კელმწიფის ბძანებას რალა გაეწუობის, უნდა გაათავდეს, მაგრაჲე კრძალვით. და უნდა ებრალეზოდეს, არათუ ემეტეზოდეს მისთვის ის ტანჯვა, და უნდა გაათავდეს კელმწიფის ბძანება, როგორც რომ იოვანე ნათლისმცემელმან უბძანა: „რაც რომ კელმწიფის ბძანება გაქუთო, ის ათავეთო, არათუ ნაშეტნავი“-ო, რომე ლთი გულთა შხილველია არა პირით, როგორც რომ უბძანა უფალმან სამოველს.

ქ. თავი ხამასსამოცდათერთმეტი.

ტოა

ქ. თუ კაცსა ყუანდეს ჯორი ხუიანი, ანუ ცხენი მწიხლავი ანუ მკებენარი ანუ დაშგლეჯი, როგორც რომ ცხურის თავის თავმგზავსი ყუანდა ალექსანდრეს, ანუ ყუანდეს ძროხა ძრჩოლალი და მრქენელი, და პატრონმან შისმან იცოდეს, სხვათაც თქუან და აჩვენონ მათი ნაწყენობა, და პატრონმან თავს არ შეიღვას და იმრიგს ერთი რამ არ მოუგონოს, და მასუკან კაცს ან წიხლი კრას ან დაგლიჯოს და მოკლას, პატრონი მისი სიკუდილის ღიჩსია, რომ უთხრეს და არა ინაღულა რა. თუ პატრონმა არა იცოდეს რა, უბრალაა. და თუ უკრავს და მოუკლავს რაგინდა რა, პირუტყუი უნდა გაყიდონ და ფასი მისი მკუდრის პატრონს მისცენ. იმრიგის ვასყიდვაში უნდა თქუას: ამრიგის საქმის პატრონიო და ამისთვის ვყიდიო, და ასრე უნდა ქნან. ამრიგის სამართალი ასრე გაგვირიგებია.

20 ქ. თავი ხამასსამოცდათორმეტი.

ტობ

ქ. რომელმანც კაცმან კაცი ვინც გზას გაგზავნოს, კითხვა ბევრსა გზას აჩვენებს, მცირე იყოს თუ მდიდარი. არიან ასეთნი, რომე მუშაობაზე დააყენებენ და გაგზავნიან. ზოგნი არიან მებალეთ დააყენებენ, ზოგნი არიან მსახურათ დააყენებენ, კიდევ სხვანი სხვას საქმეზე დააყენებენ. მოკდეს რომ მოვიდეს სიკუდილი, პატრონი მისნი უბრალონი არიან, უზეშთავსად რომ ყოველთვის ეთქუას: იყავ ჩემი მორჩილი, ამა-და-ამ გზაზე ნუ ივლი, აქა-და-აქ ფთხილად და მამაცადო: და თუ ყმამ უთხრას პატრონსა: ამა-და-ამ ალაგს კაცსა კოცენო და არ გაივლებო, და პატრონმა არ გაუგონოს და გაგზავნოს და ის კაცი მოკლან, მისის სისხლის მზღველი ის გამგზავნელი შეიქნას.

ტოვ

ქ. თავი სამასსამოცდაცამეტი.

ქ. არ მართებს ფასით გასწავლება ყმაწვილთა კანონის ბძანებითა. თუ ოსტატს შეძლება ქონდეს, უნდა ჩა[ა]ცვას, დაბუროს, ას-
 222v და უნაღლოს | შეილთა თვისთა ტანთა, ფეხთა, სმა და ჰამა, და ოს-
 ტატს რაც შეძლება ქონდეს ძღვენი უნდა მიართვან. და თუ ყმაწვილ-
 თა მამანი გლახანი იყუნენ, ნურც ძღვენი უნდათ. თუ ვინ იცის ამ
 სამართლის მშლელი იყოს და გავიდეს ამიდამ და დაუწყოს შავირდს
 რჯა და თხოვნა საოსტატოსა, რაც მის კელში ყმაწვილობაში მო-
 ეგოს, იმითი გაისტუმროს.

10

ტოვ

ქ. თავი სამასსამოცდათოთხმეტი.

ქ. სიმთურალით მრავალნი შეუტყობარნი შეიქნებიან. დამტკი-
 ცება წინანდელი საყდრის მოსამსახურეთა: თუ პირს არ ანაღლოს,
 შევიდნენ კიდევ საყდარში, ქნან სამსახური. და თუ პირს ანაღლოს,
 ველარ შევიდეს. იმისთანას უნდა დაედვას დარიგება და შიში, მა- 15
 გრამე ბევრნი აგებულობით იქნებიან და ბევრჯელ მოუხდებათ. მა-
 გრამ დამტკიცება სიმთურალისა გაძღომა არის და უმთურალობისა
 უმაძღრობა. არის კიდევ ნიშანი სიმთურალისა: დასუსტება ტანისა
 და ენისა არის. ახლა ვინც იყოს ამისთანა, რომ ნიშანი ეს უპოვნონ
 სიმთურალისა, შორ დააყენონ სამსახურისაგან, რომლისაც შემძლე 20
 იყოს, იმისი საზომიერო საკანონო დასდვან, გარდინხადოს და მასუკან
 შევიდეს სამსახურში. რომელმაც უფროსმა არ ინაღლოს და გაუშვას
 უკანონოდ და რიგდაუდებელად, ისიც მათ მემთურალებსთან აღირა-
 ცების სამართლის დადებით და დაიდებს თავსა მათსა სამართალსა.†

223r

ტოვ

ქ. თავი სამასსამოცდათხუთმეტი.

ქ. რაც საკმე კაცის ღთის თაყუანისცემისა და რწმუნებისა
 შევიტყვევით. აბა ღირსია კაცი, რომ გაშინჯოს თავის რჯულისა,
 რომელი შეიძლოს კაცობით თავის თავი სიწმინდითა ღთის შიშითა
 და მასუკან შეიძლებს საყდრის სამსახურის რიგსა და კელმწიფისა
 სამსახურსა, რომელზედაც დადგების. როგორათაც ყოველთანა ჩანს, 30
 ორი ნაქნარი იქნენ გუნებიანი და ენიანი: ანგელოზი და კაცი. და
 მოსემ წინაპირველთ აქეთ არ დასწერა ანგელოზთათვის და კაცისა-

- თვის დაარიგა თქმითა, თუ: „დაბადა ლთნ მიწა ქუეყანისა და შთა-
ბერა პირსა მისსა სული ცხოველი და შეიქმნა კაცი სული ცოცხალი“.
- სხვათა გაყურებულთა და ყოველთა უცოდინართა ასრე იციან, თუ
ლთნ პირით და სხვა საქმით გაარიგა, ოთხის ნივითთ ერთპირად
- შესატყობია, შებერვითა გააცოცხლა და გაასულიანა. იმგვარად
შეიტყვევით მიწა მარტო ოთხის ნივითთ: როგორც რომ ექიმი
ყმაწვილთა, გაყოფს მიწას სიმშრალობათ, კორცის მორჩილობად წყა-
ლი, წყლისა ძარღვი და სიმკურვალე კეცხლისა აერიოს. ყუელაში
კაცი უნდა იყოს მორჩილი თავის რიგის და შეტყობა ქონდეს რჯუ-
ლისა, შევიდეს საყდარსა და კელმწიფის სამსახურში.

ქ. თავი სამასსამოცდათექუსმეტი.

ტოვ

- ქ. თუ ვინ ვინც სადაც გაგზავნოს, რომ არ იყოს მისი მოჯა-
მაგირე და არც | ყმა, გამგზავნელს მისი გაფთხილება მართებს, რომ
ავი საქმე არა მოუკლდეს რა. თუ ვინ იცის რომ ან მოკლან და ან
დაშავდეს საქმეს მისაზედ, რჯულის კანონი გამგზავნელს სისხლის მი-
ცემის სამართალს უბძანებს. ეს არის გამორჩენით სამართალი.

ქ. თავი სამასსამოცდაჩვიდმეტი.

ტოზ

- ქ. თუ ვინ ვისიმე მოჯამაგირე იყოს და უთხრას სახლის პა-
ტრონს: ან აქეთ გამგზავნე ან იქით რომ ვიმუშაო რამე, ან სხვა სა-
ქმეზე დამაყენეო, და სახლის პატრონმა უთხრას: როგორ გაგზავნო,
აქა-და-აქ სიკუდილის მახეაო, მოჯამაგირემ თავისი მუშაობის სი-
რცხვილისათვის და თავისის ნებით გაიწიოს და წაყიდეს ერთს სა-
ქმეზე და მოხდეს მისი იქ სიკუდილი, დამპყერი მისი უბრალოა. და
თუ გაუფთხილებლად გაგზავნონ, არა თქუან: ვაი თუ ეს კაცი იქ
მოკლან, ეს არ იფიქროს და იცოდეს, რომ იმ გზაზე სიკუდილის
მახეა, და ძალად გაგზავნონ და მოკლან ის კაცი იქა, სისხლი და-
ედვას გამგზავნელსა. გამორჩენილია ეს სამართალი ძალად: იმ მოჯა-
მაგირის გამგზავნელს სისხლი დაედება. და თუ მოჯამაგირე თავის
ნებით წაყიდეს, უბრალოა მისი დამპყერი. მართლის მოწმით გამო-
იციოთხონ და ნახონ.

ტომ

ქ. თავი სამასსამოცდათურამეტი.

ქ. თუ ვინ ქიშპობითა სხვა საყდრის საყდარი ააშენოს, დაწე-
 221r რილია: „ვინც მამის ლობე დააქციოს და გარდალახოს, უკბინოს მას
 გველმან და მოკუდეს“. ყუელა ბძანება და რიგი კარგია, რომ და-
 სდევს წინასწარმეტყუელთა და მოციქულთა, მოქადაგეთა საყდრისათა.
 [ვინც] ახლა დადებული რიგი მამათა მოშალოს და დააბნელოს
 სხვა საყდარი და სხვის საყდრის ქიშპობით საყდარი ააშენოს, ები-
 სკოპოზი იყოს თუ მღდელი, შიანენონ სიცოცხლით და სიკუდილით
 და სამღლო რიგიდამ გარდააყენონ. და ვინც რომ მათ უდგენ, იმა-
 თაც ისივ რისხვა აიღონ. იმ ქალაქისა ის ახალი ნაშენი საყდარი 10)
 ადგილის მეპატრონეს დარჩეს, სწორედ ფასი ნამუშაევებისა იმათ
 მისცენ.

ტომ

ქ. თავი სამასსამოცდაცხრამეტი.

ქ. ღირსთაგან ექსორობისა ვინც ღირსი იყოს ექსორობისა,
 ღირსი ექსორობა რომ საყდროვანთ გაარიგეს, სწორად მათი იყოს: 15)
 მთავარდიაკონნი და მღდელნი ებისკოპოზთაგან, რომე ის არის მათი
 მაკურთხეველი, მონაზონმა და უწირავმა რომ მღდლისაგან, ერის-
 კაცმან აიღოს რიგი და კურთხევა რომლისა მღდლისაგან აუღია მის-
 გან, და ებისკოპოზნი თავთავის მაკურთხეველის კათალიკოზისაგან,
 და კათალიკოზი თავის მაკურთხეველის ებისკოპოზთაგან, მოქადაგე 20)
 მოქადაგეთაგან, რომლისაგანც ბძანება აუღია ქადაგობისა. მოქადა-
 221v გეს | არ მართებს აღება მღდელზე მღდლობის რიგისა, მაგრამე ეს
 შეუძლია, რომე გაადღოს საყდრიდამ. მათზე და ყოვლის თავის რიგ-
 სა პატრონზე დარიგება და სწორე გზაზე დაყენება; გარიგების
 მიღება შეუძლია კათალიკოზსა მისის საღმთოს სიტყუით და ბძა-
 ნება-გზით.

ტპ

ქ. თავი სამასოთხმოცი.

ქ. კელმწიფენი გარიგებულნი ღთისაგან, როგორათაც ისრა-
 ელთაგან, ღთნ აიღო და ექსორია უყო. კელმწიფე თუ თავადთა და
 შემძლეთა დასვან ტახტსა და დაადგან გვირგუინი კელმწიფობისა 30)
 და ვერა ქნას მართებულად კელმწიფობა, მისისავე შემძლეთა და თა-
 ვადთაგან ექსორია შეიქნეს, რომელთაც დასვეს მათით. და ეს ვერ

შეუძლიათ, რომ შეილიც გააშორონ სახელმწიფოს. კელმწიფობა მკუიდრად იყოს. მამა რომ გარდააყენონ ტახტისაგან, შვილი მისი უნდა დაადგინონ ტახტსა. და კელმწიფემ რომ თავადი დასვეს და გაარიგოს, მისაჲ კელმწიფისაგან ექსორია შეიქნას. იმგვარად აზნაურთაგან მსახურნი და ყოველნი.

ქ. თავი სამასოთხმოდაერთი.

ტპა

10 ქ. პირუტყუი წმინდა თუ უწმინდური რომ ვისიმე ვისას ორ-
მოში ჩაეარდეს ანუ სახლი დაექცეს ზედ ანუ სათივეზე მივიდეს და
დაუწყოს ჭამა და სათივის პატრონმა დაკრას და მოკლას ანუ ზედ
15 დაექცეს და მოკუდეს, სა მართალი იქნას ასრე: შეელა უნდა სანა-
მდი არ მამკუდარა ორმოთა, სახლთა და სათივეთა პატრონთაგან, რომ
20 ცოცხალი მოარჩინონ. თუ ვერ მოარჩინონ, ორმოს პატრონს რად-
გან თავლია გაუშვია, არა უნალუღია რა, ნახევარი უზლოს. და ვისიც
სახლი თავისით თვითან სახლი ზედ დაქცევია, სახლის პატრონს
30 ვერას შეუიღეს შევლისა და მოკმარების მეტსა. და სათივის პატრონმა
თუ გაგდებამი შიაუთხო და ჩაიჩეხოს სადმე, ნახევარი უზლოს, ამი-
ტომ რომ ცოტას თივისათვის არ უნდოდა წაეხდინა ამხანაგის პი-
რუტყუი. პირუტყუს რა ჭკუა აქუს. და თუ იქავ ასეთი დაკრას, რომ იქავ
40 მოკუდეს, სულ უზლოს თავის პატრონსა. და თუ არც გაეგდოს და
20 არცარა დაეკრას და სათივე თვითან ზედ დაქცეოდეს, მიშველებმა
უნდა. თუ ცოცხალი მოარჩინა, კარგია, თუ არადა მიშველებისა და
მოკმარების მეტს ვერას შეუა. თუ ვინ მოჯამაჯირემ და ანუ მეზო-
ბელმა ვისაც პირუტყუს კრას რამე ანუ გამოსთხაროს თვალი ან ჩა-
აყრევენოს კბილები ან მოსტეხოს რქა ან მოსტეხოს ფეხი და გვერ-
დი, თუ ბევრს ხანს მოსცდეს და გვიან გამთელდეს, რასაც ხანს მო-
სცდეს, ისიც მისცეს და დაშაეებისათვის ერთი ფეხი. ეს სამართალი
ასეთზე უნდა იქნას, რომ ის პირუტყუი კაცის მრჩოლალი არ იყოს.

ქ. თავი სამასოთხმოდორი.

ტპბ

30 ქ. თუ გამთავებით კაცი იყოს ბოროტის ნდომით, შეუფთხოს
საკედარი თუ | ჯორი და ზედ მჯდომი გარდმოაგდოს და მოკუდეს,
სისხლის სამართალი იქნას, როგორათაც სწერია. და თუ არ გამთელ-
დეს და სიკუდილით არ მოკუდეს და მოეტეხოს რამე, მოტეხის სა-
ექიმო მისცენ, როგორც სწერია. და თუ მართლა არ გამთელდეს და

დაუშავდეს რამე, რაც ასო დაუშავდეს მისი, როგორც სწერია, მის რიგათ იმისი ნახევარი მისცენ და საეკიმოც. და თუ თამაშობაში იყონ და ყმაწვილმა შეუფთხოს, არა ეთხოვებოდეს რა. და თუ მართლა კაცი იყოს, ისიე სამართალი დაედვას, ამიტომ რომ თამაშობაში იმგვარად საქმე არ უნდა ქნან. ესეც უნდა მართლა შეიტყონ: ნებით მამყდარა თუ უნებურად. ნებით ნაქნარსა მთლივ დაედვას და უნებურად ნაქნარს ნახევარი, თუ სხვაგვარი იყოს და ქრისტიანი მოკუდეს, თუ დაშავდეს მისის შეფთხოვით. და თუ ქრისტიანისა ქრისტიანით მოკუდეს, ნებით ნახევარი მისცენ და უნებურისა ნახევრის ნახევარი მისცენ.

10

ტპგ

ქ. თავი სამასოთხმოცდახამი.

ქ. ნებით და უნებურად სიკუდილი მრავალი იქნების. და აქ ნიშანს მივცემთ თავთაჲის ზომიერათ. მოკდების, რომე კაცი ხესა სკრიდეს, წავარდეს ცული და ეცეს კაცსა და მოკუდეს. ანუ მალლის მთილამ ანუ მალლის ადგილილამ ხე ჩამოაგდონ ანუ ქუა, ეცეს ვისმე და მოკუდეს. ანუ ვენახილამ კაცი ქუას ისროდეს ანუ ბალილამ ისროდეს და ეცეს ვისმე და მოკუდეს. ანუ ხეს ქუას ისროდეს ანუ ჯოხსა და ეცეს ვისმე და მოკუდეს. ანუ სხეა რამ ამისთანაები, რომლითაც სიკუდილი მოკუდეს. და ანუ ოსტატი რომ დაარიგებდეს შავირდსა, კრას რამე, და ანუ მამამ ვაჟსა და ანუ დედამ ქალსა ანუ დედამთილმა რძალსა ანუ ძმამ ძმასა ანუ პატრონმა ყმასა ანუ მანდილოსანმა მხლებელსა თვისსა, ამისთანა საქმეებით სიკუდილი მოხდეს. ანუ ცხენის გაქენებაში მოკუდეს. ანუ ურემქმა გარდიაროს და მოკუდეს. ან კაცი ქუას სხვას რასმე ესროდეს და კაცს ეცეს და მოკუდეს. ან ყახახთ შუა შევარდეს, შემოკრან და მოკუდეს. ანუ ურჯულო რომ ქრისტიანს კლევდეს და მოკლას და ქრისტიანმა ქრისტიანის გულსათვის დაჰკრას რამე. და მოკუდეს. ესეები ასრე რომ მოუხდეს ვისმე, უნებურია. შულლში და აეს დიდს ჩხუბში ანუ ლაშქარში რომ კაცმან კაცი მოკლას, ნებაა, მაგრამ უნებური სიკუდილია. და თუ ვინმე ვისაც კრას ჯოხი და მოკლას, ეს ნებით სიკუდილია. ანუ ვისმე ვისაც ჯოხი კრას და მოკლას, აქნევინოს რაც არ შეეძლოს და მოკუდეს, ნებით სიკუდილია. ანუ ვინმე ვის ჯოხი შემოსტყორცოს ანუ რკინეული რაგინდარა ეცეს და მოკუდეს, ნებით სიკუდილია. მეზობელმა მეზობელს წამალი ასვას მტერობით და მოკუდეს, უზეშთავსად ნებით სიკუდილი ეს არის. ამისთანაები ნებით სიკუდი-

15

20

30

35

ლია. და ამაგების სამართალი, ნებიერისაც და უნებურისაც სისხლი, კელმწიფეთ სამართალსა და გარჩევას ეფხს ქუეშ სწერია. თუ ურჯუ- 225
ლომა ქრისტიანი უნებურად მოკლას, ნებით სიკუდილის სამართალი დაედვას. ფასი სისხლისა სწორედ გამოართვან. და თუ ქრისტი-
ანმა ქრისტიანი მოკლას ნებით ანუ მისის ცოლის ქიშპობით ანუ მის კაცის ქონებისა და სიდიდის მემშურნეობით და ქიშპობით ანუ სხვაფერ სიკუდილი მოახდინოს და ქნას, დაადვან სამართალი, გასინჯონ და გარდაახდევინონ, როგორც რომ სწერია. და თუ უნებურად და მტრობით მოხდეს სიკუდილი, მისგან ითხოვონ, როგორც რომ ნე-
10) ბით სიკუდილისა, თუ ზედ გაიციუნოს და გაიხაროს სიკუდილი. და თუ არ გაეხარდეს, ნახევარი, როგორც რომ სამართალს კელმწიფისაში დაეწერეთ ისრე.

ქ. თავი სამასოთხმოდლაოთხი.

ტპდ

ქ. თუ ვინც წაიყუანოს რუ წყლისა ვენახისა და ბაღის მოსა-
15) რწყავად ანუ ყანისა და ბოსტნის მოსარწყავად, ანუ სხვარიგად თავისი მორწყოს და გაუშვას და მასუკან შიატყობინოს ამხანაგს და წაუხდინოს რაც რამ ფერი კირნახული, ეს ნებით: წანახელი არ არის, ნახევარი წანახელია, მაგრამ კიდევ ვზღვევინება. და თუ არ შიატყობინოს ამხანაგსა და ისრე გაუშვას და წაუხდინოს ამხანაგსა წყლით
20) კირნახული, რაც წაეხდინოს, ერთპირ მთლივ უზლოს. და თუ მტრობით ექნას ან ბატონსა ან ყმასა, ან დიდსა ანუ მცირესა, ან ყმაწვილსა ან მოჯამაგირესა ვისაც, მტრობით თუ უმტრობით, გასინჯვა უნ- 227 :
და, და როგორც მამხდარა, იმგზით სამართალი უყონ.

ქ. თავი სამასოთხმოდლახუთი.

ტბე

ქ. მრავალნი ექიმნი მრავალს დაუშავებენ წაშლით ანუ წაშლის გამოცდითა, ანუ ავის ნდომითა მოკულენ წაშლით, ანუ მცოდნიერობითა აეს წამალს მისცემენ და დაუშავებენ რასმე, და ანუ კირს ვერ იცნობენ, ანუ ქიშპობითა არ ასწავლიან თავიანთ შაგირდს მართლა. ანუ საექიმოს არ მისცემენ და იმისთვის, და ანუ უცოდინ[ა]რობითა
30) ბეერს დააშავებენ და კირზედ სხვას კირს დაუმატებენ, ნებიერობის მგზავსად ვიცით. რომე ვინც უნებურად ექიმთა წაიყუანს, ვიცით, რომ არ უზამს მართალს წამალსა, ანუ იცოდეს ეს წამალი მოკლავს ან დაარჩენსო, მისცეს და სიკუდილის საბაბი შეიქნას, იმისთანის

მიმცემს ნებით მკულელის სისხლის სამართალი დაედვას. და თუ თავის პირით გაენდოს ნებით, სიკუდილის საკანონო უნდა ვარდინდოს. და თუ უნებურად და უნდომლად მოუკდეს, უბრალო იყოს. თუ არ შეხუდეს ექიმისაგან წამალი და ვერ მორჩეს მისის ექიმობით და ექიმი მართლის გულით სწამლობდეს და არა უშველოს რა; ექიმიც უბრალოა და წამყუანია.

ტპვ

ქ. თავი სამასოთხმოდამეკუსი.

ქ. თუ ვინმე ვინც ძალად თავის საქმეზე გაგზავნოს და დაშავება სიკუდილით მოხდეს ამისთანაზე, თუ ხეზე აგზავნოს დასაბერტყად ძალით ანუ დიდს! წყალში - შეგზავნოს ანუ ანჩხლსა და აეს ცხენზე შესვას ანუ ამისთანა სხვა საქმით, ანუ მოჯამაგირე ან მუშა ძალად გაგზავნოს სადმე და მოუხდეს იქ სიკუდილი, ანუ ხიდამ ჩამოვარდეს ან წყალში დაირჩოს, ამისთანაებზე სისხლის სამართალი იქნას. თუ მოჯამაგირე, თუ თავისი ყმა, თუ მუშა ჩვეულებასა და მართებულს გარდა თუ რამ სხვა უმართებულოს საქმეზე გაგზავნოს, შიაბას და ძალა დაატანოს და იმით მოკუდეს, ნება არის, მაგრამ სიკუდილი უნებურია და იმისი სამართალი იქნას.

ტპზ

ქ. თავი სამასოთხმოდამევიდი.

ქ. მოვიდეთ ვნახოთ მებალის საქმე და ნაქმარობა. თუ ბალსა სცევდენ თუ ვენახთა და სხვათა ქეშმარიტობა მგზავსად არ შეგიძლია სხვადასხვა ჩვეულობა, რომე აქავ დავამტკიცო, მაგრამ ცოტას რასმე მივცემთ სამართალითა ჩვეულებად გასყიდვად რისას მათისას დამტკიცებით, რაც მათი სამართალი იყოს. ნურვინ იქს უსამართლობით მათ ზედა, და სამართალით გაუყონ მათ ამხანაგთა მათი ნაჭირნახულევი. და თუ რომელსამე ამხანაგს შიაჩნდეს ქურდობა თავიანთში, რომე შუადან მოეპაროს, ერთი ორად აზღვევინოს, არათუ სხვათა ქურდსავით ერთი ოთხად, ანუ მეტად ანუ ნაკლებად, ამიტომ რომ თავისი ნაჭირნახულევიც არის. ამხანაგთა სწორედ უნდა გაიყონ. მუშისა და მოჯამაგირისა დროზედ კიდეა: ზოგ!ჯერ ძვირად დაიჭერენ და ზოგჯერ იათად. და რასაც შეპირდენ, უნდა მისცენ, და მიმგზავსებით აღგლისათ იქნას ყოველი.

ქ. თავი სამასოთხმოდარვა.

ტ30

ქ. მეცხვარეთა და მეველეთა ჩვეულობით ქუეყნისა სხვადასხვი-
თა ფასითა კეშმარიტად, როგორათაც გარიგებულან, ისრე უნდა შე-
ინახონ სწორედ და გაფთხილებით. თუ მოკდეს, რომე ნადირმა წა-
ახდინოს რამე, რომ არ იყოს მის მეცხვარის უღონობით და არც
უნალუღლებობით და ანუ სხვარიგად, თუ შეუნახავს სიფთხილით, არ
მოხდებოდა ის წანახდენი, სამართლითა უნდა აზღვევინონ. თუ ან
არ უფთხილია და ან არ უნალუღია, სულ უნდა აზღვევინოს წანახე-
დი. და თუ ცოტაც არის უნალუღია, ნახევარი უნდა აზღვევინოს. და
10 ანუ თუ თავის უღონობით მოუპარვინებია რამე, სამართალია, რომ
უნდა უზღონ. და თუ თვითან მოუპარავს და შიაჩნდეს მეცხვარეს თუ
მეველეს, ერთისათვის ოთხი და ხუთი უნდა აზღვევინოს სამართლით
და რიგითა. თუ დაეკრას და მოკლას, უნდა უზღოს. ანუ ქუის და-
გროვებით ან ნადირისაგან იმგვარად წამხდარი უნდა უზღოს. და თუ
15 შენებაზე მოკუდეს, რომე მან მყურებელმან მეცხვარემ არა ინალოს
რა და წახდეს და მოკუდეს, უნდა უზღონ. თუ ვინმე შეინახოს ცხე-
ნი თუ ჯორი ანუ სახედარი და ერთმანეთი დააშაოს, იმგვარად შე-
მნახველთა სამართლით აზღვევინონ. |

ქ. თავი სამასოთხმოდაცხრა.

228v

ტ30

ქ. თუ ვინ შესწიროს საყდარსა მიწაწყალი, სახნავი, ვენახი,
ბალი, ბოსტანი ანუ სხვა რაგინდარა, მოხდეს რომ საყდარი წახდეს
და დაიქცეს, თუ მონასტერი იყოს თუ სოფლის საყდარი და მისი
შეწირულობა ერისკაცს ვისმე ეჭიროს და სქამდეს, შეუძლია ვისგანც
შეწირულია მას გამორთმევა, და უნდა შეინახოს სანამდის აშენ-
25 დებოდეს. თუ ამისი ეჭვი ქონდესთ, რომ აღარ აშენდებოდეს, აბა მას-
უკან სხვას საყდარს უნდა შესწიროს, თავიანთვინ ველარ დაიჭირონ,
რომე ღ'თის შეწირული არის, და ვერცავინ შეწირული გამოსწიროს.
და [თუ] იმ დაქცეულისა და აუშენებელის საყდრის მრევლნი რომე
სხვას საყდარს მისცენ და მასუკან კიდევ ისრევე აშენდეს, იმისი მრე-
30 ვლი ისრევე იმას უნდა მისცენ მოუშლელად. ულაპარაკოდ. და თუ
სხვას საყდრის მრევლსა იმ საყდრის აშენება აღარ უნდოდეს და
ისევე წამხდარი უნდოდეს და იმის დასაკარგავად სხვა საყდარი ააშე-
ნოს, ნუ გაუშვებს ებისკოპოზი. და თუ ძალით და ურიგობით მოახ-
დინონ, იმ ქუეყნის ბატონის ნება დაირთონ, აღარას უშველის. ები-

სკოპოზს, და მოქადაგეს თქმა და დაშლა მართებს, რადგან ქიშპობით ააშენებენ. და თუ არ დაიშლიან, თვითან იციან ცოდვა და მადლი ორიგ.

ტე

ქ. თავი სამახოთხმოცდაათი.

ქ. ვაქარნი კელმწიფის ბძანებით გარიგდენ ანუ ქალაქისა მო-
 25) ხელეებით || ბძანებითა კელმწიფისა. თუ ქალაქისა თუ სოფლისა რა-
 საც ადგილის უწინდელი ნახვით უნახონ საწყაო, სასწორი, ადლი
 და ლიტრა და მათით დასდევან, ნახონ ძალი ალებ-მიცემისა და ისრე
 გაარიგონ და დააყენონ კაცი თავსა. ერთმანეთს ძალი არ უყონ
 და ერთმანეთი არ იბრიყონ და ქიშპობა და ინადობა არა ქნან. და 10)
 ვინც რევდეს, სცენ, დაარიგონ ბძანებითა შემძლითა და მოხელითა.
 ვინც იქურდოს ნაკლების საწყევითი, ადლითა და სასწორითა, ერ-
 თისათეინ ოთხი წაართვან და ავის კაცის ნიშანი დასდევან, რომ სხვამ
 ნახოს და აღარა ქნას. და ვინც უკელმწიფოდ მალვით თეთრი მო-
 სკრას, კელი უნდა მოსკრან კაცსა იბრიგსა ბძანებითა კელმწიფისათა. 15)
 და ვაქართა სწორედ მართებულად უნდა ისარგებლონ, არათუ გზი-
 დამ გასულით და უმართებულად. ალებ-მიცემაში ვინც დაატყუოს
 უცოდინარო და საბრალო, როგორც ქურდსა ისრე ერთისათეინ ოთხი
 უნდა წაართვან.

ტეა

ქ. თავი სამახოთხმოცდათერთმეტი.

20

ქ. მოხელეთა ყოველთა ვინცაეინ იყოს, რაც ხელოსანი რას
 დროს იხელოსნონ, როგორც რომ შერიგდენ ნარდათ თუ დლით,
 როგორც რომ პატრონს უნდოდეს, ისრე უნდა გაუკეთონ და ისე
 უმუშაონ. ფასშიაც არ უნდა დაატყუონ და არც უნდა რიგი კელოს-
 ნობისა წაახდინონ. რაც კელოსანი იყოს, ყოველმა ხელო|სანმა თუ
 ვისაც რასმე უკეთებდენ და წაუხდინონ, როგორც ღირდეს, ისე ფასი
 უნდა მისცეს. თუ მოიპაროს რამე მის სამუშაოში, როგორც ქურდს
 ისრე ეზღვევინება სამართლით. და თუ დაუყარგოს, უნდა უზლოს.
 და თუ დასაქრელი იყოს და თავის დაქრით დაშავდეს ანუ სხვა
 რამ სხვას წახდენით წაუხდინოს, სამართლით უნდა უზლოს, რომე 30)
 ბევრი ხანი დაეგვიანებინოს და ამიტომაც რომ მიუციათ გასაკეთე-
 ბლად, არათუ წასახდენათ. თუ მოიპაროს მისგან და კელფასი კელთ
 ეკიროს, ნახევარი უნდა უზლოს. და თუ კელფასი კელთ არ ეკიროს

და მას კელოსანსაც მასთან დაკარგოდეს რამე და გაფთხილებითაც გაფთხილებოდეს, ვერას შეუიღეს, და იმ პატრონმა დაკარგულისამ მასთან უნდა ეძებოს. და თუ არ გაფთხილებოდეს და ავად და აეს ალაგს შეენახოს, სრულ უზლოს. თუ მიხდომილისა ლაშქრისა და თარეშისაგან წამხდარიყოს და დაკარგულიყოს, ვერას შეუიღეს კელოსანსა. და თუ გირაოდ დადგან ის სახელოსნო და ანუ იქ დაიკარგოს ანუ თვითან დაკარგოს, უნდა უზლოს. და თუ ცეცხლით დაიწვას, რომ მასთან სხვაც ბევრი წახდეს, რომ იმ ხელოსნის უნაღულელობით არ იყოს და მტრისაგან მამედარიყოს, არ უნდა უზლოს, ვერც აზღვევინონ. თუ მარტო ის დამწვარა ანუ მოუფლევლობით ანუ უნაღულელობით, უნდა უზლოს პატრონსა. სამართალი ეს არის.

ქ. თავი სამასოთხმოდათორმეტი.

231r
ტბ

ქ. მოჯამაგირენი და ჰუშანი რასაც დროს ზეშაობდენ; თავიანთ მუშათ პატრონის დარიგებით ჩვეულებაზე და მართებულად ირჯებოდენ, მოხდეს რომ პირუტყუმა ფეკი მოიტეხოს ან სხვა რამ იწყინოს, გინდა სხვა რამ მოსტყდეს, უბრალონი იყუნენ, რადგან პატრონის დარიგებაზე და მართებულს მუშაობაში მაჰყდარა. და თუ თავიანთ ნებით ემუშავენოს უმართებულთ ანუ თავიანთ სამუშაოზე წაეხდინოს რამე, უნდა უზლონ. ეს არის სამართალი, და კარგ[გ]ვარად გასინჯეთ მოხდენა საქმისა.

ქ. თავი სამასოთხმოდაცამეტი.

ტბ

ქ. მოსამართლესა სამართალში მართებს შეტყობა. რას დროს მკულელი და სხვასა ავის ბოროტის მოქმედისას გვაჩვენებს ორზომას მათს გარჯა. გარდახდევინებას გაშინჯვა ღირსია. რას ფასი სისხლისა აიღონ მათგან, მონანება იქნას და საკანონოს გარდახდა, რამეთუ სისხლის ფასითა მორჩინენ, ნუ იქმნენ საკანონოს დაუღებლობას, ამიტომ რომ არ იქნების კაცის ფასი მის მეტი, რომე თუ არ მოკუდეს მის მაგიერად სისხლს რომ მისცემენ. და გაგვიჩენია იმ თავის ტანის სიკუდილის ფასი მკულელისაგან, მაგრამე უნდა გარდინადოს საკანონო. კაცისმკულელობისა ფასი შეძლებით დაიდვა. არათუ ღირსია, მაგრამ ზომიერი იქნას, ამიტომ რომ არ იქნეს ბოროტის ჩვეულება და ნება კიდევ. რაც რომ დაეშავებინოსთ, იმისი დარიგება და გარდახდევინება უნდა. თუ გლახა იყოს, ეყოს ცემა და დარიგება და

230v

დადება შიშისა, და ჯარიმა დიდად მქონიერესათვის დაედევით. იმ დღეს მაგიერი ჯარიმის სისხლის ფასი გლახისა თავისი იყოს. სამართალი იქნას მოსულის საქმისა ყოელისა, რომლისაჲც არ გამოჩნდეს. მაგრამ მან მქნელმან უნდა გაუცხადოს მოძღვარსა მისსა და გაენდოს გულმართლად, და მან მოძღვარმან დასდვას, რაც მისი რიგი და მისგან მართებულია. ყოველი სამართალი ნაქნარობისა გასინჯეთ. მაგრამ უნდა იყოს მოძღვარი ყოელის საქმისა და სამართლის მცოდნე. გარჯა და გარდახდევინება საკანონოთი მის ნაქმარის ცოდვისა მაგიერი საზღაური იყოს, როგორათაჲც დასდებენ ყოველის ბოროტის მოქმედს. როგორათაჲც რომ საერო მოსამართლენი დანაშაულსა დახედვითა მოსჭრიან ხელსა ანუ ფეკსა ანუ დაუშავებენ სხვასა ასოსა რასაჲც, იმგვარად და უზემთაესაჲც სულიერთა მოსამართლეთა ღთის სამართალში უნდა დასდენ დანაშაულის გარდასაკადი. და ამისთვის უწოდეთ ამ ერთს თავსა სამართლისა სამართალი, რომე უნდა კიდევ კარგად გასინჯვა და დახედვა სამართალითა სამართალზე. 10 15

ტედ ქ. თავი სამასოთხმოდათოთხმეტი.

ქ. მეწისქუილის კელოსნობას გამოცდა და გასინჯვა უნდა. უნდა რომ იცოდეს! გამართვა და მოელა მართლა და კარგად. თუ ბევრის გაუმართაობით და გაურჯელობით წახდეს საფქუაგი წისქვილსა მისაში მისის მოუვლელობით და უშიშრობით, მისთანას დამნაშავეზე იქნეს სამართალი: არც უნდა მისცეს მიზდი და რაც წახდენია, ისიც უნდა უზლოს პატრონს საფქუაგისასა. და თუ საბაბი პურის ნედლობისაგან ყოფილიყოს, უბრალო იყოს მეწისქვილე, და წყლის წანაღები უზლოს. და თუ მოეპაროს და შიამცნიონ მართლა, ერთი ოთხად აზღვევინონ. და თუ მეწისქვილის უნებურად მოეპაროსთ, მეწისქვილე უბრალო იყოს. 20 25

ტეჲ ქ. თავი სამასოთხმოდათხუთმეტი.

ქ. ბევრჯელ მოხდება საქმე ამისთანა, რომე მისცენ ცხენი ანუ ჯორი და საკედარი კელთ ვისმე, შესვან ზედ და გაგზავნონ ან წყალზე ან საძოვარზე ან საქმეს რაზედმე, მაგრამ თუ ყმაწვილია, და არ დაარიგა და ან არ გაიქფთხილა, და ძალით შესვა და გაგზავნა, და გარდმოაგდოს ან მოკუდეს, ან წყალში დაიჩროს, უნდა პატრონსა 30

მისსა სისხლის ფასი მისცეს. და თუ არც ყოფილიყოს ყმაწვილი და არც გაეგზავნოს ძალით, არც ყოფილიყოს მისი და არც მოჯამაგირე მისი, და ფასით და მისის ნებით წასულიყოს, და ცხენ-ჯორის პატრონს დაერიგებინოს და გაეფთხილებინოს, უბრალო იყოს პატრონი ცხენ-ჯორისა, რომე ფასისა გულისათვის შეხვეწნოდეს და წაეყვანოს. |

ქ. თავი სამახოთხმოცდათექუსმეტი.

211v

ტ 13

ქ. საფლავის მიწის ფასი არ არის კანონით, მაგრამ გამორთმე-
ვა და შეწუხებით თხოვნა ხარბისა და მგლეჯელის მლდლისაგან მო-
10 კლების და შეიქნენ ანგარიშის მიმცემი ლთისა, და უნდა მისცენ ან-
გარიში დიდსა დღესა განკითხვისასა. რაც რომ ვისაც კელიდამ გა-
მოუიდოდეს, იმას უნდა დასჯერდეს სამარხსა გარჯისას. სულის კერძი
და გარდასაბურავი მონასტერს უნდა მისცენ მოქადაგეთა და მე-
უდაბნოეთა. თუ ქუეყნიერი მლდელი მიიკვალოს და არა ყუანდეს
15 დამპატრონებელი, იმრიგის მლდლის ქონების დაპატრონება ები-
სკოპოზისა არის. უნდა იმან გაურიგოს სულის საქმე. და ტანისამოსი
და ქუეშავები ებისკოპოზისა არის, რომე ის არის მისი მკურთხე-
ველი. და მრევლმან რაც თავიანთის ნებით მისცეს მლდელს, იმას
უნდა დასჯერდეს. და თუ მლდელს ყუანდეს მლდელი და დამპატრო-
20 ნებელი ღირსი, მისი მრველი იმას უნდა დაანებონ. და თუ ღირსი
არ იყოს, სხვას ღირს კაცს მისცენ, და მლდლის სახლი ებისკოპო-
ზისა არის და საწესო მისის სახლისა. და კანონის ბძანება არ არის,
რომ მლდლის ძმამ ერისკაცობით სამწყუსო მლდლისა ჭამოს. თუ
შვილი დარჩეს და შეიქნეს მლდელი და იყოს ღირსი, მამის სამწყუ-
25 სო შვილსავე დაანებონ. კათალიკოზს მრავალნი აქურთხებენ და
მრავალნიც ეკურთხვიან მისგან. მისი სახლი მრავლის სიდიდის ღირ-
სია, როგორც რომ სწერია, და მრავლისაც უნდა იყოს. მაგრამ თუ
არ ინდომოს კათალიკოზმა, მიწივე იყოს. ებისკოპოზი რომ მიიკვა-
30 ლოს, მისი მიცემული ჯვარი, წიგნი და შესამოსელი ისრევე მიირთ-
ვას. და თუ ებისკოპოზს თავისით გაეკეთებინოს და თვითან თავის
საებისკოპოზოში ვისაც უხანდერძოს, მისი იყოს.

232r

ქ. თავი სამახოთხმოცდაჩვიდმეტი.

ტ 13

ქ. სამანი და სამძღვარი ქუეყნისა მითთა, წყლითა და კლდითა
ანუ ღიდის ქუის დადგინებითა დაამტკიცონ. იმგვარად სოფელსა

და სოფელს შუა, მიწათა და მიწათ შუა, მინდორთა და მინდორთ შუა გაარიგონ გაყოფით და გასაშინონ მოწმებითა, და დიდის ქუის დადგინებით დაამტკიცონ. იმგვარად ვენახთა და ვენახს, შუა ხითა და კედლითაც იქნების, მაგრამ კაცთა შეყრით და მრავალთა დამოწმებით, რომე დიდი ქუა სამნათ დაადგინონ. ისი სჯობს იმგვარად სახლთა ალაგიც. ასრეა მართებული.

ტეც

ქ. თავი სამასოთხმოდათურამეტი.

ქ. გაგიუება პირუტყუისა არ იქნების მათით, რომე არასია შემელოდე, მაგრამ ჩვენთა მოსანახავად მოხლების, როგორათაც ღორის ჯოგი გერგესელთაში, ამიტომ რომ დაედვათ პირობა: არ ვნახოთ იესო ქრისტეო. ახლა გამოჩენით ჩანს, პირუტყუში არ შევა ქაჯი, მაგრამ აუშევებს პატრონთა შესაშინებლად. ახლა მართებს პატრონსა, რომე გაფთხილდეს. და თუ არათ ინალულოს და გაუშვას, ისრე იქნების. რომე ის პირუტყუი გაუშვან და პატრონს მისაში შევიდნენ, მართებთ პატრონთა განდობა თავის ცოდვისა და მონანება ლოკით და მარხვით სამს წელიწადს, უნდა ორმოც-ორმოცი დღე იმარხოს [და] ჯვარითა, სახარებითა, ჯვარგამოსახვით იყოს. იქნას, რომე მონინდომოს და მოიწონოს ღ-თნ მონანება და განაქაროს, კაია. და თუ არადა, დაკლან და ურჯულოთ მიყიდონ. და თუ ეყიდოს ვისგანმე და მოწმები ყუანდეს, რომე მისაე გამყიდველისა სახლში ყოფილიყოს გიეი, შეუბრუნოს; და თუ არ ყოფილიყოს, ნუ შეუბრუნებს. თუ უწმინდური იყოს, ისიც ურჯულოსა და სხვაგვარს მიყიდოს.

ტეო

ქ. თავი სამასოთხმოდაცხრამეტი.

ქ. კანონის ბძანებითა ყმაწვილს გუირგუინს ნუ უკუთხვევ ვიდრე არ შეიტყოს თავიანთ ნებით თავიანთ აგებულობა და ცოლქრმობის გზა და გაძლოლა. მაგრამ თუ მოხდეს ქალი პატარა შეუტყობარი იყოს აგებულობისა და კაცი იყოს მართალი კაცი და კაცობაში შესული, ორზომად ავია და ბოროტი, რომ ისინი დაწუნენ ერთმანეთთან. რომე მოკლეს სიპატარით მოკუდეს ქალი, ვაჟის მამასაც და ქალის მამასაც ორსავე, როგორც ნებით კაცთა მკულელს, ისრე მათ საკანონო უნდა დაადვან და მლდელი მლდლობიდამ ჩამოავდონ და გარდააყენონ, რომელსაც რომ გუირგუინი უკუთხვავს. და მძახლები ებისკოპოზმან შიაჩვენოს და შიში დასდვას.

ქ. თავი ოთხანი.

ქ. სასწაულის საყდარი თუ მოწამისა იყოს თუ შნოთა ღთისა-
 თა სადაც ადგილი ანუ ნაწილი ძელი კეშმარტისა იყოს სადაც და-
 მტკიცებით და მივიდოდნენ კარსა მისსა მლოცავნი, რომლისაც
 ებისკოპოზის თემში იყოს, იმან უნდა ჩასაყ ადგილს და ჩასაყ სო-
 ფელში იყოს, იმ სოფლის მღვდელს უნდა მიიბაროს, რომე გაფთხი-
 ლებით მსახურონ. თუ მოხდეს, რომ შორს იყოს მას მღვდელზე. ვინც
 ახლო იყოს, ის ემსახუროს. და შეინაზონ კარგეგვარად საყდარი და
 ნაშენობა მისი, არათუ მარტო მოსაელისათვის მსახურონ: ღთის
 10 სახლობისა და წმინდათ ნაწილთ გულისათვის მართებთ გაფთხილება
 და კარგად სანსახური. რომელმან რომ მიართვას რამე სასწაულს
 თავის ტანის განწმედისათვის, არ უნდა რომ იმაზე წაიკიდონ. სა-
 ებისკოპოზო მონასტრის მეტოქია, ებისკოპოზია მისი მეპატრონე და
 მან უნდა მოაკუპროს საყდარსა და საყდრის გარიგებასა. არა ხამს,
 15 რომ იმისთანა წმინდა სასწაული სადაც იყოს, საბატონო გამოსაღე-
 ბი რამ დასდევან. თუ ებისკოპოზსა და მოქადაგეს არ დაუჯგონს,
 შეჩვენებული შეიქნენ და ცარიელი უფლისა შნონი და მოვალობით
 პასუხის გამცემნი შეიქნენ, რომ მომშლელნი არიან კაცთამოყუარის
 მღთის საამოს საქმისა. იმისთანაები უნდა უქადაგოს ებისკოპოზმა
 20 და მოქადაგემ, რომ არცინ წაიღოს ფეშქაში სასწაულისა თავიანთ
 სახლში. უნდა რომ გლახათ გაუყონ და საყდრის შენობას მოახმა- 251v
 რონ, არათუ შნო სასწაულისა სხვაგვარზე მიიღებოდეს. ფეშქაში
 სასწაულისა თავთავის საიდუმლოთია ყოველი, რომე ფლური მოურე-
 ველი ბუნების საიდუმლოა მლთეებისა და სახე მომრჩენელისა ჩვენი
 სახე, რომ აილო თავისი ნაბოძები სახე, როგორც ბძანა: „მივიცით 20.
 კეისრისა კეისარსა და ღთისა ღთისა“. აბა დანგი საიდუმლოა ქრი- XXII.
 სტეს მოსულისა, და ოთხი თასუ ოთხის ნივთის ნიშანია. ოთხსა რომ 21;
 ეთქმის ერთი რუბი და იმ ოთხისა ერთი კიდევ საიდუმლოა, ერთი 20კ.
 მახარებელისა, როგორც ერთი ერთისა, ისრევ ოთხი ოთხის მახარებე- XII.
 30 ლისა. და თორმეტი ქერი დანგისა თორმეტის მოციქულის ნიშანია. 47;
 და თორმეტი ქერი ფლურისა სამოცდათორმეტთ მოციქულთ ნიშანია. ლკ.
 და ღრამი მგზავსობით ჩვენთა ბუნებათა ნიშანია. და სხვა ნიშანი XX.
 ნივთისაგან, რომელსა რომე საყდარსა და ტაძარს მთარძემნ შეწირ- 25v
 ვით, რომელი რომ საიდუმლო იყოს, ნუ მისცემენ სხვათა გვართა,
 35 რომ არა აქუთ მათ საიდუმლო რიგები. და თუ ვინმე შეუპოვრობა
 ქნას და არ გაიგონოს, გააშორონ იმგეარნი თავიანთ საყდრისა და

რიგისაგან, და მატყუარი ბუნებისანი გააქარონ. რომელი იდგეს მას ალაგსა, ბევრს არეულობას აქნევიანებენ სწორეს გუნებიანთა და გუნების წაუბდენენ. დაკარგულნი მუცლისაგან და სხვა დაქირებისაგან ტყუილად უამბობენ ტყუილს სიზმარს და მრავალთა გზიდამ გა-
 234: მოიყუაინენ. რომე მართლა შეიტყონ ტყუილ მოსიზმრენი და მოამბენი იყუნენ, ამისთანანი მართლა გასინჯვით არ უნდა კათალიკოზთა და ებისკოპოზთა დააყენონ იმრიგნი სასწაულის კარსა, რომე ბევრს საქმეს აურევენ და მართალს გზაზე დააცდენენ.

უა კ. თავი ოთხასერთი.

ქ. გაყიდვა და ყიდვა ამრიგებისა, რომე ერთი ქუეყანა წა-
 ეხდინოს ლაშქარსა და საშოვარი ეშოვნოსთ, ვისთვანც მიეყიდნოს და 10
 მსყიდველის კელში იცნან, არ არის მართებული, რომ როგორც
 ქურდს გამოართვან და შიანბრუნებინონ, ამიტომ რომე იპგვარი წა-
 ხდენა ეელმწიფეთაგან მოხდება. რასაც ქუეყნის ნაშოვრისა მონასყი-
 დე ყოფილა, ესეც რომე მისცემს კანონი დასტურსა, რომე ეელმწი- 15
 ფემან ერთს ქუეყანას გაილაშქროს და იშოვნოს საშოვარი, საშოვ-
 რისაგან საყდარს შეეწირება და შესამოსლათაც იქნების, და ნაქურ-
 დალი და მოტაცებული არცეთი არ იქნების და არც შეიწირავს, რო-
 მე ორივე ურგებელია.

უბ კ. თავი ოთხასორი.

ქ. დიდის უფლისა და მეუფის გარიგებასა და ბძანებასა ვნა-
 ხეთ დალახულსა კაცთაგან, რომ არა ვეაქუს ბძანება ქრისტესა-
 გან დაფიცებისა. სახელი ღთისა არა საქმისათვის კაცთა არ უნდა
 234v დაიფიცონ დი არც შეფიცონ | ღთის სახელზე არას ადგილს ერთმა-
 ნეთსა. და თუ მოხდეს ერთმანეთს ადებდენ, მოსამართლესთან სი-
 მართლის გულისათვის დაიფიცონ, ვინც იქ დახუდენ, და ნახოს ბერ-
 უჟნ. მა თუ მღღელმა ბერიკაცი თუ ვეაქაკი დიდი თუ ცოტა, უნდა იქ-
 XXI, ნენ დამშლელნი და უთხრას: ქრისტემ აგრე როდის ბძანა, ქრისტე
 16: ღთნ ასრე ბძანა, რომ სულ ნუ დაიფიცავთო. თუ ვინჟე თქუას:
 23: არც სულ არ უნდა ფიცით და ზოგან ხომ ჩანს, რომ აბრამს უბ- 30
 XCV, ძანა ანგელოზის პირით ღთნ: „ჩემი თავი დამიფიცავსო, ღთს ვთ-
 ვბრ. ქმის“. ღთნ აბრაჰამისამან აბრაჰამს თავის ყმას შეფიცა, კიდევ
 VI, 13. შეფიცა უფალმან დავითს ქეშმარიტებით და ეელმწიფეები შეფიცვენ

- ერთმანეთსა, და მშვიდობას მოახდენენ მათის ფიცით იმგვარად შე-
ძღენი და თავადნი. თუ მათ დაიფიცონ ქუეყნის მშვიდობისათვის,
მართებთ და ასრე უნდა დაფიცება, დასდევან კელი სახარებაზე და
თქუან: „ჯვართაჲ იცის ღთსი, ჯვარი და სახარება მოწამე აოიან,
გულსა ამას, რასაც ვამბობ, არ გაგიმტყუნდე, და ამისთანა თქმა გა-
ნდობა არის, ნუ თქუას ამათმა ძალმა და დიდებამ. ქეშპარიტია რასაც
ვამბობ და არ გავმტყუნდე“. ღთსი გულთა მხილავია ყოველთა, ჯვარი
ქრისტეს ნიშანია და სახარება სიტყუა ღთსის არის, და ს[ა]ქუდარი ღთსის
სახლია. თუ მოხდეს წინაშე ავისა და ურავოს თქმა სხვაგვარის მო-
სამართლისას, თუ გმევით ჯვარ-ხატი და სახარება, არამცადაარამც 25 r
გიქნიათ, ფთხილად იყავით. თუ სიკუდილიც მოკდეს, მიეცით ტანი
თქუენი და ნუ გმობთ ქრისტეს ჯვარსა, ხატსა და სახარებასა. და
მაგრამ ესეც შეიტყონ მოსამართლეთა, რომე არ უნდა დაადევნ მ-
ლე ფიცი, და ცოტა საქმისათვის უნდა ეცადოს: თუ რამ სადაო იყოს,
15 ნახევარი დაადევან და ნახევარი გააშეგებინონ, რომე ფიცი არ მო-
ხდეს. და ესეც მოგახსენოთ: ფიცის რიგი სწერია კანონში. თუ რა-
ერთს ხანს უნდა საკანონო გარდიხადოს და მონანებაში იყოს. თუ
ბერი-მეუღაბნოე იყოს ანუ მლდელი და მასზედ სდებოდეს ფიცი, არც
სულ არ უნდა დაიფიცონ. თუ გინდოდესთ შეტყობა, რომე დაფიცება
20 რომელს უნდა, ყუელას, ვისაც, არა ყუაღდეს მოწამე ან წიგნი დაწერი-
ლი მოწმით, იმათთანაზე მოკდების, არათუ მოწმიანზე. მაგრამ თუ ვინ-
მე ვინც დაიჭიროს და წაიყუანოს მოსამართლის წინაშე, არა ყავთ
მოწამე, არა ხამს, რომე დამპყერი დააფიცონ. და თუ ფიცი დასდევან,
მას დაჭერილს უნდა დასდევან. და არც ეს უნდა ქნან, რომ ტყუილს
მოლაპარაკეს ფიცი დასდევან და დააფიცონ. ფიცი მართალს მოლა-
პარაკეს უნდა დასდევან და დააფიცონ, რომ ფიცი ძნელია და გაუძ-
ნელდეს და არ დაიფიცოს. თუ ვინმე დაიჭიროს ქურდობაზე და ან
ბოზობაზედ და დამპყერს მოწამე არა ყუანდეს, ისევე იმ დამპყერს
დასდევან ფიცი და ის დააფიცონ, ამიტომ რომ ქურდი და ბოზი,
30 რადგან ქურდობას იქს | და ბოზობასა იქს, ის კაცი ტყუილათაც 25 r
მალ დაიფიცავს და გაიადვილებს ფიცსა, და არ ვარგა მათი დაფი-
ცება, იცოდეთ. მაგრამ თუ იცოდეს მოსამართლემ და შიატყოს, რო-
მე ტყუილად იყოს დაჭერილნი, იმათთანას დაედება ფიცი. არა ხამს,
რომე ყუელა, რასაც ხნისა იყოს, დააფიცოს. ასეთი უნდა იყოს
35 ოცდახუთის წლის გარდა. არცა ხამს, რომ ავამტყოფენი და[ა]ფიცონ,
ამიტომ რომ სიკუდილის შიში აქეთ, ვაი თუ საკანონო გარდუხდე-
ლი მოკუდეს, და ავია. და არც ყმაწვილი უნდა დააფიცონ, რომე

მკუხება ხილსავით. ვინც საკანონოს გარდახდაში იყოს, არ დაედვას ფიცი, ამიტომ რომ ცოდვა ცოდვაზე არ დაედვას. არცა მებაჟეთა და ცოდვილთა დაედვას ფიცი. ამიტომ დაეწერეთ წიგნი ფიცისა, რომე ავის დროსა და ეამისათვის უსჯულონი განმრავლდა ჩვენ ზედა და ისინი მალ დაიფიცვენ და ამის გულისათვის გასწაფებთ თქუენ, თუ როგორ ხამს ფიცის რიგი. აბა ასრე: როგორაც ამ თავში დაგუიწერია, არათუ სხვარიგად, დაიფიცოთ და შესცოლოთ ღმთსა.

ქ. თავი ოთხასსამი.

უგ

ქ. თუ ხელმწიფემან ააშენოს ციხე-ქალაქი და ან ასწეროს ქუეყანა ან მოაქრევინოს ფლური და ან თეთრი, უნდა უფროსთა და თავადთა ვეზირობით და კითხვით ქნას რიგის სამართლითა. 10

236 r

უდ

ქ. თავი ოთხასოთხი.

ქ. უფროსთა და თავადთ არა მართებთ თავისთავად ფლურისა და თეთრის მოქრა, და თუ მოსკრან, მოქრილიცა და ალაგიც კელმწიფისა შეიქნას. 15

უე

ქ. თავი ოთხასხუთი.

ქ. ისრე, რასაც დიდსა წყალზე ხადის გადება კელმწიფისა არის მართებული, თავადთა არ მართებთ. და ნურც ჩაიცმენ საკელმწიფოს შესამოსელსა ვიდრემდის ან არ უბოძოს და ან არ უბძანოს.

უვ

ქ. თავი ოთხასეკუსი.

20

ქ. კელმწიფეს წინ უბძანებლად ნუ დასხდებიან უფროს უფროსნი თავადნი სუფრასა კელმწიფისასა. პატრიარქის მეტი არეინ უნდა დაჯდეს უბძანებლად და არცა ხელმწიფისა ტახტსა და სუზანზე უნდა დაჯდენ პატრიარქის მეტი.

უზ

ქ. თავი ოთხასშვიდი.

ქ. კელმწიფე პატრიარქის სახლსა ვერ დაჯდეს ერთის ბძანებითა.

ქ. თავი ოთხასრვა.

უტ

ქ. ნუ იქნების ქრისტიანი კელმწიფე ხასით როგორც რომ ურჯულო კელმწიფენი არიან. ქრისტიანს კელმწიფეს შეძლება აქუს მიმგზავსებით პატრიაქთა ტრაპეზე ასულისა და სამართლითა გაკუეთოს და გაარიგოს ყოველი საქმე სახელმწიფო.

ქ. თავი ოთხასცხრა.

უთ

ქ. თუ მოხდეს გალაშქრება სხვათა გეარზე, რომე ემართლებოდეს და გამამალოს კმალი მისი, გაიმარჯოს და დაინარჩუნოს, დანარჩუნებას უკან ნუოარ მოკულენ კაცთა. და თუ სხვათა გეართა ქალაქი დაინარჩუნოს, ადგეს გარ, პირველ მშვიდობა უწოდოს ერთხელ, ორჯელ და სამჯერ. და თუ არ ინდოზონ ქოსულა, აილოს ძალით ქალაქი, მტერნი კლმით დახოცოს და სხვანი ძალად მოიყუანოს. და თუ კიდევ გულმართლად ისინიც არ მოვიდნენ, დახოცოს თავნი, რომელნი იყუნენ საქმისა მშლელნი.

15

ქ. თავი ოთხასათი.

უი

ქ. [დ]ანარჩუნებულის ქალაქისა არა მართებს კელმწიფესა ნაყოფის მიმცემის მოკრა.

ქ. თავი ოთხასთერთმეტი.

უია

ქ. ქალაქისა და ციხის გამცემ[ნი], თუ წინათ ბოროტობის ქნის თავნი ისინი იყუნენ და გამოჩნდენ, ისინი სიკუდილს დაბეზლდენ და ფასით დახსნით დაიხსნან სიკუდილი, თვალნი მოსთხარონ და ცოლი და შვილი მისი ტახტს დაამორჩილონ და ამსახურონ და ის თვალდათხრილი კაცი სხვას ქუეყანას დაკარგონ უთვალო და შიშველი.

ქ. თავი ოთხასთორმეტი.

უიბ

ქ. თუ ქრისტიანი იყოს ქალაქთა და ციხეთა დამბეზლებელი ხელთა ურჯულოთასა და ანუ გინდა ქრისტიანთასა, ისრევ ქნან, ნუ მოკულენ. კაცთამოყუარის ღთის გულისათვის წაართვან ცოლი და შვილი და საქონელი და ტაქტსა მოართვან და მას კაცსა თვალის დასთხარონ და უთვალო და შიშველი უცხოს ქუეყანას დაკარგონ.

უიგ

ქ. თავი ოთხასცამეტი.

ქ. ვინც წაყვიდეს პატრონთა საქონელთა საქურდლად და დაიჭირონ გინდა შიამცნიონ მართლად, თუ ურჯულო იყოს, თვალი მოსთხარონ და ანუ ხელი მოსჭრან და ცოლი, და შვილი მისი და საქონელი საკელმწიფოთ გამოართვან, და ის ქურდი კაცი სხვას ქუეყანას დაკარგონ. და თუ ქრისტიანი იყოს ქურდი, გამოართვან იგი; რაც მოუპარავს, და სახლი-კარი და ანუ რაცა აქუს, და თავიც გააყიდვინონ, სახელმწიფოდ გამოართვან. და ცოლშვილი მისი აზატი იყოს და ხელი ნუ აქუთ.

უიღ

ქ. თავი ოთხასთოთხმეტი.

10

ქ. თუ მოკლას ურჯულომა ნდომითა ქრისტიანი, მოკლან იგიცა მაგიერად მისად, და თუ უნდომლად მოკლას, მოსჭრან კელი მარჯვენა და კაცის ფასიც გამოართვან მას. და კაის კაცს ფასი არა სძეს და არც დაეღება, ამიტომ რომ ღთისაჲაჲ კნულთა და სახე მისი: აღმადგინებელი მკუდრისა ერთი მარტოა ღთა შემძლე, და ვინმე ნუ იტყუის იოსებისა და ანუ ფასი ქრისტესი კეშმარტ ოცი და ოცდაათი იყო. მათი გამსყიდველი ქურდნი იყუნენ. და სხვა ფასი არის კაცისა თვალითა დღეთა | წელიწადთა სამასსამოცდახუთი და ეკანი, რომელია ფლური ოქრო, და ერთი დაეკანი ფლური ცამეტი დრამი ვერცხლია. ეს არის ფასი კაცისა და ქრისტიანთა რიგითა და პატრონთა, რიგითა მეორედ მოუმატონ, მოემატოს. და ურჯულოთ სამის წილისაგან ერთი მიეცეს ასი ოცდაორი დაეკანი ფლური და ორი ქარტეზი, რომელია ქალაღდი, რომ არა აქუს შნო მიღება წმინდის ემბაზისა. და ვისაც მიცემა არ შეეძლოს, მიყიდონ ქრისტიანსა მკულელი და ფასი მისი მისცენ სისხლთა პატრონთა და სახლკარი ჯარიმათ ბატონისათვის გამოართვან.

15

20

უიე

ქ. თავი ოთხასთხუთმეტი.

ქ. თუ ქრისტიანმა ურჯულო მოკლას ნდომით, გამოართვან სისხლის ფასი ასოცდაორი დაეკანი ფლური, და თუ უნებურად მოკლას, სამოცდაერთი სისხლის ფასი გამოართვან საკელმწიფოდ და სამ წილად ქნან და ერთი წილი სისხლის პატრონს მისცენ.

30

ქ. თავი ოთხასთექუსმეტი.

უივ

ქ. თუ ქრისტიანმა ქრისტიანი მოკლას, სისხლის ფასი განთავებ[ი]თ სისხლის პატრონს მისცენ, კელმწიფასათვის წაართვან, რაც შეეძლოს ჯარიმა. მართებით რიგით სიკუდილის ღირსია, მაგრამე კელის მოკრით მონანებაში ჩაეარდების. და თუ გლახა იყოს, გაყიდონ თავისის ქონებით და მისცენ ფასი მის სისხლის პატრონსა სისხლის ფასად. და თუ უნდომლად | მოკლას, ნახევარი სისხლი გამოართვან და 2:17 სისხლის პატრონს მისცენ და მისგან მართებულად ჯარიმაც გამოართვან სახელმწიფოდ და კელს ნულარ მოსკრიან.

10

ქ. თავი ოთხასჩვიდმეტი.

უიზ

ქ. სისხლის სამართალი კელმწიფისა არის და მან უნდა ქნას, სხვას მოსამართლეს არ შეუძლია. სხვა რაგინდარა სამართალი მოსამართლით უნდა გარიგდეს, სასირცხვილო ცოდვა და სამალავი ებისკოპოზითა და წინამძღურით უნდა გარიგდეს, და მათია იმრიგის 15 საქმის გარიგება, და თავადთაგან არ იქნას მკულელთა მოკულა უბანებლად კელმწიფისა. ქურდთა დაშინება და დარიგება თავადთაგან იქნებოდეს, და აზნაურშვილთა უმოსამართლოდ და უთავადოთ არ შეუძლიათ ქურდის რისაც გარდახდევინება.

ქ. თავი ოთხასთურამეტი.

უიცი

20 ქ. თუ მოხდეს, კელმწიფემ გაილაშქროს და ერთს ადგილს ჯარით მიუხდეს და წაახდინონ ის ადგილი და დაინარჩუნონ ყოველი და ნაშოვარი იყოს ოქრო, სრულ კელმწიფისა არის და უნდა მიართვან, არათუ ფიცით სძებნონ, კაცი დააძახონ და ეს აძახონ: ვისაც ოქრო გიშოვნიათ, მობართვით კელმწიფესა, და ვინც არ მოართმევთ 25 და შეგამცნევთ, ერთისათვის შვიდს წაგართმევთ. და რაც ოქრო კელმწიფეს მოერთვას, ათისთავი კათალიკოზს მიართვან კელმწიფემან. სხვა ნაშოვარი და | ტყუე შუა უნდა გაყონ, ნახევარი კელმწიფეს მი- 2:18 ართვან და ნახევარი თავადთა ჯართა თავთავის ლაშქრის გორათ გაიყონ და მათაც ათისთავი ეკლესიას მიართვან. და თუ არ იყოს კელ- 30 მწიფე შიგ ლაშქარში და ლაშქარი გაეგზავნოს და მათაც გამარჯვებოდესთ, საშოვარი ეშოვნოსთ, ოქრო, რაც ეშოვნოსთ, კელმწიფისა არის და სხვას ნაშოვრისა და ტყუისა ათისთავი კიდევ ხელმწიფეს

მიართვან და ორმოცდაათისაგან ერთი ეკლესიას მიართვან, როგორც რიგი არის.

უი

ქ. თავი ოთხასცხრამეტი.

ქ. ქურდისა და ავაზაკის შენახვა არა მართებთ კელმწიფეთა, თავადთა, და არც არის მართებული მათგან, მარტო უნდა შეინახონ ჯაშუში და ყარაული.

უკ

ქ. თავი ოთხასოცი.

ქ. ლაშქარნი და თავადნი კელმწიფის ბძანებით წავიდნენ. რასაც ალაგს დასაბეველად, რაც იქ იშოვნონ, ნახევარი კელმწიფისა არის, ნახევარი თავადთა და ჯართა.

10

უკა

ქ. თავი ოთხასოცდაერთი.

ქ. თუ თავისთავად წასულიყუნენ, ორა წილი ნაშოვრისა თავადთა და ჯართა და ერთი წილი კელმწიფეს მიართვან, ამიტომ რომ თავეთს სიკუდილს თვითან შესძლევიან.

უკბ

ქ. თავი ოთხასოცდაორი.

15

ქ. თუ ლაშქარში მოკუდეს ვინმე, უბრალოა პატრონი და გამგზავნელი.

უკგ

ქ. თავი ოთხასოცდასამი.

ქ. თუ საქურდლათ გაგზავნოს ვინმე კაცი და მოკლან, მისი სისხლის მზღველი გამგზავნელია. და აუ თავის ნებით წავიდეს საქურდლად და მოკლან, სისხლი მისი მისავ კისერს.

20

უკდ

ქ. თავი ოთხასოცდაოთხი.

ქ. თუ კელმწიფემა და ანუ თავადმა გაგზავნოს ვინმე საქურდლად და მოხდეს, რომ დაიჭირონ, ვისაც გაუგზავნია, მან უნდა დაიხსნას. და თუ თვითან თავის ნებით წასულიყოს და დაიჭირონ, თავისი თავი თვითან უნდა დაიხსნას.

25

ქ. თავი ოთხასოცდახუთი.

შქ

ქ. მოლაშქრე კაცმან ომში ვინც დაინარჩუნოს კაცი, დარჩომილის კაცის იარაღი, ტანისამოსი, ცხენი ვინც დაინარჩუნოს, მისი იყოს, და კაცი, ჯაჭვი და მუზარადი ეკლმწიფეს მიაართვან.

ქ. თავი ოთხასოცდაექუსი.

შქ

ქ. მას ომში ნაშოვნი ოქრო, თვალი, მძიმე ზარბაზი ვინც იშოვნოს, ეკლმწიფის წილია. მარგალიტი და ვერცხლი თავადებისა არის, და სხვა რაგინდარა ნაშოვარი ჯარისა არის.

ქ. თავი ოთხასოცდაშვიდი.

შქ

10 ქ. ესეც ასრე: რაც რომ გამოსალები ქუეყნისა საეკლმწიფო და ანუ სათავადო უწინვე სდებოდესთ და მართებული იყოს, ის უნდა გამოართვან. და თუ უდიერად ნამეტნავი დებულობაზე მოინდომონ, არ არის მართებული. და თუ გაპოართვას, საიქიოს ყუელას ანგარიში ოთხს უნდა მისცეს. ოთხ ამაზე გაარიგა ეკლმწიფე, რომე შე-
15 ინახოს ქვეყანა და მოარჩინოს, არათუ წაახდინოს და დაკარგოს.

ქ. თავი ოთხასოცდარვა.

შქ

შპ

ქ. ასრე უნდა იყოს მინდურის ნახნავ-ნათესისაგან: ხუთი წილი მოკირნახულესა და ერთი წილი სახელმწიფოდ აიღონ ღალა, და თუ სარწყავი იყოს, მეხუთედი გამოართვან, როგორც რომ გარიგებულ-
20 ღია ეგვიბტეს, რარიგადაც დღესაც ეთქმის. მეხუთედი იმ დროს დასდევს, რომ ფარაოზის ქუეყანა დაიჭირა. ვერცხლით ნასყიდს მიწასა და ვენახს არ ეთხოვება ღალა, ბეგარა. და იმგვარად წისქვილსა, სახლსა, ღუქანსა დაჯდეს ვინც, სამართლით აიღონ ქირა. არ არის სამართალი ქრისტიანთა, რომე თავის თავის ხარჯი გამო-
25 აღებინონ, თუ არ ურჯულოთ. ბოსტნიდამ ათისთავი მისცენ ეკლმწიფესა, ჰატრონსა ალაგისა და მიწისასა, არათუ წყლისასა. და იმგვარად ვენახისა და ბალის ათისთავი მისცენ. ხარს არა სძეს რა, ამიტომ რომ მხუნელნი და მთესველია. მის ნამუშავეებისაგან აიღებენ ღალას, ფურზე ასი დრამი ერბო მისცენ, ცხვარზე ბატკნის ათის-
30 თავი მისცენ, ცხენზე, ჯორზე, სახედარზე არა ეთხოვება რა, ამიტომ რომ იმით მსახურებს ბატონსა მისსა.

უკო

ქ. თავი ოთხასოცდაცხრა.

ქ. საბედნიეროს დღის ძღვენს ქრისტიანნი ბევრს ნუ დასდებენ, რაც ხელიდამ გამოუიდეხთ, ის უნდა მიართვიან. ძალ[ა]ს ნუ უზმენ. ეს საბედნიერო დღის ძღვენი მეტი არის დადებული, და ძალად ნუ წაართმევენ და ნურც ცოტას მიმართმევენ გაუწყრებიან.

ულ

ქ. თავი ოთხასოცდაათი.

ქ. კელმწიფის მიცემული ქვეყანა თავადმა თუ გააკეთოს, მან თავადმან კელმწიფის ბძანებით გააკეთოს ციხე და ანუ სოფელი და აგარაკი ან სულის სახლი ან სხვა რამ. ათი ათასი შესამატია მისთვის და მისის გვარის გვარისათვის. ამგვარად კელთავან თავადი აზატი იყოს. ხელთა აზატობა ასრე[ა]: გლეხთა გააკეთონ სახლი და შენობა და მიწა გასტეხონ მთაში და შეიქნას მათი ნაჭირნახულევი, შეუშლელად მათთა შეილთა იყოს სიკუდილთ უკან. 10

ულა

ქ. თავი ოთხასოცდათერთმეტი.

ქ. თუ ანხანაგმა ამხანაგს ან მოსტეხოს ხელი ან მოსთხაროს თვალი ან ჩააყრევინოს კბილები ან მოსტეხოს ფეკი, ათასი დრამი ვერცხლი წაართვიან და მისცენ მას ასოწამხდარსა, ეს ოთხი ასო ერთგან არის ჩაგდებული. და თუ კაცმან თავისი ამხანაგი თავისის ნდომით მოკლას, ფასი კაცისა ოთხი ათასი ვერცხლია დრამი. 15

ს ქ ო ლ ი ე ბ ი

- 3: 14 შეივიძელით; 14 შოგასხენებთ; 17 ცოდნა + და.
 5: 6 დაპატრონოს; 21 დაპატრონდეს; 28 ტიათიკი.
 8: 12 ნიშნისა -| და თუ ან ვაესა და ან ქალს გამოერთვას
 ნიშანი (124 r).
 9: 7—8 ნათესავიდმან; 33 განსული.
 22: 12 რომელა არს.
 24: 13 ცოლისისა მისისა.
 35: 9 იყოს + იქნეს.
 39: 2—3 დასთვან; 9 ითხოონ + და.
 42: 16 რომელინი (sic).
 43: 27 კათოლიკოზის.
 45: 18 მისცეს + მისცეს; 20 ვაჟი + ვა (sic).
 46: 16 გალაშკრება; 22 მოვიდნენ + და.
 48: 31 მიაართვას + მას.
 50: 21 უნდა + უნდა.
 54: 5 იქნას + და; 15 თავიანთ.
 55: 28 და თუ ვინ იცის + შვიდს წელიწადს უკან ქმარი
 მოჟიდეს და.
 57: 29 ქნა | ქნანა (sic).
 60: 6 უფროა + და.
 64: 6 მღღლად + და; 30 გადედება.
 66: 17 თავიანთ.
 70: 10 და + და.
 71: 5 რამე + და.
 75: 5 იცოდა + და.
 76: 23 რაგინდა არა.
 78: 14 აღაგო + და; 13 თავინის (sic).
 80: 28 თავიანთ.
 81: 2 პირუტყვის; 23 გაუშვებს + და; 25 ყიდდეს + და.
 82: 9 უნდა + დახსნა.
 86: 3 მას | მისი.
 92: 9 გარჩევის.
 93: 2 ნუ | თუ თუ (sic); 6 ცუცად (sic); 15 კელიდამე + და.
 98: 20—21 თავიანთი.
 99: 4 შეცილებას და + და; 6 თავიანთის; 15 თავიანთ.

- 100: 8 თუ უნდათ + და.
 102: 6 დართონ + და.
 103: 22 თავიანთი.
 104: 27 თავიანთი.
 105: 1 თავიანთ.
 106: 4 თავიანთ.
 108: 4 თავიანთთან; 16 თავიანთს.
 111: 30 თავიანთთანვე.
 112: 4 შეირთოს + და; 25 და ქალიცა + და.
 118: 24 თავიანთი.
 120: 8 აღარ | აღარ (sic).
 123: 10 გადაგება; 20 თუ + თუ.
 124: 3 და + და (214 r).
 125: 28 თავიანთ.
 126: 1 თავიანთ; 30 თავიანთ; 34 თავიანთ.
 127: 17 თავიანთ.
 129: 29 მამათა --- და.
 131: 14 სამძღვარი + და.
 133: 16 პირუტყუია.
 136: 20 კათალიკოზი | კათალიკოზთა გან და.
 142: 14 თეთრი -| თეთრი; 24 დააატყუნ.
 143: 13—14 თავიანთ; 18 თავიანთ; 18 თავიანთ.
 144: 24 იყოფილიყოს (sic).
 145: 14 მღვდელი (sic); 21 იყოს + და.
 146: 3 იმგვარად + და; 25 თავიანთ ნებით.
 147: 20 თავიანთ.
 148: 3 დაქირებისაგან + და.
 149: 9 სახლია + საყდარი; 35 წლის გარდა + უნდა იყოს.
 151: 7 გალაშკრება.
 152: 24 მიცემა | მიეცემა.
 155: 2 მოლაშკრე.
-

შ ე მ ო ვ ა ე ბ ა**დაბადებიდან ნახევს ადგილთა**

(VCSO-სე დაბადებისა და საქართალოთა სომსურნი ტექსტით, სოლო recto-სე „სომსური საქართლისა“ და დაბადების ქართული ტექსტით).

დაბადების
სომეხური ტექსტით

სამართალთა
სომეხური ტექსტით

A

მ. წ. სირიულ-რომაული სამარ-
თლით

ბუნებრივ III, 3.

ჩაყე ზე ყოიოჲ ბაოიჲ, որ ზე
ქი მქუ ჯრახოიჲ, ასაგე სათოლ-
აბ, იქი ნოლიგეჲ ქი ზამანე, ს იქი
ზოლჲ ქინიგეჲ:

¹⁷⁻⁹
სო სათოლად ირენა მაროიჲნ'
ქი ბაოიჲ, ირ ზე ქი მქუ ჯრახ-
ოიჲ, იჯ ნოლიჲ ქი ბაოიჲ ყითოლ-
ქიან რარიჲ ს ჯარო:

ბუნებრივ † III, 17, 19.

ფოქსანასკ ყი ლოარ ბაჲნი
ღნოჲჲ ჯოჲ ს ჯერარ ქი ბაოიჲ
ანთი, კორამ: აკათოლქრეგეი ჯეგ
ანთი მქაჲნი ჯოლიჲ ს ჯერარ
ქი ზამანე, ანქიბიოლ ქეჲი ჯერქირ
ქი ჯორბა ჯო... ყი ზოჲ ჯერ ს ქი
ზოჲ ყარბეჲო:

¹¹²⁻¹¹
ფოქსანასკ ყი ჯერარ ქი ბა-
ოიჲ, კორამ: აკათოლქრეგეი ჯო-
ლიჲ, ანქიბეხალ ქეჲი ჯერქირ ქი
ჯორბა ჯო ს ქი ზოჲ ყარბეჲო,
ო.სოთი არარი:

B

მხითარ გოშის სამართლის წი-
გნით

U.S.ბიბლიოთი XIX, 8 (ამო. U.S.ბიბლიოთი X, 2—5).

შოქსანა ქიანს ქათოაროლ-
ქიანს ბეროჲ ჯრამაქსოგ ბიგ
არბათქილ ყიანაჲს ბერი:

¹¹¹¹⁶⁻¹⁷
შოქსანა ქიანს ქათოაროლ-
ქიანს ბეროჲ ასაგე ქიოილ ყი-
ანაჲს ბერი:

„სომხური სამართლის“
ქართული ტექსტით

დაბადების
ქართული ტექსტით

შეჯამება III, 3.

3²²⁻²³

და მისცა ღმერთმან ადამს იმ ხისა, რომ იყო სამოთხეში, მის ხილისა არაკამა.

ხოლო ნაყოფისა-გან ხისა, რომელ არს შუა სამოთხისა, თქუა ღმერთმან: არა შკამოთ მისგანი, არცა შეეხნეთ მას.

შეჯამება III, 17, 19.

3²⁵⁻²⁶

მაგიერად რომ სკამე ხისა, რომლისა დაგარიგე უკმელობა, წყეულმცაა ქუეყანაზე ნაქმარი შენი. მიწა იყავ და მიწადამც იქცევი.

რამეთუ ისმინე კმა ცოლისა შენისაჲ და შკამე ხისა-გან, რომლისა გამცენ შენ მისი ხოლო არაკამაჲ, მის-გან შკამე, წყეულ იყავნ ქუეყანაჲ საქმეთა შინა შენთა... რამეთუ მიწა ხარ და მიწადცა მიიქცე.

მათჳსი XIX, 9 (შდრ. მარკოზის X, 2-5).

57⁹⁻¹⁰

მოსემ თქვენ ის მოგცათ დასტური გაშვებისა და სხვისა არა.

მოსე გულფიცხელობისა თქუენისა-თჳს ვიბრძანა თქუენ განტევაჲჲ ცოლთა თქუენთაჲ.

ԵԼԻՑ XXII, 28 = ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ XXIII, 5.

331₈
 Զիշխան ժողովրդեան քոյ մի Զիշխան ժողովրդեան քո մի
 հանոյեսցես: ըամբասեսցես:
 Զիշխան ժողովրդեան քո
 հայնոյեսցես:

ԴՈՒԿԱՍՈՒ X, 16.

331₁₁
 Որ գձեզ անարզէ, զիս անարզէ: Որ գձեզ անարզէ, զիս անարզէ:

ԵԼԻՑ XXIII, 6, 8 (ՂԵՒՏԱԿԱՆ XIX, 15; ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԻՆԱՑ XVI, 19).

332₁₁₋₁₀
 Մի խոտորիցես: զիրաւունս Մի խոտորիցուցես զիրա-
 սնանկին ի դատաստանի իւ-ւունս ի դատաստանի և կաշառ
 թում... և կաշառ մի առնուցուս: ի վերայ իրաւանց մի առնու-
 ցուս:
 (Անիրաւութիւն ի դատաստա-
 նի մի առնիցես:
 Մի աշառիցեն երեսոց, և մի
 առնուցուն կաշառս):

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԱՌԱՋԻՆ IX, 13.

122₁₂₋₁₃
 Որ սեղանոյն պաշտօնեայք Որք սեղանոյն պաշտօնեայք
 են, ի սեղանոյ անտի վայելին: են՝ ի սեղանոյ անտի կերակրել:

ՂԵՒՏԱԿԱՆ VI, 1—5.

360₁₀—361₁
 Անձն ոք եթէ մեղիցէ և ար- Անձն ոք եթէ մեղիցէ և ար-
 համարհելով արհամարհեաց զպս- համարհելով արհամարհիցէ զպս-
 տուիրանս Տեառն, և ստուցէ ըն- տուիրանս Տեառն, և ստուցէ ըն-

გამოსვლათა XXII, 28 = საჰმე მოციქულთა XXIII, 5.

64₂₆

უფროსნი მრევლსა შენზე არ მთავრისა-თვის ერისა შენისა არა იტყოდნი ძვრსა.

მთავარსა ერისა შენისასა არა ჰრქუა ბოროტი.

ლუკასი X, 16.

64₂₂

რომელმან თქუენ შემოგაგინოს, რომელმან თქუენ შეურაცხ- ჩემთვის შემოუგინებია. -გვენეს, მე შეურაცხ-მყოფს.

გამოსვლათა XXIII, 6,8 (ლავიტელთა XIX, 15; მორაე ზეჴ- ლისა XVI, 19).

65₂₃

ნუ გაამრუდებთ სანართალსა არა გარდააქციო მის თანა სა- და ნუ აიღებთ ქრთამსა. შჯელსა: 'გლახაქისასა საშჯელსა შინა მისსა... და ქრთამი არა მიიღო.'

(არა ჰქმნეთ ცრუჲ საშჯელსა შინა.)

ნუ განსდრეჲ საშჯელსა, ნუ შჯი- დენ თუალ კმით, ნუცა მიიღებდენ ქრთამსა.)

პირველი კორინთელთა IX, 13.

66₂₆

რომელი იყოს საკურთხეელისა რომელნი საკურთხეველსა წინაშე ჴოსამსახურენი, მისგან უნდა სეან დგანედ, საკურთხეველისა-გან ნა- და. ჴამონ. წილი განილიან.

ლავიტელთა VI, 2—4.

79₂₆—80₂₄

შენმა ტანმა თუ სცოდოს შე- სულმან უკეთუ ცოდოს უგულუ- უნახველობით და გინებით ბძანე- ბელებითა, უგულუბელს ევენეს ბასა ღმრთისასა და მოატყუოს თა- მცნებანი უფლისანი დაუტყუოს

կերթի իւրում՝ եթէ յաւանդի, եթէ ի զօլոզութեան, և եթէ ի յափշտակութեան, և եթէ վնասեսցէ ինչ ընկերի իւրում, և եթէ եզիտ կորուստ ինչ և ժխտիցէ ի վերայ նորա և հրգնուցու սուտ վասն միոյ իրի՝ յամենայնէ զոր և աւնիցէ մարդ առ ի մեղանչելոյ նորա նոքօք: Եւ եղիցի յորժամ մեղանչիցէ և յանցանիցէ, հատուցէ զյափշտակութիւն զոր յափշտակեաց, կամ զվնասն զոր վնասեաց, կամ զաւանդն զոր աւանդեցաւ նմա, կամ զկորուստն զոր եզիտ յամենայն իրաց, վասն որոյ երգուաւ սուտ: Տուժեսցի զգլուխն և զհինգերորդ մասն յաւելցէ ի նոյն, և ոյր իցէ՝ հատուցէ նմա յառուր յորում յանդիմանեսցի:

կերթի իւրում՝ եթէ յաւանդի, եթէ ի զբկողութեան, եթէ յափշտակութեան, և եթէ վնասիցէ ինչ ընկերի իւրում, և եթէ եզիտ կորուստ ինչ և ժխտիցէ ի վերայ նորա, և հրգնուցու սուտ վասն միոյ իրիք յամենայնէ զոր և աւնիցէ մարդ առ ի մեղանչելոյ նորա նոքօք: Եւ եղիցի յորժամ մեղանչիցէ և յանցանիցէ, հատուցէ զյափշտակութիւնն զոր յափշտակեաց և զվնասն զոր վնասեաց, կամ զաւանդն որ աւանդեցաւ նմա, կամ զկորուստն զոր եզիտ, յամենայն իրաց զոր երգուաւ սուտ, տուգանեսցի զգլուխն և զհինգերորդ մասն յաւելցէ ի նոյն: Եւ ոյր իցէ՝ հատուցէ նմին յառուր յորում յանդիմանեսցի:

ՂԵՒՏԱԿԱՆ XXII, 9.

131¹⁹

Ես եմ Տէր, որ սրբիմ զնոսա:

Ես եմ Տէր, որ սրբիմ զնոսա:

ՂԵՒՏԱԿԱՆ XXIV, 14--16.

132¹²⁻²⁰

Հանէ՛ք զայրն որ անէ՛ծն՝ արտաքոյ բանակին, և դիցեն որք լուան՝ զձեռս իւրեանց ի վերայ գլխոյ նորա, և քարկոծեսցեն զնա սամնայն ժողովուրդն: Եւ ընդ որպիսն Իսրայէլի խօսեսցիս և ասասցես ցնոսա. Այր ոք որ անիծանիցէ զԱստուած, մեզս ընկալի. զի անուանեաց զա-

Հանէ՛ք զայրն որ անէ՛ծ արտաքոյ բանակին, և դիցեն որք լուանն՝ զձեռն իւրեանց ի վերայ գլխոյ նորա և քարկոծեսցեն զնա սամնայն ժողովուրդն: Եւ ընդ որպիսն Իսրայէլի խօսեսցիս և ասասցես ցնոսա՝ այր ոք որ անիծանիցէ զԱստուած՝ մեզս ընկալի. զի անուանեաց զա-

ვისი ამხანაგი, თუ იპოვნა დაკარგული რამე, გაჯავრდეს იმაზე და დაიფიცოს ტყუილად, მოკდეს, რა დროსაც გამოჩნდეს, იკითხონ პატრონთა, მისცენ. რომელსაც ეცილებოდეს, მისცეს პასუხი და ნაშაულისა, რომ დააშავა, მიბარებული რომ მიაბარა მას ანუ დაკარგული რომ იპოვა, ყოვლის რისაც რომ დაიფიცა ტყუილად, აზღვევინონ თავნი და ხუთი წილი სხვა, და რომლისაც იყოს, მიაბაროს მას, რომელსაც საღ შემოეყაროს.

მოყვასა ვედრისა-თვს, გინა ზიარებისა-თვს, გინა ტაცებისა-თვს, გინა თუ ავნოს რაჲმე მოყვასა. ანუ თუ პოვა წარწყმედული და ტყუა მის-თვს და ჰფუცა ნაცილად ერთისა ამათგანისა, რომელი ყვის კაცმან, და ცოდა ამათ შინა. და იყოს რაჲმს ცოდა და ბრალი ქმნა, მისცა მონატაცები იგი, რომელ მოსტაცა, გინა ვნებისა, მის-თვს რომელ ავნო, გინა ვედრისა მის-თვს რომელ ვედრად აქუნდა მას, გინა წარწყმედულისა მის-თვს რომელი პოვა ყოვლისა-თვს საქმისა, რომლისა-თვს ჰფუცა ნაცილად, და მისცეს მას თავადი იგი და მგებუთე იგი შესძიონ მას ზედა, ვისიცა იყოს მასვე მისცეს რომელსაცა ღლესა ემხილა.

ლავიტალთა XXII, 9.

80₁₁

მე ვარ უფალი, რომ გავსწმედ ღმრთის სამართალსა.

მე ვარ უფალი ღმერთი, რომელი განესწმედ მათ.

ლავიტალთა XXIV, 14—16.

80₁₈₋₂₃

გამოიყუანეთ დამწყვეელი, რომელსაც გაუფონია მისის პირისა-გან. მან დაიბანოს კელი და დაადვას თავზე. აბა მასუკან ჩაქოლონ მრევლთა, და შეილთა ისრაილთა ელაპარაკე და უთხარ: რამანც კაცმან დასწყევლოს ღმერთი, ცოდვა დაიკიდოს. სახელდობ ღმრთის დამწყველი სი-

გამოიყუანე. რომელმან იგი სწყევა, გარეშე ბანაკსა მას და დაასხნენ ყოველთა, რომელთა ესმა, კელნი მათნი თავსა ზედა მისსა. და ქუაჲ დაჰკრიბენ მას ყოველმან კრებულმან. და ძეთა ისრაელისათა ეტყოდე და არქუ: კაცმან, რომელმან სწყეოს ღმერთსა თვსსა, ცოდვაჲ მიიღოს.

նուն Տեառն՝ մահու մեղքի քար-
ընկեցութեամբ քարկոծ արաս-
ցեն զնա ամենայն ժողովուրդն.
եթէ պանդուխտ իցէ և եթէ
ընակ, յանդուանել նորա զանուն
Տեառն, սատակեցի:

նուն Տեառն՝ մահու մեղքի քար-
ընկեցութեամբ քարկոծեցեն
զնա ամենայն ժողովուրդն. եթէ
պանդուխտ իցէ և եթէ՝ ընակ,
յանուանել նորա զանուն Տեառն
սատակեցի:

.ԹՈՒՈՅ XXVII, 3—4.

Հայր մեր մեռաւ յանապատի
անդ. և նա ոչ էր ի մէջ ժողովըր-
դեանն զումարելոց առաջի Տեա-
ւըն ի ժողովրդեանն Կորխայ,
որ վասն մեղաց իւրոց մեռաւ, և
որդիք ոչ են նորա: Եւ արդ՝ մի
ջնջեացի անուն հօր մերոյ ի մի-
ջոյ ցեղի իւրոյ՝ վասն զի ոչ գոյր
նորա որդի. տուք մեզ ժառանգու-
թիւն ի մէջ հղրարց հօր մերոյ:

370₁₅₋₂₀

Հայր մեր մեռաւ յանապատի
և նա ոչ էր ի մէջ ժողովրդեանն
զումարելոցն առաջի Տեառնն ի
ժողովրդեանն Կորխայ, որ վասն
մեղաց իւրոց մեռաւ. և որդիք
ոչ կ'են նորա: Եւ արդ՝ մի ջըն-
ջեացի անուն հօր մերոյ ի միջոյ
ցեղի իւրոյ՝ վասն զի ոչ գոյր
նորա որդի. տուք մեզ ժառանգու-
թիւն ի մէջ հղրարց հօր մերոյ:

.ԹՈՒՈՅ XXVII, 7—11.

Ուզիլ խօսեցան դատերքն
Սաղպասադու. տալով տացես նո-
ցա կալուածս ժառանգութեան ի
մէջ հղրարց հօր իւրեանց, և
գիցես զլիճակ հօրն իւրեանց
զնորքք: Եւ ընդ որդիսն Իսրայ-
էլի խօսեացիս և ասացես. այր
ոք եթէ մեռանիցի և ուսար
ոչ գուցէ նորա, տացէ զժառան-
գութիւն իւր դստեր իւրում. և
եթէ ոչ գուցէ նորա գուսար,
տաջիք զժառանգութիւն նորա
հղրօր իւրում: Եւ եթէ ոչ գու-

371₁₋₁₁

Ուզիլ խօսեցան դատերքն
Սաղպասադու. տալով տացես նո-
ցա կալուածս ժառանգութեան
ի մէջ հղրարց հօր իւրեանց և
գիցես զլիճակ հօրն իւրեանց
զնորքք: Եւ ընդ որդիսն Իսրայ-
էլի խօսեացիս և ասացես. այր
ոք եթէ մեռանիցի և որդի ոչ
գուցէ նորա, տացէ զժառանգու-
թիւն իւր դստեր իւրում: Եւ
եթէ ոչ գուցէ նորա գուսար,
տաջիք զժառանգութիւն նորա
հղրօր իւրում: Եւ եթէ ոչ գու-

კუდილით მოკუდეს, ქუით ჩაქო-
ლონ ყოველთა მრევლთა, მდიდა-
რი იყოს თუ მცირე, სახელსა
ღმრთისაზე მოკუდეს.

მან. რომელმან სახელ-სდევას სა-
ხელსა უფლისასა, ეგრევე სიკუ-
დილითა მოკუედინ, ქვითა განი-
ტვნენ. ყოველმან კრებულმან, გი-
ნა თუ მწირმან, გინა თუ მკვდრმან,
რომელმან სახელ-სდევას სახელსა
უფლისასა, ეგრევე მოკუედინ.

აიციხვთა XXVII, 3-4.

85₁₋₁

კორხა რომ თავის ცოდვით მო-
კუდა, შვილნი არ დარჩნენ, და
ახლა ნუ მოშლი სახელსა მამისა
ჩვენისასა შუა ნათესავთ ნათესავ-
ში. კორხა რომ თავის ცოდვით
მოკუდა, არ დარჩნენ ვაენი. მო-
გვეცით ჩვენისა შუა ძმათა მამის
ჩვენისათა.

მამაჲ ჩუენი მოკუდა უდაბნოსა
ზედა და იგი არა თანა იყო კრე-
ბულსა მას, აღდგომილსა წინაშე
უფლისა შორის კრებულსა მას
კორესა, რამეთუ იგი ცოდვი-
სა-თვს მოკუდა და ძენი არა ეს-
ხნეს მას. ნუ აღიკოცებინ სახლი
მამისა ჩუენისა შორის კრებულსა
მას, რამეთუ არა არს ძმ მისა.
მომეცით ჩუენ მემკვდრობაჲ შო-
რის ძმათა მამისა ჩუენისათა.

აიციხვთა XXVIII, 7-11.

85₁₋₁₁

სწორედ ილაპარაკეს ქალებმა
სალბაღდოსამ. მიცემით მიეც და-
პყრობილი მამისა მათისა საპა-
ტრონო მამისა ძმათა, შუა დადევან
წილი მამისა თავიანთისა. და
შვილთა ისრაელთა ის ელაპარა-
კე და უთხარ: კაცი თუ მიიცვა-
ლოს და შვილი არა ჰყუანდეს,
მისცენ პატრონობა ქალთა მის-
თა. და თუ არც ყუანდეს ქალი,
მიეცით ძმათა, და თუ არა ყუან-
დეს ძმა, მიეცით მამის ძმათა,
და თუ არც მამის ძმა ყუანდეს,

მართალ იტყვან ასულნი სალ-
ბადისნი. ცემით სცე მათ საპყრო-
ბელი სამკვდრებელისა შორის ძმა-
თა მამისა მათისათა, და მიესცე
ნაწილი მამისა მათისა მათ. და
ძეთა ისრაელისათა ეტყოდუ და
არქუ: კაცი თუ მოკუდეს და ძმ
არა ესუას მას, მისცეს სამკვდრე-
ბელი მისი ასულსა მისსა. უკეთუ
არა ესუას ასული, მისცეს სა-
მკვდრებელი მისი ძმასა მისსა.
უკუეთუ არა ესხნეს მას ძმანი, მი-
სცეს სამკვდრო იგი მამისა ძმასა

ցնն նորա կզբարք, տաջիք
 զժառանգութիւն նորա հօրեղբոր
 իւրոյ. և եթէ ոչ զուցնն կզբարք
 հօր նորա, տաջիք զժառանգու-
 թիւն ընտանեոյ մերձաւորի նո-
 րա. ի ցեղէն նորա ժառանգեացէ
 զնորայն:

ցնն նորա կզբարք, տաջիք զժա-
 ռանգութիւն նորա հօրեղբոր
 իւրում: և և եթէ ոչ զուցնն կզ-
 բարք հօր նորա, տաջիք զժա-
 ռանգութիւնն ընտանեոյ ազգա-
 կանի նորա. ի ցեղէ նորա ժա-
 ռանգեացէ զնորայն:

ՂԵՒՏԱԿԱՆ XXVII, 2- 5.

374-13

Խօսեալ ընդ որդիան Իսրայ-
 էլի և ասասցես ցնոսա: Որ որ
 ուխտեացէ ուխտս, տալ զգինս
 անձին իւրոյ Տեառն. կզիցին
 գինք արուի ի քսանամենից
 մինչև ցվաթնամեանս. կզիցի
 գինք նորա յիսուն երկզբամեան
 արծաթոյ ըստ սրբութեան սկե-
 ղըն. և իգին լիցին գինք երե-
 սուն երկզբամեան: Ապա թէ ի
 հինգամենից մինչև ցքսան աման
 լինիցին՝ գինք արուին քսան
 երկզբամեան, և իգին տասն
 երկզբամեան:

Խօսեալ ընդ որդիան Իսրայ-
 էլի և ասասցես ցնոսա. որ որ
 ուխտեցէ ուխտս տալ զգինս
 անձին իւրոյ Տեառն, կզիցին
 գինք արուին ի քսանամենից
 մինչև ցվաթնամեանս. կզիցին
 գինք նորա յիսուն երկզբամեան
 արծաթոյ ըստ սրբութեան սկե-
 ղըն. և իգին լիցին գինք երեսուն
 երկզբամեան: Ապա թէ ի հինգ-
 ամենից մինչև ցքսանամեանս՝
 լինիցին գինք արուին քսան
 երկզբամեան և իգին տասն երկ-
 զբամեան:

ԱՌ ԵՐԲԱՅԵՑԻՄ XII, 8.

376₁₀

Խորթք իցէք և ոչ որդիք:

Խորթք էիք և ոչ որդիք:

ՄԱՏԹԷՈՍԻ XIX, 7; ՄԱՐԿՈՍԻ Σ, 4.

139,

Մովսէս ընդէ՞ր պատուիրեալ
 մեղ տալ թուղթ մեկնելոյ և ար-
 ձակել:

Մովսէս հրաման ևս գիր գրել
 մեկնելոյ կանանց:

Մովսէս հրաման ևս գիր մե-
 կնելոյ գրել, և արձակել:

მიეცით მას სახლისკაცს, რომელი ახლო ნათესავე იყოს, და ის უნდა დაპატრონდეს და იყოს მისი და მისის შვილისა.

მისსა. უკუეთუ არა ესუას მამის ძმაჲ, მისცეს სამკვდრებელი იგი სახლეულსა მახლობელსა მისსა და ნათესავეისა მისისაგანმან დაიმკვდროს იგი.

ლევითელთა XXVII, 2-5.

87₁₋₁₁

ელაპარაკე შვილთა ისრაელთა და ეტყოდე მათ: ვინც ალუთქუას ალთქმა მიცემა ფასისა ტანისა თვისისა უფალს, იქნას ფასი კაცისა ოცის წლიდამ ვიდრე სამოც წლამდი, იყოს ფასი მისი ორმოცდათორმეტი დრამი ვერცხლი მის სიწმინდისათვის და ფასი იქნეს ოცდათორმეტი ვერცხლი დრამიანი, მაგრამ თუ ხუთის წლისა ვიდრე ოცს წლამდინ იქნეს, ფასი ოცდაორი დრამი და მას ქუეით ნახონ ადგილი, და იქნების ფასი თორმეტი დრამი.

ეტყოდე ძეთა ისრაელისათა და არქუ: რომელმან ალთქუას ალთქმა მიცემად სასყიდელი სულისა თვისისა უფლისა, და იყოს სასყიდელი იგი წულისა: ოცის წლით-გან სამოც წლამდე იყოს, სასყიდელი მისი ერგასის დიდრაქმა ვეცხლისა სასწორითა წმიდითა. ხოლო კალისა იყოს სასყიდელი ოცდაათი დიდრაქმა. უკუეთუ ხუთისა წლით-გან ვიდრე ოც წლამდე იყოს, სასყიდელი წულისა ოცი დიდრაქმა, ხოლო კალისა ათი დიდრაქმა.

აგრაელთა XII. 8.

88,

გერნი იყავით, არა შვილნი.

მწირნი ვიდრე ხართ და არა შვილნი.

მათეისი XIX, 7; მარკოზისა X, 4.

93₂₃

ჩუენ მოსემ გუიბძანა წიგნის დაწერა შეურისა და გაყრისა.

მოსე ამცნო წიგნი განტევებისა მიცემად და განტევებად.

მოსე ბრძანა წიგნი განტევებისა მიცემად და განტევებად.

ՍԱՂՄՈՍ ՃԿՆ,

150_{7-10}
 Զարծաթ իւր ի վարձու Զարծաթ իւր ի վարձու նա
 տայ: ոչ տայէ:

ԱՌԱԿՔ ՍՈՂՈՄՈՆԻ 11, 17.

150_{12-13}
 Որոց թողեալ իցէ զուսումն Վնյ որոց թողեալ իցէ զու-
 մանկուբեան և մոռացեալ զուխ- սումն մանկուբեան և մոռա-
 ւորն աստուածեղէն: ցեալ զուխտն աստուածեղէն:

ԱՌ ԵՓԵՍԱՅԻՍ ՎԻ, 4.

$4(0)_{11}$
 Հարք՝ մի զայլուցուցանէք Հաս կամաց Աստուծոյ սնու-
 զորդիս ձեր, այլ սնուցանիջիք ցանել զորդիս:

զնոսա խրատու և ուսմամբ ճեա-
 ւըն:

ԱՌ ԵՓԵՍԱՅԻՍ ՎԻ, 4 = ԱՌ ԿՈՂՈՍԱՅԻՍ 111, 21.

402_{10}
 Հարք՝ մի զայլուցուցանէք Հարք, սիրեցէք զորդիս ձեր:

զորդիս ձեր:

Հարք՝ մի զայլուցուցանէք
 զորդիս ձեր:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՃԿՆ, 50.

208_{2-3}
 Լաւ է մեզ, զի այր մի մե- Մի այլքն ընդ բունիւ կայցին

աանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, յաղագս միոյ մեղուցելոյ:

և մի ամենայն աղգս կորիցէ:

ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՆՈՍ ԱՌԱՋԻՆ ՎԻ, 10.

219_{11-15}
 Արմատ ամենայն չարեաց՝ ար- Արմատ ամենայն չարեաց...

ծաթսիրութիւն է: զհեթանոս օրէնս անաստու-
 ածս լինել:

ფსალმუნი XIV,

99₁₈₋₁₁
ვერცხლი სარგებლით მან არ ვეცხლი მისი არა მისცა აღ-
გასტეს უჯესთაესად. ნადგინებად.

იგავნი სოლომონისნი II, 17.

98₂₁₋₂₂
ვაი იმას, ვინც გაუშვას სწავლა რომელმან დაუტევის მოძღურე-
კეთილი ყმაწვილობისა და და- ბაჲ სიკვაბუქისაჲ და მცნებაჲ სა-
იფიწყოს. ღმრთოჲ დაიფიწყის.

ეფთხელთა VI, 1.

105,
დამკუიდრებული შვილის გზა მამანი ნუ განარისხებთ შვილ-
ღმრთის ნებაზე და რიგზე. თათქუენთა, არამედ განაზარდე-
ნით იგინი სწავლითა და მოძღურე-
ბითა უფლისა თქუენისაჲ.

ეფთხელთა VI, 4 = კოლასელთა III, 21.

111₁₂
ძმანო, გიყუარდეს შვილნი მამანი ნუ განარისხებთ შვილ-
თქუენი. თათქუენთა.
მამანი ნუ განარისხებთ შვილ-
თათქუენთა.

იოანისი XI, 50.

124₃₂₋₃₃
კარგია, რომ ერთი წახდეს უმჯობეს არს ჩუენდა, რათა ერ-
და არა ქუეყანა ერთისათვის. თთი კაცი მოკუდეს ერისა-თვს და
არა ყოველი ნათესავი წარწყმდეს.

ტიმოთეას მიმართ პირველი VI, 10.

129;
უცხო თესლთა რიგი უღმრთო- ძირი არს ყოველთა ბოროტთა
ბა არის. ვეცხლის მოყუარებაჲ.

ԴԵԻՏԱԿԱՆ XVIII, 2--4.

220₇₋₉

Ես եմ Տէր Աստուած ձեր, ըստ
ամենայն պնացից երկրին Եգիպտացւոց
յորում պանդխտեցարուք՝ մի
առնիցէք, ըստ պնացից երկրին
Քանանացւոց յոր ես տարայց
դձեզ՝ մի առնիցէք, և ըստ օրինաց
նոցա մի պնայցէք: Ձիրաւունս իմ
առնիջէք, և դ՛հրամանս իմ պահեալ
էք, զնալ ի նոսա: Ես եմ Տէր Աստուած
ձեր:

Ըստ կրօնից ազգաց Եգիպտացւոց
և Քանանացւոցն մի երկրայցէք,
եւ եմ Տէր Աստուած ձեր:

ԴՈՒԿԱՍՈՒ III, 13.

418₃₋₁

Մի ինչ աւելի քան զհրամայեալսն
հարսն ձեզ առնիցէք:

Մի աւելի քան զհրամայեալսն
ձեզ առնիցէք:

ԾՆՆԴՈՑ II, 7.

235₇₋₉

Ստեղծ Տէր Աստուած զմարդն
հող յերկրէ. և փշեաց յերեսս նորա
շունչ կենդանի, և եղև մարդն
յսնչի կենդանի:

Ստեղծ Ապտուած զմարդն հող
յերկրէ և փշեաց յերեսս նորա.
շունչ կենդանի և եղև մարդն
հողի կենդանի:

ԲԱՆՔ ԺՈՂՈՎՈՂԻՆ X, 8.

273₁-274₁

Որ քակ զցանկ հարցէ զնա օձ:

Որ քակէ զցանկ հայրենի,
հարցէ զնա օձն և սպանցէ:

ლავიტელთა XVIII, 2-4.

129_{გ-ი}

რიგთა გვართა ეგვიპტელთა და
ქანანელთა ნუ წახვალთ. მე ვარ
პატრონი და ღმერთი თქუენი.

მე ვარ უფალი ღმერთი თქუე-
ნი. მსგავსად სლვათა მათ ქუე-
ყანას ეგვიპტელთასა, რომელთა შო-
რის დამკვდრებულ იყვენით
თქუენ, ეგრე არა ჰყოთ და მსგავ-
სად სლვისა მის ქუეყანასა ქანა-
ნელთასა, ვიდრე იგი შეგიყვანნე
თქუენ მუნ, არა ჰყოთ, და შჯულ-
სა მათსა არა ხვდოდით. სამარ-
თალთა ჩემთა ჰყოფდეთ და ბრძა-
ნებათა ჩემთა იმარხევდეთ, და
ვიდოდეთ მათ შინა. მე ვარ უფა-
ლი ღმერთი თქუენი.

ლუქასი III, 13.

133_{კ-ს}

რაც რომ კელმწიფის ბძანება
გაქუთ, ის ათავეთ, არათუ ნამეტ-
ნავი.

ნურარას უფროჲს განწესებუ-
ლისა თქუენისა იქმთ.

შეჰანათა II, 7.

135_{კ-ს}

დაბადა ღმერთმა მიწა ქუეყა-
ნისა და შთაბერა პირსა მისსა
სული ცხოველი და შეიქმნა კაცი
სული ცოცხალი.

შექმნა ღმერთმან კაცი, მტუე-
რისა მიმღებელმან ქუეყანისა-გან,
და შთაბერა პირსა მისსა სული
სიცოცხლისაჲ, და იქმნა კაცი სუ-
ლად ცხოველად.

ფიზნი მკლასიანთა X, 3.

136_{გ-ს}

ვინც მანის ღობე დააქციოს და
გარდაღახოს, უკბინოს მას გველ-
მან და მოკუდეს.

დამარღვეველსა ღობისასა უკ-
ბინოს მას გუელმან.

ՄԱՏԹԻՈՍԻ XXII, 21 = ՄԱՐԿՈՍԻ XII, 17 = ՂՈՒԿԱՍՈՒ XX, 25.

287₁₆₋₁₇

Երթայք տնւք զկայսեր՝ կայսեր, և զԱստուծոյ՝ Աստուծոյ: Տուք զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ:

Երթայք տնւք զկայսեր՝ կայսեր, և զԱստուծոյ՝ Աստուծոյ:

Երթայք տնւք զկայսերն՝ կայսեր, և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ:

ԾՆՆԴՈՅ XXII, 16 (ԵՍԱՅԻ XCV, 23; ԱՌՆԲՐԱՅՆՅԻՍ VI, 13).

48,

Յանձն իմ հրդուայ՝ ասէ Տէր: Յանձն իմ հրդուայ, ասէ Տէր:

(Յանձն իմ հրդնում:

Յանձն իւր հրդուաւ):

მათანი XXII, 21 = მარკოზისა XII, 17 = ლუკასი XX, 25.

147₂₅₋₂₆

მიეცით კეისრისა კეისარსა და
ღმრთისა ღმერთსა.

მიეცით კეისრისა კეისარსა და
ღმრთისა ღმერთსა. V

მიეცით კეისრისა კეისარსა და
ღმრთისა ღმერთსა. M.

მიეცით კეისრისა კეისარსა და
ღმრთისა ღმერთსა. V

შაჰანათა XXII, 16 (მსაიანსი XCV, 23; მზკაელთა VI, 13).

148₂₁₋₂₂

ჩემი თავი დამიფიცავს,
ღმერთს ეთქმის.

თავსა ჩემსა ვფუცავ, იტყვს
უფალი.

(თავისა მიმართ ჩემისა ვფუცავ.
ფუცა თავის თვისისა.)

ድ ጎ ፍ ጎ ፍ ጠ 0

I

ს ი ნ ო კ ტ ი კ უ რ ი ნ უ ს ხ ა

„სოფხური სამართლისა“ და ვახტანგისეულ კანონთა კრებულის დანარჩენი კოდექსებისა

(ამონაკრეფი).

ნუსხას ზევიდან (2r) აწერია:

„ქრისტე | აღიდე | ორთავე | შინა | ცხოვრებათა საქართველოს
გამგებელი | ბატონის! შვილი ბატონი | ვახტანგ. ამინ |

კა. კმაწილთან ნუ უკურთხვენ გურიკუნსა.

კბ. ქალი თუ დედამით ობოლი იყოს, შეუძლია თა-
ვისთავად ქრმის შერთვა თუ არა?

კდ. ცოლის თხოვნისათვის: ვინ ვისიც ქალი ითხოვოს
ცოლად, რა მართლა ითხოვენ, აღარ შეუძლია
დაგდება მისი.

კე. ცოლის შერთვა და მიზეზობა და ზრახვა, რომე
კაცი ამას ამბობდეს: არა არს ქალწულიო ანუ
თუ ბოზიო, ამას იტყოდეს.

კვ. ქვრივსა ქალწულსა ნუ შერთვენ და ანუ თუ შერ-
თონ.

კზ. კაცსა კაცობაში შესულს ცოლი თუ პატარა შერ-
თონ.

კთ. ვინ შეირთოს ცოლი ორი უზითეო და ზითიანი,
აქვე ზითიასა დაპატრონება მამის ანდერძით
შეილთა.

ტბბ

ტქთ

ნი

ტლტ

რკ

ნიზ

ტლზ

ტქთ

იბ

ოდ

კთ

კთ

სპე

<p>ლ. აბეგარებზე მოკლება ანუ შეიყრება ცოლქმრად, რომ ესევები სკირდეს: ანუ იუუნენ ბრძანი და ანუ ყრუნი ანუ მუნჯნა-ანუ მონაობიანი და კი-რიანი.</p>	ტ
<p>ლა. ამას ვიტყვით ახალ ნაქორწილეთა კაცთაჲთა: რომელთა იქორწინონ, ნუ განეშორებიან, ნურ-ცა ლაშქარს წაელენ.</p>	ს
<p>ლბ. დედაკაცმა ვინც ვისი ყმა ქმრად შეირთოს.</p>	ო
<p>ლგ. ვინგინდავინ დედაკაცი აზატი იყოს და უზატო ყმა ვისიც შეირთოს.</p>	ო
<p>ლდ. ნათესავთა შუა უხდურობისათვის და შეგვანებო-სათვის.</p>	ნ
<p>ლე. ნათესავთა შუა უხდურობით შეუღლება ვისმე მოჰუკდეს.</p>	ნ
<p>ლვ. კიდევ ნათესავთა უხდურობა.</p>	ტ

ლზ. კოდევ უხდურობისათვის.

ლს. მრუშება და შეგმანება ძმის ნაცოლართან, ცოლის დასთან, ანუ მართლა შეუღლდენ.

ლთ. ქალუენი სხვადასხვის შვილნი ორნიე რომ ერთის ძუქუთ გაზრდილიუნენ და შეუღლდენ.

მ. ნიშნისა და ზითვისათვის.

მა. ვისაც ნიშნისა და ზითვის წიგნი არა ქონდეს.

მბ. რასაც მზითევს ხუთი წელიწადი დაგვიანებოდეს, რომ მიცემას დაპირებოდეს.

მე. ქალის ზითვისათვის მამამ რომ ზითევს გარდა სხვაზე კელი ააღებინოს.

მე. კოდევ იმავ ზითვისათვის.

მრ. ნბ. როგორც სჯული, ისრე ქალაქთა წესი და რიგი შეინახოს.

ტნიგ. ც

ნდ კმ

ტმგ

მე

ნბ

ნთ

ტლ

ტლ

ტია

სოთ

სპ

სი

ნე. მებატონებ ვინც თავისი ყმა სადაც სასამართლოდ და სალაპარაკოდ გვგზავნის სადაც, მართებს პეტრონის მსგავსად სამართლის ქნა თუ არა?

4v აე. კათალიკოზთათვის: მათის კურთხევისა და მიცვალეხისათვის, აქვ მისის კრებულთ მიცვალეხა.

აგ. კათალიკოზის კურთხევითა და ბრძანებით უნდა დასდებოდენ საეპისკოპოსოსა სადაცა, აქვ პირველითგანვე გზებსა გაწვენებს და მოგახსენებსთ.

აზ. ეპისკოპოზთ კურთხევა თუ სიჩქარისათვის ეპისკოპოზთაგანვე მოკედინონ, ამაზე მოკედების, რომე კათალიკოზზე შორს სადმე იყუნენ.

აბ. ეპისკოპოსთ თავის სახლსკაცი აკურთხონ.

აბ. ეპისკოპოსთა და მღვდელთაგან მიცემა რისაც სახლსკაცთათვის.

აო. ეპისკოპოსთ არა მართებს საკუეუნოს საკმეში გარევა.

კმ

რნა

სკზ

სპე

რეც

რეა

რეზ ც

ოა. სამართალი ეპისკოპოსთა საეპროფანთა და მღდელთაზე.

ობ. ეპისკოპოსთა წინაშე მოწმობა ერთით არ იწმუნება.

ოგ. ეპისკოპოსთა და მღდელთა თუ მეორედ კურთხევა მოინდომონ ანუ აიღონ.

ოდ. ეპისკოპოსი რომელი ახალი დაჯდეს საეპისკოპოსოსა ტახტსა, ასე უნდა ქნას.

ოე. ეპისკოპოსთა და მღდელთაგან ვისიმე საეპისკოპოსო ღება.

ოვ. არ უნდა ეპისკოპოსთ სხვას საყდარს წაართვან და თავისას შეუმატონ შესამოსელი თუ რაც რამე.

იი. კელმწიფის ბრძანებით მოსარბეულად თუ რასაც ალაგს ლაშქარი წავიდეს.

იო. თავდანი და ლაშქარი თუ თავისთაიად წავიდნენ დასარბეულად.

იკ. იმში ნამოენის საქონლისათვის.

რე

რვ

რგ

რდ

რე

რვ

რგ

რდ

რე

6
3
2
5
3
2

როზ

185

სნი

პ. ომში დანარჩუნებულის კაცის იარაღისათვის ასე იქნას, აქვე მას დანარჩუნებულს მკუდარს კაცს ნუ გაამიწველებენ.	შპე	ჩნიდ. რობ
ე. უკემწიფოთ არვის ძალუკს კმისა მისისა სიკვდილი, რაგინდ დამნაშავე იყოს, და თუ მოკლან, მის გარდახდევინებისათვის. <td>კე</td> <td>ჟე</td>	კე	ჟე
ჟ. ვინ მალეით თეთრი მოსუკრას, მისი გარდაცდევინება. <td>ტოზ უდ</td> <td>ჩნიდ. რობ</td>	ტოზ უდ	ჩნიდ. რობ
ჟ. დანაშაული შვილისა მამას არ ეკითხვის და მამისა შვილსა, არც მამა მოიკულის შვილისა წილ და არც შვილი მამისა წილ. <td>სოზ</td> <td>სოზ</td>	სოზ	სოზ
ქ. ღიღებული მოსაქმე და თაყადი ვინგინდავინ კელაჩიფის რისხეით გარდაიკვალოს, მის შვილსა და ძმას ნურას ერაიან. <td>რო</td> <td>რო</td>	რო	რო
ყ. ვინ ღირსი იყოს გალაკუისა, მაშინვე გაილაკოს თუ არა? <td>სკ</td> <td>სკ</td>	სკ	სკ
რ. დანიშნისათვის: ვინ ნიშანი გაგზავნოს, და ცოლი დაინიშნოს, მასუკან თუ ერთმანეთი აღარ ინდომონ და მოეშალოს. <td>ნე</td> <td>ნე</td>	ნე	ნე
რ. ვინ დაინიშნოს, ცოლი [შეირთოს] და მოუკუდეს ანუ ბერად შედგეს იგი კაცი. <td>თი</td> <td>სკგ</td>	თი	სკგ

<p>რბ. დანიშნულთ ერთმანეთისათვის ეკონოს და მოკუდეს, ის ნიშანი ეთხოვბის თუ არა?</p>	<p>ტვბ ნზ</p>	<p>სკვ</p>
<p>რდ. მისთვის, თუ რამდენის საქმისაგან გაიყოებიან და-ნიშნულნი.</p>	<p>რვმ ტლმ ტულ ტმბ</p>	<p>სიბ</p>
<p>რვ. არ უნდა სველონ ძველი წესი და რიგი მონასტრისა.</p>	<p>ტია</p>	
<p>რზ. აქვ: თუ როგორ გაყოფს მონასტერთა მეუღა-ბნოეთა და საყდროეანთა საწესისა.</p>	<p>რნგ</p>	
<p>რი. ეკლესიის მამულში ვინ ააშენოს რამე ძალად ან ქირით.</p>	<p>სკვ ტვ</p>	
<p>რკ. ეკლესიაზე ურიგოდ ქცევა საყდროეანთა და აზნა-ურთაგან და მამასახლისთაგან, რომელსა იქმ-ნენ, რომ არ არის მათგან საქნელი.</p>	<p>ტნთ</p>	
<p>რკბ. მონასტერთა და ეკლესიათა შინა ძალად დადგომა და სმა მოლაშქრეთა და აზნაუროთაგან.</p>	<p>ტნა</p>	
<p>რკდ. საფლავის მიწის ფასის, და სამარხის თხოვნისა და გამოართმევისათვის ძალად თუ ნებით.</p>	<p>ტვვ</p>	

- რკე. საყდროვანთა აბატობა და გათარახნებისათვის.
- რკე. კური-უქმის დაცვისათვის.
- რკზ. კელმწიფე თუ რა არის ანუ როგორ უნდა მიგვიჩინდეს და ანუ რა დიდება აქვს, აქვე გამცნებთ, და აქვე კელმწიფეთა მიცვალება, აქვე გაკელმწიფება.
- რკთ. კელმწიფეთა წინა ვერაყინ დაჯდეს უბძანებლად პატრიარქის მეტი.
- რლ. კელმწიფეთაგან არის მართებული კილის გაღება და უბრძანებლად არა თაყვადთაგან, აგრევე საკელმწიფო შესამოსელი ვერ შეიმოსონ, თუ არ უბძანოს ან არ უბოძოს თაყვადთა.
- რლა. კელმწიფეთა თუ ენებოს ციხე-ქალაქთა აშენება ანუ თეთრი მოაკრეყინონ.
- 7 რ რლბ. უკელმწიფოთ თაყვადთა თეთრი ვერ მოჰსკრან, თუ ვინ იცის მოსკრან.
- რლოე. ქრისტიანთა კელმწიფე მიმგავებთი პატრიარქთა ნუ იქნების ხასითა ვითარცა უსჯულთონი.
- რლბ. კელმწიფე პატრიარქის ხარისხს ვერ დაჯდეს ერთის ბრძანებით.

	ნია	ს	იზ	რობ	კე
7 v	რმე. მეფეთა და თავადთა ავის გამომჩიეველთათვის და ორგულთა.	რო	იზ	რობ	კე
	რმზ. რომელიმე ციხიდან წაუქვიდეს და ციხის მტერს მოუვიდეს და ციხე-ქალაქი გასცეს.	უია, უიბ			სკა
	რმტ. ვინც ქუეყანასა და სჯულსა უორგულოს და ქრისტოიანეთა ზე ლაშქარი მიიყუანოს და ქრისტიანენი გასცეს.	უიბ			სკბ
	რნა. მეფეთა გინებისათვის.	ს	იზ		
	რნბ. კიდევ მეფეთა გინებისათვის.	ს	იზ		
	რნთ. ყმამ თუ თავის პატრონი სიკუდილს მოაჩინოს, მას მაგიერი ჩა უნდა მიეზღოს.	ს	იზ		
	* რა. კელმწიფეთაგან ვალაშქრება სხეთა გეარსა ზე თუ როსაც მოკდეს, მისთვის.	რნიტ რკბ			
	რაა. თუ მოკდეს კელმწიფემ ერთს ალაგს ვალაშქრის.	უთ			
	რაბ. ჩა ქალაქი დაინარჩუნონ, ნუ მოკუეთენ ნაყოფის გამოძღებელთა.	უიბ			
8 r	რაგ. ებისკოპოსმან სხვის სამწყსოს მღრღელი თუ აკურთხოხოს ანუ სხვის უჩიენებულს შენდობა მისცეს, არ არის მართებელი, ნურცა იქმონენ.	უი ტთ	ია		

რად. ეპისკოპოსთაგან შეჩვენებულთათვის; ერთი ენიმე რომ რიგიდამ გასულიყოს და შეჩვენებული იყოს, მას სხვამ შენლობა ვერ მისცეს.	ია	ტნდ სპე	რკმ	რკმ რკდ რთ
რაფ. ვინ ემღუროს ეპისკოპოსს და მისი ურიგო თქვას.	იბ	რქე	რქე	რკმ რკდ რთ
რაფ. ვინ ძრახვით ემღურებოდეს ეპისკოპოსს და წინა აღუღებოდეს ეპისკოპოსს და მის ქორეპისკოპოსს .	ივ	რქე	რქე	რკმ რკდ რთ
რაზ. ვინც კათალიკოზს და ეპისკოპოს-მღვდელთა ურიგო კადროს და აგონოს.	იპ	რკპ	ტკპ	რკმ რკდ რთ
რამ. ვინც მღვდელს ურიგოდ მიეპყრას ანუ აგონოს ანუ გაცარკოს, მისთვის.		რკპ	ტკპ	რკმ რკდ რთ
რათ. ვინც მღვდელსა და მოსმართლეს ავი უთხრას და არა გაუგონოს რა და შემგინებელი მათნი იყუნენ.		სნე რკპ		რკმ რკდ რთ
რპ. ვინცა დიდსა ხუთშაბათსა წმინდისა ზიარებისა და იმის გარდა კმელის პურის მეტი კამონ რამე, მისთვის.		ტვ		რკმ რკდ რთ
რპპ. საყდროენათა ურიგობა და თეთრის სარგელით გასემა მათგან.		სპთ		რკმ რკდ რთ

	რნი	ტნ	სნე	ტა	ტმთ	სეთ	რეთ	ტს	ტბ	ტტ
8v	რკპ. მღვდელთათვის იუოს დაპატრონება მკურდრად და დაქმება მღვდელთაგან სამწყსოსი.									
	რბთ. მღვდელთაგან სამწყსოსი გაუყოფლობისათვის.									
	რყ. მღვდლის შესავალი სამწყსოდაჲმე ესე და ეს უნდა შეუდოდდეს და მიეცემოდეს.	დ	ნა							
	რაგ. სხვაგნით მოსულის მღვდლისათვის.									
	რკბ. უფროსი დეკანოზობისათვის.									
	რკგ. სამღვდლო როგორ ღირსი უნდა იუოს რომე მღვლათ აკურთხონ.									
	რკდ. ვინ ვისი ყმა მღვდლათ აკურთხოს.						რნი			
	რკე. კათალიკოზის მორჩილნი უნდა იყუნენ ეპისკოპოსნი, და თუ ვინმე უმორჩილობა ქნას.						რნია			
	რკჲ. კორეპოსკოპოსი უნდა იარებოდეს და მწყსიდეს ქუეყანასა, რასმე, უხვედრობა და უქმის გატეხა არავეის აქნეფინოს.								იე	
	რკთ. ეპისკოპოსთა და მოქალაგეთაგან რომელნი იკურთხნენ, ვისგანც რომ ეკურთხნენ მღვლად, მა თის დარიგებით არ ირჯებოდენ.								იგ	

ს. ცრულთა მღვდელთა და ავის მოკმედთათუის, ანუ თუ ტყუილად ხუცობას შერებოდეს ანუ თუ ხუცესი იყოს და მიმფერებელი და რაც სჯულში არ იყოს, იმას იკნოდეს.	რკვ
სა. ტყუილად მოარულთა ბერთა და ცრუ წინასწარმეტყუელობისათუის.	ტნიუ რნგ რნდ
სბ. საუღაბნოთა და მეუღაბნოთა მამათათუის.	ტნბ
სგ. მოქადაგე-მოძღვართათუის, ანუ თუ მოქადაგე და მოძღვარი როგორი კაცი უნდა იყოს.	სეა სკთ
სდ. საყდროვანთა და მეუღაბნოეთა განყოფილება.	სლ
სე. ბერთაგან კორცის კამისა და უკმელობისათუის.	რბთ სლთ
სე. ბერთა და მღვდელთა ტანისამოსისათუის, თუ რა რიგი ჩაიცვან.	როე
სზ. კიდევ სამღვდელთა კაცთა ტანისამოსისათუის, თუ რა რიგი ჩაიცვან და რა რიგი არა.	
სა. ეპისკოპოსთა მიცვალეულთათუის: რომელი მიიკვალოს, მისი საკონელი და მისის მონასტრისა არვისაგან წაიღებინ.	
სთ. ეპისკოპოსთაგან საყდრის კარის დაკლტვისათუის.	

სი.	სამღღელათაგანი რომელი იყოს შემფარალე და მონასტრისა სამსახურში მთერალსა ჰპოებდენ.	ტოდ	
სიდ.	რომელთა შესწირონ თავი თვისი უფალსა საბეროდ და ქალწულებე აღუოქეან და აღთქმასა მას ზე-და გამტყუნდენ.	სკვ	
სიე.	გაქირებაში და კაცთა სათნოთი რომელი მოინათ-ლოს ქრისტიანად, ირწმუნება მისი ქრისტიანო-ბა თუ არა?	ტ	
სივ.	ანაგებისათვის წირვა ეღირსება თუ არა, ვინც თა-ვისის ნებით თავი მოიკლას?	ტიე	ნიბ
სივ	სივ. გულსიყურ ნაკლებისათვის ანუ თუ ასე გიგი იყოს ან გადგარდეს საღმე ანუ ყელი გამოიჭრას, მას წირვა და რიგი ეღირსება თუ არა?	ტიე	ჟთ
სით.	ხილამ ანუ საყლიდამ კაცი ჩამოვარდეს და ანუ თუ მოკუდეს ანუ პირტყუთაგან ვინმე მოკუდეს, ამებებისათვის როგორ უნდა იქნას.	ტნით	ჟთ
სკ.	უნათლავი დედაკაცი რომ ირასულად იყოს და მო-ნათლვა მოინდომოს, მისთვის, თუ როგორ უნ-და მისი მონათელა ან ზიარება მისი.	სკედ	
სკა.	მონასტრის საძირკულის დადგინება.	სპდ	სლა

ლც

ტოც	მგ	შ	ტნა	სლზ	კა	ტბ	ტბთ	ტიბ	რნე	მე	მე	გუ	კმ	ობ
სკვ. ეინ ინდობობთა და ქმობობთ სხვის ეკლესიისათვის სხვა ეკლესია აღაშენოს.	სკდ. მონასტრის შეწირვა და მიომევა შესაწირავის პირველითგანვე ასე.	სკე. რასაც სასწაულის შესევისა და გარიგებისათვის.	სკვ. ეკლესიის სამსახური, რაც რა საწირავი თუ სა-მლოცველო რაგინდაჩა ასრე უნდა უფროსის დე-კანობის კელთა მიეცემოდეს.	სკზ. ვინგინდავინ შესევალი მონასტრისა დაიქირის და შეწირული წაართვას.	სკტ. ეკლესიის შეწირულობას სხვა სხვისას სკამდეს.	სლ. არ ბეცემა რაც რა სხვას სხვის მონასტრისა.	სლა. ცოლქმარობის საქმე და გუბი რომელიმე.	სლბ. ცოლის გაშვებისათვის.	სლგ. ცოლქმართ ერთმანეთის დაუნაშავებლად გაყრისათვის.	სლდ. ცოლქმართ გაყრა დანაშაულით.	სლჲ. ცოლქმარნი რომელნიმე დანაშაულით გაიყარნენ.			

პა	რნიდ	ტყვ	სეზ	სნივ	ნიბ	როთ სლა
პბ	პგ			ქდ	ქო ოტ	ქო ოტ ოტ
				ქდ	ლზ	ლა
[სნ.]	ქმარი რომ ცოლსა მისსა გეყაროს, რას გსით მართებს გაცოფა რისაც:					
[სნზ.]	ვისიე ქმარი წაიდეს შორს ქუეყანას, ცოლმა მისმა მოთმინოს, და თუ მოკდეს, ან ამან ქმარი შეირთოს ან იმან ცოლი ანუ თუ ლაშქარში დასტყუებოდეს ქმარი.					
[სნს.]	ხადუმთათვის: თუ ეინმე იყოს საკუჩრისი ანუ თაფისით წამქდარი და მან თუ ცოლი შეირთოს, მისთვის.					
[სნთ.]	მთაყარდიაკონთაგან ბოზობისათვის ცოლის გაშეება და გაუშეებლობა.					
[სა.]	კაცთა და დედაცთა ტანისამოსისათვის: ნუ შეიმოსო მამაკაცი დედაკაცისასა, ნურც დედაკაცი მამაკაცისასა.					
11r	[საა.] ბოზობა, ქალწულთა ქალთა განხრწნა.					
	[საბ.] ქალწულთან სიძე ვათხოვილთან.					

ლობ	კა	როთ	კბ	პდ	ს
	ოც	სლა	კმ	პე	ა
	ოთ	სვ	კვ	კვ	მ
	მთ	ტმც	კვ	კვ	პ
		პე	კვ	კვ	პ
	ნ	ტმც	კვ	კვ	პ
		სე	კვ	კვ	პ
		სე	კვ	კვ	პ
		როც	კვ	კვ	პ
		სეც	კვ	კვ	პ
		ტიც	კვ	კვ	პ

[საგ.] კიდევ კალწულთან სიძვისა უდაბურში გათხოვილთან.

[საგ.] თუ ვისმე ვისიც ქალი მოუწდეს და უნდოდეს მამა ქალისა არ აძლევდეს და ძალად მოიტაცოს ვინცა ან ნათხოვნი იყოს ანუ სხვის ნათხოვნი ანუ ქერივი.

[საზ.] გამოჩენილად მოწმით ნათხოვნი ქალი ან მამამ გაუთხოვოს ან სხვამ წაართვას, აქვე თუ ქალის მოტაცება ყმამ იცოდეს და პატრონს არ მოახსენოს.

[სო.] კიდევ: თუ კაცმა კაცს ცოლი მოსტაცოს.

[სოა.] ვინ ვისი ცოლი წაგვაროს და ანუ ის ცოლწაგვირილოს რასაც უბეჭროს.

[სომბ.] ვინ ქმარიანი დედაკაცი შეიყუაროს და გააწმინდოს, აქვე თუ ნება დედაკაცისა ყოფილიყოს.

11v [სოე.] ბოზობა მიეღველთაგან.

[სოზ.] კაცი ვინც იყოს პირუტყუთან აყად მქცემელი.

[სოპ.] კიდევ: ვინც იყოს კაცი აგეთი, რომე პირუტყუ-
თან დეცეს.
[სოთ.] მამათმავალთათვის.

[სპ.] აღამიანთა და პირუტყუთთან დაცემისათვის.

[სპა.] დედაკაცისაგან ნდომით ბოზობა.

[სპგ.] ქრმიანს დედაკაცს რომ უსჯულოსათვის და ანუ
(ხვათათვის საეკაცოდ ელაპარაკოს.

12r [სპვ.] დედაკებან თუ ბოზობით ანუ სხვა რითაც წა-
იყდინოს ნაყოფი მისის მუცლისა.

[სპზ.] ერთი დედაკაცი რომ ბოზობისათვის დაადონ
და მას ბოზობის შვილი ყუანდეს.

[სპპ.] დატყუება ცოლისა ანუ ქმრისა.

[სპთ.] თუ ცოლი თუ ქმარი ლაშქრისაგან დატყუედეს,
ერთს მეორისათვის რა მართებს.

[სყ.] ვინ უყიდოს ცოლსა მისსა სოფელი თუ ანუ სხვა
რამ.

ლ

ტით

ტით
როპ

ტით
როპ

ტით
როპ

ტმა

სა

პდ

რანპ

ტვე

ნია

ნა

ნბ

პპ

პგ

ლ
ლა
ლბ

ნიზ
ნის

ს
ვ
მ
ნ
ც
ქ
ო

									201
	[ტო.] მისამართლესაან ვინც კისი ავი აქუას.	რით	რძე						
	[ტიგ.] ვინ ვის უშულოს და წვერი დაგლიჯოს შეუღლ- ში ანუ მოსკრას.	რამგ	რამგ						
	[ტიგ.] თვლის გამოთხრისათვის და კბილის ჩაგდებო- ნებისათვის.	სიგ ულა	სიგ ულა						
	[ტიზ.] კელისა და ფეკისა დაჭრისა და დაშავებისათვის.	სიგ ულა	სიგ ულა						
13v	[ტა.] ფათერაკად კაცის მკულელათუის ნადირობაში თუ რასაც საქმეში ფათერაკად მოკლას ვინ ვინც.	იბ	იბ						
	[ტიბ.] შუიით კაცის მკულელათათუის.	იგ	იგ						
14r	[ტლ.] ლენისში ერთმან მეორეს უშულოს და დაჭრას ან მოკლას.	იბ	იბ						
	[ტლ.] ვინ ვის შეუფრთხოს ცხენი და ზელ მკდომი გარდმოვარდეს და მოკედეს.	იბ	იბ						

[ტნა.] ვინ ვისაც ორმოში ჩაგარდეს კაცი თუ დედა-
კაცი და მამი რამ დაუშავდეს სიკუდილით თუ
დაზარებთ.

[ტნბ.] ვან ვინც ორმოში ჩასვას და მამი რამ დაუშა-
ვდეს და მოკუდეს.

[ტნდ.] ვინ ჩხუბში ორსულს დედაკაცს დაკრას რამე და
შვილი მოსწყდეს.

[ტნე.] გეთავგან კაცის სიკვდილი: გეგმა ვინმე თუ კაცი
მოკლას.

[ტნს.] ნათესავთაგან ერთმანერთის სიკვდილი.

[ტნთ.] ლაშქარში კაცის კვლისათვის.

[ტა.] ლაშქარში ვინ მოკვდეს.

[ტაა.] მღვდელთაგან ყაზახის სიკვდილი ანუ თუ ლაშ-
ქარში მოკლას აგარიანი ანუ სხვა ურჯულო.

[ტაბ.] შუამავალი თუ მოკლას ვინმე ბერი თუ მონაზან
ქალი თუ კაცი, მისთვის.

17r [ტად.] ეთვინდა ცხენმან ანუ ჯორმან ანუ საკედარმან ეი-
სამაც ეისმე აწყინოს და დააშაოს და ანუ მო-
კლას.

სის

რძ

სიბ

ტა

რუბ

ტდ

უბ

ტკ

საა

სიე

ტაა

რქე

რქე

ნს

რქე

3

იზ

ნიღ	სკა	ნიღ	სკა
	ტოა		რევე
	სიბ	იე	ნა
	რე		კღ
	უიზ		როგ
	უიზ		კღ
	რე		როგ
	ე		
	რმგ		
სოზ	ტლ		
	იგ		
რკა	ტლა		

[ტაფ.] ვინ მოკუდეს პირუტყუთავან და ანუ დაშედეს.

[ტაფ.] ვის უუნდეს კაცთა მჩრილელი პირუტყუი და მი-
საგან დაშედეს ვინმე და მოიკლას.

15v [ტოთ.] ზედ დასხმაში თუ დედაკაცს შვილი მოსწყდეს.

[ტაზ.] ვინც ვინ მოკლას, არ ძალუც სისხლის თხოვნა
შუკელმწიფოდ, მეფე და კათალიკოზნი ნურც
არბევინებენ.

[ტპ.] სისხლის სამართალი კელმწიფისა არის და მან უნ-
და ქნას და სხვათა არეის შეუძლია.

16v [უფ.] კაცი ვინც მი[ი]ცეალოს და შვილი დედისერთი
დარჩეს ვაჟი თუ ქალი, მისთვის.

[უზ.] ვინცაინ მი[ი]ცეალოს და შვილი დარჩეს და მა-
სუკან შვილიც მოკედეს და დედა ცოცხალი და-
რჩეს.

[უტ.] მეტეალებულს ვისაც ვაჟი დარჩეს და ქალიცა და
ქალი მზითვიანი იყოს ანუ უზითო.

[უთ.] ვინ მი[ი]ცეალოს ასე, რომ არ დარჩეს ვაჟი და ქა-
ლი და ქალის შვილი დარჩეს.

[უი.] ვინ მი[ი]ცეალოს ასრე, რომ ცოლი ორსული და-
რჩეს.

უა	უბ	უგ	უდ	უე	უვ	უზ	უთ	უთ	უთ
[უა.]	[უბ.]	[უგ.]	[უდ.]	[უე.]	[უვ.]	[უზ.]	[უთ.]	17r	[უთ.]
კაცი ვინ მიცივალს უშვილოდ და ცოლი ცოცხალი დარჩეს.	დედაკაცი რომელი დაქვრივდეს და შვილი არ დარჩეს ანუ თუ დარჩეს.	დედაკაცი ვინგინდავინ დაქვრივდეს, რა უნდა ქნას, ქმარი რომ შორ მოკლდომოდეს.	დედაკაცი რომ დაქვრივდეს, სარამდის უნდა რომ სხვა ქმარი არ შერთოს, მარამდის ნუ შეერთავს რასაც, აქვ ან უწყებებს, და თუ უმაღ შეერთოს.	დედაკაცი ვინც დაქვრივდეს ასეთი, რომ მას ქმარი კიდევ უნდოდეს, სარამდის არ უნდა შეერთოს.	დედაკაცი რომელი დაქვრივდეს ასრე, რომე ქორწილნაქმარი იყოს და განუბრუნენლი.	დედაკაცს ქვრივსა ობლის პატრონსა შეუა მზითევსა მისაზე ხელი თუ არა?	რომელი დაქვრივდეს, შეუძლია მის ზითეზე სხვის დაპატრონება თუ არა?	17r	დედაკაცი რომელი მიიცივალს და ქმარშვილი ცოცხალი დარჩეს.

ნა	სკდ				
ოგ	კბ				
ნ	კვ				
ტნზ	კბ				
ნიტ.	კვ				
ე					
ბ					
დ					
სნგ					
ტნგ					
ტლ					
სოზ					

[უკბ.] ვინ მიიცვალს დედაკაცი ასეთი, რომ ძე მრავლად მისცემოდეს.

[უკვ.] ვინცაინ დედაკაცი მიიცვალს კმრისა უწინ და შვილი დარჩეს.

[უკგ.] ვინ მიიცვალს დედაკაცი უშვილო და ქმარი ცოცხალი დარჩეს, მისი შთიფისათვის.

[უკდ.] საყდროვანი დედაკაცი ვინ უშვილად მიიცვალს.

[უკე.] ქალი ვინც მიიცვალს და შვილი არ დარჩეს, ზითევი მისი მიეცეს მამისა და მამის მამისა და არა სხვასა.

[ულა.] სიძე ვისიც მიიცვალს უსახლისკაცი და შვილი და ცოლი ცოცხალი დარჩეს.

[ულბ.] უშვილოთათვის: კაცი თუ დედაკაცი მიიცვალს უშვილად, მათს საქონლისათვის.

[ულგ.] მიცვლებულის სულის საქმის გარდაკდამის სახლისკაცთა როგორ მართებსთ ანუ ვის რა უნდა მიუცუნ.

17v [ულდ.] მამისა და დედის საქონელზე და სამკუდრებელზე დაატორინება ქალთა თუ ვაჟთა, აქვე| თუ მ| არ-
თო ქალი დარჩეს.

რი

რწმ
ჩნთ

რკე	ტლა
სკდ	სნა
სპა	ტლბ
სპე	ვც ჩბ რ ჩვვ
	ივ
	ბ
	დ
სპბ	ნიე

[ულე.] მუკლით დანაჩოომის კმაწეილის დაპატრონებისათვის.

[ულვ.] მართალის შვილის და ხასის შვილის დაპატრონებისა და სამკუიღრებელისათვის, აქვე ქალთა დაპატრონება.

[ულზ.] ყრუსა და მუნჯის, კოკლისა და ბამის ანუ სსეა ქირიანთა დაპატრონებისა და სამკუიღრებელისათვის.

[ულს.] შვილობილის დაპატრონებისა და სამკუიღრებელისათვის.

[ულთ.] ეინც დაპატრონოს შვილი მისი პაპისა და მამის მამულზე. ესე ანდერძით უნდა დაუმტკიცდეს.

[უმ.] ქალის შვილთა დაპატრონება სამკუიღრებელსა პაპისასა.

[უმბ.] ვისიგინდა სამკუიღრებლის დაპატრონება მამის მისთა მშათავან.

[უმგ.] ვისიგინდავის სამკუიღრებლის ახლოს ნათესავთავან დაპატრონებისათვის.

[უმდ.] სიყდილს უკან დაპატრონდეს ქმარი ცოლის სამკუიღრებელსა და ცოლი ქმრისასა.

[უფ.] როგორ უნდა დაბატონდეს დედა შვილთა მისთა მიცვალებას უკან, დედაცაც მას რომ შვილის შვილი ენახოს.	ო	
18r [უნა.] ვისგნდავის მიბაბროს კაცმა სიკუდილის დღეს შევილი და ქონება.	რა	
[უნბ.] ვინ ვის მიბაბროს შვილი და საჭონელი, შესანახავის მიცემა მართებს თუ არა?	რმა	
18v [უნზ.] ანდერძი მამაკუდავისა.	ელ	ნც
[უნს.] კიდე ანდერძისათვის, რომე უსანდეს მოწამე.	რთ	
[უო.] ავადმყოფის ანდერძისათვის.	რემ	
[უოგ.] ანდერძი რას ხნისას ეთქმის და რას ხნისას არა.	ტლგ	
19r [უოდ.] მამამ რომ შვილს ანდერძი უუოს და გაუუოს რაც.	ბ	
[უოე.] ანდერძით ვინც თავის ქონება ვისაც მისცეს.	რნზ	სპგ
[უოგ.] ანდერძით ვინ დააბატონონოს ქონებასა მისსა სხვა კაცი ვინცა.	ია	
[უოზ.] ანდერძის გაუტებლობისათვის.	ეთ	
[უოჰ.] უანდერძოთ ვინც მოიკვლის ანაზღაოთ, რომ ანდერძი ვერა თქუას.	რ	
	ზ	ნც
	ბ	

- [უბა.] ცოლქმარნი ვინ მიიცივალონ უანდერძით.
- [უბბ.] ვინც მიიცივალოს უანდერძით, მასუკან შეიღი მისიცი მიიცივალოს, დედაკაცი როგორ დაპატრონდეს.
- [უბგ.] აზატის ქნა: ყმასა მისსა ვინც უყოს აზატი ორისა და სამის მოწვით.
- [უბდ.] ვინც უყოს აზატი ყმასა მისსა პაემნით.
- [უბე.] პაემნით აზატნაქნარს რა დროს მიეცეს წიგნი აზატობისა.
- [უბვ.] ვინც უყოს ყმასა აზატი და ისევ მასთანვე იყოს და მუახლე მისივე შეერთოს და დაშვილიანდეს.
- [უბზ.] აზატი ყმისა ქონებითა და რითაც საქონლით აზატი უყოს, ისიც სახელდობრივ უნდა დაუწეროს აზატობის წიგნში.
- 11v [უბტ.] აზატი ყმისა სახლკარიანათ და მამულით.
- [უბთ.] ვის ენებოს აზატი ყმისა ანდერძით, აქვე თუ სათვისთაო იყოს ანუ სამში.
- [უბა.] რას გზით შეიქნას მხლებელი აზატი.
- [უბბ.] აზატნაქნარი კაცი რომ არ უმადლიდეს, მოიშლებს თუ არა?

პთ

რმბ

იზ

ლც

სდ

ლ

ლა

ლზ

ივ

კ

იე

სდ

იო

რნიპ

სლდ

[ფზ] | ვინ სძრაბოს დედამა მისი ანუ საცემრად კელს
შეახოს ან მათი ავი რამ გაამედღუნოს.

[ფც.] | რომელმან შევილმან გაუშვას მამა გინა კეთილ-
მორწმუნოებისათვის და მამას პატრი არასცეს.

[ფთ.] | მამის უჩიი შევილი რომ მამას სიყოცხლემეი გე-
ვეაროს.

[ფი.] | არა აქუს შევილს პატრიე მამის ალაგს, არცა აქუს
შეძლებე მამასთან სამართალში სწორედ წასელი-
სა და წადგომისა.

[ფიდ.] | პაპის მორჩილნი უნდა იყუნენ თუ არა შევილის
შვილი ქალი თუ ვაჟი?

20v [ფით.] | წისკვილის დახუთვისა და დავიარეებისათვის ამას
მოვახსენებთ.

[ფკ.] | ვალისათვის. ვინ სამეფო საქონელი გაავალოს, მის-
თვის ამას ვიტყუით: უბრძანებლად ნუ გაავა-
ლებენ, ნურცა საშეფოსა, ნურცა ეკლესიისასა,
ვინ გაავალოს და არ გაივონოს.

[ფქდ.] | ვალის ოხონისა და დასლენებისათვის, თუ რო-
გორ მართებს დასლენინება.

მგ

სა	ოე	რია	ჟე	სოდ	ს	მგ	მ	რლა
რქ			რქ		რხ		რეთ	რლა
								რლგ

21r	[ფკ.] გირათი ვალის აღებისათვის, რომ გირაო მამული რამ იყოს ან პირუტყუი.	რლგ	მდ პდ	იგ	
[ფკ.] კიდევ გირათი ვალის აღება: ასეთი რამ იყოს გირაო ისი, რომე წიგნში სახელდობრივ არ ჩაიწერებოდეს.	რლვ			იგ	
21r	[ფკ.] მწვალბლის მოწმობისათვის ნუ ირწმუნებთ.	რმგ	რმგ	იგ	
[ფკ.] მოწამე სარწმუნოებისა ღირსი კაცი უნდა იყოს.	რმდ	რმდ	რმდ	იგ	
[ფლ.] ერთის კაცის მოწმობა არ ირწმუნება, აქვ მოწამეთა პირველ უნდა დაიფიცონ და მეორე იმოწმონ.	რმე	რმე	რმე	იგ	
[ფლ.] წიგნის მიწერილ და უნებურად მოყუანილის მოწმობა არა ჯერ არს, აქვ თუ გამტყუნდეს.	სნს	სნს	სნს	იგ	სლვ
[ფლ.] ღარიბთა კაცთა მოწმობა არა ჯერ არს, და თუ ტყუილად იმოწმოს.	სნს	სნს	სნს	იგ	სლვ
21v	[ფმ.] რომელმან ტყუილი მთხრობლობა ქნას, მისის გარდაკვეციებისათვის.	ტლი	ტლი	იგ	სლვ
[ფნა.] ფიცისათვის და უფიცობისათვის, ფიცი თუ რომელზე კამს, რომელზე არა, აქვ ყუელას გასტყობს.	უბ	უბ	უბ	იგ	სლვ

	უი	უბ	უი	უბ	სლპ
[ფნბ.] ვისგინდა სიმაართლუკ გქინდესთა, ფიცს განე- შორენით.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნდ.] ტყუილად დაფიცება არა ჯერ არს და ვინ ტყუი- ლად დაიფიცოს, მისი გარდაკდევიანებისათვის.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნე.] უშიშრად ღ'თის ფიცისათვის.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნს.] მოფიცარს დრო უნდა სცეს: როდისაც დაიფიცავს, ყოველთვის გასჭრის, მაგრამ იმისთვის უნდა დაიკალოს, რომე ტყუილად არ დაიფიცონ.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნთ.] ჩეილთა-ყმაწვილთა ფიცი არა ჯერ არს.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნა.] ეკლესიათა მოწესეთა დაფიცებისა და დაუფიცეე- ლობისათვის.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნგ.] ვინ ვის რას სწამობდეს, მისის ფიცისათვის.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნდ.] ვის ქურდობა შეეწამოს და ტყუილად დაიფიცოს, მისის გარდაკდევიანებისათვის.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნე.] ერთი მეორეს რასმე ეღვევოდეს: ჩემი ეს გპარ- თებსო, ან მომეც ან შემომფიცეო, მერმე ამან უფხზრას: აგრე იყოს, შემოგფიცაცქო.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ
[ფნგ.] ვინ ნაპოენისა ან მიბარებულისა აზა ქნას და ტყუილად დაიფიცოს.	უი	უბ	სლპ	უბ	სლპ

22v	[ფოზ.] გზელუმეთათვის, რომელი დარიბთა ძალსა უზემდენ და უკელმწიფოდ წაართმევენ რასმე და ანუ შეილსა. უცხოს ქუეყანას დაუკარგედენ.	კვ	რკ	
	[ფოძ.] ვინ კელსანს რაგინდარა წაართოს.		ტკთ	
	[ფპ.] ვინ ეის რა ძალად წაართოს დაიბრიყოს.		რე რკ	
	[ფბბ.] ძალად საქონლის წართმევისათვის ან თუ თავისას ამგავსოს და უმსაჯულოდ წაართოს.		რკ	
23r	[ფბგ.] სანნისა და სამძღერის გარიგება და მოწმით და- მტკიცებისათვის.	გე	ტგზ	სმა
	[ფბდ.] მამულის შეცილებისა და სამძღერის დაქცევისა და სანნის მოგლეჯისათვის და მამულის წართმევისათვის.	გზ	სგზ	სმზ
	[ფგ.] ეპართა გარიგება ბრძანებითა კელმწიფისითა და რიგონ სიმაართლებე და უნახონ საწყაო და სასწორი და აღლი და ლიტრა.		ტე	
	[ფგა.] ეპართა დასქენონ კაცი თავისა, რომე ერთმან-ერთი არ იბრიყონ, აგრევე გასაყიდელი რაკა სწორედ გაყიდონ.	ტპვ	ტე	
	[ფგბ.] ვაპართა შუა ვინ საქმეს ურეცდეს და აგაკობ-დეს ანუ შეაკილოს რასმე ერთი მეორისა.	ტპგ	ტე	

23v	[ფშვ.] ვაჭართა, რომელთაც იჭურდონ ნაკლებითა აღღითა და სასწოროთა და საწყაოთი, მისი გარდაკდეფინება.	ნ	ტე
	[ფდღ.] თუ უკელმწიფოთ თეთრი მოსკუანი, კელი მოეკრასთ.		ტე
	[ფფი.] ვაჭართა სწორედ და მართებულად ისარგებლონ, არათუ გზიდამ გასულით და ურიგოთ.		ტე
	[ფშვ.] ვაჭართა თუ აღკბ-მიცემაში დაატყუნონ უკოლინარი და საბრალო კაცი.		ტე
	[ქბ.] კაცთა ვინც რაგინდარა იყიდონ საამხანაგოთ, ერთი მეორეს გაუმტყუნდეს და ტყუილად ფიცოს.		რკე
	[ქგ.] ამხანაგთა და ვაჭართა ერთმანერთს ტყუილის ფიცით რაგინდარა შეატყუნონ და ერთმანერთი იბრიყონ.		ტლე
	[ქღ.] ვინც თავისი ამხანაგი იბრიყოს და ძალი უყოს.		რე
2+r	[ქე.] სვიდეასა და გასვიდეაში შეტყობინება სახლისკაცთა და მოწმით და სიტყუით და ნიშნით და მტკიცება კაის გამოძიებით უნდა, სვიდეა რომ სხვისა არა ჩაუწერონ რა.		სმა ტნიხ

[ქი.] ნასყიდობისათვის: ვინ დაიხსნას ძმა ვალისაგან, მისი მამული შეიღოს წლამდი გირაოსავით ქონდეს. თუ პატრონმა ვერ დაიხსნას, ნასყიდოთ ღარჩეს.

[ქია.] თუ ვინ გაყიდოს სახლი და საღვური მისი ქალაქს გაღაფანს შიგნით.

[ქიბ.] მღლელმან ვინც გაყიდოს სახლი, კიდევ მღლელმანვე უნდა იყიდოს.

[ქიგ.] ვინ გაყიდოს წისქვილი სიგლახაკისათვის.

[ქიდ.] ვინ ყიდდეს რასაც რაგინდარას და ერთს კაცს შერიგდეს და ფასი გარდასწყვიტონ, მასუკან შეშლა და სხვის მისყიდვა შეუძლია თუ არა?

[ქიე.] კიდევ სყიდვა-გასყიდვისათვის: ვინ რა გაყიდოს და ბეი აიღოს და მასუკან შეეშალოს, თუ მისყიდველი შეეშალა, ბეი ერთი ორად მისცეს, და თუ ამღები შეეშალა, ბეი დაგეარვოს.

[ქივ.] ვინ ვის უთხრას: მიყიდე ესე ჩემთვისო, და უყიდოს რაგინდარა მამული და კისთვის რომ იყიდა, თეთრი გუთან მოსცეს და მინამდის მოსიავალი რომ ამან კამოს.

სე

სმა

სმბ

სმგ

ოდ

კვ
კზ

რტ

სმა

დ
სმა

[ქათ.] ვინ გაყიდოს სასლი და ვინც იყიდოს იმ ახალ-
ნასყიდში საჭინელი იპოვის, როგორ მართებსთ
ამისი.

[ქბ.] ვინც ვისგან იყიდოს ყმა კას პირობაზე პირო-
ბით, რომ არ იყოს ავიო, და მასუკან ავი გა-
მოდგეს.

24v [ქკა.] ვინ გაყიდოს ყმა პირობით და ბორჯლით ავი
თუ კი, ბორჯალი გვიდეს და სიავე მაშინ
შეატყოს.

[ქკბ.] ვინ ვისგან იყიდოს ყმა კას პირობაზე, გასინჯოს
და ბორჯლის გასელამდისვე მაში სიავე იპოეოს.

[ქკგ.] ვინ ვის მიყიდოს ყმა თუ მოახლე და უთხრას
მაშინვე: ეს იმდა ამის საქმის პატრონია თუ
ავისა თუ კარგისა.

[ქკდ.] ვინ იყიდოს სხვარჯული ანუ ურჯული მსახური
თუ მუახლე, აქვე მათი აზატის ქნა.

[ქკე.] ვინ გაყიდოს სილარიბისათვის შეილი, ვინც იყი-
დოს, მან სხვას აღარ უნდა მიყიდოს. ვაჟი იყოს
თუ ქალი, თუ იმისმან პატრონმა დახსნა მოინ-
დომოს, უნდა და|ხსნეინოს.

სნე

რპპ

რნიბ

კა

რნიბ

კბ

რნიბ

ლუ

ლვ

სგ

ზ

ვ

გ

სე

ს
ვ
გ
ზ
ვ
ი

217

ქკთ.) ვინც გაყიდოს ოთხფეხი რაცა და ან იყიდოს, სიყეთის პირობა მისცენ, რომე სიივე არა სკირდეს რა, ცხენი იყოს თუ სხვა რაც რა.

ქკლ.) მოწმით ვინც გაყიდოს კარი, რომე მაში ავი არა იპოებოდეს რა, თუ ვინ იცის გამოაწინდეს ანუ ნაქურდალი იყოს.

ქკლა.) აგრევე: ვინც გაყიდოს ფური, როგორც კარის პირობა დასდევან, ისრე ფურის მოწმით, რომ ავი არ იყოს.

25r ქკლგ.) ვინ იყიდოს ნაშოფარი პირუტყუი თუ რაგინდა რა.

ქკლვ.) ვინ გაყიდოს ქუევი ანუ სხვა რაც რა კურკელი.

ქკლზ.) ვენაკისა და ბალისა და ბოსტნისა წლის მოსაყელის გამოსყიდველთა და მსყიდველთათუის.

ქკმა.) ვინ ეის რა მიაბაროს და ვინც მიიბარა, იმის სახლს ცეცხლი შეუკიდოს ან არეულობა მოკდეს და იმ საქონლის ამა ქნას.

ქკმბ.) ვინ ეის რა მიაბაროს და ის საქონელი ყაზახმა წაილოს ან თუ ტყუილად მოიგონოს, ვისაც ებაროს, მან ან მოკოდეს და იმისმა სახლისკაცმა დაუშალოს.

სმდ
ტქმ

ნიე
ე
როგ

218

სმე

ე
ანიე

სმე

:ანიე

უა

სმტ

სმთ

რმტ
ტე

კვ
პთ
სჯ

რმტ
რმთ

კვ
პთ
სჯ

ს
ც
მ
ც
ვ
ვ
ვ
ვ
ვ
ვ

	ტ	სკვ	სია
25v	<p>ქმგ. ვის ვისი რამ რაგინდარა საქონელი ებაროს და ქურდმა მოპაროს, თუ ქურდი გამოჩნდეს, ის არის, თუ არა ჩნდეს ან ტყუილად ამბობდეს, ასრე ქნან, როგორც აქ უწესებ.</p> <p>ქმს. ვინ ვის მიაპაროს პირუტყუი რაც რა ფერი ფასით თუ უფასურად და მას დაუშავდეს რამე.</p> <p>ქმბ. ვინ გააქირაოს წისქვილი და ვინ იქირაოს, მისთვის.</p>	<p>სკვ</p> <p>სნ</p>	<p>35</p>
26r	<p>ქმგ. ვინ ვისგან ითხოვოს ქირით ულაცი და მართებულზე ნამეტნავე ავიდოს, ანუ მოატეხინოს რამე ან დაუკარგოს ან მოატაკებინოს ვისმე.</p> <p>ქმე. ვინც ითხოვოს და იქირაოს საბრალოსა და ღარიბისაგან რაც რა, ულაცი და ქირა თუ მშინევე არ მისცენ.</p> <p>ქმვ. ვინ ვისი ტურქელი რაც რა ითხოვოს, დაუკარგოს ან წაუკლდინოს ან გაუტეხოს.</p> <p>ქმს. კულმწიფის მოკელენი და მოსაქმენი დაღვან სამსახურზე კულმწიფისაზე რა, იღვან. სანამ არ ათაონ, მანამდის სხვას საქმეში ნუ გაერევიან.</p> <p>ქმთ. რომელმან გაავოს საქმე კაი და რომელმან ავი, მათუვის.</p>	<p>სკთ</p> <p>სოე</p> <p>სლ</p> <p>ებ</p> <p>რკბ</p>	<p>3</p>

- [ქა.] კელოსანი ოსტატნი რისაც მკოდნენი იყუნენ და შვირდი. უუნდეს, მათგან კამს ესე შვირდის კარგად გასწავლება და საოსტატოს უთხოვენ-ლობა.
- [ქა.] კელოსანთა რას დროს. იელოსნონ რასაც ფერ-ზე ნარდათ თუ დღით, როგორც პატრონს უნდოდეს, ისრე უნდა გააკეთონ.
- [ქა.] კელოსანთგან რაგინდარას წაუდენისა.
- [ქა.] კელოსანთა სახელოსნოდამ მოიპარონ რაჟე.
- [ქა.] კელოსანთა საელოსნო წაუდენინონ რასმე ან დაუკარგონ.
- [ქა.] კელოსანთა კელში კელფასი ექიროს და საე-ლოსნო მოაპარეინონ ეისმე.
- [ქა.] კელოსანთა კელში საელოსნო. მიდომილის ლაშქრისა და თარეშისაგან წაუკდეს.
- [ქა.] კელოსანთა ვისაც რა გასაკეთებლად ჰქონდეს და გირაოდ დასდევან.
- [ქა.] კელოსანთა კელში საელოსნო დაიწვას უნაღვლე-ლობით თუ მოეღით.

ტოვ

ტვა

ტმდ

ტმე

ტმდ

ტმე

ტმდ

ტმე

ტვა

ტვა

ტვა

ტვა

25v	[ქოა.] მუშანი და მოჯამბეირენი რას ღროს მუშაობდენ პატრონისა დარიგებაზე. თუ წაედეს რამე, უბრალო იყუნენ, და თუ თავიანთთავად ირჯე-ბოდენ და წააკდინონ რამ, ზღონ.	ტებ	
	[ქობ.] მეწისქუილეთა თუ საფქუაეი წააკდინონ მათის მოუუელლობითა ან მოიპარონ და ან მოაპარ-ვინონ ვისმე.	ტელ	
	[ქოდ.] ერთმან კაცმან რომ თავის ნაგჯას ცეცხლი მო-უღვას და იქლამ წავიდეს და სხვის ვენასა ანუ ყანას წაეკოდოს.	სკა ტკც	რებ რემ რეა რებ რეა
	[ქოე.] თუ ვინმე ნდომით დაწვას სხვის სახლი ანუ ძნა, ის დამწველი ცეცხლში ჩაიწვას.	სკკ სლდ	რეა რებ
27r	[ქოე] თუ ვინმე კაცი კაცს შეუყენოს და სხვის სახლი დაუწვევინოს, დამწველსა მას თავი მოეჭრას.	სკდ სლდ	რეა
	[ქკა.] ქვენის სამძლეარი და სამანი ამაებით უნდა და-მტკიცდეს.	ტებ	სმა
	[ქკგ.] ახალის სოფლის აშენებისათვის და მისივე სა-მძღვრების გარიგებისათვის.	ტნიე	
	[ქკდ.] კელმწიფის ნაბობებს ალაგში თავადთა თუ სო-ფელი ააშენონ ან გლეხთა მთა გასტეხონ.	ულ	

[ქვე.] ახლის სახლის აშენებისათვის: ვინ აშენებდეს

სახლს ახალსა, გაუფოთხილდით, რომ არაყინ დაშედეს, არაინმოკუდეს, თუმოკუდეს, მისთვის.

[ქვ.] ვინცა ვინ მოინდომოს თავის ალაგში მალაღის სახლის აშენება, არ დაეშლები, მგრაგმე ასე ნუ აამბოდებს, რომ მეზობელს დაუშალოს.

[ქვ.] ვის ვის სახლზე სახლი ედგას ან ქუეთი იქეოდეს ან ზეთი, და თუ დაიქცეს, როგორ უნდა ააშენონ ან როგორ უნდა გარიგდენ.

[ქვ.] პოვნისათვის: ქალაქსა თუ სოფელსა რასაც ალაგს სად იპოვონ ქანი რისაც ოქროსი თუ ვერცხლისა ანუ სხვა რაგინდარისა.

[ქვ.] პოვნისათვის: ვინ იპოვნოს საქონელი საკნავეთუ სახლის აშენებაში თუ სხვას მუშაობაში საქონელი ძეგლთაგან შენახული.

[ქვ.] ვინ დაკარგული რაცა იპოვნოს პირუტყვი რაგინდარა ანუ სხვა რაგინდარა მინდროსა თუ სადაც, იქ ნუ დააგდებს, მოუაროს და წასხვას სახლსა თვისსა, რა ეძებდენ. და კმა ეკმას პატრონისა, კელში მისცენ.

[ქვ.] ვინ იპოვოთ დაქოილი მკუდარი ცაცი ქალაქსა თქუნსა სიანლ[ო]ქსა.

სნიპ

სნიგ
რღბ

რღბ

სნე
რპა

სნდ
სნე
რპბ

ლთ
სნიე

სნთ

ჟბ

რნიე
რპე .

[ლ.] ქურდისა და ყაზახის შენახეა არ არის მართებული არცა კელმწიფეთაგან, არც თავადთაგან, ზურცა შეინახეებ.

[ლა.] ქურდობისათვის: ვინც დაიჭიროთ ქურდი, არ შეგიძლიათ და არცა გაქუთ ბრძანება მოკლათ ან წაუკლიათ ვინმე, თუ არ გაიგონოს და წააკლინოს უკელმწიფოდ.

[ლბ.] ქურდობისათვის: ვინ დღისით რამე მოიპაროს თუ ცხადად თუ იღუემლად.

23r [ლგ.] ღამით ქურდისა და საზღაურისა და გარდაკლდე-ვინებისათვის.

[ლდ.] ვინც ვისი სახლი ქურდობით გატეხოს, მისი გარდაკლდევინებისათვის. ბერძნულში ამავ რიგზე საკანონო უწერია.

[ლე.] ღამით ქურდისა და მოკულისათვის.

[ლეგ.] შეიღმან თუ მამას მოპაროს რამე და შეამჩნიონ.

[ლედ.] ნასყიდი ყმა ვისიც ქურდობდეს და მოეპაროს რამე ან თუ პატრონი აქურდებდეს.

[ლეი.] პატრონმა ყმა თუ საქრლლად გაგზავნოს და მოკლან.

უთა)

რდ რნ
კო

ტია რიზ

მდ ტიბ ზ მდ რნიპ რნა

მდ მბ რკა ზ მდ რნა
სკგ

ტიგ რიზ
სკგ

ტიტ რმვ

უკგ

ს
3
ა
შ
ც
კ
ა

[ლვ.] კიდევ: თუ პატრონმა ყმა საქურდლად გაგზავნოს და დაიჭირონ.

უკლ

[ლაზ.] ვინ ვისი სახლი გატეხოს ქურდობით და ის ქურდი თუ შიგ მოკლან მზის ამოსვლამდე. თუ მზემ უსწროს, ორისათვისვე აქ ნახეთ.

სკვ

[ლიძ.] ვინც წაივლეს პატრონისა საქონელთა საქურდლად.

უიგ

28v [დკ.] ვინ ახალს ნასყიდს ყმას ქურდობა შეამჩნიონ.

ლუ

[დებ.] ვის რა მოპარონ ქარვასლაში ან სასირაჩოში, მისთვის.

რბთ
რნ
რდ

რნდ

[ლგ.] ვინ ვისისაც მოსამახუროს ნაპარეეს შეინახეცდეს, დამალეცდეს ანუ გამცემლობას შერებოდეს.

ლდ

რლზ

[ლზ.] პირუტყუთა მოპარვისათვის და მოტაცებისათვის ანუ უსაჯულოდ წაართვას ვინმე ვისმე რამე.

რკ
სკბ
მდ
მე

ზ
მდ
მე
რლპ

[ლძ.] პირუტყუთა მოტაცებისათვის პირეულად ანუ ცოტა.

რკ

რბზ

[ლბ.] ნაშრომისა საქონლის მონასყიდეთათვის.

უა

29r [ლდ.] ვინ ვის ყანაში. შეიბაროს და დაუწყოს ქრა.

სო

[ლწ.] ვინც ვინაჟი ვისაშიაც შეიპაროს და შევიდეს და დაუწყოს კრეფა.

სოა

რბზ

[ლფ.] ვინ ვისი რა შეგუამოს, მისთვის.

[ლღ.] ვინ ვისი ყმაწვილი და შვილი ქრისტიანთა მო-
იპაროს და გაუვიდოს, ესე ვისაც შეაჩნდეს მარ-
თა.

[ლმ.] ეკლესიათა მკურნებელთათვის.

[ლზბ.] ვინ ეკლესიის შეწირული რაცა საქონელი მო-
იპაროს.

2117 [ლმე.] ვინ გაცარცოს მკუდარი ანუ საფლავე მკუდრისა
აქვე კიდევ: თუ მკუდრისა რაგინდარა საქონე-
ლი დამალოს.

[ლმთ.] ყაზახისა და ქურდისა და ავაზაკისა კაცთა მკა-
რაისა სატანჯველთათვის, აქავ: რარიგი ქურ-
დი და რარიგი ყაზახი უნდა კრან ანძაზე.

[ლნ.] ქურდისა და ყაზახის ანძაზე ავება, რომ კელმწი-
ფემ ბრძანოს, ვისაც უბრძანოს, მან როგორ უნ-
და ქნას.

[ლნა.] ესეც იცოდეთ: რაც გინდა დანაშაულსათვის არ
მოიკულის მამა შვილის მაგიერ და არცა შვი-
ლი მამის მაგიერ. თავიანთი დანაშაული თეი-
თონ მქნელს უნდა გარდაკდეს.

ტყხ

ლე რიკ
სც

სნზ რედ
სკდ

იზ რედ
სნთ სკდ

ტკა სბ

ტკა ტო.

მე ტოე სოზ
კ

უხ

რნით
რიდ

[ღზ.] რომელნი სიკუდილის ღირსნი კელმწიფის ბრძანებითა სიკუდილს მიეცნენ, მათი მიწის ღირსება და უღირსება.	სნიგ		
310 [ღთ.] ვისაც გაეპაროს ყმა და მოსამსხურე და იპოვოს ვისთანც, რა მართებეს გარდასაკადი.	როე კდ	ოგ ოდ	რეთ ს
[ღჟ.] ვინ ვისასაც ყმასა და მსახურს მალევდეს და მალვით იმსახურებდეს, მას რა უნდა გარდაკდეს.	როე კე.		
[ღჟა.] ვის ერთმანერთის გლეხი და მკუილრი ყმა ყუანდეს.	როე კდ	ოგ ოგ ოდ	ს რეთ
311 [ღო.] ვინცა ვინ აყმოს თავისი თავი თავისის პირით ვისაც თავის თავის კელთა მჭონებ კაცმა.	ღბ		
[ღობ.] ვინც ვისი მუახლე შეიქნას თავისის პირით თავისი თავის კელთა მჭონე ღელაკაცი.	ღბ		
[ღბა.] შემოხეწილის ტყუისა და კაციასათუის.	ღბ		სნით
312 [ღგ.] საღ გაგმარჯოს და იშოვნ[ო] ტყუე ქალი ღამაზი და თუ საყოლოდ შენთვის მოინდომო.	სნი		
313 [ღგე.] მართლმადიდებელნი ქრისტიანნი მწველებელთა ქალსა ნუ მისცემენ და ნურცა იმათას ითხოვენ და თუ ვინ იცის შეუღლდენ.	ობ ტიგ		

[ლფვ.] შწვალბებულთა თანა ქრისტიანენი შეუღლებას ნურა-
ოგ ეინ ყოფუნ.

[ლფზ.] ურიათა, თათართა [და ლათინელთა] ნურქ მისცენთ
ქალსა და ნურქ მათს ქალს მოიკუუნთ ცოლად.

[ლფტ.] [ლათინელთა] ქრისტიანენი ნუ დაგმობხლებიან და
თუ ესე სიტყუა არაეინ ირწუნოს, მისჯვის.

[ლფთ.] ვინგინდავინ რიგვიდამ და სჯულთაჲთა საქმიდამ გა-
ვიღეს, მას რა უნდა გარდაკადეს.

[სყ.] ცოლზე თუ ქმარზე, რომელმაც სჯული დაავდოს,
ამაზე განეშორონ მეუღლენი თუ არა?

[სყბ.] გაყრისათვის: გაყრა ძმათა, მამულთა გაყოფა წიგ-
ნით, და თუ წიგნი არ იყოს, ის გაყრა არ და-
იჯებება.

[სყგ.] ვინგინდავინ გაიყარენ ძმები და ერთმანერთისა-
თუის რომ ელაღებინოსთ და ერთსა და ერთს
ძალი დამართებოდეს.

[სყდ.] შეიღთა ვისასაც მამული დარჩეს, ვეთა თუ ქალ-
თა და იყრებოდენ და იყოფდენ, როგორ უნდა
გაიყონ ან ნაბიჭვარს რა მიეცემის.

[სყე.] მამის საქონელი დამამთ როგორ უნდა გაიყონ და
გაიწილონ ფარჩა თუ სხვა საქონელი.

ტიგ

ტიგ

ტიგ

ნით

რინზ

რიგ

რქტ.

სნა

სნბ

სნდ

ტნიტ

რზ

რი

კბ სპდ სნა

სგ რლდ

რლა

რლდ სოე

სოთ

რლდ

რლთ

რგ

შვ

კბ ნგ

რდ .

[უზ.] რას დროს მოინდომონ ძმთა გაყრა და იყრებოდენ, ჯერ უწინ ჩაძლებს მათი ზითევი და კერძი გადუღდებან და შერგე თვითონ გაიყონ საჭონელი.

[უკ.] მართალს შეილისა და ნაბიჭურისათვის გაყრაში ნაბიჭურს წილი მიეცება რამე თუ არა?

პ:21 [უთ.] ვინ აიღოს ვალი და თავდები მისცეს და გირაოცა აწუ გირაო არა.

[უი.] როგულმან ვალი მისცეს ეისაცა და არ აიღოს გირაო.

[უია.] ვინ ვისი სახლიდამ გამოიტანოს გირაო ვალისათვის უსამართლოდ.

[უიბ.] ვინ გამოიტანოს ვალისათვის გირაო ქუჩივისა სახლიდამ.

[უიგ.] ვინ ვის რამ ავალს პაემნით და პაემანს უწინ სთხოვოს.

[უიდ.] ვინ ვის რა ვალთ თეთრი თუ ფლური მისცეს, იმროგევე უნდა მისცეს თუ არა? თუ პირობა დაუშუთ, იმროგევე უნდა მისცეს.

[უიე.] ვინ ვის რა ავალს და ოცდაათს წელიწადს გაევილოს, ეთხოვნოს ან თუ არ ეთხოვნოს, ერთის გზით არ მიაცემინებს ესე.

[ყი.] ვინ ვის გირაოსავეით რაც რამ დაუღდეს და გაყიდოს გირაოს შესაგესად სახლი ანუ ბაღი ანუ მოსტანი.

[ყი.] ვინც ვის რა ავალს და გირაო გამოართვას, თეთრის პატრონს ეკირებოდეს თეთრი და გირაო გაყიდოს.

[ყი.] თუ დაგლახავდეს ძმა შენი და ყიდდეს მამულსა ვალისათვის, დაიხნათ ვინმე და მოაჩინოს დაკირებისაგან, მამული მისი გირაოსავეით გქონდეს და შეიღწევიდეს დახსნას ეცადოს, უნდა რომ დაახსნევინოთ.

[ყი.] ვის ქონდეს მამული გირაოდ რაც ფერი, მისი მოსაყალი ბეჭი ეკამოს.

[ყი.] ვინც ვის რა ავალს თეთრის პატრონმა, ვეყენებასაჯოს ამღების მეტი და არც შეიღოს აღებული მამას ეთხოვოს.

[ყი.] ვინც აიღოს ვალი და გაიპაროს, ეთხოების სახლისკაცთა მისი ვალი თუ არა?

[ყი.] ვინც ვისგან ვალი აიღოს და მალ მოკუდეს, მოვალეებს როგორ მიეცეს მისი საქონელი ან როგორ გაუჩიგონ.

რბ

ლო

რა

რლ

სე

სლდ

რგ

რგ

რმე

რლე

რლე

	იდ	სე	ოძ	
[ყაბ.] დელაკატავან თაედებობა არა ჯერ არს.	იდ	სე	ოძ	
[ყაზ.] ორთა მოწამეთა კარგად გასინჯვა უნდა და თუ ერთერთი გამტყუნდეს, მისის გარდაკლევინებისათვის.	იდ	ტლძ	სნძ	
[ყაი.] მებატონენი რას დროს იყრებოდენ, ხარბობით და მემწურნობით ნუ იქმნენ, რომ საუდროფანნი წილში ჩაგდონ და დაზავებით დაიმორჩილონ.	იდ	ტლძ	ტნძ	
[ყაგ.] სსაფლავო, ხატი და ჯეპარი და საყდრის მამული საერთოა. თუ არ გაყოფენ, ისი სჯობს, ნურც გავოფენ. გავოფა და წილში ჩაგდება არ იქნების.	იდ	ტლძ	ტნძ	
[ყაღ.] შეილობილის გამორეებისათვის და გაყრისათვის ასრე იქნას.	იდ	სპე	რ	რნძ
[ყათ.] ძმავითათვის იქნების და ან გზა აქუს ძმავითათვის შეყრასა თუ არა?	იდ	სპე	რბ	რნთ
[ყავ.] ბეგრისათვის რასაც ქვეყანასა და ალავს საკელმწიფო თუ სათავადო რაც ფერი სდებია, ისიგ უნდა გამოერთვას, არა ნამეტნავი.	იდ	სობ	რკვ	
[ყავგ.] კიდევ ბეგრისა და გამოსაღებისათვის. აქავ, დღა თუ რამდონზე უნდა აიღონ.	იდ	სობ	უკზ	
[ყავდ.] საბედნიეროს ძღვენისათვის.	იდ	სობ	უკძ	

პ:ი:რ

პ:4:V

რკ
რნძ
რნთ

	სო	რღზ
35r	[სქე.] სითარხნისათვის, იარაღთა მკეთებელთა და მხატვართა და აქიმთა სითარხნისათვის და მოკაღატათა განთავისუფლებისათვის.	ტნიღ
35v	[სქე.] რომლისა ქალაქისა სიახლ[ოქ]სა გატყდეს ხომალდი, მას ქალაქის კაცს მიზეველება და მოკაღატება ვალად აძეს.	ტნიღ
36r	[შიღ.] უკეთუ კაცი ხელეცდეს, რომე თავისი ცოლი სწამლევდეს ანუ თუ სხვაზე ეიზედმე ირჯებოდეს იმრიგს საქმესა.	როა
36v	[შიზ.] გლებთაოვის და პატრონ-უმობისათვის. აქე, რომელთა გლებთა არა ქონდეს მამული და მიწა-წყალი.	რაჰე
	[შიბ.] გლებთა უდიერად მიპყრობისათვის: ეინგინდავინ გლები მართებულზე ნამეტნავი გასარჯონ და მოკუდეს.	ტნი
	[შით.] გლებთა და უკონელთაზე ეისგანმე ძალის დატანება და ვისგანმე შებრალება.	სყე
36v	[შქე.] ეინ ეის გაუძოვოს ყანა თუ ვენაკი. [შქე.] ეინცვინ ეის მოუქრას ხე ხეხილნარი ანუ ენაკი, მისი გარდაუდევნიებისათვის.	სლე

ნგ რაკ

რო რათ რე

- 37v [შმბ.] აქიმთათვის და მოქადაგეთათვის, რომელნი არიან ქლაქსა და ქლაქს გურნალად, თუ საკორციელოდ თუ სასულიეროდ.
- [შმგ.] აქიმთაგან წამლის მიცემა და აქიმობა ეისეინდოვებუ აეთ თუ კარგად, ორისასეუ აქუე მოგახსენებსთ.
- [შმდ.] აქიმთა ვინ რა საექიმო მისცეს სასულიეროს მკურნალსა თუ საბოიციელოს, მისი გამოტომევა აღარ შეუძლიათ.
- [შმე.] გავიყება პირუტყუთა აქ ნახეთ, თუ რისაგან მოკლუბის ანუ პატრონმა მისმა რა უნდა ქნას.
- [შმო.] ვინ ვის წაუხდინოს ჭირნახული რაცა ამით, რომ წყალი მიიყენდეს, თავისი შორწყოს, მასუკან გუშვას და იმ წყალმა სხვას რამ წაუყდინოს.
- 38r [შმწ.] დაბეზღებისათვის: ვინ ვის დააბეზლოს ცილისწამებით სამღრღელლონი ანუ ეპისკოპოსნი.
- [შმთ.] დაბეზღებისათვის: ვინ ვის დააბეზლოს და სძახოს მოსამართლესა წინაშე და მასუკან მართლა საბუთი ვერ უყოს.
- [შმა.] ვინ ვინც სძახოს ჯარში და მოსამართლეს დაბეზღების მსგავსად მოხსენდეს ანუ ცილისწამებით აღებდეს ავის ქნასა.

რღზ	რღმ	რღწ	რღძ	რღტი	რღრე	რღრე
	რმ	რკბ	სიდ			

335	[შბ.] პირუტყუთა თუ ერთმანერთს შუტონს და ერთ- მანერთი დაუკონ.	ტპე	სიკ სით	რემ	121
	[შგ.] ვინ ვისასაც პირუტყუს დაყრას და მოყლას.	უიზ უიზ	სიკ სლთ	რემ სნვ	122
	[შდ.] თუ ვინმე მოკადოს ორმოს თავი და აღარ და- ხუროს, წყლისა იყოს თუ პურისა, მაში პირუ- ტყუი ჩავარდეს და მოკუდეს.		სიზ	სნვ	123
	[შთ.] პირუტყუი წმიდა თუ უწმიდური ვისიცი ვისაც ორმოში ჩავარდეს; ან სახლი დაეჭეს ან სათი- ვე ან სათივის პატრონმა შეაფხოს.		ტპა		124
336	[შოა.] მებაღეთათვის: რომელნი სცვიდენ საზიეროთ თუ სხეთათვის.		ტპზ		125
	[შობ.] მეცხვარეთათვის: მეცხვარემ თუ თავის მოუვლე- ლობით და უღონობით ნადირს წააკედინოს რამე.		ტპტ		126
	[შოგ.] მეცხვარემ თუ თავის გაუფუფხილველობით ვისმე რამ მოაპარეინოს ან თუ თვითონ მოაპაროს.		ტპტ		127
	[შოდ.] მეცხვარემ თუ თვითონ დაყრას რამ და ან ნა- დირს წააკედინოს ან თუ ასე რიგათ მწყიდეს, რომ დაგორეგებული ქუა ეცეს.		ტპტ		128

<p>[შოე.] მეტყვარემ თუ შენებაზე მართლა არ მოუაროს, იმით წაკდეს და ან მოკუდეს ცხვარი.</p> <p>[შოგ.] ვინ რას მწუხიდეს და აებარებინოს, მეტყვარე თუ მეველე, თუ რაც მწუყმსია და ამ მწუყმთ წააკდინონ რამე რასაც გზით, ყოველი აქ უწერია.</p> <p>3:1V [შზგ.] მფრინველთათვის: ვინ პოვით მფრინველი ბუდესაზე და უუეს ბარტყები, მისთვის.</p> <p>[შპთ.] ექსორიობისათვის: ვინ ვისგნით უნდა შეიქნას ექსორია, აქვე გზებს გახევენებს და თვითთო თვი-თოდ მოგახსენებს.</p> <p>10r [შე.] კელმწიფეთა ექსორიობა მათგან იქნების, რომელთაც დიდებულთა და თავადთა დაუსომთ, აგრევე კელმწიფემ თავადს უყოს ექსორია.</p>	<p>კე</p>		<p>ტპც</p>				<p>სმე</p>
---	-----------	--	------------	--	--	--	------------

- 183: მბ. შხითეუს; დავუიანებოლეს. შე. ზითეუს.
 185: ოც. მოსარბეულად. ოთ. დასარბეულად.
 186: ფგ. გარდაკდეუინება.
 187: რკლ. გამორთმეუისათვის.
 189: რმე. გამომჩიეულთათვის.
 191: რტ. აქნეინოს.
 192: სზ. სამდრელოთა.
 194: ხკლ. მირთმეუა.
 198: სხავ. აძლეულეს. სოზ. მკცეუელი.
 202: ტმგ. ნაძლეუმი.
 203: ტნა. დააშავებით.
 204: ტაჟ. არბეუინებენ.
 205: უკ. ზითეუზე.
 211: ფკლ. დაკლეუინებისათვის; დაკლეუინება.
 212: ფმგ. გარდაკდეუინებისათვის.
 213: ფვად. გარდაკდეუინებისათვის. ფე. ელეუ-
 ებოლეს.
 214: ფოზ. დაუარგეულენ. ფაბ. წართმეუისა-
 თუის.
- 215: ფფგ. გარდაკდეუინება.
 219: ქსც. გერეუიან.
 221: ქობ. მოულელლობითა.
 222: ქკვ. თუ მოკედეს [თუ მოკედეს და მო-
 კედეს].
 223: ლგ. გარდაკდეუინებისათვის. ლდ. გარდა-
 კდეუინებისათვის.
 225: ლნა. თუითონ.
 226: ლა. მალეუდეს.
 228: ყჟ. ზითეუი. ყოე. გეულოს.
 229: ცკ. დაახსნეფინთ. ცკა. ბეური.
 230: ცდ. ბეური.
 231: ცჟ. გარდაკდეუინებისათვის.
 232: შილ. ხედეულეს; სწამლეულეს. შკე. გარ-
 დაკდეუინებისათვის.
 233: შმდ. გამორთმეუა.
 234: შობ. მოულელლობით.
 235: შოვ. მეულე.

II

ს ი ნ ო კ ტ ი კ უ რ ი ნ უ ს ხ ა

„სომხური სამართლის“ ქართული ვერსიისა და
სამართალთა სომხური დედნებისა.

27	27	27	27	65	64	65	64
28	28	28	} 28	66	66	67	66
29	29	29		6	65	66	65
30	30	30	29	68	69	70	69
31	31	31	30	69	68	69	68
32	32	32	31	70	67	68	67
33	33	33	32	71	70	71	70
34	34	34	33	72	71	72	71
35	35	35	34	73	72	73	72
36	36	36	35	74	73	74	73
37	37	37	36	75	74	75	74
38	38	38	37	76	75	76	75
39	39	39	38	77	76	77	76
40	40	40	39	78	77	78	77
41	41	41	40	79	78	79	78
42	42	42	41	80	79	80	79
43	43	43	42	81	80	81	80
44	44	44	43	82	81	82	81
45	45	45	44	83	82	83	82
46	46	46	45	84	83	84	83
47	47	47	46	85	84	85	84
48	48	48	47	86	85	86	85
49	49	49	48	87	86	87	86
50	50	50	49	88	87	88	87
51	51	51	50	89	88	89	88
52	52	52	51	90	89	90	89
53	53	53	52	91	90	91	90
54	54	54	53	92	91	92	91
55	55	55	54	93	92	93	92
56	56	56	55	94	95	96	95
57	57	57	56	95	94	95	94
58	58	58	57	96	96	97	97
59	—	59	58	97	97	98	98
60	59	60	59	98	98	99	99
61	60	61	60	99	99	100	100
62	62	63	62	100	—	—	—
63	61	62	61	101	100	101	101
64	63	64	63	102	101	102	102

103	102	103	{ 103	127	127	128	130
			{ 104	128	128	129	131
104	103	104	105	129	129	130	132
105	104	105	106	130	130	131	133
106	105	106	107	131	131	132	134
107	106	107	108	132	132	133	135
108	107	108	109	133	133	134	136
109	108	109	110	134	134	135	137
110	109	110	111	135	136	137	139
111	110	111	112	136	137	138	140
112	111	112	113	137	138	139	141
113	112	113	114	138	139	140	142
114	113	114	115	139	140	141	143
115	115	116	117	140	135*	136*	138*
116	116	117	118	141	141	142	144
117	117	118	119	142	142	143	145
118	118	119	120	143	143	144	146
119	119	120	121	144	144	145	147
120	120	121	122	145	145	146	148
121	121	123	123	146	146	147	149
122	122*	122*	124*	147	147	148	150
123	123	124	125	148	148	149	151
124	124	125	127	149	149	150	152
125	125	126	128	150	150	151	153
126	126	127	129				

B

B

B

B

[ნაწილი მეორე]

მხითარ-გოშისეული სომხური სამართლის წიგნით

(ჩ ა ა თ ა მ ს ა ნ ე-ის გამოცემით)

პირველი მეორე ნაწილიდან ნაწილიდან

151

1

[გვ. 42, —

43...]

152

1

[ნაწილი მეორე]

მხითარ-გოშისეული სომხური სამართლის წიგნით

(ჩ ა ა თ ა მ ს ა ნ ე-ის გამოცემით)

პირველი მეორე ნაწილიდან ნაწილიდან

153

2

154

3*

(მცირე ნაწილი დასაწყისიდან)

155	4		193	27	
156	5		194	28	
157	6		195	29	
158	7		196	30	
159	8		197	32	
160	9		198	31	
161	10		199		17
162	11		200		18
163	12		201	33	
164	13		202		19
165	14		203	36	
166	15		204		20
167	16		205		21
168	17		206		22
169	18		207		23
170		2	208		24
171		3	209		25
172		4	210		26
173		5	211		27
174		6	212		28
175		7	213		29
176		8	214		30
177		9	215		31
178	19		216		32
179	20		217		33
180	21		218		34
181		10	219		35
182		11	220		36
183		12	221		37
184		13	222		39
185		14	223		40
186	22		224	35	
187		15	225		41
188		16	226		42
189	23		227		43
190	24		228		44
191	25		229		45
192	26		230		

231	36*		269		77
232		46	270		78
233		47	271		79
234		48	272	43	
235		49	273		80
236		50	274		81
237	37		275		82
238	38		276		83
239		51	277		84
240		52	278		85
241		53	279		86
242		—	280		87
243		54	281		88
244		55	282		89
245		56	283	44	
246		57	284	45	
247		58	285	46	
248		59	286	47	
249		60	287	48	
250		61	288	49	
251		62	289	50	
252		63	290	51	
253		64	291	52	
254		65	292	53	
255	40*		293	54	
256	41		294	55	
257		66	295	56	
258		67	296	57*	
259		68	297	58	
260	42		298	59	
261		69	299	60	
262		70	300	61	
263		71	301	62	
264		72	302	63	
265		73	303	64	
266		74	304		90
267		75*	305		91
268		76	306	65	

307	66		345	93	
308	67		346	94	
309	68		347	95	
310	69		348	96	
311	70		349	97	
312	71		350	98	
313	72		351	99	
314	73		352	100	
315	74		353	101	
316	75		354	102	
317	76		355	103	
318	78		356	104	
319	(78*)		357	105	
320	79		358	106	
321	80		359	107	
322	81		360		103
323	82		361		104
324		92	362	108	
325		93	363	109*	
326	83		364		105
327	84		365	110	
328		94	366		106
329		95	367		107
330		96	368		108
331		97	369	111	
332		98	370		109
333		99	371		110
334	85		372		111
335		100	373	112	
336		101	374	—	
337	86		375	113*	
338	87		376		112
339	88		377		113
340	89*		378	114	
341	90		379	115	
342	91		380		114
343	92		381		115
344		102	382		116

383		117	393	126
384		118	394	127
385		119	395	128
386		120	396	117
387		121	397	129
388		122	398	118
389	116		399	119
390		123	400	120
391		124	401	130*
392		125	402	შესავალი, თავი 8

ჩვენი გამოცემით

403 (= 152 [გვ. 46 ₁₋₃])
404 (= 152 [გვ. 46 ₃₋₅])
405 (= 152 [გვ. 46 ₆₋₇])
406 (= 152 [გვ. 46 ₇₋₁₁])
407 (= 152 [გვ. 46 ₁₁₋₁₂])
408 (= 152 [გვ. 46 ₁₂₋₁₅])
409 (= 152 [გვ. 46 ₁₆₋₂₃])
410 (= 152 [გვ. 46 ₂₃₋₂₄])
411 (= 152 [გვ. 46 ₂₄₋₂₅])
412 (= 152 [გვ. 46 ₂₅₋₃₇])
413 (= 152 [გვ. 46 ₃₄₋₄₇])
414 (= 152 [გვ. 47 ₄₋₁₆])
415 (= 152 [გვ. 47 ₁₉₋₂₂])
416 (= 152 [გვ. 47 ₂₂₋₂₉])
417 (= 152 [გვ. 47 ₂₉₋₃₇])
418 (= 152 [გვ. 47 ₃₇₋₄₈])
419 (= 152 [გვ. 48 ₁₄₋₁₆])
420 (= 152 [გვ. 48 ₁₇₋₁₉])
421 (= 152 [გვ. 48 ₁₉₋₂₁])
422 (= 152 [გვ. 48 ₂₂₋₂₃])
423 (= 152 [გვ. 48 ₂₃₋₂₅])

მეორე ნაწილიდან

1 [გვ. 304 ₆₋₉]
1 [გვ. 304 ₉₋₁₁]
1 [გვ. 304 ₁₂₋₁₇]
1 [გვ. 305 ₃₋₄]
1 [გვ. 305 ₆₋₈]
1 [გვ. 305 ₇₋₃₀₆]
1 [გვ. 307 ₁₋₉]
1 [გვ. 307 ₉₋₁₀]
1 [გვ. 307 ₁₁₋₃₀₈]
1 [გვ. 308 ₁₋₆]
1 [გვ. 308 ₇₋₁₃]
1 [გვ. 308 ₁₄₋₃₁₀]
1 [გვ. 310 ₃₋₈]
1 [გვ. 310 ₈₋₃₁₁]
1 [გვ. 311 ₅₋₁₁]
1 [გვ. 311 ₁₂₋₃₁₂]
1 [გვ. 312 ₁₁₋₁₂]
1 [გვ. 312 ₁₂₋₃₁₃]
1 [გვ. 313 ₂₋₈]
1 [გვ. 313 ₈₋₆]
1 [გვ. 313 ₆₋₇]

424 (= 152 გვ. 48 ₂₅₋₂₆)	1 გვ. 313 ₇ ე
425 (= 152 გვ. 48 ₂₆₋₂₈)	1 გვ. 313 ₉ ი
426 (= 152 გვ. 48 ₃₁₋₃₂)	1 გვ. 313 ₁₁₋₃₁₄ კ
427 (= 152 გვ. 48 ₃₃₋₄₉)	1 გვ. 314 ₃ ლ
428 (= 152 გვ. 49 ₃₋₁₆)	1 გვ. 314 ₆₋₃₁₆ მ
429 (= 152 გვ. 49 ₁₆₋₂₀)	1 გვ. 316 ₂ ნ
430 (= 152 გვ. 49 ₂₀₋₂₆)	1 გვ. 317 ₁ თ
431 (= 165 გვ. 56 ₃₁₋₅₇)	—

მაშასადამე, შედარებით სომხურ დედნებთან ქართულ ვერსიაში აკლია:

1. ე. წ. სირიულ-რომაული სამართლის თავები

93	94	93
—	—	96
114	115	116
—	—	126

და

2. მხითარ გოშის „სომხური სამართლის წიგნის“ თავები

შესავლისა 1—7 და 9—10

პირველი ნაწილისა 34, 39, 113 (ნაწილი) და 121—124.

მეორე ნაწილისა 38.

ხოლო მეორე მხრივ, ქართულ ვერსიაში ზედმეტია:

შესავლის დასაწყისი (გვ. 3₁₋₁₉) და თავები 100 (გვ. 30₃₋₁₀), 242 (გვ. 82₃₋₄), 251-ის ნაწილი (გვ. 86₁₃₋₂₇), 283-ის ნაწილი (გვ. 96₂₁₋₂₂), 291-ის ნაწილი (გვ. 100₁₁₋₁₇), 374 (გვ. 130₁₉₋₃₀) და 369-ის ნაწილი (გვ. 132₂₁₋₂₂).

ქართულში იზვიათად ხმარებულ და ზოგიერთ გაუგებარ სიტყვათა ახსნა-განმარტება

აიაზმა 132₂₁ = ალიაზმა, ბერძნ. (ἀϊαζμα, resp. ἀϊασημα), გაწმედა, კურთხევა [სომხ. დედ. abs.].

აკარაკი 86₃₃, სომხ. (აკარაკი), წინააღმდეგი [სომხ. დედ. abs.].

ბერეტუტია 97₁₀, ბერძნ. (περιεττουτής), ზედამხედველი, inspector, visitator [სომხ. დედ. պերետուտ].

გორად 48₉, resp. გორათ 153₂₆, ტფილ. ჟარგ. და სომხ. დიალექტებში, თათრ. „გორა“ ანუ ქართ. „გვარად“ || „გვართ“ („ვა“ = „ო“)-ისაგან, გვარად, კვალად [სომხ. დედ. abs.].

გოლდარა 13₁₆, ტფილ. ჟარგ., სომხ. „გოლ“ (გოჟ) ქურდი + თათრ. „დარა“ ბუდე-საგან, პირდაპირი მნიშვნელობით ქურდის ბუდე, ე. ი. ქურდობის ბუდე, ხოლო გადატანითი მნიშვნელობით ქურდობის გუდა [სომხ. დედ. abs.].

დაეკანი 47_{11, 12, 13, 20} = 152_{18-19, 19, 22, 29}, სომხ. (დასიკან, შდრ. სპარს. dahgan), დრაკკანი [სომხ. დედ. დასიკან].

ღიათიკი 5₂₈, 8₁₆, 9_{1, 3-3}, ბერძნ. (θιατήκη), ანდერძის წიგნი, testamentum [სომხ. დედ. դիաթիկ].

ე 27₇, 43₂₇, სომხ. (է), ვინიცობაა, რომ მოხდეს [სომხ. დედ. abs.].

ექსორია 136₂₉, resp. ექსორიობა 136_{13, 14, 15}, ბერძნ. (ἐξορία, აქედან სომხ. արար), გადასახლება, განდევნა, სხვაგან წარგზავნა [სომხ. დედ. արարანք, resp. արարել].

თაშბა 31₁₃, 79₁₁₋₁₂, თათრ., „თაშბა უყონ“—დაარიგონ, ჩკუაზე მოიყვანონ [სომხ. დედ. abs.].

თახუ 147₂₇, სპარს., წონის ერთ-ერთი საზომია დანგზე ნაკლები, ხოლო ქერზე მეტი [სომხ. დედ. թախ].

თაღაფული 73₁₈, ტფილ. ჟარგ., „თაღაფული კრას“ გადატანითი მნიშვნელობით უყურადღებოდ დატოვოს, არაფრად ჩააგდოს, სიტყვა ბანზე ააგდოს [სომხ. დედ. abs.].

თეში 10₁₁, 98₂₃, 106₁₁, 107₂₁₋₂₂, 108₁₁, 122, 147₂ ბერძნ. (მძაჲ, აქედან სომხ. *ქსი*) განსაზღვრული საგეოგრაფიო-სა-გამგეო ერთეულია, მხარე, ეპარქია, diocesis [სომხ. დედ. არ-სად არის ნახმარი *ქსი*, არამედ—*ყოლასი*, *ქინასქ* იმავე მნიშვნე-ლობით].

კინ 87₁₂, სომხ. (*კინ*, შდრ. *ყსი*), დედაკაცო, კინ დედა-კაცი — ტაეტოლოგია.

მეტოქი 147₁₂, ბერძნ. (*მეტოქი*), მონასტრის განყოფილე-ბა, ქვემონასტერი, რუს. подворье [სომხ. დედ. abs.].

მუზარადი 48₁₁ = 155₁, არაბ. (შდრ. „ზარადი“). სპილენძისა გინა რკინის თავსახურავეი, ზეჩი, каска, шлем [სომხ. დედ. *ყრარ*].

პეემანი 38₃₀, 30 = პეემანი, სპარს. (აქედან სომხ. *ყაქიან*), ვადა, დრო, პირობა [სომხ. დედ. *ყაქიან*, resp. *ყიან*].

რიშონი 12₂, 29₁₂, 10₁, 17₁, სპარს. (აქედან სომხ. *ჩიჩინ*, || *ჩი-ჩინ*, შდრ. *ჩიჩინ*), ბე, საწინდარი, არამონი [სომხ. დედ. *ჩიჩინ*].

რუბი 147₂, არაბ. (აქედან სომხ. *რუბი*), მეოთხედი [სომხ. დედ. abs.].

სამანი 89₁₂, 145₂₃, 146₂, სპარს. (აქედან სომხ. *სამანი*) მი-ჯნა, meja [სომხ. დედ. *სამანი*].

სუზანი 46₁₀ = 150₂₃, სპარს., საფენი, сафьян [სომხ. დედ. abs.].

ქანი 62₇, სპარს., მადანი, ბუდობი, ნაყარი [სომხ. დედ. *ჩან*].

ქარტეზი 47₁₂ = 152₂₃, ბერძნ. (*ქარტეზი*, აქედან სომხ. *ქარტეზი*), ქალაქი, წერილი, charta [სომხ. დედ. abs.].

ყაზახი 110₂, 2, ოსმალ., ნამდვილი მნიშვნელობით აზატი (შდრ. რუს. казак), ხოლო გადატანითი მნიშვნელობით ყაჩაღი, ავაზაკი, დამცემი [სომხ. დედ. *საყაყა*].

შილთახობა 31₂₁, თათრ., შარი, ცილი, ცილისწამება [სომხ. დედ. abs.].

ჯაზა 12₁₂, 31₂, 89₃₀, 31₁, არაბ., დამსახურება, დასჯა, სასჯელი [სომხ. დედ. abs.].

„სომხური სამართლის“ ბიბლიოგრაფია

1.

ქართული ვერსიის პირველი ნაწილის (1—150 თავების) პროტოტიპი— ე. წ. „სირიულ-რომაული სამართალი“.

პირველი გამოცემა—*Syrisch-Römisches Rechtsbuch aus dem fünften Jahrhundert, von Dr. Karl Georg Bruns und Dr. Eduard Sachau, Leipzig 1880 (Erster Theil. Die orientalischen Texte. V: Die Armenische Version aus der Handschrift der Königlichen Bibliothek in Berlin. S. S. 95—141; Zweiter Theil. Die Uebersetzungen. V, S. S. 115—150)*, იქვე დაწერილებითი გამოკვლევა.

მეორე გამოცემა—*Քաղաքային օրենք ներսახի կամერանայւոյ ըստ կոստանդնուսի, Խէոյասի և Լևոնի թաղաւորաց հովմայեցւոյ. Հրատարակեց Կ. Յ. Բաւմալեան (Հրատարակութիւն «Բանասէր»-ի), Պարիս 1907 (სრ. 1—43)*.

მესამე გამოცემა—*Ասորական Դատաստանայի բը. Ձևագրերի համեմատութեամբ լոյս ընծայեց Արսէն Ծ. վարդ. Զլլունեանց, Էջմիածին 1917 (სრ. 1—56)*.

2.

ქართული ვერსიის მეორე ნაწილის (151—431 თავების) წყარო—მხითარ-გოშისეული „სომხური სამართლის წიგნი“.

ერთადერთი გამოცემა—*Մխիթարայ Գօշի Դատաստանայի բը Հայոց. Իրաւաբանական հետազոտութիւնք հանդերձ ծանօթութեամբ. Վահան Ծ. վարդապետ Բաւմալեանց, Վաղարշապատ (Էջմիածին) 1880 (სრ. 1—442)*, იქვე „წინასიტყვაობა“-ში გამოკვლევა.

გამოკვლევები.—ნაჩვენები იქნება ჩვენი გამოკვლევის შესაფერადგილას.

3.

ქართული ვერსიის თავისუფალი რუსული თარგმანი.

პირველი გამოცემა—*Сборникъ законовъ грузинскаго царя Вахтанга VI, изд. Правительствующаго Сената, Спб. 1828 (стр. 32r—56*v [ე. ი. 7 გვ. სარჩევი — 100 გვ. ტექსტი])*.

მეორე გამოცემა—Сборникъ законовъ грузинскаго царя Вахтанга VI, изд. Френкеля подъ редакціею Д. З. Бакрадзе, Тифлисъ 1887 (стр. 230—250 [განმეორებულია 1828 წლის თარგმანი]).

4.

სპეციალი ლიტერატურა „სომხური სამართლის ქართული ვერსიის შესახებ.

ა. M. Brosset, Détails sur le droit public arménien, extraits du Code géorgien du roi Wakhtang et traduits du géorgien („Nouveau Journal Asiatique“ [Paris], t. IX, 1832, p. p. 21—30).

ბ. Я. Теръ-Іоаннисянъ, Армянскіе законы въ Сборникѣ Царя Вахтанга („Юридическое Обзорѣніе“ 1886 г. № 291, стр. 177—179).

გ. Вл. Сокольскій, Греко-римское право въ Уложеніи грузинскаго царя Вахтанга VI („Журналь Министерства Народнаго Просвѣщенія“, 1897 г., сентябрь, სახელდობრ: II, გვ. 84—92).

5.

სინოპტიკური ნუსხები „სომხური სამართლისა“.

ა. მე-2-ე განყოფილებაში ნაჩვენები *Վ ա ղ ա ն Բ ա ս տ ա մ ե ա չ Ի*-ის შრომის „წინასიტყვაობის“ 106—107 გვერდებზე (ქართული ვერსიის მეორე ნაწილის „ნუსხა“ მხითარ-გოშისეულ „სომხურ სამართლის წიგნთან“ შედარებით [საგრძნობი შეცთომებით]).

ბ. მე-3-ე განყოფილებაში „მეორე გამოცემათ“ დასახელებული *Френкель—Бакрадзе*-ს წიგნის 350—351 გვერდებზე (ქართული ვერსიის მეორე ნაწილის „ნუსხა“ მხითარ-გოშისეულ „სომხურ სამართლის წიგნთან“ შედარებით [ზოგიერთი შეცთომებით]).

გ. მე-4-ე განყოფილების № 2—დ ნაჩვენებ *Вл. Сокольскій*-ს შრომის 89—91 გვერდებზე (ქართული ვერსიის პირველი ნაწილის „ნუსხა“ ე. წ. სირიულ-რომაულ სამართალთან შედარებით [მცირეოდენი შეცთომებით]).

საკუთარ სახელთა და მთნიური ტერმინების სამკიებელი

აზგარ. იხ. აბკარ.

აბკარ 45₁₁ = აზგარ *Ապար*, შღრ.

აეგაროზ.

აბრამ || აბრაამ || აბრაჰამ 3₂₉₋₃₀, 30;

4₂; 54₃₀; 86₅; 148₃₀, 32, 32.

ადამ 3₂₂, 25, 28, 52₃.

აეგაროზ 45₁₂ (სომხურში abs.). იხ.
აბკარ.

ათინელნი 4₂₇.

ალექსანდრე მაკედონელი 45₃₆;

133₁₀.

ალექსანდრია 98₁₀.

ანტიოქია 98₁₂:

ბასილი წმ. 49₃₀; 50₂₆; 111₁₈₋₁₉

117₁.

ბერძენნი 100₁₃.

ბიზანტია 98₂₆.

გაადი 84₂₈₋₂₉ = გალადი *Գադասադ*.

გალადი. იხ. გაადი.

გრიგოლი წმ. 126₃₁. იხ. პართავე-
ლი გრიგოლი.

დავით 148₃₃.

დანას გვარი. იხ. რენის გვარი.

დიდი სომხეთი. იხ. სომხეთი
დიდი.

ეგვიპტე 4₆; 49₅ = 155₂₀; 95₂₀
98₁₀.

ეგვიპტელნი 4₂₇; 80₁₂₋₁₃; 129₈.

ეგლა. იხ. იეგლ.

ევა 52₇.

ელიაზარ 84₃₁.

ელინელნი 4₂₇.

ელუსარიმი 98₁₉ = იერუსალიმი.

ენოს 3₂₉.

ერეკლე [კეისარი] 126₁₂.

ეფესო 98₂₁.

ვობერი 84₂₈ = ოფერ *Ուփեր*.

თეოდოსე კელწიფე 18₁₇.

თერსია. იხ. იეფთერა.

თრდათ 126₃₂ = ტრდატ *Տրդատ*.

იაკობ 3₃₀₋₃₁, 31; 4₃

იეგლ 84₃₀ = ეგლა *Եգլա*.

იეფთერა 84₃₀ (გადამახინჯებაა
სომხ. *Է. Թ. Երթա* იეფ~~ქ~~თერსა,

ე. ი. და თერსა).

იერუსალიმი. იხ. ელუსარიმი.

იესო ქრისტე 4₁₃; 103₆ 146₁₁.

იხ. ქრისტე.

იოვანე ნათლისმცემელი 133₁.

იოსებ 4₆; 47₇ = 152₁₆; 84₂₉.

ისაქ 3₃₀, 30; 4₃, 3; 49₃₀.

ისაქ დიდი 49₃₀; 123₁₆.

ისმაილ 4₃₋₄.

ისრაელი 80₁₁.

ისრაელნი || ისრაილნი 4₂₃₋₂₄, 28₂

32; 57₉; 80₇, 12₁ 14--15₂ 20₂

2¹¹ 2²¹ 85_კ 1¹¹; 91₁₇; 93₁₁ 2¹¹
136_{2კ-2¹¹}
იულა 124_{2¹¹}.

ეეტორა 86_კ = ქეტურა *ქსთორა*.
კორხა 85₁₁ 3¹.

კოსტანდინე || კოსტანტილე || კოს-
ტანტინე კელმწიფე 4₁₁; 10₁₁;
15₁₁ 2¹¹; 45_{2¹¹ 3¹¹}.

კოსტანდინეპოლი 16₂₁.

ლევან კელმწიფე 16₂₁ 1¹¹ 2¹¹.

შაკიდონელი ალექსანდრე 45_{3¹¹} იხ.
ალექსანდრე მაკედონელი.

მალა. იხ. მალა.

მანასე 84_{2¹¹}.

მაქირი 84_{2¹¹}.

მალა 84₁₁ = მალა *შაყა*.

მელქა. იხ. მეხქა.

მეხქა 84₃₀ = მელქა *შსკვა*.

მოსე 3₇ 2¹¹; 4₂₂ 2¹¹ 2¹¹ 2¹¹ 3¹¹; 45₁₁—
1¹¹; 57₁₁; 65_კ; 79_{2¹¹}; 80₁₁ 1¹¹ 2¹¹ 2¹¹;
2¹¹; 84₃₀; 85₃₀ 1¹¹ 1¹¹; 87 93_{2¹¹};
119_კ; 132₁₂; 134₃₂.

მოჰმადი 113₂₁ (შღრ. მაჰმადიანნი
|| მოჰმადიანნი 86₁₂ 114₁₁).

ნათლისმცემელი იოვანე: იხ. იო-
ვანე ნათლისმცემელი.

ნიკია 101₁₁; 105₂₂.

ნოე 3₂₁; 4₁; 45₁₁; 129₁₁ შღრ.
ნოემი.

ნოემი 3₂₁ sic. იხ. ნოე.

ნუა 84₃₀.

ოზია. იხ. ოზინ.

ოზინ კელმწიფე 127_კ = ოზია.
ოყსაყ.

ონისიმე 68₂₇.

ოფერ. იხ. ვობერი.

პაეღე მოციქული 111₃₂.

პართაველი გრიგოლი 49₂₁; 101₁₁.
იხ. გრიგოლი წმ.

რენის გვარი 80₁₁ sic (შედგეია
დიტოგრაფიული შეტომისა
სომხ. *კაყღ ზარაყ*, ე. ი.
. გ ვ ა რ ი ს ა გ ა ნ დ ა ნ ა ს ი - ს ნ ა -
ცვლად).

რომ[ა]ელნი 4₂₇.

რომი. იხ. ჰორომი.

სალამით || სალომით. იხ. სალამით.
სალპადი. იხ. სალბალადო.

სამოველ 133₆.

სარა 54₁₁.

სალამით 80₁₁ = სალამით || სალო-
მით *შაყაქიქ*.

სალბალადო || სალბალდო 84_{2¹¹} 85₆.
2¹¹ = სალპადი *შაყაყსაყ*.

სეით 3₂₁ 2¹¹.

სემ 3₂₁.

სიკვიმი 4₆.

სოლომონი 113₂₁ sic (გაუგებრო-
ბის შედეგია, სომხ. ტერმინის
საყმნი „სალმნ“, ე. ი. ჩა.სა-
ხ ი-ს მაგვიერ, რომელიც მთარგ-
მნელს ვერ გაუგავა).

სომეხი || სომეხნი 100₁₁ 1¹¹.

სომხეთი დიდი 3₁₁.

სომხური სამაროალი 3₁.

სპარსნი 45₁₂; 126₃₁.

ტრდატ. იხ. თრდათ.

ფარაო || ფარაოზ 49₁₁ = 155₂₁.

ქანანელნი 129₁₁.

ქართული 45₁₂.

ქართული მღვდლისა 96₂₁ (თუმცა
ეთნიური ტერმინის „ქართუ-
ლი“-ს შემცველია, მაგრამ სა-
ზოგადო სახელადაა ნახმარი
სიტყვის, წარმოთქმის,
oratio-ს მნიშვნელობით).

ქეტურა. იხ. კეტორა.

ქრისტე 4₂₀; 15₂₇; 16₂₈; 7; 47₁₁ =
152₁₀; 50₂₁; 51₂₁; 57₁₁; 11;
58₁₁; 64₂₀; 68₁₄; 71₂₁; 80₂₇;
93₂₁; 103₇; 129₂₁; 131₂₂;
146₁₁; 147₂₆₋₂₇; 148₂₂; 149₁₁;
149₁₁; 149₁₁; შდრ. იესო ქრისტე

ხოსროვი 126₁₂; 128₂₇.

ჰორომი 98₁₀.

ჰურია 80₁₆.

შემჩნეული კორექტურული შეცდომების ბასწორება

გვ.	სტრ.	დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
3	17	ცოდნა,	ცოდნა და
5	4	და-ძმანი	დაძმანი
6	4	ქალი და ვაჟი	ქალი და არც ვაჟი
"	21	ამას	იმას
8	9	დაწერონ	დაწეროს
10	17	ქონებით.	ქონებით,
11	17	მისსა, სადაც	მისსა სადაც
14	4—5	მასთანავე	მასთანვე
16	9	სასმელად, სადაც	სასმელად სადაც,
"	30	წიგნით, რაც	წიგნით რაც
18	19	ალარა	ალარაა
21	4	გაეპარებინოს. როგორც	გაეპარებინოს, როგორც
"	11	სახლის კაცისა	სახლისკაცისა
"	27	მოიშალონ	მოიშალოს
25	24—25	სასმელ საქმელი	სასმელ-საქმელი
27	10	არა თუ	არათუ
28	11	და თუ ყმა	და თუ ან ყმა,
30	25 (კიდობე)	—	25
31	30	" —	30
35	14	ქალიშვილ[ი]სა	ქალის შვილ[ი]სა
38	6	თვალითა	თელითა
"	25	არ	რა
"	28	ფულით	თულით
39	4	იყოს.	იყოს,
47	18	გამოაროვან	გამართვან
48	21	თავისთავის	თავის თავის
"	31	ომში ნაშოვნი	მას ომში ნაშოვნი
"	35	სდებდეს	სდებოდეს
53	7	ასრე	ისრე
"	21	გაძნელებულია	გაძნელებულთა
57	30	არა	არ

59	8	თუ მომკულელი	თუ მომკულელი და მო- კლული
61	8	კაცმან	კაცმა
65	8—9	(კოდო- მსჯ. ზე).	შჯ.
66	19	მამათა	მამათ
67	9	აკურხოს	აკურთხოს
68	11	ნალულობდეს	ნალულობდეს.
69	27	ისრე კაცმა	ისრე იმ კაცმა
73	5	მაგრამ	მაგრამე
75	6	სიკუდილისაც	სიკუდილისაც.
76	5	რომელიც	რომელიცა
77	26	აელოს.	აელოს,
84	28	კობერისა	ვობერისა
85	20	შეუძლიათ	შეუძლიათ.
86	20	დღე სიცოცხლეში	დღე-სიცოცხლეში
89	22	მისცეს	მისცენ
90	5	გარშემო	გარეშემო
"	28	პირველი	პირველ
99	15	რიგის	რიგს
101	3	ქალწულება	ქანწულება
111	14	მკულელს	მკულელსა
115	31	ნამალავით	ნამალავით
119	13	ფიცისა	ფიცსა
124	17—18	მოსანათლავეი დაეკი- რებოდეს	მოსანათლავეია და ეკი- რებოდეს
125	27	რა რიგათაც	რარიგათაც
128	2—3	მიილო	მიილოს
129	12	გასაკუთრებელი	გასაკუთრებელი
133	27	აქა და-იქ	აქა-და-იქ
136	3—4	(კიდობე) —	წიგნი ეკლეს. X, 8.
138	3	იყონ	უყონ
"	31	ვისმე	ვინმე
139	6	მემშურნობით	მემშურნობით
141	3	ფასითა	და ფასითა
141	34	ებისკოპოზს, და	ებისკოპოზს და
142	1		

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვაობა	V—XV
სამართალი სომხური (ტექსტი):	
— [ნაწილი პირველი]	3— 41
— [ნაწილი მეორე]	42—156
— სქოლიები	157—158
— შემოწმება დაბადებიდან ნასესხ ადგილთა.	159—175
დანართი:	
— I. სინოპტიკური ნუსხა „სომხური სამართლისა“ და ვახტანგისეულ კანონთა კრებულის დანარჩენ კოდექსებისა (ამონა-კრეფი) .	179—235
— სქოლიები.	236
— II. სინოპტიკური ნუსხა „სომხური სამართლის“ ქართული ვერსიისა და სამართალთა სომხური დედნებისა	237—245
ქართულში იშვიათად ხმარებულ და ზოგიერთ გა- უგებარ სიტყვათა ახსნა-განმარტება .	247—248
„სომხური სამართლის“ ბიბლიოგრაფია.	249—250
საკუთარ სახელთა და ეთნიური ტერმინების საძი- ებელი	251—253
შემჩნეული კორექტურული შეცდომების გასწო- რება.	I—II